

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ВВІЧЛИВІСТЬ

HUMANITAS

Випуск 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Чернета Світлана Юріївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки (*головний редактор*);

Борисюк Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Брушневська Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Дьякон Антоніна, Dr.oec., професор, проректор з розвитку та інновацій, керівник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA (Рига, Латвія);

Колосок Андрій Мирославович, кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Степаненко Вікторія Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Сушик Наталія Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Протокол № 8 від 26 червня 2025 року

Науковий журнал «Ввічливість. Humanitas»
zareєстровано в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення
(Рішення №1834 від 21.12.2023 р. Ідентифікатор медіа R30-02332).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Волинський національний університет імені Лесі Українки
(просп. Волі, буд. 13, м. Луцьк Волинської обл., 43025, post@vnu.edu.ua, тел. (0332) 720123).

Періодичність: 6 разів на рік.

«Ввічливість. Humanitas» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б
(спеціальності I10 – Соціальна робота та консультування; I11 – Дитячі та молодіжні служби;
D4 – Публічне управління та адміністрування)
відповідно до Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток 4).

Офіційний сайт видання: www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas

Мови видання: українська, англійська, німецька, польська, іспанська, французька, болгарська.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4715 (Print)
ISSN 2786-4723 (Online)

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2025

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 364-3-044.22-048.42:316.46](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.1>

Ірина АЛБУЛ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0001-7056-3157

Бібліографічний опис статті: Албул, І. (2025). Організація діяльності установ соціального захисту на засадах лідерства. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.1>

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ЗАСАДАХ ЛІДЕРСТВА

У статті висвітлено особливості організації діяльності установ соціального захисту на засадах лідерства. На основі контент-аналізу, зіставлення, порівняння, систематизації й узагальнення наукових праць з вказаного питання, професійних стандартів для керівників (організаторів) соціального захисту та освітнього стандарту підготовки магістрів соціальної роботи встановлено, що ефективна організація діяльності установ соціального захисту вимагає готовності професіонала в галузі управління соціальною роботою на виконання управлінських функцій; підвищення власної кваліфікації; прийняття рішень на засадах стратегічного, аналітичного та критичного мислення; командної взаємодії; формування сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі; стресостійкості та оперативного орієнтування у екстремальних ситуаціях. Доведено, що вказані очікування декларовані професійними стандартами (директор закладу (установи) надання соціальних послуг, директор регіонального центру соціальних служб (навчально-методична робота), директор реабілітаційної установи (центру) для осіб з інвалідністю, завідувач відділення (соціальні послуги), соціальний менеджер, методист з навчально-методичної роботи з надання соціальних послуг) та передбачені освітнім стандартом зі спеціальності 231 Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти, які у своїй синергії передбачають формування соціального лідера відповідно до усіх складових структури соціальних компетенцій соціальних працівників та метакомпонентів соціального лідерства. Узагальнено рекомендації для соціального лідера щодо його візії, інноваційного креативного мислення, самолідерства, налагодження конструктивної співпраці на засадах партнерства, здатності до мотивації та наснаження, забезпечення професійної автономії та постійного вдосконалення.

Ключові слова: організація діяльності, установа соціального захисту, лідерство, керівник, професійний стандарт.

Iryna ALBUL

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0001-7056-3157

To cite this article: Albul, I. (2025). Orhanizatsiia diialnosti ustanov sotsialnoho zakhystu na zasakh liderstva [Organizing the activities of social protection institutions on the basis of leadership]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.1>

ORGANIZING THE ACTIVITIES OF SOCIAL PROTECTION INSTITUTIONS ON THE BASIS OF LEADERSHIP

The article highlights the peculiarities of organizing the activities of social protection institutions on the basis of leadership. Based on the content analysis, comparison, systematization and generalization of scientific works on this issue, professional standards for managers, organizers of social protection and educational standard for training masters

of social work, it is established that the effective organization of social protection institutions requires the readiness of a professional in the field of social work management to perform managerial functions; improve their own skills; make decisions based on strategic, analytical and critical thinking; team interaction; formation of a favorable social and psychological climate in the team; stress resistance and operational orientation in extreme situations. It is proved that these expectations are declared by professional standards (director of an institution (institution) for the provision of social services, director of a regional center for social services (educational and methodological work), director of a rehabilitation institution (center) for persons with disabilities, head of a department (social services), social manager, methodologist for educational and methodological work on the provision of social services) and provided for by the educational standard in the specialty 231 Social Work for the second (master's) level of higher education, which in their synergy provide for Generalized recommendations for a social leader regarding his/her vision, innovative creative thinking, self-leadership, establishing constructive cooperation on the basis of partnership, ability to motivate and inspire, ensuring professional autonomy and continuous improvement.

Key words: organization of activities, social protection institution, leadership, manager, professional standard.

Актуальність проблеми. Оновлення системи соціального захисту населення обумовлюється запитом українського суспільства, процесами європейської інтеграції та врахуванням сучасних світових підходів у наданні соціальних послуг. Зміст професії та професійне поле соціальної роботи формується у відповідності з цілою низкою стандартів (професійні, етичні, освітні, державні стандарти надання соціальних послуг, стандарти якості управління та ін.), які розкривають вимоги до професійних компетентностей фахівця соціальної роботи, керівника установи соціальної сфери. Організація процесу надання соціальних послуг вимагає вищого рівня володіння загальними та фаховими компетентностями, не лише власної обізнаності з особливостями соціального обслуговування населення, а й наявного досвіду практичної соціальної роботи та готовності до планування, організації, моніторингу якості, підведення підсумків та розробки перспектив розвитку діяльності конкретної соціальної установи. У такому контексті набуває значення особа керівника-лідера установи соціального захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання лідерства у соціальній роботі представляють значний інтерес для багатьох дослідників. Так, лідерські якості сучасного керівника соціального закладу аналізує дослідниця Л. Грень. Особливості соціального лідерства та метакомпоненти соціального лідера досліджувала Т. Гура. Структуру соціального лідерства майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи та виявлення основних складових компонентів і показників з урахуванням вимог до сучасних фахівців у галузі соціальної роботи висвітлює дослідниця Д. Бирик. Зважаючи на пряму залежність ефективності роботи установи соціального захисту від особливостей управління

в ній, готовність керівника до колективного гуманного управління на засадах взаємоповаги та конструктивної співпраці, наснаження власним прикладом у командній роботі, вважаємо доцільним висвітлити особливості організації діяльності установ соціального захисту на засадах лідерства, що і буде **метою дослідження**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні цінності та базові етичні принципи соціальної роботи відображаються у професійних стандартах з метою формування професійної ідентичності соціальних працівників. У реєстрі Національного агентства кваліфікацій нами виділено низку професійних стандартів, якими обумовлюються вимоги до керівників установ соціального захисту та осіб, які виконують управлінські, організаційні функції: директор закладу (установи) надання соціальних послуг, директор регіонального центру соціальних служб (навчально-методична робота), директор реабілітаційної установи (центру) для осіб з інвалідністю, завідувач відділення (соціальні послуги), соціальний менеджер, методист з навчально-методичної роботи з надання соціальних послуг (Відомості про професійні стандарти, 2024).

Так, основною метою професійної діяльності директора закладу (установи) надання соціальних послуг визначено управління установою/закладом, що надає соціальні послуги особам\сім'ям, які перебувають у СЖО, не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги. Професійна діяльність директора регіонального центру соціальних служб (навчально-методична робота) та директора реабілітаційної установи (центру) для осіб з інвалідністю спрямована на забезпечення ефективної діяльності очолюваних цими професіоналами установ. Більш конкретизовано

визначено мету професійної діяльності для соціального менеджера, а саме: здійснення планування, організації, координації, моніторингу соціальної роботи, оцінювання потреб у соціальних послугах для забезпечення надання соціальних послуг, соціальної підтримки сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, у територіальній громаді. Для завідувача відділення (соціальні послуги) основна мета професійної діяльності у відповідному професійному стандарті декларується достатньо розлого у такій редакції: управління процесом діяльності структурного підрозділу (служби, відділення) установи (закладу), що надає соціальні послуги, що передбачає забезпечення постійного аналізу стану справ у сфері компетенції відділення, прогнозування, проектування і моніторинг реалізації процесу надання соціальних послуг згідно законодавства та в межах компетенції відділення, заходів соціальної підтримки, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин або мінімізацію їх негативних наслідків, особам\сім'ям, які в них перебувають. Відповідно до професійного стандарту методиста навчально-методичної роботи з надання соціальних послуг основною метою професійної діяльності визначено організацію та проведення навчально-методичної роботи щодо надання соціальних послуг, соціальної допомоги, соціальної підтримки особам\сім'ям, які належать до вразливих груп населення та\ або перебувають у СЖО, організація та проведення навчальних заходів із питань соціальної роботи, надання соціальних послуг у відповідній адміністративно-територіальній одиниці.

Також нами встановлено спільність вимог і на рівні визначення загальних компетентностей та трудових функцій. Так, проаналізувавши набір загальних компетентностей в усіх вказаних вище професійних стандартах, можемо констатувати загальний орієнтир на готовність професіонала до виконання управлінських функцій; постійно підвищувати свою кваліфікацію на засадах освіти та самоосвіти; приймати обґрунтовані рішення на засадах стратегічного, аналітичного та критичного мислення; працювати в команді та налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво з колегами; попереджати та розв'язувати конфлікти; підтримувати позитивний емоційний стан в колективі, забезпечувати психологічну підтримку співробітникам

та забезпечувати профілактику їхнього емоційного вигорання; бути стресостійким та швидко орієнтуватись у екстремальних ситуаціях; виявляти лідерські якості. Здатність до виявлення лідерських якостей фактично є узагальненням усіх перерахованих компетентностей, оскільки основними ідеями лідерства у соціальній роботі в рамках гуманістичної парадигми розуміння лідерства є: партнерство у стосунках; участь співробітників у прийнятті рішень; спільна робота векторів розвитку організації; увага до професійного та особистісного розвитку співробітників; налагодження конструктивної взаємодії в команді; створення умов для самолідерства співробітників та ін. (Грень, 2022, с.46).

Зауважимо, що однією з основних цілей реалізації державної кадрової політики є добір керівних кадрів із числа працівників, що мають досвід роботи на посадах нижчого рівня, а також формування дієвого кадрового резерву на зайняття керівних посад. Тобто, вкотре наголошується необхідність формування управлінських, лідерських якостей ще у процесі підготовки фахівця соціальної сфери, його розвитку та вдосконалення ще з найнижчих щаблів ієрархічної драбини. Такий орієнтир достатньо чітко визначений у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Так, серед загальних компетентностей варто виокремити здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність розробляти і управляти проектами; здатність виявляти ініціативу та підприємливість; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність генерувати нові ідеї (креативність); навички міжособистісної взаємодії; здатність працювати в команді. На рівні спеціальних фахових компетентностей орієнтир на формування лідерських якостей вбачаємо у такій вибірці: здатність до впровадження методів і технологій інноваційного практикування та управління в системі соціальної роботи; здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень; здатність виявляти ініціативу та підприємливість задля вирішення соціальних проблем через впровадження соціальних інновацій; здатність до ефективного менеджменту організації у сфері соціальної роботи; здатність до оволодіння навичками самостійного опанування новими знаннями,

використовуючи сучасні освітні та дослідницькі технології у соціальній сфері (Стандарт вищої освіти, 2019).

Узагальнивши зміст компетентностей, робимо висновок, що основним орієнтирами є врахування соціальних інновацій, готовність управляти знаннями та ресурсами на засадах критичного мислення, конструктивна взаємодія та командна робота. Таким чином констатуємо очікування наявності лідерських якостей у випускника освітніх програм за другим (магістерським) рівнем вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота, готовності магістра соціальної роботи реалізовувати соціальне лідерство «як інтегроване особистісне утворення, яке може виявлятися у прагненні й здатності фахівців до реалізації лідерського потенціалу у різних сферах життєдіяльності суспільства задля покращення якості надання соціальних послуг вразливим категоріям населення» (Бибик, 2021, с.141).

Загалом, вимоги професійних стандартів для керівників у сфері соціальної роботи та освітній стандарт для другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота передбачають формування соціального лідерства відповідно до усіх складових структури соціальних компетенцій соціальних працівників, розробленої дослідницею Д. Бибик. Так, показниками складової «Орієнтування на соціальні зміни» є лідерська орієнтація, усвідомлення значущості цінностей лідерства для соціальної роботи; потреба вдосконалення професійної кваліфікації; прагнення до соціальних змін у професійній діяльності. За вказаними показниками можна визначати наявність та достатній розвиток низки компетентностей, зокрема: здатність організовувати професійну діяльність відповідно до державних стандартів; досягати мети через упорядковану та систематизовану діяльність; здатність розуміти та формувати ієрархію цінностей лідерства у професійній соціальній роботі; здатність ініціювати та впроваджувати соціальні зміни з метою розвитку професійної соціальної роботи.

Показниками другої складової соціального лідерства «Управління знаннями та ресурсами соціальної роботи» є розуміння основ соціального лідерства та ефективного управління когнітивною сферою; здатність розвивати лідерські уміння та підвищувати свій професійний

рівень через освіту та самоосвіту; розуміння інноваційних технологій соціальної роботи та доцільне їх використання. Компетентнісний потенціал керівника у сфері соціальної роботи складає здатність здобувати сучасні знання щодо галузі соціальної роботи та лідерства у ній через оперативні можливості освіти й самоосвіти; здатність щодо ефективного пошуку ресурсів та добору методів для вирішення соціальних проблем; здатність передбачати зміни у соціально-економічному стані певних соціальних груп та окремих вразливих груп клієнтів, реалізуючи прогностичну, проєктувальну та організаційну функції; здатність діяти у відповідності зі стандартами соціальної роботи та з врахуванням ефективного професійного досвіду.

Зважаючи на рівень відповідальності керівника закладу соціальної сфери, важливою є третя складова у структурі соціального лідерства «Аналітичне та креативне мислення», показниками якої є здатність аналізувати професійні ситуації та розробляти нові способи їх розв'язання; безкомпромісний орієнтир на саморозвиток та професійне вдосконалення; лідерська спрямованість. Конкретизується вказана складова соціального лідерства у здатності керівника системно та аналітично мислити, застосовувати інноваційні ідеї для творчого вирішення проблем соціальної роботи; здатність до різних способів мислення (аналіз, синтез, абстрагування); здатність аналізувати суспільні процеси, обумовлені соціальним розвитком держави; здатність до пізнання та впровадження соціальних інновацій для розвитку професійної соціальної роботи; здатність здійснювати науково-дослідні роботи, використовуючи аналітичну та креативну мисленнєву діяльність.

Своєрідним узагальненням структури соціального лідерства постає четверта складова «Ефективна партнерська співпраця та командна взаємодія», показниками якої є низка умінь: вміння організовувати партнерську та командну взаємодію, генерувати нові ідеї та продукувати інновації у професійній діяльності, оцінювати результати суспільно-корисної та професійної діяльності, планувати та організовувати соціально-проєктну діяльність. У компетентнісному вияві ця складова передбачає здатність здійснювати управління власною професійною діяльністю та організацією – надавачем

соціальних послуг; здатність налагоджувати партнерські взаємозв'язки між представниками державного та недержавного соціального сектору; здатність ефективно використовувати професійні ресурси соціальної роботи у процесі надання соціальних послуг; здатність до здійснення суспільно-значущої діяльності, менторської підтримки щодо формування підтримуючої мережі; здатність розробляти, реалізувати, ініціювати соціальні проєкти відповідно до запиту та можливостей громади; здатність розробляти і впроваджувати інновації в соціальній роботі; здатність до креативності та генерування нових ідей у професійній соціальній роботі та ін. (Бирик, 2021, с.142-143). Отже, простежуємо чіткий орієнтир на соціальне лідерство керівників закладів/установ соціальної сфери, який обумовлений змістом професійної діяльності, вимогами професійних та освітнього стандартів, запитом суспільства.

Сучасні дослідники соціального лідерства виокремлюють метакомпоненти, які визначають можливості досягнення успіхів у діяльності та кар'єрі. Так, Т. Гура аналізує 6 метакомпонентів: персоналістичний, ситуаційний, поведінковий, атрибутивний, мотиваційно-ціннісний та гуманістично спрямований. Саме персоналістичний компонент акцентує увагу на персоналії керівника установи, на наявності певних специфічних розвинених рис, які уможливають досягнення успіху у професійній діяльності. До переліку цих специфічних рис відносять харизму, силу характеру, вмотивованість до діяльності та ін.. Ситуаційний компонент передбачає поведінку людини в певній ситуації, особливо, якщо вона характеризується невизначеністю умов і вимог. Дещо суголосний із ситуаційним поведінковий компонент як сукупність таких рис особистості, які проявляються в її поведінці в залежності від конкретної ситуації та умов. Певний орієнтир на оточення передбачає атрибутивний компонент, адже саме ним визначаються обрані лідером засоби для вирішення соціальних завдань, для створення передумов до соціального лідерства та для досягнення схвалення з боку команди. Яскраву особистісну характеристику дає мотиваційно-ціннісний компонент, що визначає світоглядні цінності особистості, які посилюють право на лідерство в конкретній соціальній групі. Ймовірність стати лідером підвищується

у тій групі, яка підтримує пропаговані претендентом норми та цінності, підвищується і рівень довіри до потенційного лідера за умови ціннісної солідарності. Надважливим є гуманістично спрямований компонент соціального лідерства, оскільки ним декларується сприйняття людини як найвищої цінності, що передбачає визнання унікального значення кожного учасника соціальної групи, увагу до думки кожного працівника при одночасній увазі до потреб усієї команди (Гура, 2022, с.24).

На завершення, узагальнимо рекомендації для лідера у соціальній роботі за Hannah Martin. Отож, керівник закладу соціального захисту – лідер соціальної роботи повинен мати чітку візію того, як оптимально змінити світ на краще; налагоджувати комунікацію для спільного вироблення і реалізації візії; сприяти розвитку етики служби, мислити та планувати стратегічно. Важливою ознакою лідера у соціальній роботі має бути креативність та готовність до інновацій, тобто уміння бачити можливості діяти по-іншому; сприяти креативності та інноваціям у очолюваній установі; очолювати та керувати змінами. Лідерство в установі/організації має своєю передумовою самолідерство як демонстрацію та адаптацію лідерства, вдосконалення власного лідерства, готовність до розумного ризику; демонстрація та заохочення стійкості; протидія дискримінації та гнобленню. Реалізувати лідерський потенціал для ефективної діяльності установи соціального захисту можливо лише у співпраці та завдяки впливу, тобто лідер очолює партнерську роботу, впливає на працівників, розуміючи та цінуючи точки зору інших. Окремої лідерської майстерності потребує мотивація та наснаження працівників, зокрема уміння надихати людей особистим прикладом, визнавати та цінувати внесок інших, сприяти створенню культури навчання та продуктивності. Ефективне лідерство в організації соціального захисту забезпечує розширення можливостей співробітників, сприяючи лідерству на всіх рівнях, розвиваючи культуру управління знаннями, забезпечуючи професійну автономію і залучаючи працівників до розвитку та вдосконалення (Martin, 2024, с.8).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ефективна організація діяльності установ соціального захисту вимагає готовності професіонала в галузі управління соціальної

роботою на виконання управлінських функцій; підвищення власної кваліфікації; прийняття рішень на засадах стратегічного, аналітичного та критичного мислення; командної взаємодії; формування сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі; стресостійкості та оперативного орієнтування у екстремальних ситуаціях. Вказані очікування декларовані професійними стандартами та передбачені освітнім стандартом зі спеціальності 231 Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти, які у своїй синергії передбачають

формування соціального лідера відповідно до усіх складових структури соціальних компетенцій соціальних працівників та метакомпонентів соціального лідерства.

Дане дослідження не претендує на вичерпність висвітлення проблеми. Перспективним буде вивчення особливостей впливу стилю лідерства на досягненні стратегічних цілей установ соціального захисту; розроблення програм підготовки керівників-лідерів для організації якісного надання соціальних послуг в умовах російського вторгнення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Martin Hannah. Leadership in social work. February, 2024. URL: <https://www.iriss.org.uk/sites/default/files/2024-02/iriss-sws-leadership-social-work.pdf>
2. Бибик Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2021. 1(7). С.14–18.
3. Бибик Д. Зміст та структура соціального лідерства майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи. *Social Work and Education*, 2021, Vol. 8, No. 2. С. 138–151.
4. Відомості про професійні стандарти. Національне агентство кваліфікацій. URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandarts>
5. Грень Л. М. Лідерські якості сучасного керівника соціального закладу. *Лідери XXI століття. Погляд у майбутнє: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції 22-23 жовтня 2022 р.* / За заг. ред. Романовського О. Г. Х. : НТУ «ХПІ», 2022. С. 46–47.
6. Гура Т. Особливості соціального лідерства. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/29da9daa-e38c-47fd-b437-6f24b8e76e08/content>
7. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf>

REFERENCES:

1. Martin Hannah (2024). Leadership in social work. Retrieved from: <https://www.iriss.org.uk/sites/default/files/2024-02/iriss-sws-leadership-social-work.pdf>
2. Bybyk, D. (2021). Stanovlennia fenomenu sotsialnoho liderstva u naukovomu prostori sotsialnoi roboty [Formation of the phenomenon of social leadership in the scientific space of social work]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsialna robota – Visnyk of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Sotsialna robota*, 1(7), 14–18 [in Ukrainian].
3. Bybyk, D. (2021). Zmist ta struktura sotsialnoho liderstva maibutnikh fakhivtsiv u haluzi sotsialnoi roboty [Content and structure of social leadership of future specialists in the field of social work]. *Social Work and Education*, Vol. 8, No. 2, 138–151. [in Ukrainian].
4. Vidomosti pro profesiini standarty [Information on professional standards. National Qualifications Agency]. *Natsionalne ahentstva kvalifikatsii – National Qualifications Agency*. Retrieved from: <https://register.nqa.gov.ua/profstandarts> » [in Ukrainian].
5. Hren, L.M. (2022). Liderski yakosti suchasnoho kerivnyka sotsialnoho zakladu [Leadership qualities of a modern head of a social institution.]. *Lidery KhKhI stolittia. Pohliad u maibutnie: Materialy VI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii 22-23 zhovtnia 2022 r. – Leaders of the XXI century. A look into the future: Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference on October 22-23, (pp. 46-47). Kh. : NTU «KhPI»* [in Ukrainian].
6. Hura, T. (2022). Osoblyvosti sotsialnoho liderstva [Specifics of social leadership]. Retrieved from: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/29da9daa-e38c-47fd-b437-6f24b8e76e08/content> [in Ukrainian].
7. Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 231 Sotsialna robota dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [Standard of higher education in the specialty 231 Social Work for the second (master's) level of higher education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf> [in Ukrainian].

УДК 364.042

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.2>

Олена БАЛУХТІНА

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0002-1085-6908

Андрій ПРОКОП'ЄВ

аспірант, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0009-0006-2151-6999

Бібліографічний опис статті: Балухтіна, О., Прокоп'єв, А. (2025). Суб'єкти моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 9–16, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.2>

СУБ'ЄКТИ МОНІТОРИНГУ НАДАННЯ ТА ОЦІНКИ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг, метою якого є забезпечення дотримання надавачами вимог законодавства під час надання соціальних послуг населенню. Здійснено аналіз наявної інформації щодо суб'єктів моніторингу. Вивчено існуючу в державі законодавчу базу щодо механізму моніторингу, зокрема в частині розподілу повноважень основних суб'єктів моніторингу.

Мета дослідження полягає в аналізі класифікації суб'єктів моніторингу та обґрунтуванні місця кожного суб'єкта в загальній системі моніторингу. Об'єктом дослідження є механізм моніторингу як важлива складова забезпечення належного функціонування системи соціального обслуговування населення. Предметом вивчення є роль кожного суб'єкта моніторингу в процесі його проведення.

У дослідженні застосовано загальнонаукові та спеціально наукові методи, зокрема, порівняння та аналізу, що дозволило узагальнити інформацію, зібрану з веб-ресурсів державних органів влади. Використання методу аналізу документів при роботі з нормативно-правовими актами дозволило глибоко розкрити важливість досліджуваної проблеми.

Новизна дослідження полягає у системному підході до аналізу ролі суб'єктів моніторингу. Акцентована увага на важливості діяльності Нацсоцслужби України як одного із суб'єктів моніторингу. У висновках пояснено доцільність існування багатьох суб'єктів моніторингу, насамперед, завдяки дотриманню гарантій якості та захисту прав одержувачів соціальних послуг а також забезпечення прозорості та довіри до держави та надавачів соціальних послуг. В цілому, цим забезпечується досягнення мети його проведення – відстеження того, як функціонує система надання соціальних послуг, чи відповідає вона встановленим нормам, планам, і звичайно, в першу чергу потребам мешканців громад.

Ключові слова: надавач соціальної послуги, моніторинг, суб'єкт, соціальна послуга.

Olena BALUKHTINA

PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work, National University «Zaporizhzhia Polytechnic», 64 Zhukovsky str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0002-1085-6908

Andrii PROKOPIEV

Postgraduate Student, National University «Zaporizhzhia Polytechnic», 64 Zhukovsky str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0009-0006-2151-6999

To cite this article: Balukhtina, O., Prokopiev, A. (2025). Subiekty monitorynhu nadania ta otsinky yakosti sotsialnykh posluh v Ukraini [Subjects of monitoring the provision and assessment of the quality of social services in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 9–16, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.2>

SUBJECTS OF MONITORING THE PROVISION AND ASSESSMENT OF THE QUALITY OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE

The article is devoted to monitoring the provision and assessment of the quality of social services, the purpose of which is to ensure that providers comply with the requirements of the legislation when providing social services to the population. The existing legislative framework in the state regarding the monitoring mechanism was studied, in particular, in terms of the distribution of powers of the main monitoring subjects. The purpose of the study is to analyze the classification of monitoring subjects and justify the place of each subject in the overall monitoring system. The object of the study is the monitoring mechanism as an important component of the social service system. The subject of study is the role of each monitoring subject in the process of its implementation.

The study used general scientific and special scientific methods, in particular, comparison and analysis, which allowed to summarize the information collected from the web resources of state authorities. The use of the document analysis method when working with regulatory legal acts allowed to deeply reveal the importance of the problem under study.

The novelty of the study lies in the systematic approach to the analysis of the role of monitoring subjects. The emphasis is on the importance of the activities of the National Social Service of Ukraine. The conclusions explain the expediency of the existence of many monitoring subjects, primarily due to compliance with quality guarantees and protection of the rights, as well as ensuring transparency and trust in the state and providers of social services. In general, this ensures the achievement of the goal of its conduct – monitoring how the system of providing social services functions, whether it meets established standards, plans.

Key words: social service provider, monitoring, subject, social service.

Актуальність проблеми. Моніторинг надання та оцінки якості соціальних послуг (далі – моніторинг) є важливою складовою та головним інструментом забезпечення належного функціонування системи соціального обслуговування населення. Моніторинг також характеризує систему надання соціальних послуг. Його результати допомагають своєчасному прийняттю управлінських рішень, полегшують процес звітності надавачів соціальних послуг та стають основою для подальшої оцінки, вивчення та аналізу отриманих даних. Завдяки моніторингу органи місцевого самоврядування мають інформацію щодо стану соціальної сфери у своєму регіоні, що полегшує роботу щодо планування соціальних послуг на майбутнє, враховуючи плюси та мінуси надання цих послуг сьогодні. Аналіз теоретичної бази дослідження показує, що існуюча система містить положення про множинності суб'єктів моніторингу. Наше дослідження є спробою аналізу та пояснення необхідності існування багатьох суб'єктів моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості проведення моніторингу та його переформатування під час воєнного стану в Україні в 2022–2025 роках ще не отримали достатнього аналізу в наукових публікаціях, що пояснюється новизною теми. Основні принципи та методологію проведення моніторингу як ключового напрямку реформування системи соціального захисту населення визначені в посібнику, підготовленому за сприяння Євро-

пейського Союзу в межах проекту «Посилення ролі місцевих громад у прийнятті рішень щодо надання соціальних послуг» (Посібник з моніторингу, 2017).

Питання, пов'язані з моніторингом досліджували українські вчені Ю. Горемікіна, Т. Корецька, О. Макарова, Г. Яковлева та ін. Результати нашого дослідження щодо проведення моніторингу в Житомирській області знайшли відображення в публікації тез на науково-практичній конференції (О. Балухтіна, А. Прокоп'єв, 2024). В даній статті проаналізована існуюча в державі нормативно-правова база щодо механізму моніторингу, зокрема в частині розподілу повноважень основних суб'єктів моніторингу.

Мета дослідження полягає в аналізі класифікації суб'єктів моніторингу та обґрунтуванні місця кожного суб'єкта в загальній системі моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Механізм моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг введений відповідно до постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 01 червня 2020 року та спрямований на отримання достовірної та актуальної інформації про рівень надання соціальних послуг та оцінки їх якості, визначення напрямків для покращення та розробки стратегій підвищення рівня надання соціальних послуг (Про затвердження Порядку проведення моніторингу, 2020). Відповідна постанова містить чіткий перелік завдань моніторингу, а саме:

1) визначення кількості осіб в адміністративно-територіальній одиниці, які потребують соціальних послуг;

2) визначення кількості надавачів соціальних послуг та їх потужностей;

3) забезпечення жителів адміністративно-територіальної одиниці якісними соціальними послугами, що відповідають їх потребам;

4) підготовка звітів про надання соціальних послуг;

5) планування роботи з розвитку системи надання соціальних послуг;

6) розвиток ринку соціальних послуг відповідно до реальних потреб отримувачів таких послуг;

7) проведення аналізу виконання норм законодавства з надання соціальних послуг, дотримання державних стандартів надання соціальних послуг;

8) розроблення пропозицій щодо формування державної політики у сфері надання соціальних послуг.

Станом на сьогодні повністю сформована нормативна база процесу моніторингу. Його проведення відбувається згідно вимог Закону України від 17 січня 2019 року «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги, 2019), наказу Міністерства соціальної політики України від 27.12.2013 року № 904 «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг» (Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу, 2013) та відповідних типових наказів департаментів соціального захисту населення при відповідних обласних державних адміністраціях «Про організацію роботи підвідомчих установ сфери управління департаменту соціального захисту населення з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг», прийнятих в 2014 році. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну, моніторинг функціонує з врахуванням Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». На сьогодні, в умовах воєнного стану моніторинг саме оцінки якості соціальних послуг не проводиться. Проводиться лише моніторинг надання соціальних послуг.

Ст. 3 Постанови КМУ від 01 червня 2020 року «Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості

соціальних послуг» зазначає перелік суб'єктів моніторингу, до якого входять:

1) Національна соціальна сервісна служба (далі – Нацсоцслужба);

2) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, структурні підрозділи з питань соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій (далі – регіональний орган соціального захисту населення);

3) структурний підрозділ з питань соціального захисту населення місцевої держадміністрації, виконавчий орган міської ради міста обласного значення, районної в місті (у разі її утворення) ради, сільської, селищної, міської ради об'єднаної територіальної громади (далі – місцевий орган соціального захисту населення);

4) об'єднання надавачів соціальних послуг;

5) надавачі соціальних послуг незалежно від форми власності (крім надавачів соціальних послуг, що надають такі послуги на непрофесійній основі) (Про затвердження Порядку проведення моніторингу, 2020).

Одним із основних суб'єктів моніторингу надання соціальних послуг є Нацсоцслужба України. Служба реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, соціальних виплат та за дотриманням прав дітей. Спираючись на завдання моніторингу, вважаємо за необхідне проаналізувати щорічний звіт служби, яка провела 3 016 заходів державного контролю/моніторингу за 2024 р. За результатами проведення контрольних заходів працівниками територіальних органів Нацсоцслужби перевірено 107 829 особових справ, з яких у 26 473 виявлено 3 групи порушень: 12 741 порушення у 80 192 справах отримувачів соціальної підтримки; 12 248 порушень у 23 360 справах, які стосуються дотримання справ дітей; 1 484 порушення у 4 277 справах отримувачів соціальних послуг. При цьому виявлено як переплати окремих видів соціальної допомоги у розмірі 49 799 430,24 грн так і недоплати отримувачам на 16 242 012,99 грн. На 1 січня 2025 року в державний бюджет повернуто 8 847 336,76 грн переплат та виплачено отримувачам 10 661 754,08 грн (Публічний звіт голови Нацсоцслужби, 2024, с. 5).

Після аналізу даних констатуємо факт існування суттєвих порушень у нарахуванні різних видів державної допомоги. Загалом суми складають десятки мільйонів гривень. При цьому, ліквідація недоплат відбувається миттєво а повернення переplat є складним процесом і йде дуже повільно. Виникає питання: чи будуть повністю повернені переплачені кошти в державний бюджет України. В умовах обмеженого фінансування соціальної сфери та залучення іноземного фінансування це дуже важливе питання, яке має бути на постійному контролі у Міністерстві соціальної політики (далі – Мінсоцполітики) та Нацсоцслужби. Загалом необхідно визнати позитивний результат такого моніторингу.

Протягом 2024 року здійснено 6 029 перевірок фактичного місця проживання внутрішньо переміщених осіб. У понад 74 % випадків встановлено факт відсутності осіб за фактичним місцем проживання, що дозволяє забезпечити ефективне використання з бюджету коштів, передбачених на допомогу проживання внутрішньо переміщеним особам. Також Служба здійснює контроль над реалізацією нових видів соціальних послуг. Так, проаналізовано результати експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Проведено 253 обстеження відповідності наявних умов приміщень учасників проекту та 157 заходів моніторингу надавачів цієї комплексної соціальної послуги. При цьому, спеціалістами виявлено недоліки реалізації експериментального проекту та надано рекомендації щодо їх усунення.

Коротко охарактеризуємо інші питання, які розглядалися під час моніторингів і представлені у звіті:

1. Державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог законодавства щодо захисту прав дітей. Протягом року постійно відбувається контроль за дотриманням прав дітей у закладах, які здійснюють інституційний догляд і виховання дітей у спеціальних установах для дітей, сім'ях опікунів/піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Треба констатувати, що найбільше порушень знову виявлено в питаннях фінансової діяльності, а саме: виявлено недоплати зазначе-

ній категорії дітей на суму у 8 919 467,43 грн. та переplати на суму – 1 194 621,44 грн. Таке, на наш погляд неефективне управління фінансами безпосередньо впливає на створення неналежних умов для життя, навчання та розвитку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа.

2. Запобігання та протидія домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми, забезпечення гендерної рівності. За даними звіту, станом на 31.12.2024 рік в Україні функціонує мережа спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, яка налічує 1 124 одиниці:

- 722 мобільні бригади соціально-психологічної допомоги;
- 112 спеціалізованих служб первинного соціально-психологічного консультування;
- 104 денні центри соціально-психологічної допомоги;
- 97 кризових кімнат;
- 59 притулків, що забезпечують цілодобове перебування (до 90 днів);
- 16 «гарячих ліній»;
- 14 інших закладів та установ (Публічний звіт голови Нацсоцслужби, 2024, с. 14).

Підсумовуючи, зазначимо, що Нацсоцслужба через механізм моніторингу надання соціальних послуг підвищує підзвітність і прозорість серед надавачів послуг та контролює виплати із бюджету на соціальних захист та допомогу вразливим верствам населення.

Суб'єктом моніторингу на регіональному рівні є відповідні департаменти соціального захисту населення при обласних державних військових адміністраціях. Серед основних завдань департаментів визначено проведення моніторингу із проблемних питань реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, підготовка та подача пропозицій щодо їх врегулювання обласній державній адміністрації, Мінсоцполітики та Нацсоцслужбі. Також у сфері надання соціальних послуг населенню відповідні департаменти проводять моніторинг надання соціальних послуг, оцінювання їх якості та оприлюднюють відповідні результати. Окрім того, забезпечують ведення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг на регіональному рівні; координують діяльність надавачів соціальних

послуг (Методичні рекомендації з розроблення положень, 2023).

В результаті аналізу офіційних веб-сайтів обласних державних адміністрацій з'ясовано, що, по-перше, не завжди результати моніторингу висвітлюються на сторінках сайтів, по-друге, моніторинги проводяться не кожного року (або не всі дані оприлюднюються – примітка авт.). Так, наприклад, на сайті Волинської обласної державної адміністрації розміщений звіт щодо моніторингу за 2021 рік. Відсутність звітів за наступні роки пояснюється нами особливостями роботи органів виконавчої влади в умовах воєнного стану після оприлюднення Указу Президента від 24 лютого 2024 року (Про введення воєнного стану, 2022). Одночасно з цим, завдяки публічній інформації, представлений у звіті за 2021 рік стає зрозумілим, що соціальних послуг надано більше ніж для 20 тис. осіб, що становить 99,9 % від потреби жителів області. Зазначені дані свідчать про повне забезпечення населення необхідними послугами у довоєнний період. Також вказано, що департамент соціального захисту населення брав на себе зобов'язання «координувати роботу територіальних центрів, центрів надання соціальних послуг, будинків-інтернатів по наданню соціальних послуг та забезпечувати наповнення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг даними щодо надавачів соціальних послуг, що функціонують на території області, незалежно від форм власності та підпорядкування» (Волинська обласна держадміністрація, сайт, 2025).

Для кращого розуміння деталізуємо інформацію про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг. Загальновідомим є факт того, що в Україні активно впроваджується Єдина інформаційна система соціальної сфери (далі – ЄІССС), яка є централізованою платформою для оптимізації управління соціальними програмами та послугами. ЄІССС об'єднує різні інституції соціальної сфери в єдине інформаційне середовище, забезпечуючи централізовану обробку даних і уніфікацію технологічних процесів. Одним із компонентів системи є Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг, який дозволяє реєстраторам самостійно вносити інформацію про надавачів соціальних послуг. Але, з інформації на сайті Мінсоцполітики стає зрозумілим, що Реєстр працює

з 2023 року в усіх регіонах країни, але лише як реєстр надавачів соціальних послуг. Отже, робимо висновок, що робота по наповненню Реєстру продовжується.

Наведемо також позитивний приклад діяльності Одеської міської ради як ще одного суб'єкта моніторингу місцевого рівня. На офіційній сторінці департаменту праці та соціальної політики міської ради опубліковані звіти щодо моніторингу за 2022-2024 роки. Наприклад, за результатами моніторингу за 2024 рік рекомендовано наступне:

1. Проводити моніторинг соціальних послуг для забезпечення розвитку доступності, прозорості їх надання, стимулювання працівників, які надають соціальні послуги, до підвищення їх якості.

2. Підтримувати в актуальному стані інформаційні стенди та продовжувати інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення з питань надання соціальних послуг.

3. Здійснювати заходи щодо зменшення плінності кадрів та заповнення вакантних робочих місць (Одеська міська рада, сайт, 2025).

На наш погляд, це важливі та своєчасні рекомендації, які сприятимуть підвищенню якості роботи із клієнтами. Увага до питання кадрів соціальних установ є надзвичайно актуальною саме сьогодні, в ситуації, коли в рази збільшилося коло отримувачів соціальних послуг а кількість працюючих в соціальній сфері невпинно зменшується і ми зустрічаємося постійно з плінністю кадрів.

Суб'єктами моніторингу, згідно законодавству є також об'єднання надавачів соціальних послуг та, безпосередньо, самі надавачі соціальних послуг. Нагадаємо, що надавачі соціальних послуг проводять власний облік та аналіз показників діяльності з надання соціальних послуг та подають дані місцевим органам соціального захисту населення. Дані узагальнюються, аналізуються та передаються з місцевого рівня на регіональний, з регіонального до Нацсоцслужби, а тоді до Мінсоцполітики.

Завдяки дослідженню Київського міжнародного інституту соціології, проведеному в квітні 2024 року є змога вказати на проблемні питання в системі надання соціальних послуг громадським сектором, в першу чергу, громадськими організаціями. Насамперед необхідно відзначити наступне:

1) нестача працівників служб соціального захисту в громадах;

2) необхідність моніторингу і контролю їх роботи та регулярного навчання співробітників громадських організацій, в першу чергу, підвищення кваліфікації (Зацікавленість і спроможність організацій громадянського суспільства надавати соціальні послуги, 2024, с. 61).

Дослідження показало, що представники громадського сектору зацікавлені в отриманні безкоштовного та сертифікованого державою навчання і підвищення кваліфікації співробітників, які задіяні в наданні соціальних послуг. Очевидно, що лише комунальні надавачі не в змозі надавати всі соціальні послуги в державі. Зрозумілим також є необхідність більш активного залучення до процесу надання соціальних послуг громадського сектору та приватного бізнесу та необхідності їх обов'язкової реєстрації в Реєстрі надавачів соціальних послуг. Також вкажемо на існування ще однієї проблемної ситуації. Вона пов'язана з тим, що не у всіх громадах країни існують надавачі соціальних послуг. На 2023 рік, згідно даним Мінсоцполітики «майже у 850 територіальних громадах створено надавачів соціальних послуг та проводиться соціальна робота, яку безпосередньо забезпечують понад 3,9 тис. фахівців із соціальної роботи» (Зацікавленість і спроможність організацій громадянського суспільства надавати соціальні послуги, 2024, с. 62). Отже, у значній частині громад України (серед 1469 існуючих) надавачів соціальних послуг станом на лютий 2022 року не створено. Звісно, ситуація за кілька років могла змінитися, але не завжди на краще.

Підсумовуючи все вище викладене, вважаємо за необхідне пояснити доцільність існування багатьох суб'єктів моніторингу надання соціальних послуг. Причин декілька, серед них виділяємо:

1. Комплексність соціальних послуг, які охоплюють широкий спектр потреб. Жоден орган чи організація не може ефективно охопити весь спектр послуг самостійно.

2. Гарантія якості та захист прав. Наявність кількох суб'єктів моніторингу дозволяє:

- здійснювати всебічний контроль – державний, громадський, незалежний;
- уникати зловживань або недбалого ставлення з боку надавачів послуг;
- захищати права отримувачів послуг.

3. Розподіл відповідальності. Різні органи (місцеві органи влади, Мінсоцполітики, громадські організації, тощо) мають різні функції та повноваження. Кожен з них відповідає за певну частину моніторингу. Так, держава формує політику, встановлює стандарти, проводить інспекції; місцева влада організовує та координує надання послуг на місцях; громадські організації можуть проводити незалежний моніторинг, висвітлювати проблеми; одержувачі послуг теж є джерелом зворотнього зв'язку та контролю.

4. Забезпечення прозорості та довіри. Коли моніторинг здійснюють не лише державні органи, а й незалежні суб'єкти, це підвищує довіру до системи надання послуг, сприяє прозорості та ефективності.

5. Міжнародні зобов'язання. Україна, як держава, яка співпрацює з міжнародними організаціями (наприклад, ООН, ЄС), зобов'язана дотримуватися принципів відкритості, інклюзії та незалежного контролю в соціальній сфері.

Висновки. Таким чином, наявність багатьох суб'єктів моніторингу допомагає забезпечити досягнення мети його проведення – відстеження того, як функціонує система надання соціальних послуг, чи відповідає вона встановленим нормам, планам, і звичайно, в першу чергу потребам мешканців громад. Рекомендації та висновки суб'єктів моніторингу завжди будуть корисні тим, хто безпосередньо задіяний у плануванні та наданні соціальних послуг. Сподіваємося також, що наданий нами детальний аналіз ролі суб'єктів моніторингу буде сприяти об'єднанню зусиль щодо належного функціонування системи соціального обслуговування в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балухтіна О. М., Прокоп'єв А. К. Механізм проведення моніторингу надання соціальних послуг (на прикладі територіальних громад Житомирської області). *Тиждень науки-2024. ФСН*. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15-19 квітня 2024 р. / Редкол. : Вадим Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 91–92.
2. Інформація про результати моніторингу та оцінки якості надання соціальних послуг у Волинській області / Волинська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. URL: <https://voladm.gov.ua/article/>

informaciya-pro-rezultati-monitoringu-ta-ocinki-yakosti-nadannya-socialnih-poslug-u-volinskiy-oblasti/ (дата звернення: 27.04.2025).

3. Зацікавленість і спроможність організацій громадянського суспільства надавати соціальні послуги: звіт за результатами соціологічного дослідження КМІС (квітень 2024 р.). Київ : ІСАР «Єднання», 96 с.

4. Методичні рекомендації з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій : Наказ Міністерства соціальної політики України від 31.07.2023 р. № 263-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0263739-23#Text> (дата звернення: 30.01.2025).

5. Звіт щодо проведення моніторингу надання соціальних послуг в комунальних установах, діяльність яких координує Департамент праці та соціальної політики Одеської міської ради за 2024 рік /Одеська міська рада : офіційний сайт. URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/departments/dpsp/report/> (дата звернення: 12.03.2025).

6. Посібник з моніторингу та оцінювання надання соціальних послуг в Україні / Щербань С., Шейко Р., Левкіна Г. Харків : ХІСД, 2017. 112 с.

7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2024 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.03.2025).

8. Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2013 р. № 904. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0904739-13#Text> (дата звернення: 13.03.2025).

9. Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2025).

10. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. №1. Ст. 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 12.02.2025).

11. Публічний звіт голови Нацсоцслужби за результатами діяльності за 2024 рік. URL: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-.pdf> (дата звернення: 20.03.2025).

REFERENCES:

1. Balukhtina, O., & Prokopiev, A. (2024). Mekhanizm provedennia monitorynhu nadannia sotsialnykh poslug (na prykladi terytorialnykh hromad Zhytomyrskoi oblasti) [Mechanism for monitoring the provision of social services (using the example of territorial communities of Zhytomyr region)]. Proceedings from «*Tyzhden nauky–2024. FSN.*» : tesy dopovidei nauk.-prakt. konf. (pp. 91-92). Zaporizhzhia : NU «Zaporizka politekhnika» [in Ukrainian].

2. Informatsiia pro rezultaty monitorynhu ta otsinky yakosti nadannia sotsialnykh poslug u Volynskii oblasti (2025) [Information on the results of monitoring and assessing the quality of social services in the Volyn region]. Volynska oblasna derzhavna administratsiia: ofitsiynyi sait. – Volyn Regional State Administration: official website. Retrieved from <https://voladm.gov.ua/article/informaciya-pro-rezultati-monitoringu-ta-ocinki-yakosti-nadannya-socialnih-poslug-u-volinskiy-oblasti/> data zvernennia: 27.04.2025) [in Ukrainian].

3. Zatsikavlenist i spromozhnist orhanizatsii hromadianskoho suspilstva nadavaty sotsialni posluhy (2024) [Interest and capacity of civil society organizations to provide social services]. Kyiv : ISAR «Iednannia. 96 [in Ukrainian].

4. Metodychni rekomendatsii z rozroblennia polozhen pro strukturni pidrozdily z pytan sotsialnoho zakhystu naselennia mistsevykh derzhavnykh administratsii : Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Methodological recommendations for the development of regulations on structural units for social protection of the population of local state administrations: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine] vid 31.07.2023 r. № 263-Н. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0263739-23#Text> (data zvernennia: 30.01.2025) [in Ukrainian].

5. Zvit shchodo provedennia monitorynhu nadannia sotsialnykh poslug v komunalnykh ustanovakh, diialnist yakykh koordynuie Departament pratsi ta sotsialnoi polityky Odeskoi miskoi rady (2024) [Report on monitoring the provision of social services in municipal institutions, the activities of which are coordinated by the Department of Labor and Social Policy of the Odessa City Council]. Odeska miska rada : ofitsiynyi sait. – Odesa City Council : official website. Retrieved from <https://omr.gov.ua/ua/city/departments/dpsp/report/> (data zvernennia: 12.03.2025) [in Ukrainian].

6. Shcherban, S., Sheiko, R., & Levkina, G. (2017). Posibnyk z monitorynhu ta otsiniuvannia nadannia sotsialnykh poslug v Ukraini [Manual for monitoring and evaluating the provision of social services in Ukraine]. Kharkiv : KhISD, 112 [in Ukrainian].

7. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine] vid 24.02.2024 r. № 64/2022. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (data zvernennia: 13.03.2025) [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z provedennia monitorynhu ta otsinky yakosti sotsialnykh poslug : Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [On approval of Methodological recommendations for monitoring and assessing the quality of social services: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine] vid 27.12.2013 r.

№ 904. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0904739-13#Text> (data zvernennia: 13.03.2025) [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia monitorynhu nadannia ta otsinky yakosti sotsialnykh posluh : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the Procedure for monitoring the provision and assessment of the quality of social services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 01.06.2020 r. № 449. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 20.03.2025) [in Ukrainian].

10. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy [On social services: Law of Ukraine] vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII. Retrieved from <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (data zvernennia: 12.02.2025) [in Ukrainian].

11. Publichnyi zvit holovy Natssotssluzhby za rezultatamy diialnosti za 2024 rik (2025) [Public report of the head of the National Social Service on the results of activities for 2024]. Retrieved from: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-.pdf> (data zvernennia: 20.03.2025) [in Ukrainian].

УДК 316.627

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.3>

Віталій БІСКУП

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Західноукраїнський національний університет, вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46009

ORCID: 0000-0003-4557-4414

Бібліографічний опис статті: Біскуп, В. (2025). Соціальна профілактика як стратегія забезпечення суспільної безпеки в умовах сучасних викликів. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 17–22, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.3>

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Мета дослідження полягає у комплексному визначенні змістових компонентів та ключових вимірів соціальної профілактики як стратегічного інструменту забезпечення суспільної безпеки в умовах зростаючих соціальних ризиків та сучасних глобальних викликів, зумовлених політичною нестабільністю, військовими конфліктами, економічними кризами та глобальними соціальними трансформаціями, обґрунтовується необхідність переходу до проактивної моделі превентивної діяльності, яка передбачає не лише оперативне реагування на кризові ситуації, а й випереджальне усунення їхніх причин. Систематизовано чотири ключові виміри соціальної профілактики: індивідуально-поведінковий, соціально-інфраструктурний, культурно-нормативний та інституційно-управлінський. Висвітлено роль профілактичних програм у забезпеченні гідних умов життя, соціальної інтеграції та адаптації населення до нових умов існування. Особлива увага приділена концепції салютогенезу, яка концептуально зосереджена на ідеї розвитку внутрішніх ресурсів особистості, формуванні когерентності та стресостійкості. У статті також проаналізовано сучасні класифікації профілактичних програм (універсальні, селективні, індикативні) та визначено чинники ризику й захисні фактори у сфері профілактичної роботи. Увага зосереджена на важливості нормативно-правового забезпечення, міжвідомчої взаємодії та інституційної спроможності формування ефективної системи соціального захисту. Зроблено висновок, що стратегічне значення профілактики полягає у зміцненні державної політики соціальної безпеки. Перспективами подальших досліджень є розробка критеріїв ефективності профілактичних втручань, вивчення механізмів когерентності та інноваційних технологій превентивної діяльності з урахуванням контекстуальних особливостей цільових груп населення.

Ключові слова: соціальна профілактика, соціальні ризики, суспільна безпека, салютогенез, адаптація, інституційна спроможність.

Vitalii BISKUP

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work, West Ukrainian National University, 11 Lvivska str., Ternopil, Ukraine, 46009

ORCID: 0000-0003-4557-4414

To cite this article: Biskup, V. (2025). Sotsialna profilaktyka yak stratehiia zabezpechennia suspilnoi bezpeky v umovakh suchasnykh vyklykiv [Social prevention as a strategy for ensuring public safety in the conditions of modern challenges]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 17–22, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.3>

SOCIAL PREVENTION AS A STRATEGY FOR ENSURING PUBLIC SAFETY IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

The purpose of the study is to comprehensively define the substantive components and key dimensions of social prevention as a strategic instrument for ensuring public security amid increasing social risks and contemporary global challenges. The article analyzes social prevention as a crucial instrument for ensuring public security in the context of growing social risks caused by political instability, military conflicts, economic crises, and global social transformations. The need for a transition to a proactive model of preventive activity is substantiated. This model implies not only prompt response to crisis situations but also anticipatory elimination of their root causes. The study systematizes four key dimensions of social prevention: individual-behavioral, socio-infrastructure, cultural-normative, and institutional-administrative. The role of preventive programs in ensuring decent living conditions, promoting social integration, and enabling population adaptation

to new life circumstances is emphasized. Special attention is given to the salutogenic approach, which conceptually focuses on the development of internal personal resources, coherence, and stress resilience. The article also examines contemporary classifications of preventive programs (universal, selective, and indicated) and identifies risk and protective factors within the sphere of preventive work. The importance of legal and regulatory support, interagency cooperation, and institutional capacity in forming an effective system of social protection is highlighted. The strategic value of prevention is concluded to lie in strengthening national social security policy. Prospective areas for further research include the development of effectiveness criteria for preventive interventions, investigation of coherence mechanisms, and the design of innovative technologies for preventive action considering the contextual specifics of target groups.

Key words: social prevention, social risks, public safety, salutogenesis, adaptation, institutional capacity.

Актуальність проблеми. Потреба в попередженні негативних суспільних проявів є першочерговим завданням цивілізованого суспільства. Сучасна доба посилює ситуації невизначеності щодо сценаріїв майбутнього розвитку людства. Політична нестабільність, економічні кризи, культурні й ціннісні злами, техногенні катастрофи, військові конфлікти вимагають посиленої уваги фахівців різних профілів щодо упередження небажаних наслідків та загроз різноманітної природи. Актуалізуються питання розробки як технологій оперативного реагування на проблемні ситуації, передбачити які свого часу було важко або неможливо, так і формування комплексних програм проактивного, тобто випереджального впливу на загрози і ризики суспільного розвитку. Розробка комплексних заходів, програм, загальнодержавних та регіональних ініціатив профілактичного спрямування актуалізуються викликами, спричинених військовими діями, стресовими реакціями, спричинених травматичним досвідом, вимушеним переселенням, втратою близьких, руйнуванням звичного життя, а також необхідністю адаптації до нових умов та подолання наслідків агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток положень про соціальну профілактику є міждисциплінарним процесом, у якому беруть участь науковці з соціології, психології, педагогіки, медицини, права та інших галузей знань, теоретичні й практичні розробки яких є основою для формування ефективних соціально-профілактичних стратегій та програм.

Т. В. Журавель зосереджується на теоретичних та прикладних аспектах профілактичної діяльності (Журавель, 2013), Т. Лях, А. Спірін, В. Жуков концентрують свою увагу на програмах профілактики ризикованої поведінки підлітків (Лях, Спірін, Жуков, 2023), Т. Спіріна, С. Нестеренко опрацьовували питання соціальної профілактики насильства щодо дітей у сім'ї

(Спіріна, Нестеренко, 2023). Польські науковці М. Дептула, А. Поторська, Ш. Боршіх у межах проекту «Польсько-українська науково-методична співпраця для підтримки розвитку системи профілактики і підготовки спеціалістів у сфері протидії ризикованій поведінці дітей і молоді в Україні» обґрунтовують теоретичні та практичні засади діяльності із зазначеними категоріями об'єктів та суб'єктів превенції (Дептула, Поторська, Боршіх, 2019). Я. Гоф здійснив теоретичний огляд засадничих принципів соціальної профілактики у таких суспільних сферах, як система охорони здоров'я, правосуддя та добробуту молодого покоління (Гоф, 2013). Е. МакКейв, К. В. Рішель у своїй роботі наголошують, що профілактика є невід'ємною частиною професійної соціальної роботи, здійснили огляд становлення принципів профілактичної діяльності (МакКейв, Рішель, 2011).

Мета дослідження. Окреслити змістові компоненти та сутнісні виміри соціальної профілактики як стратегії забезпечення суспільної безпеки в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі важливо створювати такі економічні, політико-правові й соціокультурні засади міжособистісних взаємодій, в основі яких перебувають взаємоповага, відповідальність, почуття громадського обов'язку, знання про правила та норми безконфліктної комунікації. Забезпечення гідних умов життя починається з конструювання суспільного середовища, в якому кожному громадянину гарантується і надається право повною мірою реалізувати свій інтелектуальний та духовний потенціал, задовольняти свої вітальні й соціальні потреби на належному рівні, мати доступ до ресурсів, які забезпечують їх реалізацію.

Зважаючи на загрози й ризики, які потенційно можуть очікувати окремих громадян чи широкі верстви населення, діяльність органів влади, фахівців у соціальній сфері має бути

скерована, перш за все, на уникнення та запобігання їх прояву. З цією метою на загальнодержавному рівні, за ініціативи регіональних органів влади та місцевих громад та підтримки доброчинних вітчизняних та міжнародних організацій, необхідно інтенсифікувати діяльність щодо запровадження випереджальних стратегій усунення небажаних сценаріїв суспільного розвитку.

Дієвим засобом у цьому напрямку є розробка тактичних та стратегічних моделей, програм профілактики як засобу забезпечення населення від ризиків та негативних явищ суспільного розвитку, що передбачає системне впровадження превентивних механізмів, орієнтованих на зниження вразливості соціальних груп, нейтралізацію деструктивних чинників та формування стійких адаптаційних стратегій. Такий підхід ґрунтується на інтеграції міждисциплінарних знань, прогностно-аналітичних методів та соціального моделювання, що уможливило раннє виявлення потенційних загроз і забезпечує науково обґрунтоване прийняття управлінських рішень у сфері суспільної безпеки.

Вважаємо, ключова роль належить соціальній профілактиці, яка сприяє підвищенню ефективності державної соціальної політики, зміцненню інституційної спроможності органів публічного управління та формуванню цілісної системи соціального захисту, здатної оперативно реагувати на динаміку сучасних викликів і забезпечувати стабільність суспільного розвитку в умовах невизначеності та глобалізаційних впливів.

За визначенням великого тлумачного словника сучасної української мови термін «профілактика» визначається як заходи, що запобігають виникненню й поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення. В іншій інтерпретації профілактика – це сукупність заходів, які запобігають передчасним поломкам і спрацюванню машин, механізмів тощо, відвертають аварії на виробництві, транспорті (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 1177). Також у виданні використовується й терміни «превенція» у значенні запобігання, попередження (наприклад злочинів), «превентивний», тобто який попереджає що-небудь, запобігає чомусь: профілактичний, упереджувальний (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 1177).

Помітно, що наведені дефініції дещо звужують сучасне осмислення й науковий зміст соціальної профілактики.

На думку українських науковців, соціально-профілактичний підхід передбачає виявлення, усунення та нейтралізацію причин, які провокують негативні явища (Лях, Спірін, Жуков, 2023, с. 67).

Е. МакКейв, К. В. Рішель вважають, що метою профілактики є запобігання серйозним життєвим проблемам, які відбуватимуться до того, як вони стануть повністю видимими або ж поширеними (МакКейв, Рішель, 2011, с. 227). Ключове питання, за міркуваннями авторів, яке ставиться у системі профілактики полягає у наступному: «Які ресурси необхідно залучити зараз для підтримки здорового розвитку?» Зокрема, звіт Інституту медицини «Зменшення ризиків психічних розладів: межі досліджень профілактичного втручання» популяризував зміну термінології щодо класифікації профілактичних програм. У той час як традиційна система класифікувала профілактичні зусилля як первинні, вторинні або третинні, нова система використовує терміни універсальна, селективна та індикативна. Універсальні профілактичні програми спрямовані на широку громадськість або цілу групу населення. Селективні профілактичні зусилля сконцентровані на тих осіб чи груп, які мають підвищений ризик розвитку певної проблеми порівняно із усім населенням. Нарешті, індикативні профілактичні зусилля скеровані на осіб з високим рівнем ризику, тобто зазвичай на тих, хто вже демонструє ознаки або симптоми певної проблеми (наслідки зловживання алкоголем, наркотичними речовинами, асоціальний спосіб життя тощо) (МакКейв, Рішель, 2011, с. 227).

Предметом досліджень профілактики, на думку польських фахівців, є ризикована поведінка дітей, молоді, дорослих, фактори ризику і захисні чинники, а також зміни, що відбуваються у цій сфері залежно від умов суб'єктивних (пов'язаної з суб'єктом) і середовищних, а також їх взаємодії (Дептула, Поторська, Боршіх, 2019, с. 14-15).

Уточнимо, що соціальні ризики – це зазвичай явища об'єктивного характеру, їх настання не залежить від волі особи та не є наслідком дій останньої. Негативні наслідки соціальних ризиків не можуть бути усунені нею само-

стійно через зовнішні чинники, а не з будь-яких суб'єктивних причин (Кривошеїн, 2018, с.18).

Факторами ризику є обставини, які збільшують ймовірність негативних наслідків, натомисть захисні фактори вважаються такими, що зменшують ймовірність настання небажаних наслідків. Фактори ризику та захисту зазвичай поділяються на три групи: індивідуальні, сімейні та фактори навколишнього середовища, що представляють три рівні, визначені теорією екологічних систем Урі Бронфенбреннера (МакКейв, Рішель, 2011, с. 227).

Варто відзначити прогрес української держави щодо докладання зусиль у формуванні безпечного соціального довкілля шляхом розробки низки державних стандартів соціальних послуг. Зокрема введено в дію Державний стандарт соціальної послуги профілактики (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики, 2015, № 912), який визначає зміст, обсяг, умови та порядок реалізації комплексу заходів, спрямованих на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру. Стандарт не обмежує ініціативу фахівців у виборі різноманітних заходів і пропонує використовувати різноманітні форми діяльності відповідно до потреб отримувача послуги та з урахуванням доступних ресурсів.

Отже, актуалізуються питання розробки цілеспрямованих заходів, які сприяють реалізації державних програм як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях, уможливають залучення широкого кола фахівців, діяльність яких спрямована на вирішення стратегічних й тактичних завдань упередження соціальних негараздів. Окреслимо сутність вимірів системи соціальної профілактики:

1. Індивідуально-поведінковий вимір спрямований на формування у особистості усвідомленого ставлення до життя через розвиток здатності розпізнавати явні та приховані соціальні загрози. Соціальна профілактика у цьому контексті забезпечує засвоєння знань, життєвих навичок, стратегій адаптації та критичного мислення.

2. Соціально-інфраструктурний вимір охоплює створення безпечного, ресурсного соціального середовища, який підтримує соціальну інтеграцію мешканців громад. Профілактика реалізується через доступ до якісних освітніх, медичних, культурних та дозвіллевих послуг, а також через розвиток громадської інфраструктури, оскільки занедбане середовище сприяє соціальній дезадаптації.

3. Культурно-нормативний вимір передбачає підтримку ціннісної єдності суспільства на основі принципів поваги, толерантності, прав людини, соціальної справедливості. Профілактичний вплив проявляється у розвитку правової культури, морально-етичних норм, національної ідентичності, сприяючи протидії мові ворожнечі, дискримінації, радикалізації.

4. Інституційно-управлінський вимір охоплює діяльність державних, громадських та освітніх інституцій, які координують, фінансують і впроваджують програми соціальної профілактики. Означений вимір включає нормативно-правове забезпечення, міжвідомчу взаємодію, моніторинг ризиків, реагування на кризові явища, а також підготовку фахівців відповідної кваліфікації, спроможних надавати відповідні послуги. Вважаємо, що превентивні заходи є ефективними лише за наявності чіткої й прозорої управлінської стратегії, міцної політичної волі та відповідної інституційної спроможності вирішувати питання на початковому етапі їх визрівання.

Однією із ключових кінцевих цілей соціальної профілактики. За нашим переконанням, є не лише попередження деструктивних чи ризикованих соціальних проявів, а й сприяння формуванню в особистості цілісного суб'єктивного відчуття повноцінного життя. Особливої актуальності цей вектор набуває в умовах сучасної української дійсності, який характеризується високим рівнем соціальних, економічних та політичних стресогенних чинників. Постійна наявність стресу як атрибута повсякденного буття вимагає розвитку психологічної стійкості, адаптивних механізмів і здатності до внутрішньої мобілізації ресурсів. У цьому контексті особливо цінною видається концепція салютогенезу, яка орієнтована не на визначення чинників, які спричиняють відхиленням, а на виявлення та зміцнення тих передумов, які сприяють збереженню і покращенню.

щенню здоров'я. Центральним елементом цієї концепції є почуття когерентності, як глобальної динамічної орієнтації, що структурує внутрішні й зовнішні стимули та формується з дитинства (Буланов, 2016, с. 10). Варто зазначити, на нашу думку, що навички когерентності, тобто зв'язності, певної послідовності життєвих сценаріїв, вміння простояти стресовим ситуаціям є не набутих, а привласнених умінням, досягнути яких можливо у процесі соціально-профілактичних заходів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз свідчить, що соціальна профілактика є складним, багатовимірним і міждисциплінарним процесом, покликаним забезпечити стабільність суспільного розвитку шляхом зниження соціальних ризиків та запобігання деструктивним проявам на індивідуальному, груповому й інституційному рівнях. Актуальність зазначеної проблематики зумовлюється впливом зовнішніх травмотогенних чинників (збройні конфлікти, міграція, соціальна дезінтегра-

ція), які потребують комплексного реагування з боку фахівців у сфері соціальної політики, охорони здоров'я, освіти, права та психології. Особливу увагу слід приділити розвитку адаптаційного потенціалу особистості, формуванню стресостійкості, а також підвищенню здатності до усвідомленого життєвого вибору, що цілком відповідає засадам концепції салютогенезу. Системний підхід до соціальної профілактики, який охоплює індивідуально-поведінковий, соціально-інфраструктурний, культурно-нормативний та інституційно-управлінський виміри, створює підґрунтя для формування цілісної державної політики у сфері соціального захисту та безпеки населення.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретико-методологічному обґрунтуванні індикаторів ефективності профілактичних програм у контексті соціальної безпеки та сталого розвитку, розробці інноваційних превентивних технологій, орієнтованих на різні цільові групи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буланов В. А. Психологічні аспекти складових салютогенезу в основі показників якості життя. *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. № 1. С. 8–11.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Дептула М., Поторська А., Борших ІІІ. Рання профілактика проблем психосоціального розвитку і ризикованої поведінки дітей та молоді. Бидгощ : Університет Казимира Великого в Бидгощі, 2019. 158 с.
4. Журавель Т. В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка : навч. посібник* / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін.: Київ : Академвидав, 2013. 312 с.; С. 85–101.
5. Кривошеїн В. В. Соціальні ризики постсучасності: сутність та класифікація *Epistemological studies in philosophy, social and political science*. 2018. Vol. 1, Iss. 1-2. С. 16–28.
6. Лях Т., Спірін А., Жуков В. Соціальна профілактика ризикованої поведінки підлітків. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 64–72.
7. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики. Наказ Міністерство соціальної політики України від 10.09.2015 р. № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text> E.
8. Спіріна Т., Нестеренко С. Соціальна профілактика насильства щодо дітей у сім'ї. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. №3. С. 124–129.
9. Gough I. Understanding prevention policy: a theoretical approach. London: New Economics Foundation. 2013. URL: <https://eprints.lse.ac.uk/47951/1/Understanding%20prevention%20policy%20%28Isero%29.pdf>
10. McCave C. Rishel W. Prevention as an explicit part of the social work profession: a systematic investigation. *Advances in Social Work*. 2011. Vol. 12. pp. 226–240.

REFERENCES:

1. Bulanov, V. A. (2016). Psykholohichni aspekty skladovykh salutohenezu v osnovi pokaznykiv yakosti zhyttia [Psychological aspects of salutogenic components in the foundations of quality of life indicators]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, 1, 8–11 [in Ukrainian].
2. Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Comprehensive explanatory dictionary of modern Ukrainian language] (with additions and revisions). Kyiv–Irpın: VTF «Perun» [in Ukrainian].

3. Deptula, M., Potorska, A., & Borshikh, Sh. (2019). *Rannia profilaktyka problem psykhosotsial'noho rozvytku i ryzykovoï povedinky ditey ta molodi* [Early prevention of psychosocial development problems and risky behavior in children and youth]. Bydgoszcz: Kazimierz Wielki University [in Ukrainian].
4. Kryvoshein, V. V. (2018). Sotsialni ryzyky postsuchasnosti: sutnist' ta klasyfikatsiia [Social risks of postmodernity: Essence and classification]. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Science*, 1(1–2), 16–28 [in Ukrainian].
5. Liakh, T., Spirin, A., & Zhukov, V. (2023). Sotsialna profilaktyka ryzykovoï povedinky pidlitkiv [Social prevention of risk behavior of adolescents]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 64–72 [in Ukrainian].
6. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. (2015). *Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsial'noi posluhy profilaktyky: Nakaz № 912 vid 10.09.2015 r.* [On approval of the State Standard of the Social Prevention Service: Order № 912 of September 10, 2015]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text> [in Ukrainian].
7. Spirina, T., & Nesterenko, S. (2023). Sotsialna profilaktyka nasylstva shchodo ditey u simi [Social prevention of violence against children in the family]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 124–129 [in Ukrainian].
8. Zhuravel, T. V. (2013). Sotsialna profilaktyka yak napryam sotsialno-pedahohichnoyi diialnosti [Social prevention as a direction of socio-pedagogical activity]. In O. V. Bezpalko (Ed.), *Sotsial'na pedahohika: navchal'nyi posibnyk* [Social pedagogy: Textbook] (pp. 85–101). Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
9. Gough, I. (n.d.). *Understanding prevention policy: a theoretical approach*. London: New Economics Foundation. Retrieved from <https://eprints.lse.ac.uk/47951/1/Understanding%20prevention%20policy%20%28lsero%29.pdf>.
10. McCave, E. L., & Rishel, C. W. (2011). Prevention as an explicit part of the social work profession: A systematic investigation. *Advances in Social Work*, 12, 226–240.

УДК 378:364]:159.944.4

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.4>

Анатолій ВОЛЬЧИНСЬКИЙ

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри здоров'я та фізичної культури, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-5204-6823

Ярослав СМАЛЬ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної культури і спорту, Заклад вищої освіти «Академія рекреаційних технологій і права», вул. Карбишева, 2, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43023

ORCID: 0000-0002-8043-9771

Оксана ХОМІК

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри освітніх, педагогічних технологій, Заклад вищої освіти «Академія рекреаційних технологій і права», вул. Карбишева, 2, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43023

ORCID: 0009-0005-1145-1274

Бібліографічний опис статті: Вольчинський, А., Смаль, Я., Хомік, О. (2025). Шляхи подолання емоційного вигорання в майбутніх фахівців соціальної сфери. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 23–29, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.4>

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розглядається проблема професійного вигорання фахівців соціальної сфери. В умовах воєнного стану, підвищених вимог до надання допомоги різного рівня складності, проблема емоційного вигорання набуває особливої актуальності. **Мета статті** полягає в обґрунтуванні особливостей попередження та подолання професійного вигорання майбутніх фахівців соціальної сфери. **Результати дослідження.** Зауважено, що специфіка роботи фахівців соціальної сфери зумовлена підвищеною складністю міжособистісного спілкування, яке може значно впливати на ефективність праці та психічне самопочуття працівника. Такий стан не лише загрожує здоров'ю та самопочуттю, а й може підірвати здатність працівника надавати ефективну допомогу своїм клієнтам. Зазначено, що стан фізичного, емоційного та розумового виснаження, спричинений тривалим впливом стресових факторів на робочому місці, характеризується почуттям втоми, негативізмом, зниженням професійної ефективності тощо. Ці компоненти посилюються через низький рівень поінформованості працівників щодо проблеми професійного вигорання, відсутності теоретичних знань і практичних навичок самодіагностики. **Висновки.** Отож, у навчально-виховному процесі майбутніх фахівців соціальної сфери слід упереджати їх щодо такого перебігу подій. Дуже важливо озброїти учасників освітнього процесу засобами самодопомоги; сформувати вміння застосовувати техніки регулювання власного самопочуття, фізичного й психічного здоров'я. Необхідно ввести відповідні курси чи тренінги у підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери, які формують саме навички саморегуляції, самоусвідомлення й самодопомоги.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, соціальна робота, емоційне вигорання, стратегії самодопомоги.

Anatoly VOLCHYNSKYI

PhD in Physical Education and Sports, Head of the Department of Health and Physical Culture, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-5204-6823

Yaroslav SMAL

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports, Institution of Higher Education «Academy of Recreation Technologies and Law», 2 Karbysheva str., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43023

ORCID: 0000-0002-8043-9771

Oksana KHOMIK*PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Physical Education and Sport, Institution of Higher Education «Academy of Recreation Technologies and Law», 2 Karbysheva str., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43023***ORCID:** 0000-0001-9094-5005

To cite this article: Volchynskyi, A., Smal, Ya., Khomik, O. (2025). Shliakhy podolannia emotsiinoho vyhorannia v maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Ways to overcome emotional burnout in future social professionals]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 23–29, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.4>

WAYS TO OVERCOME EMOTIONAL BURNOUT IN FUTURE SOCIAL PROFESSIONALS

*The article considers the problem of professional burnout of social professionals. In conditions of martial law, increased requirements for providing assistance of various levels of complexity, the problem of emotional burnout becomes particularly relevant. **The purpose of the article** is to substantiate the features of preventing and overcoming professional burnout of future social professionals. **Research results.** It is noted that the specifics of the work of social professionals are due to the increased complexity of interpersonal communication, which can significantly affect the efficiency of work and the mental well-being of the employee. Such a condition not only threatens health and well-being, but can also undermine the employee's ability to provide effective assistance to their clients. It is noted that the state of physical, emotional and mental exhaustion caused by the prolonged influence of stress factors in the workplace is characterized by a feeling of fatigue, negativism, decreased professional efficiency, etc. These components are exacerbated by the low level of awareness of employees about the problem of professional burnout, the lack of theoretical knowledge and practical skills of self-diagnosis. **Conclusions.** Therefore, in the educational process of future specialists in the social sphere, they should be anticipated regarding such a course of events. It is very important to equip participants in the educational process with self-help tools; to form the ability to apply techniques for regulating their own well-being, physical and mental health. It is necessary to introduce appropriate courses or trainings into the training of future specialists in the social sphere, which form the skills of self-regulation, self-awareness and self-help.*

Key words: higher education students, social work, emotional burnout, self-help strategies.

Актуальність проблеми. Інтенсивний розвиток усіх суспільних сфер в Україні вимагає нового підходу до відповідної підготовки високопрофесійних фахівців соціальної сфери. Їхня ефективна діяльність потребує не лише належних знань, умінь і навичок, широкого спектру професійно важливих якостей, а й стійкості до негативних факторів та професійно зумовлених станів. Сьогодні означені питання стали важливими для закладів вищої освіти із упровадженням обмежень у спілкуванні, міжособистісній взаємодії, що було обумовлено COVID-19, а також повномасштабним вторгненням росії на територію України (Спіріна, 2024, с.119).

Соціальні працівники у своїй професійній праці стикаються зі складними завданнями, вирішення яких вимагатиме від них емоційної стресостійкості, витривалості, емпатії, готовності до жертвовності та професійної ефективності. Вони несуть відповідальність за допомогу людям у важких ситуаціях, що може створювати почуття страху перед помилками чи невдачами, а також переживання стосовно того, чи зможуть вони дійсно допомогти своїм клієнтам.

Процес розв'язання конфліктів, взаємодія із вразливими групами населення, а також високий рівень відповідальності можуть створювати психологічний дискомфорт, що проявляється у вигляді підвищеної тривожності, розчарування, дратівливості та виснаження. Зазначені чинники призводять до емоційного вигорання. Отож, враховуючи всі ці фактори, важливо, щоб майбутні соціальні працівники були готові до управління своїм психологічним дискомфортом, використовуючи стратегії саморегуляції, підтримки та збереження власного емоційного здоров'я; ладні освоювати стратегії саморегуляції, запобігання стресу та професійного вигорання. Набуття таких навичок важливе не лише для їх власного благополуччя, а й для якісної та ефективної взаємодії з клієнтами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення проблеми професійного вигорання соціальних працівників останнім часом спостерігається посилення уваги світової спільноти науковців. Розробляються авторські моделі, психодіагностичні методики й практичні профілактично-корекційні програми

щодо подолання даного синдрому (Главацька, 2019, с.41).

Синдром професійного вигорання притаманний працівникам «комунікативних» професій, що пред'являють високі вимоги до психологічної стійкості в ситуаціях ділового спілкування. Під професійним вигоранням розуміється стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що впливає на успішність виконання професійних обов'язків. Унаслідок специфіки своєї діяльності, саме професія соціального працівника найбільш схильна до вигорання (Горбенко, Савельчук, 2022, с.20).

О. А. Мірошниченко (2013) зазначає, що розкриваючи сутність синдрому «професійного вигорання» та його взаємозв'язок з професійним стресом, його можна тлумачити як стресову реакцію, що виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. Емоційне вигорання, з точки зору науки, можна описати як стан, що характеризується емоційною нестабільністю та психологічним дисбалансом. Працівники, які відчувають перевантаження та невдоволення своїм соціальним становищем, часто втрачають контроль над своїми емоціями, що може призвести до емоційних зривів. Це, своєю чергою, може завдати психологічної шкоди як їм самим, так і людям, з якими вони контактують. Зовнішніми ознаками цього синдрому є підвищена дратівливість, втрата інтересу до роботи, яка раніше викликала позитивні емоції. Цей стан часто супроводжується розвитком психосоматичних захворювань.

На сучасному етапі проблема «професійного вигорання» досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. У працях аналізуються як структурні елементи походження й появи синдрому, так й основні його компоненти. Однак сьогодні актуальною та невизначеною залишається відсутність системи профілактики професійного вигорання соціальних працівників (Рідкодубська, 2020, с.268).

Специфіка роботи соціальних працівників полягає у тому, що під час виконання професійних обов'язків існують ризики виникнення проблемних ситуацій з підвищеною емоційною насиченістю та складністю міжособистісного спілкування. Такі обставини вимагають від фахівця значних психоемоційних зусиль для встановлення довірливих відносин з клієнтами

та вміння управляти ситуаціями різного рівня складності. Досягнення здобувачами належного рівня психофізіологічної готовності до майбутньої професійної діяльності є одним із важливих завдань професійної підготовки у закладах вищої освіти (Чубук, 2012, с.102).

Наукові розробки дослідників довоєнного періоду здебільшого спрямовані на вивчення особливостей професійної втоми, проявів вигорання, стадій та наслідків синдрому у представників різних соціономічних професій, зокрема, соціальних працівників. Проте, якщо говорити про реалії сьогодення, то до «старих» проблем у роботі організацій-надавачів соціальних послуг, які не до кінця вдавалося вирішити, доєдналася ще одна – робота під час воєнного стану (Бутиліна, Бугай, 2022, с.26).

Т. В. Скорик (2011) зазначає, що в закладах вищої освіти здобувачів навчають різних методів і технологій соціальної роботи, які звернені на надання соціальної допомоги, послуг і захисту різним категоріям населення. А як захистити себе від негативних впливів, зберегти оптимістичне світосприйняття, вміти керувати собою за будь-яких, навіть самих негативних проявів поведінки клієнтів – цього соціальних працівників не навчають. Тому для запобігання синдрому емоційного вигорання у соціальних працівників необхідне створення соціально-психологічних умов, що включають розвиток у них різноманітних навичок та стратегій. Насамперед це формування вмінь використовувати конструктивні методи психологічних захистів, зокрема: усвідомлення ситуації, аналіз власних дій та вибір найбільш ефективних засобів для зниження рівня емоційного вигорання.

Профілактика професійного вигорання потребує комплексного підходу та оптимізації загальної підготовки фахівців соціальної сфери. Попередження професійного вигорання має здійснюватися у двох напрямках:

- пом'якшення дії стрес-факторів шляхом підготовки здобувачів до протидії їм;
- активізація особистісних ресурсів майбутніх фахівців для подальшого ефективного подолання негативних наслідки професійних та організаційних стресів.

Першою умовою належної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до запобігання професійному вигоранню повинен бути

новий зміст навчання: опанування поняття «професійного вигорання», його специфіки, причин, наслідків тощо. Важливим є вироблення у майбутніх фахівців соціальної сфери високого рівня професійно-комунікативної компетентності як передумови ефективної діяльності й самореалізації, підготовки до продуктивного фахового спілкування, протидії комунікативним маніпуляціям, формування неконфліктної, асертивної поведінки, готовності до партнерської взаємодії з клієнтами та колегами. У цьому зв'язку здобувачі мають оволодіти сучасними комунікативними технологіями, неманіпулятивною поведінкою, моделями продуктивного вирішення конфліктів тощо. Варто підкреслити необхідність опанування майбутніми фахівцями техніками управління професійним стресом, умінь переключатися з одного виду діяльності на інший, планувати час, формулювати цілі, діяти за ситуацією «тут і зараз» тощо.

Неодмінним складником системи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до протидії стрес-факторам, які зумовлюють професійні деформації, є готовність до саморозвитку, фахового самовдосконалення. У цьому контексті здобувачі мають усвідомити власну відповідальність за рівень компетентності, траєкторію свого професійного поступу, потребу в її корекції (Перхайло, 2016, с.207–208).

Мета дослідження – полягає в теоретичному обґрунтуванні психологічних аспектів синдрому вигорання у соціальних працівників та окресленні шляхів його попередження у майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для успішної роботи у сучасному суспільстві необхідно формувати майбутнього соціального працівника, який відкритий до нового, може швидко адаптуватися до складних умов професійного та соціального життя, здатний приймати рішення самостійно й відповідально, має постійне прагнення до успіху та самовдосконалення. Професіонал без розвиненої професійної мобільності не може розраховувати на професійний ріст у сучасній реальності без необхідних компетентностей. Проте, працівники, що повністю зосереджені на своїй роботі, ігнорують власні потреби, намагаються уникнути особистих проблем, занурюючись у прагнення до досконалості в роботі, більшою мірою схильні

до емоційного виснаження. Сильна потреба бути потрібними й важливими, залежність від зовнішньої оцінки, особливо від схвалення, віддаляють їх від сім'ї та друзів. Такі люди недооцінюють потребу у відновленні, надаючи перевагу безперервній роботі для швидкого досягнення цілей. Тому, щоб запобігти емоційному вигоранню, важливо регулярно включати в свій графік періоди активного та пасивного відпочинку, враховуючи їхню роль у підтримці довготривалої продуктивності праці й психічного здоров'я.

Ми погоджуємося з думкою науковців, які вважають, що профілактика професійного вигорання – це комплекс заходів у соціальній роботі, психології, педагогіці, соціології та фізіології, спрямованих на запобігання, обмеження та управління негативними професійними явищами.

Соціальна профілактика професійного вигорання передбачає заходи, спрямовані на запобігання ризику виникнення цього явища серед майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. В контексті такого роду заходів можемо розглядати такі, як:

- створення та реалізація соціально-психологічних тренінгів і психологічної підтримки;
- надання можливості майбутнім соціальним працівникам звертатися до досвідчених фахівців для отримання порад і підтримки у вирішенні складних ситуацій;
- створення сприятливого освітнього середовища, що включає забезпечення умов для здорового балансу між навчанням, відпочинком та особистим життям;
- підтримка ініціатив стосовно саморозвитку та самовдосконалення;
- здійснення наукових досліджень щодо факторів ризику та заходів профілактики професійного вигорання.

Всі вищезгадані заходи спрямовані на розвиток стійких психологічних, соціальних та професійних ресурсів у майбутніх соціальних працівників, щоб вони могли ефективно управляти стресом і виконувати свою професійну діяльність на високому рівні, зберігаючи емоційну й психологічну стійкість.

Здобувачів освіти необхідно ознайомлювати з ефективними стратегіями копінгу, які допомагають впоратися зі стресом та важкими ситуаціями. Це може включати вправи релаксації,

дихальні техніки, позитивне мислення, а також вміння розробляти плани дій для подолання проблем. Необхідно також формувати навички саморегуляції емоцій та поведінки, що допомагають керувати власними реакціями на стресові ситуації. Зокрема це: вміння визначати та виражати свої потреби, встановлення меж у взаємодії з клієнтами й колегами, розвиток емоційної гнучкості.

Дуже важливо, щоб майбутній соціальний працівник був уважним до появи специфічних симптомів професійного вигорання. Прояви «професійного вигорання» стануть менш вираженими, а внутрішня мотивація значно підвищиться, якщо працівник дотримуватиметься наведених нижче вимог:

- встановлення «тайм-ауту» для правильного регулювання часу між роботою та відпочинком;
- постійне самовдосконалення через підвищення кваліфікації та участь у програмах професійного розвитку;
- уникнення непотрібної конкуренції, яка не призводить до самовдосконалення;
- розвиток емоційного інтелекту та навичок емоційного спілкування;
- дотримання здорового способу життя та фізичної активності;
- вміння планувати робочий та вільний час.

Для підтримки якості професійної діяльності, важливо дотримуватися «правила 8 годин»: 8 годин роботи з перервами на відпочинок, 8 годин відпочинку та 8 годин сну.

Звільнення від емоційного виснаження може бути досягнуто через заняття, що приносять радість та задоволення. Такі заняття можуть включати різноманітні хобі, творчість або спілкування з близькими, даючи можливість відволіктися від рутини та стресових ситуацій, замінюючи їх позитивними емоціями. Читання, малювання, кулінарія, садівництво чи гра на музичних інструментах, не лише допомагають розслабитися, а й сприяють особистісному зростанню, даруючи відчуття задоволення від створення чогось нового.

Безсумнівно, підтримка емоційного благополуччя тісно пов'язана з якістю нашого спілкування з близькими. Контакти з друзями, родиною або колегами, які готові вислухати та підтримати, дають змогу відчувати себе зрозумілими й прийнятими. Наприклад, проста роз-

мова з другом або спільне заняття улюбленою справою стимулює вироблення ендорфінів – природних «гормонів щастя», які покращують настрій та загальне самопочуття (Бутиріна, Перейма, 2018).

Збереження фізичного здоров'я відіграє ключову роль у здатності організму протистояти стресу. Піші прогулянки, плавання, йога або тренування в спортзалі, сприяють виділенню серотоніну та дофаміну, що покращують настрій і знижують рівень кортизолу – гормону стресу. Доведено, що фізична активність також позитивно впливає на когнітивні функції і підвищує здатність справлятися з труднощами.

Збалансоване харчування є ще одним важливим аспектом запобігання емоційному вигоранню. Раціон, багатий на овочі, фрукти, білки, складні вуглеводи та корисні жири, забезпечує організм необхідними поживними речовинами для підтримки енергії.

Для збереження здоров'я необхідно приділяти увагу сну. Недостатня тривалість сну або його низька якість негативно впливають на здатність організму боротися зі стресом, погіршують концентрацію і збільшують ризик емоційного виснаження. Зручне середовище, відмова від використання гаджетів перед сном, дотримання регулярного режиму сну забезпечують комфортні умови для відпочинку.

Найпоширенішими методами профілактики емоційного вигорання фахівців соціальної сфери є:

- безперервне навчання та підвищення кваліфікації;
- освоєння нових технік управління свідомістю;
- заохочення та методи психологічного розвантаження з боку адміністрації.

Додатково необхідно використовувати аутогенне тренування, асоціації, психокорекцію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідники, які вивчають явище емоційного вигорання, однотайно характеризують його як деструктивний процес, що призводить до виснаження фізичних, психологічних та емоційних ресурсів працівника. Отож, слід упереджати здобувачів освіти, які в майбутньому будуть працювати в соціальній сфері, щодо такого перебігу подій. Дуже важливо сформувати в них уміння застосовувати техніки регулювання власного самопочуття, фізичного

і психічного здоров'я. Необхідно ввести відповідні курси чи тренінги у підготовку соціальних працівників, які формують навички саморегуляції, самоусвідомлення і самодопомоги. Зустрічі,

дискусії, тренінги, практичні заняття також мають важливе значення для створення умов, де соціальні працівники можуть обмінюватися досвідом, обговорювати проблеми та успіхи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутиріна М., Перейма В. Підготовка майбутніх педагогів до запобігання синдрому професійного вигорання. *Професіоналізм педагогів: теоретичні й методичні аспекти*. № 8 (1). 2018. С. 58–67.
2. Бутиліна О. В., Бугай К. Є. Професійне вигорання фахівців із соціальної роботи в умовах воєнного стану. *SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. № 12. 2022. С. 24–30.
3. Главацька О. Л. Попередження та подолання професійного вигорання соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. Вип. 2 (45). С. 41–45.
4. Горбенко А. С., Савельчук І. Б. Чинники впливу синдрому професійного вигорання на успішність діяльності соціальних працівників: *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі»*, 2 листопада 2022 р. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 20–22.
5. Мірошніченко О. А. Профілактика синдрому «професійного вигорання» у працюючих в екстремальних умовах: навчально-методичний посібник. Житомир, 2013. 155 с.
6. Перхайло Н. А. Попередження професійного вигорання майбутніх фахівців соціальної сфери. *Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць*. Вип. 55. Харків, 2016. С. 202–210.
7. Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (34). С. 266–271.
8. Скорик Т. В. Профілактика синдрому «професійного вигорання» соціальних працівників як необхідна умова професійної готовності. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 3. С. 98–100.
9. Спіріна Т. П. До питання професійного вигорання у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Професійне та емоційне вигорання учасників освітнього процесу під час кризових і трансформаційних процесів: Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації* (1 січня – 11 лютого 2024 року). Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 119–121.
10. Чубук Р. В. Подолання синдрому професійного вигорання у майбутніх соціальних працівників. *Видання ЧДУ імені Петра Могили*. 2012. Вип. 172. Т. 184. С. 102–105.

REFERENCES:

1. Butyrina, M., & Pereima, V. (2018). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do zapobihannia syndromu profesiinoho vyhorannia [Preparing future teachers to prevent burnout syndrome]. *Profesionalizm pedahohiv: teoretychni y metodychni aspekty*. № 8 (1). S. 58–67 [in Ukrainian].
2. Butylina, O. V., & Buhai, K. Ye. (2022). Profesiine vyhorannia fakhivtsiv iz sotsialnoi roboty v umovakh voiennoho stanu [Professional burnout of social work professionals under martial law]. *SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinaryni elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty*. № 12. S. 24–30 [in Ukrainian].
3. Hlavatska, O. L. (2019). Poperedzhennia ta podolannia profesiinoho vyhorannia sotsialnykh pratsivnykiv [Preventing and overcoming professional burnout of social workers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota»*. Vyp. 2 (45). S. 41–45 [in Ukrainian].
4. Horbenko, A. S., & Savelchuk, I. B. (2022). Chynnyky vplyvu syndromu profesiinoho vyhorannia na uspishnist diialnosti sotsialnykh pratsivnykiv [Factors influencing professional burnout syndrome on the success of social workers]: *Materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Suspilstvo i osobystist u suchasnomu komunikatsiinomu dyskursi»*, 2 lystopada 2022 r. Zaporizhzhia: NU «Zaporizka politekhnikha». S. 20–22 [in Ukrainian].
5. Perkhailo, N. A. (2016). Poperedzhennia profesiinoho vyhorannia maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Preventing professional burnout of future social sphere specialists]. *Pedahohika ta psykholohiia: Zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 55. Kharkiv. S. 202–210 [in Ukrainian].
6. Ridkodubska, H. A. (2020). Profesiine vyhorannia sotsialnykh pratsivnykiv [Professional burnout of social workers]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Pedahohichni nauky*. № 1 (34). S. 266–271 [in Ukrainian].
7. Skoryk, T. V. (2011). Profilaktyka syndromu «profesiinoho vyhorannia» sotsialnykh pratsivnykiv yak neobkhidna umova profesiinoi hotovnosti [Prevention of burnout syndrome in social workers as a necessary condition for professional readiness]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky*. № 3. S. 98–100 [in Ukrainian].

8. Spirina, T. P. (2024). Do pytannia profesiinoho vyhorannia u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [On the issue of professional burnout among future social sphere specialists]. Profesiine ta emotsiine vyhorannia uchasykiv osvitnoho protsesu pid chas kryzovykh i transformatsiinykh protsesiv : Materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii (1 sichnia – 11 liutoho 2024 roku). Lviv–Torun : Liha-Pres, S.119–121 [in Ukrainian].

9. Spirina, T. P. (2024). Do pytannia profesiinoho vyhorannia u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [On the issue of professional burnout among future social sphere specialists]. Profesiine ta emotsiine vyhorannia uchasykiv osvitnoho protsesu pid chas kryzovykh i transformatsiinykh protsesiv : Materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii (1 sichnia – 11 liutoho 2024 roku). Lviv–Torun : Liha-Pres, S.119–121 [in Ukrainian].

10. Chubuk, R. V. (2012). Podolannia syndromu profesiinoho vyhorannia u maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Overcoming burnout syndrome in future social workers]. *Vydannia ChDU imeni Petra Mohyly*. Vyp. 172. T. 184. S.102–105 [in Ukrainian].

УДК 373.5.017:[159.943.7:159.942-029:3]:355.559-053.2-053.67(477)](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.5>**Лейла ГАСАНОВА***аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20308***ORCID:** 0009-0002-7019-7155

Бібліографічний опис статті: Гасанова, Л. (2025). Формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді через всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»). *Ввічливість. Humanitas*, 2, 30–37, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.5>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ВСЕУКРАЇНСЬКУ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКУ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНУ ГРУ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

У статті досліджується роль соціально-емоційного навчання (СЕН) у формуванні особистості учнівської молоді в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема через участь у всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»). Враховуючи глобальні зміни української освіти через впровадження концепції «Нової української школи» (НУШ) та освітні виклики в наслідок пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення на територію України дослідження має на меті розкрити значення соціально-емоційних навичок учнівської молоді через інструменти громадянського та військово-патріотичного виховання, а саме через участь у грі «Сокіл» («Джура»). **Метою дослідження** є аналіз формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді через участь у всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), як освітній інструмент, який створює умови для практичного використання навичок ХХІ століття. У статті використовуються теоретичні та емпіричні **методи дослідження**. Теоретичний аналіз зосереджено на вивченні існуючих наукових концепцій щодо соціально-емоційного навчання та його інтеграції в освітній процес. До емпіричного аналізу застосовано метод спостереження за учасниками гри «Сокіл» («Джура»). Аналіз проведено на основі порівняння соціально-емоційних компетентностей учасників під час тренування та змагань, а також оцінки змін командних та лідерських якостей учнів. **Наукова новизна** дослідження полягає в інтеграції концепції соціально-емоційного навчання (СЕН) у військово-патріотичне виховання, а також в оцінці результативності використання гри «Сокіл» («Джура») як інструменту у розвитку цих навичок. Також дослідження акцентує увагу на патріотичному аспекті формування соціально-емоційних навичок через механізми командної взаємодії, відповідальності, лідерства та емоційної стійкості в умовах сучасних викликів для України. **Висновки:** по-перше – участь у грі «Сокіл» («Джура») сприяє формуванню ключових соціально-емоційних навичок, таких як емпатія, самоусвідомлення, саморегуляція, соціальна взаємодія, відповідальність прийняття рішень; по-друге – гра «Сокіл» («Джура») є потужним інструментом для розвитку лідерських якостей, підвищення емоційної стійкості учнівської молоді, що є необхідним в умовах сьогодення; по-третє – участь у грі сприяє розвитку національної свідомості й громадянської активності, допомагаючи молоді зміцнювати патріотичні почуття та формувати високі морально-етичні принципи через участь у суспільних ініціативах.

Ключові слова: соціально-емоційне навчання, учнівська молодь, «Сокіл» («Джура»), національно-патріотичне виховання.

Leila HASANOVA*Postgraduate Student at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20308***ORCID:** 0009-0002-7019-7155

To cite this article: Hasanova, L. (2025). Formuvannia sotsialno-emotsiinykh navychok uchnivskoi molodi cherez vseukrainsku dytiacho-yunatsku viiskovo-patriotychnu hru «Sokil» («Dzhura») [Formation of socio-emotional skills of student through the all-Ukrainian children's and youth military-patriotic game «Sokil» («Dzhura»)]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 30–37, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.5>

FORMATION OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS OF STUDENTS THROUGH THE ALL-UKRAINIAN CHILDREN'S AND YOUTH MILITARY-PATRIOTIC GAME «SOKIL» («DZHURA»)

*The article explores the role of socio-emotional learning (SEL) in the formation of the personality of students in the context of modern social challenges, in particular through participation in the all-Ukrainian children's and youth military-patriotic game «Sokol» («Dzhura»). Given the global changes in Ukrainian education through the introduction of the New Ukrainian School (NUS) concept and the educational challenges of the COVID-19 pandemic and the full-scale invasion of Ukraine, the study aims to reveal the importance of the socio-emotional skills of student youth through the tools of civic and military-patriotic education, namely through participation in the «Sokol» («Dzhura») game. **The purpose of the study** is to analyse the formation of socio-emotional skills of student youth through participation in the all-Ukrainian children's and youth military-patriotic game «Sokol» («Dzhura») as an educational tool that creates conditions for the practical use of skills of the XXI century. The theoretical analysis focuses on the study of existing **scientific concepts** of socio-emotional learning and its integration into the educational process. The method of observation of the participants of the game «Sokol» («Dzhura») is applied to the empirical analysis. The analysis is based on a comparison of the participants' socio-emotional competences during training and competitions, as well as an assessment of changes in the team and leadership qualities of students. **The scientific novelty** of the study lies in the integration of the concept of socio-emotional learning (SEL) into military-patriotic education, as well as in the evaluation of the effectiveness of using the game «Sokol» («Dzhura») as a tool for developing these skills. The study also focuses on the patriotic aspect of developing socio-emotional skills through the mechanisms of teamwork, responsibility, leadership and emotional stability in the context of modern challenges for Ukraine. **Conclusions:** firstly, participation in the game «Sokol» («Dzhura») contributes to the formation of key socio-emotional skills, such as empathy, self-awareness, self-regulation, social interaction, responsibility for decision-making; secondly, the game «Sokol» («Dzhura») is a powerful tool for developing leadership skills, increasing the emotional stability of students, which is necessary in today's conditions; thirdly, participation in the game contributes to the development of national consciousness and civic engagement, helping young people to strengthen patriotic feelings and form high moral and ethical principles through participation in social initiatives.*

Key words: socio-emotional learning, student youth, «Sokol» («Dzhura»), national and patriotic education.

Актуальність проблеми. З 2017 року в Україні розпочалася освітня реформа «Нова українська школа» (НУШ), засади якої регулює новий Закон України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2017), а у 2018 році Кабінет Міністрів затвердив новий «Державний стандарт початкової освіти» (Постанова Кабінету Міністрів України № 87, 2018), згодом 2020 року Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020). Відтак починаючи з 2018/2019 навчального року в українських школах починає працювати нова освітня реформа, метою якої є створення умов не лише освоєння академічних знань, а й формування соціально-емоційної компетентності учнів, що позитивно впливає на особистісне зростання кожної дитини та сприяє здоровому мікроклімату класу, запобігання булінгу в учнівському колективі (Про затвердження плану заходів, 2017).

Виклики сучасності, які вплинули й на освіту в Україні, а саме COVID-19 та повномасштабне вторгнення на територію України 2022 року сприяли усвідомленню українського вчителства та батьківства необхідності формувати в дітей соціально-емоційні навички, або

як її ще називають – м'які навички (Soft Skills), навички XXI століття, навички майбутнього (Elkin, 2023, с. 43).

Отже, у сучасних умовах глобальних суспільних трансформацій та воєнних викликів питання формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді набуває особливої актуальності та сприяє дослідженню питання фокусуючись на національній ідентичності та громадянській активності учнів, які сприяють розвитку емоційної стійкості, готовності до командної взаємодії, відповідального прийняття рішень та здатність долати кризові ситуації.

Відповідно в цій статті ми розглянемо формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді через всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура») опираючись на принцип «Освіта, спрямована на утвердження української політичної нації й розвиток громадянського суспільства», яким керується стратегічний план діяльності МОН до 2027 року та передбачає, що система освіти має виховувати повагу до української мови, культури, історичного спадку, гідності кожної людини та формувати національну свідомість, громадську відповідальність, доброчесність,

емпатію (Міністерство освіти і науки України, 2023).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціально-емоційне навчання базується на працях Д. Гоулмана, а саме книзі «Емоційний інтелект» (1995) та філософських закликах і ідеях Далай-лами XIV до миру, порозуміння, співпереживання та усвідомлення, його книга «Сила добра: Далай-лама про те, як зробити світ кращим» стали підґрунтям створенню програми «Соціально-емоційного та етичного навчання» над якою працювали, апробували та вдосконалювали науковці та науковиці Університету Еморі. Проте ще в 1990-х роках Дж. Меєр та П. Саловей досліджуючи емоції зазначили, що розвиток емоційного інтелекту сприяє не лише розумінню себе, а й формуванню здорового соціального оточення.

Д. Гоулман та П.Сенге у праці «Потрібний фокус: Новий підхід до освіти» виступили за освітній процес, який сприяє формуванню в учнів співпереживання та емпатії, що є ключовими компетенціями соціально-емоційних навичок. Праці вчених об'єднали 6 континентів, 144 країни світу та 250 000 педагогів, які викладають програму соціально-емоційного навчання 22 мовами для 6 мільйонів учнів та учениць (Elkin, 2023, с. 43).

Серед відчинених науковців та науковиць, які досліджують проблему СЕН та СЕЕН серед української молоді можемо віднести: Л. Гриневич, Т. Дрожжина, О. Глоба, О. Заплотинська, О. Елькін, О. Єгорова, Г. Калужна, О. Марущенко, О. Масалітіна, Н. Харченко, Г. Бичко, М. Мазорчук, А. Сухарєв, С. Устінов, О. Коляда, С. Калашнікова, О. Литовченко, О. Оржель, які представили результати системного аналізу перспектив та стану запровадження СЕН в освіту у праці «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа». Також за редакцією О. Елькіна, О. Масалітіної, Я. Фюрста 2019 році опубліковано «Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕ-навчання», а у 2023 році за редакцією О. Елькіна було опубліковано «СЕЕН-путівник. Соціально-емоційне та етичне навчання: освітня програма для навчання серця й розуму», який покликаний допомогти освітянам познайомитися та почати впроваджувати програму соціально-емоційного та етичного навчання. Також

у 2023 році авторським колективом О. Венгловська, О. Елькін, О. Марущенко, О. Федоренко було створено та опубліковано практичні поради з упровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту для педагогів закладів загальної середньої освіти (Майнаєв, 2024, с. 100).

Виховання патріотизму має міждисциплінарний характер та є предметом вивчення різногалузевих науковців, наприклад один з основоположників української філософії Г. Сковорода, вивчення якого мало духовний і патріотичний контекст у своїх працях: «Сад божественних пісень», «Бесіди», «Діалоги» підкреслював важливість самопізнання, гідності та служінню своєму народу. І. Франко порушував питання національної гідності у працях «Поза межами можливого», «Моя хата скраю» та «Ми, українці» (Мурсамітова, 2016, с. 253).

Сучасний психолог І. Бех у працях «Психологія національної свідомості» та «Психологічні засади національного виховання» фокусується на психологічних аспектах патріотичного виховання, зокрема на розвитку національної свідомості.

Педагог К. Журба зосереджується на вихованні особистості через залучення до культурних та духовних цінностей. К. Чорна у праці «Педагогіка та національне виховання» розглядала питання виховання національної свідомості в контексті емоційного та морального розвитку молоді, підкреслюючи значення патріотичного виховання в освітньому процесі (Коломоєць, 2022, с. 89).

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та практично проаналізувати можливості формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді через участь у всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») в умовах сучасних освітніх та суспільних викликів.

Завдання:

- розкрити сутність та структуру соціально-емоційних навичок як ключового чинника особистісного розвитку учнівської молоді;
- дослідити потенціал гри «Сокіл» («Джура») у контексті формування соціально-емоційних компетентностей;
- визначити основні напрямки інтеграції військово-патріотичної гри у практику соціально-емоційного навчання учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З огляду на актуальність окресленої проблематики, постає необхідність детального теоретичного аналізу соціально-емоційних навичок, їх структури та роль у формуванні гармонійної особистості.

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation de coopération et de développement économiques, OCDE) соціально-емоційні навички – це індивідуальні риси характеру, які можна розвивати протягом життя та позитивно впливають на академічні досягнення, соціальну взаємодію, згуртованість, конкурентоспроможність, активну громадянську позицію та добробуту людини.

Опираючись на новий Закон України «Про освіту» сучасна українська школа ставить за основу розвивати у дітей практичні навички та компетенції, які знадобляться в житті, зокрема у статті 12 цього закону вказано про необхідність розвивати в учнів уміння висловлювати власну думку, критично та системно мислити, проявляти творчість та бути ініціативним, вміти конструктивно керувати емоціями та співпрацювати з іншими людьми (Закон України «Про освіту», 2017, ст. 12). Саме такі виклики сучасної школи закладають необхідність СЕН.

Структура соціально-емоційного навчання містить наступні компоненти (рис. 1).

Таким чином, перераховані компоненти визначають зміст соціально-емоційного навчання, яке, відповідно до концепції CASEL може реалізуватися на трьох рівнях: перший рівень включає розробку методів викладання

та навчання СЕН і створення сприятливого середовища; другий рівень передбачає реалізацію обґрунтованих соціально-емоційних освітніх програм; третій рівень включає інтеграцію СЕН у зміст національної освіти (Панченко, 2023, с. 93).

Оскільки у підлітковому віці провідним видом діяльності є формування особистості, визначення життєвих цінностей та соціальних ролей структурні компоненти СЕН допомагають учнівській молоді краще розуміти свої потреби та емоції, що в перспективі визначає їхню успішну соціалізацію та здатність бути активним і свідомим учасником суспільного життя.

Отже, розвиток соціально-емоційних навичок є основним компонентом становлення особистості, особливу увагу слід приділити учнівській молоді, яка переживає формування «Я-концепції», соціальної ролі та активної громадянської позиції. Бажаючи застосовувати соціально-емоційне навчання сучасна школа має здійснювати пошук ефективних освітніх інструментів, які б сприяли інтеграції розвитку цих навичок у практичну діяльність. Одним із таких засобів є всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), яка забезпечує виховання громадянської свідомості та розвиток ключових соціально-емоційних компетентностей учнівської молоді.

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») – вид позакласної роботи, який має на меті патріотичне та морально-етичне виховання школярів, форму-

Рис. 1. Структурні компоненти соціально-емоційного навчання

вання свідомих громадян-патріотів, які цінують традиції та духовні цінності держави.

Основним завданнями гри «Сокіл» («Джура») концентруються на таких ключових аспектах: виховання дітей на принципах відданості Батьківщині та цінності й суверенітету; формування в учнів усвідомленого розуміння понять: воля, гідність, самобутність, національна ідентичність; сприяти активній громадянській позиції та приймати відповідальні рішення; популяризація здорового способу життя, активного дозвілля; розширювати соціальні зв'язки, працювати в команді; формування історичної пам'яті, любов до української культури та мови й інше [2, с. 88-89].

Кореляція гри «Сокіл» («Джура») з формуванням соціально-емоційних навичок відбувається шляхом командної гри, взаємодії в роях, участь у змаганнях і спільних завданнях під час яких розвиваються компоненти СЕН – самоусвідомлення, саморегуляція, соціальна обізнаність, ефективна комунікація та відповідальне прийняття рішень.

З метою аналізу впливу участі учнів у грі «Сокіл» («Джура») на розвиток соціально-емоційних компетентностей ми провели педагогічне спостереження протягом 2023/2024 та 2024/2025 навчальних років у ліцеї «Крижанівський» Фонтанської сільської ради Одеського району Одеської області середньої вікової групи 11-14 років, рій «Крила Нації». Спостереження здійснювалося відповідно до загальноприйнятих етичних норм освітнього процесу без втручання у природний хід подій.

Узагальнені результати педагогічного спостереження за формуванням соціально-емоційних навичок учнівської молоді під час участі в грі «Сокіл» («Джура») відповідно від виду завдання гри та його мети (табл. 1).

Крім того, під час спостереження було з'ясовано, що учасники гри вчаться розуміти свої емоції та контролювати їх, конструктивно вирішувати конфлікти, приймати рішення в умовах невизначеності, критично мислити. Гра «Сокіл» («Джура») виступає ефективним інструментом розвитку лідерських якостей, відповідальності за спільну справу та особисту поведінку. Спільні завдання та системний підхід формує відчуття приналежності до групи, відтак розвиток емпатії та довіри, підтримки та прийняття, що сприяє вмінню працювати заради досягнення спільної мети. Такі навички є особливо важливі в умовах сучасних суспільних викликів, коли здатність до солідарності, емпатії та самоорганізації набуває особливого значення молодого покоління.

Таким чином, військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») має значний виховний потенціал, оскільки поєднує національно-патріотичне виховання є ефективним інструментом розвитку соціально-емоційних навичок учнівської молоді.

Ми проаналізували, що системний характер гри сприяє формуванню цілісної, свідомої, стійкої особистості, здатної до відповідальної взаємодії у суспільстві й відповідно охоплює всі структурні компоненти соціально-емоційного навчання (табл. 2).

Таблиця 1

**Формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді
у процесі виконання завдань гри «Сокіл» («Джура»)**

Назва етапу/змагання	Мета змагання	Соціально-емоційні навички, що формуються
Впоряд (стройова підготовка)	Виховання дисципліни, злагоженості рухів, організованості	Саморегуляція, навички взаємодії, відповідальність
Ватра (творчий виступ рою)	Розвиток творчості, командної співпраці, національної ідентичності	Самоусвідомлення, соціальна обізнаність, навички комунікації
Смуга перешкод	Формування фізичної витривалості, вміння долати труднощі	Стресостійкість, саморегуляція, підтримка команди
Рятівник (основи домедичної допомоги)	Навчання навичок надання допомоги в екстремальних ситуаціях	Відповідальне прийняття рішень, емпатія, самоконтроль
Відун (інтелектуальні завдання)	Поглиблення знань з історії України, козацтва, традицій	Самоусвідомлення, критичне мислення, відповідальність
Пластун (орієнтування на місцевості)	Розвиток спостережливості, самостійності, прийняття рішень	Саморегуляція, відповідальне прийняття рішень
Стрільба	Тренування точності, уваги, контролю емоцій під час стресу	Саморегуляція, концентрація, відповідальність

Таблиця 2

Формування структурних компонентів СЕН у грі «Сокіл» («Джура»)

Компоненти соціально-емоційних навичок	Елементи гри «Сокіл» («Джура»)	Навички СЕН, які формуються
	Впоряд, Ватра, Відун	Усвідомлення сильних і слабких сторін, розвиток позитивної Я-концепції
Саморегуляція	Туристично-спортивна смуга перешкод, Пластун, Стрільба	Контроль емоцій, вміння діяти в стресових ситуаціях
Соціальна обізнаність	Рятівник, Ватра, командна взаємодія в роях	Розвиток емпатії, розуміння потреб інших
Навички взаємодії	Впоряд, Рятівник, Пластун	Командна робота, ефективна комунікація, лідерство
Відповідальне прийняття рішень	Туристично-спортивна смуга перешкод, Стрільба, Рятівник	Зважування рішень, прийняття відповідальності за власні дії

Враховуючи результати дослідження можемо дійти висновків, що гра «Сокіл» («Джура») постає не лише як форма національно-патріотичного виховання, а й як ефективний освітній інструмент для розвитку соціально-емоційних навичок учнівської молоді.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних умовах реформування української освіти, викликані як глобальними змінами (новий Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року, впровадження концепції НУШ) та і соціальними обставинами (COVID-19, повномасштабне вторгнення на територію України), формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді стає критично важливим напрямком сучасної освітньої парадигми.

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») демонструє високий потенціал у розвитку навичок XXI століття, а саме саморегуляція, емпатія, відповідальність, ефективна комунікація, командна взаємодія та стретійкість.

Результати педагогічного спостереження засвідчили, що участь у грі сприяє не лише формуванню національної ідентичності, громадянської свідомості, активної життєвої позиції,

а і розвитку соціально-емоційних компетентностей. Виконання завдань гри створює умови для практичного тренування м'яких навичок, які є основою для успішної соціалізації та подальшої реалізації молодого людини у суспільстві.

Отже, інтеграція всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у практику соціально-емоційного навчання є доцільною і перспективною формою виховної роботи сучасної школи, яка поєднує патріотичне виховання та розвиток навичок XXI століття, Soft Skills.

Результати проведеного теоретичного аналізу та узагальнення практичного досвіду засвідчують значний потенціал всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у формуванні соціально-емоційних навичок учнівської молоді. У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на: розробці та апробації програм інтеграції соціально-емоційного навчання у діяльність гри «Сокіл» («Джура»); вивченні гендерних особливостей формування соціально-емоційних навичок у процесі участі у військово-патріотичних іграх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Elkin O. Socio-emotional learning as an essential mechanism of developing soft skills in students: modern challenges and Ukrainian experience. *Social work and social education*. 2023. No. 1(10). P. 42–56. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(10\).2023.281654](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(10).2023.281654) (date of access: 26.04.2025).
2. Коломоєць Г., Бондарчук О., Бондарчук Д. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»): кількісний та якісний аналіз. *Нові технології навчання*. 2022. № 96. С. 87–96. <https://doi.org/10.52256/2710-3560.2022.96.12> (дата звернення: 26.04.2025).
3. Майнаєв Ф. Я., Рибалко Л. С. Формування соціально-емоційних навичок учнівства для забезпечення його соціальної згуртованості та сприяння збереження ментального здоров'я. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 97–115. <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.07> (дата звернення: 26.04.2025).

4. Міністерство освіти і науки України. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. Київ, 2023. 49 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf>
5. Мурсамітова І. А., Гарбузюк Т. В. Національно-патріотичне виховання як засіб формування соціальних та життєвих компетентностей студентської молоді. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Старобільськ, 2016. № 6. С. 252–259.
6. Панченко В. Соціально-емоційне навчання як сучасна педагогічна парадигма у вищій освіті. *Інноваційна педагогіка. Теорія і методика професійної освіти*. 2023. Т. 2, № 65. С. 91–94. URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_2/19.pdf (дата звернення: 26.04.2025).
7. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 № 87 : станом на 6 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
8. Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 13.12.2017 № 903-р : станом на 17 квіт. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-р#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 27 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
10. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX : станом на 16 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 26.04.2025).

REFERENCES:

1. Elkin, O. (2023). Socio-emotional learning as an essential mechanism of developing soft skills in students: modern challenges and Ukrainian experience. *Social work and social education*. Retrieved from [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(10\).2023.281654](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(10).2023.281654)
2. Kolomoiets, H., Bondarchuk, O., & Bondarchuk, D. (2022). Vseukrainska dytiacho-yunatska viiskovo-patriotychna hra «Sokil» («Dzhura»): kilkisnyi ta yakisnyi analiz. [The All-Ukrainian Children's and Youth Military-Patriotic Game «Sokil» («Dzhura»): Quantitative and Qualitative Analysis]. *Novi tekhnologii navchannia – New learning technologies*. 96, 87–96. <https://doi.org/10.52256/2710-3560.2022.96.12> [in Ukrainian].
3. Mainaiev, F. Ya., & Rybalko, L. S. (2024). Formuvannia sotsialno-emotsiinykh navychok uchnivstva dlia zabezpechennia yoho sotsialnoi zghurtovanosti ta spriannia zberezhenntia mentalnoho zdorovia [Formation of social and emotional skills of students to ensure their social cohesion and promote mental health]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia – Theory and methods of teaching and upbringing*, 56, 97–115. <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.07> [in Ukrainian].
4. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Stratehichniy plan diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2027 roku [Ministry of Education and Science of Ukraine. Strategic plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027]. (2023). *Ministerstvo osvity i nauko Ukrainy – Ministry of education and science of Ukraine*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> [in Ukrainian].
5. Mursamitova, I.A., & Harbuziuk, T.V. (2016). Natsionalno-patriotychne vykhovannia yak zasib formuvannia sotsialnykh ta zhyttievnykh kompetentnostei studentskoi molodi [National-patriotic education as a means of forming social and life competences of student youth]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (pedagogichni nauky): zb. nauk. prats. Starobilsk – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University (pedagogical sciences): collection of scientific works. Starobilsk*, 6, 252–259 [in Ukrainian].
6. Panchenko, V. (2023). Sotsialno-emotsiine navchannia yak suchasna pedahohichna paradyhma u vyshchii osviti [Social and Emotional Learning as a Modern Pedagogical Paradigm in Higher Education]. *Innovatsiina pedahohika. Teoriia i metodyka profesiinoi osvity – Innovative pedagogy. Theory and methods of professional education* (Vols. 2), 65, pp 91–94. Retrieved from: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_2/19.pdf [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoi osvity : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 21.02.2018 № 87 [solution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. of Ministers of Ukraine dated 21.02.2018 No. 87]. (2020, October 6). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2017-2029 roky iz zaprovadzhennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» : Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 13.12.2017 № 903-r [On approval of the action plan for 2017-2029 for the implementation of the Concept for the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education «New Ukrainian School»: Decree. of the Cabinet of of Ministers of Ukraine dated 13.12.2017 No. 903-p]. (2019, April 17) *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-p#Text> [in Ukrainian].

9. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On Education: Law of Ukraine of 05.09.2017 No. 2145-VIII]. (2025, March 27) *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
10. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu : Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463-IX [On complete general secondary education: Law of Ukraine of 16.01.2020 No. 463-IX]. (2025, March 16) *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].

УДК 353.2:362.7:34.02

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.6>

Тетяна ГОРДЕЄВА

кандидат педагогічних наук, старша викладачка кафедри освітнього менеджменту, артменеджменту та соціальної роботи, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бульв. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18000

ORCID: 0000-0002-4586-4510

Анна ЗІНЧЕНКО

головний спеціаліст відділу обслуговування громадян № 1 (сервісного центру) управління обслуговування громадян, Головне управління Пенсійного фонду України в Черкаській області, вул. Смілянська, 23, м. Черкаси, Україна, 18000

Бібліографічний опис статті: Гордеєва, Т., Зінченко, А. (2025). Моніторинг соціального партнерства установ соціальної сфери у підтримці сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 38–46, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.6>

МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ПІДТРИМЦІ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Моніторинг соціального партнерства установ соціальної сфери у підтримці сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО), є важливою складовою для оцінки ефективності надання допомоги, оптимізації міжвідомчої взаємодії та забезпечення комплексного задоволення потреб цієї категорії сімей. З огляду на зростаючу кількість сімей СЖО в Україні, що постраждали від війни, безробіття та інших соціальних криз, зростає потреба у налагодженні ефективного соціального партнерства між державними та недержавними установами. Проблематика моніторингу соціального партнерства стала актуальною для науковців, адже важливими є не лише координація дій між різними установами, але й постійний контроль за результатами їхньої взаємодії.

Аналіз партнерських відносин у Черкаському регіоні показав важливість створення ефективних механізмів моніторингу для підвищення якості допомоги та координації між установами. Дослідження літератури показує значущість застосування різноманітних інструментів моніторингу, зокрема адаптованої моделі Canvas, для оцінки результативності соціального партнерства. Проблематика моніторингу соціального партнерства в соціальній сфері знаходить своє відображення у працях провідних дослідників, таких як І. Моцна, Т. Ганзюк, В. Шинкарук та інших. Вони підкреслюють важливість створення чітких критеріїв оцінки ефективності партнерства та забезпечення сталості взаємодії між учасниками.

Метою дослідження є вивчення особливостей моніторингу соціального партнерства у підтримці сімей СЖО з урахуванням специфіки місцевих потреб. Дослідження зосереджене на оптимізації соціального партнерства, що включає координацію дій державних і громадських інститутів, та створення умов для належного моніторингу результативності допомоги. Важливим аспектом є розробка системи критеріїв для оцінки ефективності партнерських взаємодій та забезпечення прозорості у процесі надання соціальних послуг.

Ключові слова: моніторинг, соціальне партнерство, сім'ї в складних життєвих обставинах, бізнес-моделі у соціальній сфері, оптимізація соціального партнерства.

Tetiana HORDIEIEVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Educational Management, Art Management, and Social Work, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 81 Shevchenko Blvd., Cherkasy, Ukraine, 18000

ORCID: 0000-0002-4586-4510

Anna ZINCHENKO

Chief Specialist of the Citizens' Service Department No. 1 (Service Center), Citizens' Service Department, Main Directorate of the Pension Fund of Ukraine in the Cherkasy region, 23 Smilyanska str., Cherkasy, Ukraine, 18000

To cite this article: Hordieieva, T., Zinchenko, A. (2025). Monitorynh sotsialnoho partnerstva ustanov sotsialnoi sfery u pidtrymtsi simey, yaki opynylysia u skladnykh zhyttievykh obstavynakh [Monitoring social partnership of social institutions in supporting families in difficult life circumstances]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 38–46, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.6>

MONITORING SOCIAL PARTNERSHIP OF SOCIAL INSTITUTIONS IN SUPPORTING FAMILIES IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES

Monitoring social partnership of social institutions in supporting families in difficult life circumstances (SLC) is an important component for assessing the efficiency of assistance, optimizing inter-institutional cooperation, and ensuring comprehensive meeting the needs of this category of families. Given the raising number of families in SLCs in Ukraine affected by the war, unemployment, and other social crises, there is an increasing need for effective social partnership between governmental and non-governmental institutions. The issue of monitoring social partnership has become relevant for researchers, as the coordination of actions between different institutions and the continuous control over the results of their interaction are pressing.

An analysis of partnership relations in the Cherkasy region has highlighted the importance of developing effective monitoring mechanisms to improve the quality of assistance and coordination among institutions. Source review emphasizes the significance of applying various monitoring tools, including the adapted Canvas model, to evaluate the efficiency of social partnership. The problem of monitoring social partnership in the social sector is reflected in the works of prominent researchers such as I. Motzna, T. Hanzuk, V. Shinkaruk, and others. They offer the importance of establishing clear criteria for evaluating the efficiency of partnerships and ensuring the sustainability of interactions among participants.

The aim of this study is to examine the features of monitoring social partnership in supporting families in SLCs, taking into account the specifics of local needs. The study focuses on optimizing social partnership, which includes coordinating the actions of state and public institutions and creating conditions for proper monitoring of assistance effectiveness. An important aspect is the development of a system of criteria for evaluating the efficiency of partnership interactions and ensuring transparency in the process of providing social services.

Key words: monitoring, social partnership, families in difficult life circumstances, business models in the social sector, optimization of social partnership.

Вступ. Моніторинг соціального партнерства установ соціальної сфери у підтримці сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО), є актуальним та важливим для оцінки ефективності надання допомоги, оптимізації міжвідомчої взаємодії та забезпечення комплексного задоволення потреб цієї категорії сімей.

Зростання актуальності питання соціального партнерства тісно пов'язане з війною в Україні. Збільшення кількості внутрішньо переміщених сімей, значний рівень безробіття, зростання випадків домашнього насильства потребують пошуку додаткових ресурсів для підтримки сімей СЖО. Таку підтримку готові надавати як державні, так і недержавні установи соціальної сфери. Проте, особливої уваги у процесі цієї взаємодії потребує створення системи моніторингу соціального партнерства.

Моніторинг соціального партнерства дозволяє оцінювати результативність взаємодії, виявляти недоліки, підвищувати якість допомоги, оптимізувати ресурси, запобігати кризам та формувати довгострокові стратегії підтримки сімей СЖО. Відсутність моніторингу та оцінки партнерської взаємодії підвищує ризик дублю-

вання послуг, недостатньої допомоги та втрати важливих ресурсів, що негативно впливає на підтримку сімей СЖО.

Під час аналізу партнерської взаємодії у сфері соціальних послуг в Черкаському регіоні (зокрема в Червонослобідській та Бобринській територіальних громадах) було виявлено кілька значущих тенденцій, які підтверджують важливість координації різних установ для успішного надання соціальних послуг. Ці громади стали показовими прикладами розвитку соціального партнерства, зокрема у контексті соціальної підтримки населення в СЖО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика моніторингу соціального партнерства у підтримці сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО), поступово набуває актуальності в сучасній науковій дискусії. У фокусі науковців опиняються концептуальні засади міжсекторальної взаємодії, роль стейкхолдерів, інструменти оцінювання ефективності партнерських зв'язків та шляхи забезпечення їхньої сталої дії.

Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділено необхідності впровадження систем-

ного моніторингу у сфері партнерських взаємодій як інструменту забезпечення якості та результативності спільних дій. У працях, присвячених соціальному партнерству в освітньому секторі, обґрунтовується важливість використання зворотного зв'язку та оцінювання ефективності взаємодії зі стейкхолдерами як ключових складових моніторингової діяльності. Досвід, представлений у дослідженнях (Ганзюк, 2020; Денисенко, 2021; Корнєшук, 2021; Піскурська, 2020), демонструє можливості адаптації подібних підходів до соціальної сфери – зокрема, щодо оцінювання результативності партнерських дій у підтримці сімей СЖО. Визначальним є акцент на розробці якісних та кількісних індикаторів ефективності, які відображають не лише досягнуті результати, а й рівень взаємодії між суб'єктами соціального партнерства, їхню здатність до координації, гнучкості та довготривалого впливу.

На особливу увагу заслуговують підходи, що розглядають соціальне партнерство як динамічну систему, в якій важливо не лише забезпечити функціонування, а й відстежувати зміни, ризики нестабільності, коливання залученості учасників. І. Моцна аргументує необхідність моніторингу динаміки участі партнерів, підкреслюючи її вплив на результативність допомоги вразливим категоріям населення.

Цінними для соціальної роботи є дослідження, що пропонують стандартизовані підходи до взаємодії з партнерами. Зокрема, застосування стейкхолдерських стандартів (як-от AA1000SES) (Пахорова, Розказова, 2021), відкриває можливості для оцінки впливу, прозорості та інклюзивності партнерських дій. Крім того, підходи (С. Фурдуй, 2019) до фандрейзингової діяльності як одного з індикаторів ефективної взаємодії можуть бути використані для оцінки залучення ресурсів у підтримку сімей у СЖО.

Особливе значення має навчальний посібник В. Шинкарука та співавторів, у якому систематизовано підходи до моніторингу та оцінки ефективності соціальної роботи (Шинкарук, 2021). У ньому детально розглядаються методи збору, аналізу й інтерпретації даних, а також критерії, за якими можна оцінити внесок партнерських структур у досягнення соціальних результатів. Це дозволяє використовувати їх як методологічну основу для побудови комплексної системи моніторингу партнерства у роботі з сім'ями СЖО.

сної системи моніторингу партнерства у роботі з сім'ями СЖО.

Отже, наявна сукупність досліджень демонструє поступове формування наукового підґрунтя для розбудови системи моніторингу соціального партнерства у сфері підтримки вразливих сімей. Попри те, що значна частина публікацій має опосередкований зв'язок із темою, вони надають концептуальні орієнтири, інструментальні підходи та практичні рішення, які можуть бути адаптовані для соціальної сфери.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз особливостей моніторингу соціального партнерства у підтримці сімей СЖО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна соціальна політика в Україні дедалі більше фокусується на підтримці осіб і сімей СЖО. Це обумовлено глибокими соціальними, психологічними та економічними наслідками війни. Як відзначають дослідники І. Пеша та Ж. Петрочко, ефективну підтримку таких сімей неможливо реалізувати без впровадження технології соціального партнерства, що передбачає об'єднання ресурсів державного та громадського секторів (Пеша, Петрочко, 2000). Проте, актуалізується потреба в ефективній інтеграції різноманітних ресурсів та зусиль для підтримки сімей СЖО. З цією метою доцільно впроваджувати систему моніторингу соціального партнерства. Моніторинг соціального партнерства створює умови для системного відстеження та оцінки координації дій між державними та недержавними інститутами, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності наданої допомоги. Ключовим моментом є не лише забезпечення доступу до всіх необхідних ресурсів – від фінансової підтримки до психологічної та правової допомоги, але й наявність чіткої системи для моніторингу та оцінки, яка дасть змогу виявити прогалини в роботі партнерів. Моніторинг не лише дає змогу оцінити рівень взаємодії між установами, а й своєчасно коригувати стратегії співпраці, що підвищує загальну якість соціальної допомоги для вразливих груп населення. Впровадження таких механізмів моніторингу є важливим етапом на шляху до сталого розвитку соціальної сфери та покращення якості надання соціальних послуг сім'ям СЖО.

В умовах зростання навантаження на систему соціального захисту особливого значення набуває впровадження механізмів моніторингу соціального партнерства. Можливими підходами є залучення незалежних експертів або створення проміжних структур (координаційних рад, робочих груп), які представляють колективні інтереси учасників партнерства (Капустін, 2020). Обидва підходи мають свої переваги та обмеження (табл. 1).

Зазначимо, що оптимальним підходом є комбіноване використання обох варіантів: залучення незалежних експертів для стратегічного аналізу та оцінки ефективності у довгостроковій перспективі, а також використання проміжних структур для оперативного моніторингу та вирішення поточних питань. Варто акцентувати увагу, що важливою умовою здійснення моніторингу соціального партнерства установ соціальної сфери є розробка чітких критеріїв оцінки та механізмів обміну інформацією між незалежними експертами та проміжними структурами.

У контексті дослідження моніторингу соціального партнерства в соціальній сфері доцільним видається використання адаптованої моделі Canvas (Канвас), яка дозволяє структуровано аналізувати ключові компоненти взаємодії між суб'єктами соціальної підтримки (табл. 2). Ця модель, розроблена спочатку для

бізнес-аналізу, довела свою ефективність також у публічному управлінні.

Таким чином, у контексті соціального партнерства у підтримці сімей СЖО, модель Canvas дозволяє систематизувати ключові складові партнерства та забезпечити уніфікований підхід до його моніторингу. Основними партнерами виступають державні та комунальні установи соціальної сфери, заклади освіти, правоохоронні органи, а також громадські організації та благодійні фонди, які функціонують у межах надання соціально-психологічних, гуманітарних та правових послуг. Основні процеси соціального партнерства охоплюють консультування, психологічну підтримку, соціальний супровід, надання матеріальної допомоги та реалізацію освітніх заходів. Пропонована цінність соціального партнерства полягає у підвищенні якості життя сімей СЖО, забезпеченні індивідуалізованого підходу, адаптації до кризових умов та сприянні соціальній інтеграції. Взаємодія з клієнтами здійснюється через особисті та дистанційні канали, що підвищує доступність послуг. Основними ресурсами взаємодії є кадровий потенціал, матеріально-технічна база, фінансування з бюджетних, грантових та волонтерських джерел. Канали взаємодії з клієнтами та партнерами формують основу для сталого інформаційного обміну. Структура

Таблиця 1

Переваги та обмеження підходів до моніторингу соціального партнерства установ соціальної сфери

Підхід	Переваги	Недоліки
Залучення незалежних експертів	Об'єктивність та неупередженість оцінки	Висока вартість послуг
	Висока кваліфікація та досвід у моніторингу	Ризик обмеженого розуміння локального контексту (особливості кожної територіальної громади)
	Інноваційні підходи та сучасні методики	Тривалий процес збору та аналізу даних
	Незалежний контроль, що підвищує довіру до результатів	Можливий опір із боку установ соціальної сфери
Залученість проміжних структур (координаційні ради, робочі групи)	Глибоке розуміння місцевих потреб і специфіки	Ризик упередженості та уникнення критичних оцінок
	Включеність усіх партнерів у моніторинг	Конфлікт інтересів між учасниками
	Спрощена комунікація між установами	Недостатній рівень професійної підготовки учасників
	Оперативність та доступ до внутрішніх даних	Відсутність стандартизованих методик
	Менші фінансові витрати	Складність організації процесу через необхідність узгодження інтересів

**Адаптована до моніторингу соціального партнерства установ
соціальної сфери бізнес-модель Канвас**

Компонент Canvas	Зміст/Опис	Критерії оцінки	Показники (індикатори)
Ключові партнери	Центр соціальних служб, Департамент соціального захисту, ГО та БФ, правоохоронні органи, служба у справах дітей, заклади освіти	Рівень залучення партнерів	Кількість партнерів, кількість спільних заходів
Пропонована цінність	Індивідуальні консультації, тренінги, матеріальна допомога	Ефективність реалізації послуг	Кількість проведених заходів, кількість охоплених родин
	Індивідуалізований підхід, покращення якості життя, соціальні навички	Задоволеність клієнтів	Рівень задоволеності (за опитуваннями), покращення життєвих умов
Цільові групи	Сім'ї у СЖО	Охоплення цільових груп	Кількість охоплених сімей за категоріями
Основні ресурси	Фахівці, матеріальні ресурси, простір	Достатність ресурсів	Кількість фахівців, обсяг фінансування, забезпечення матеріалами, надані простори
Канали взаємодії	Онлайн-платформи, телефони, масові заходи	Інтенсивність комунікації Доступність інформації	Кількість звернень через канали, частота контактів, кількість масових заходів
Структура витрат	Зарплати, матеріальна допомога, оренда	Ефективність використання коштів	Відсоток витрат на пряму допомогу, прозорість звітності
Потоки доходів	Державне фінансування, гранти, благодійність	Стійкість фінансування	Кількість джерел фінансування, обсяг залучених коштів

витрат враховує інвестиції у фахівців, адміністративне забезпечення та розвиток сервісів, а джерела доходів визначають спроможність ініціатив бути фінансово сталими. Такий підхід дозволяє проводити системну оцінку ефективності взаємодії установ та недержавних установ та організацій соціальному супроводі родин з урахуванням локального контексту.

Canvas-модель передбачає виділення дев'яти основних блоків, кожен з яких допомагає проаналізувати критично важливі аспекти організації соціального партнерства. Серед них: ключові партнери, ключові види діяльності, ціннісні пропозиції, відносини з клієнтами, канали взаємодії, цільові клієнти, ресурси, структура витрат і джерела надходжень. У соціальному вимірі ці блоки трансформуються відповідно до специфіки діяльності установ, що взаємодіють задля підтримки сімей, СЖО.

Наприклад, під «ключовими партнерами» у даному контексті розуміються державні та комунальні заклади, громадські організації, благодійні фонди, релігійні спільноти та волонтерські ініціативи, які об'єднують зусилля для задоволення потреб конкретної

категорії клієнтів. «Пропонована цінність» – це конкретна допомога, яка надається родинам: соціальні послуги, гуманітарна підтримка, правове консультування, психологічна допомога. Через блок «канали взаємодії» доцільно аналізувати способи інформування й координації між установами: регулярні зустрічі, цифрові платформи, спільні бази даних. «Відносини з клієнтами» відображають особливості супроводу, залучення до прийняття рішень, рівень довіри.

Особливу увагу в дослідженні приділено модифікації блоку «Основні ресурси ресурси», який у класичній моделі Canvas орієнтований на матеріальні та людські активи. У випадку соціального партнерства необхідно враховувати також репутаційні, інституційні та мережеві ресурси – наприклад, наявність довіри до організації серед населення або доступ до міжнародних грантових програм. «Структура витрат» і «Потоки надходжень» у цьому випадку відображають не лише фінансові потоки, але й часові, організаційні та адміністративні зусилля, які партнери вкладають у спільну справу.

Застосування моделі Canvas дозволяє виявити слабкі ланки у взаємодії, наприклад: надмірну концентрацію ресурсів в одному секторі, дублювання функцій або відсутність системи зворотного зв'язку з клієнтами. Це, своєю чергою, створює підґрунтя для оптимізації соціального партнерства через чітке розмежування ролей, покращення координації та впровадження спільного стратегічного бачення.

Отже, запропонована адаптована модель Canvas дозволяє не лише структурувати ключові компоненти соціального партнерства, а й забезпечити моніторинг її результативності та ефективності в реальному часі. Вона створює умови для кращого розуміння ролей кожного з партнерів, зміцнення горизонтальних зв'язків між суб'єктами соціальної роботи, а також дозволяє своєчасно виявляти проблеми

у співпраці. Особливо актуально це в роботі з сім'ями СЖО, де потребується не лише одноразова допомога, а довготривалий соціальний супровід, координація зусиль та чітка стратегія підтримки на всіх етапах подолання кризової ситуації.

У рамках дослідження запропоновано апробовану структуру Canvas-моделі, адаптовану до умов Черкаського регіону, яка може слугувати інструментом як для поточного моніторингу, так і для стратегічного планування партнерської взаємодії (табл. 3).

Отже, за визначеною моделлю доцільно здійснювати оцінку ефективності співпраці між ключовими партнерами, основних процесів та результативності наданих послуг. Основними партнерами в наданні соціальної підтримки сімей СЖО є Черкаський міський (обласний)

Таблиця 3

Критерії та показники ефективності соціального партнерства установ соціальної сфери Черкаського регіону за адаптованою бізнес-моделлю Канвас

Компонент	Приклади наповнення (установи/дії)	Показники	Критерії
Основні партнери	ЧОЦСС, ЧМЦСС, служба у справах дітей, Центр надання соціальних послуг, Пенсійний фонд, ГО «Горизонт змін», «Десяте квітня», «Жіночі перспективи», «Центр гендерної та прогресивної освіти», «Горизонт змін», БФ «Небайдужі», кризовий центр «Мережка»	Кількість партнерів, наявність Меморандумів, рівень міжвідомчої участі	≥5 активних партнерів, наявність діючої угоди/меморандуму з кожним
Основні процеси	Соціальний супровід, кризове втручання, групи підтримки	Кількість наданих послуг, кількість охоплених родин, якість наданої допомоги	≥3 типи послуг, ≥30 сімей на місяць, позитивні відгуки клієнтів
Пропонована цінність	Підвищення безпеки, підтримка у кризі, соціально-психологічне відновлення, залучення до спільноти	Рівень задоволеності клієнтів, частота звернень повторно, рівень адаптації	≥80% позитивних оцінок, ≥60% повторної взаємодії, оцінка прогресу сім'ї
Цільові групи	Сім'ї у СЖО	Чітко ідентифіковані підгрупи, частка охоплених клієнтів	Охоплено ≥70% наявних цільових груп, ведення обліку
Основні ресурси	Соціальні працівники, волонтери, приміщення, техніка, гуманітарна допомога	Наявність ресурсів, їх оновлення, кількість фахівців	≥3 джерела ресурсів, ≥5 спеціалістів, стабільне функціонування
Канали взаємодії	Індивідуальні та групові консультації, чат підтримка, мобільні бригади Телефон, месенджери, особисті зустрічі, інфозустрічі, соціальні мережі	Кількість контактів, частота зустрічей, кількість каналів комунікації; Кількість активних каналів, відгуки клієнтів, ефективність інформування	≥3 форми взаємодії, ≥1 зустріч/тиждень, наявність онлайн каналу ≥3 канали, ≥70% охоплення аудиторії, швидкість реагування <24 год

Продовження таблиці 3

Структура витрат	Зарплати, оренда, транспорт, закупівлі, логістика, навчання персоналу	Прозорість витрат, оптимальність структури, відповідність меті	≤20% на адміністративні потреби, ≥50% на прямі послуги
Потоки надходжень	Бюджетні кошти, гранти (UNICEF, УФСІ), волонтерська допомога, краудфандинг	Кількість джерел, обсяг фінансування, сталість надходжень	≥3 джерела, ≥6 міс. сталого фінансування, звітність по кожному

центр соціальних служб, Департаменти соціального захисту та соціальної політики, Служба у справах дітей, неприбуткові організації та благодійні фонди (наприклад, «Центр гендерної та прогресивної освіти», «Жіночі перспективи», кризовий центр «Мережка»). Взаємодія між цими суб'єктами спрямована на надання індивідуального консультування, психологічної підтримки, організацію тренінгів соціальний супровід сімей та надання матеріальної допомоги.

Зокрема, Червонослобідська громада стала еталоном в реалізації проєктів, які об'єднують зусилля різних акторів соціальної сфери. Тут було створено безбар'єрний ХАБ для реабілітації дітей з особливими освітніми потребами. Цей проєкт став результатом співпраці між місцевими органами влади, громадськими організаціями, медичними установами та бізнесом. Протягом 2024 року ХАБ провів 42 консультаційних днів та 5 тренінгів, на яких спеціалісти різних профілів надавали допомогу родинам, що мали потребу у соціальних послугах.

Зазначимо, що у Червонослобідській ТГ було забезпечено 103 дитини безкоштовними путівками до санаторію «Сосновий бір» в рамках проєкту «Час діяти, Україно!». Це не лише покращило фізичне та психологічне здоров'я дітей, а й стало важливою соціальною підтримкою для їхніх родин, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Бобрицька громада активно реалізує проєкти з соціальної відповідальності бізнесу. Прикладом є проєкт «Безпечні зупинки», що реалізується за підтримки МХП. У межах цього проєкту на території Бобрицької ТГ було встановлено сонячне освітлення на 18 зупинках у 5 населених пунктах, що забезпечить енергоефективність і підвищить безпеку громадян.

У рамках дослідження було проведено експертне опитування з метою виявлення ключових бар'єрів і чинників, що впливають на ефективність впровадження моніторингу соці-

ального партнерства між установами соціальної сфери Черкаського регіону. Загалом було опитано 12 експертів, серед яких – керівники центрів соціальних служб, представники громадських організацій, а також фахівці, безпосередньо залучені до практики міжсекторальної співпраці. Аналіз отриманих даних дозволив виявити низку ключових тенденцій і бар'єрів:

- Високий рівень зацікавленості у впровадженні системного моніторингу (75% опитаних) – експерти зазначили, що регулярний моніторинг соціального партнерства сприяв би підвищенню якості координації, ефективному розподілу ресурсів та посиленню прозорості спільних дій.

- Недостатність методичного забезпечення (83%) – більшість експертів акцентували на відсутності уніфікованих інструментів, індикаторів і алгоритмів збору, фіксації та аналізу інформації щодо міжвідомчої взаємодії.

- Брак кадрового ресурсу (67%) – значне навантаження на фахівців та обмежені людські ресурси були названі одним із чинників, що перешкоджає належному впровадженню процедур моніторингу.

- Низька мотивація до міжвідомчої звітності (50%) – деякі установи уникають обміну даними або участі в моніторингових ініціативах через побоювання втрати автономії, конкуренції за фінансування або репутаційні ризики.

- Відсутність цифрової інфраструктури (42%) – частина експертів вказала на технічні обмеження, зокрема нестачу інтегрованих баз даних і цифрових платформ для спільної аналітики.

Отримані результати свідчать про те, що ефективне впровадження моніторингу соціального партнерства потребує інституційної підтримки, системного методологічного та кадрового й технічного забезпечення. Подолання виявлених бар'єрів можливе за умови розроблення адаптованих інструментів моніторингу, інституціоналізації партнерських практик та

формування сталої культури соціального партнерства на рівні громад.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Моніторинг соціального партнерства установ соціальної сфери у підтримці сімей сьо є ключовим інструментом для забезпечення ефективності надання допомоги, уникнення дублювання послуг і формування стійких моделей взаємодії. У ході дослідження було встановлено, що ефективне партнерство між державними та недержавними організаціями потребує чітко сформульованих критеріїв оцінки, інструментів обміну інформацією, а також гнучкої системи управління, що дозволяє адаптуватися до викликів часу.

Використання комбінованих підходів до моніторингу (залучення зовнішніх експертів та формування внутрішніх координаційних структур) забезпечує баланс між професійною об'єктивністю та розумінням локального контексту. Адаптація бізнес-моделі Canvas до

моніторингу соціального партнерства довела свою доцільність у систематизації партнерських зв'язків, візуалізації ресурсів, оцінці результативності заходів і підвищенні прозорості в ухваленні рішень.

Практика територіальних громад Черкаського регіону демонструє, що наявність структурованої моделі моніторингу дозволяє більш ефективно координувати зусилля між соціальними службами, закладами освіти, правоохоронними органами, громадськими організаціями та благодійними фондами у наданні психологічної, правової, гуманітарної та іншої підтримки. Таким чином, формування стійкої системи партнерства та її моніторингу є необхідною умовою підвищення ефективності соціального супроводу сімей СЖО на рівні громади. Перспективним напрямом подальшого дослідження вбачаємо створення типових індикаторів для моніторингу, які можна застосовувати в інших громадах України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ганзюк Т. Є. Соціальне партнерство як ресурс модернізації освітнього простору регіону. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20, т. 1. С. 67–71. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020.20-1.13> (дата звернення: 21.04.2025)
2. Денисенко М. П. Механізми реалізації соціального партнерства в освітньому просторі: сучасні виклики. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31, т. 1. С. 42–46.
3. Корнєшук В. М., Моціна І. О. Соціальне партнерство в освітній галузі: сучасний дискурс. *Молодий вчений*. 2020. № 5 (81). С. 122–126.
4. Моціна І. О. Міжсекторальне партнерство у підтримці сімей в умовах децентралізації: нові підходи. *Соціальна робота і сучасність*. 2022. № 1 (17). С. 45–51.
5. Піскурська Г. О. Соціальне партнерство у сфері освіти: європейські орієнтири. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. 2020. № 4. С. 98–104.
6. Порохова І. В., Розказова А. М. Залучення заінтересованих сторін: адаптація стандарту AA1000SES у соціальній роботі. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія «Соціальна робота»*. 2021. № 2. С. 78–84.
7. Фурдуй С.І. Фандрейзинг у діяльності соціальних установ: досвід, проблеми, перспективи. *Соціальний захист*. 2019. № 3. С. 12–18.
8. Шинкарук В. Д., Горбаль І. Й., Мельник С. В. Соціальна робота: моніторинг та оцінка ефективності: нав. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2021. 172 с.
9. Пеша І. В., Петрович Ж. В. Як організувати своє життя: побутові проблеми (Випускнику школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування) Київ: УІСД, 2000. 87 с.
10. Капустін О. В. Формування партнерської взаємодії у соціальній роботі: соціально-філософський аналіз. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 154 (№ 11). С. 95–99.

REFERENCES:

1. Hanzliuk, T.Ye. (2020). Sotsialne partnerstvo yak resurs modernizatsii osvitnoho prostoru rehionu [Social partnership as a resource for the modernization of the educational space of the region]. *Innovatsiina pedahohika*, 20(1), 67–71. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020.20-1.13> (Date of access: 21.04.2025).
2. Denysenko, M.P. (2021). Mekhanizmy realizatsii sotsialnoho partnerstva v osvitnomu prostrori: suchasni vyklyky [Mechanisms of implementing social partnership in the educational space: current challenges]. *Innovatsiina pedahohika*, 31(1), 42–46.

3. Kornieshchuk, V.M., & Motsina, I.O. (2020). Sotsialne partnerstvo v osvithii haluzi: suchasnyi dyskurs [Social partnership in the educational sphere: modern discourse]. *Molodyi vchenskyi*, 5(81), 122–126.
4. Motsina, I.O. (2022). Mizhsektoralne partnerstvo u pidtrymci simei v umovakh detsentralizatsii: novi pidkhody [Intersectoral partnership in supporting families in the context of decentralization: new approaches]. *Sotsialna robota i suchasnist*, 1(17), 45–51.
5. Piskurska, H.O. (2020). Sotsialne partnerstvo u sferi osvity: yevropeyski oryentyry [Social partnership in the education sector: European orientations]. *Profesijna osvita: pedahohika i psykholohiia*, 4, 98–104.
6. Porokhova, I.V., & Rozkazova, A.M. (2021). Zaluchennia zainteresovanykh storin: adaptatsiia standartu AA1000SES u sotsialnii roboty [Engagement of stakeholders: adaptation of the AA1000SES standard in social work]. *Naukovi zapysky Ternopils'koho Natsionalnoho Pedahohichnoho Universytetu im. V.Hnatiuka, Seriya "Sotsialna robota"*, 2, 78–84.
7. Furdyi, S.I. (2019). Fandreyzyng u diialnosti sotsialnykh ustanov: dosvid, problemy, perspektyvy [Fundraising in the activity of social institutions: experience, problems, prospects]. *Sotsialnyi zakhyst*, 3, 12–18.
8. Shinkaruk, V.D., Horbal, I.Y., & Melnyk, S.V. (2021). Sotsialna robota: monitorynh ta otsinka efektyvnosti: navch. posib. [Social work: monitoring and evaluation of effectiveness: tutorial]. Chernivtsi: ChNU, 172 p.
9. Piesha, I.V., & Petrochko, Zh.V. (2000). Yak orhanizuvaty soie zhyttia: pobutovi problemy (Vypuskyku shkoly-internatu dlia dytei-syrit ta dytei, pozbavlenykh batkivs'koho pikluvanntia) [How to organize your life: domestic problems (for graduates of boarding schools for orphans and children deprived of parental care)]. Kyiv: UISD, 87 p.
10. Kapustin, O.V. (2020). Formuvannia partners'koi vzaemodii u sotsial'nii roboty: sotsial'no-filosofskyi analiz [Formation of partnership interaction in social work: socio-philosophical analysis]. Hilea: Naukovi Vistnyky, 154(11), 95–99.

УДК 364.614.8:364-7](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.7>

Ірина ДЕМЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041

ORCID: 0000-0003-4302-7564

Scopus Author ID: 57202820258

Наталія РЕВНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з гуманітарних питань, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0001-7140-094X

Бібліографічний опис статті: Демченко, І., Ревнюк, Н. (2025). Роль соціальних послуг у забезпеченні соціальної інклюзії. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 47–53, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.7>

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

У статті розглядаються концептуальні засади розвитку системи соціальних послуг у контексті забезпечення соціальної інклюзії вразливих груп населення.

Мета дослідження полягає у розкритті ролі соціальних послуг у забезпеченні соціальної інклюзії та повноцінної участі всіх громадян у соціальному, економічному та культурному житті, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, матеріального становища чи соціального статусу.

Проаналізовано сучасні підходи до формування інклюзивного суспільства, яке ґрунтується на принципах рівності, взаємоповаги й толерантності. Розкрито значення соціальних послуг як ключового механізму подолання дискримінації, забезпечення доступу до освіти, праці, медичних послуг, соціальної підтримки та участі у суспільному житті. Звертається увага на потребу модернізації інфраструктури, впровадження інноваційних програм підтримки та активного залучення громадян до волонтерських і просвітницьких ініціатив. Вказано на важливість міжсекторної взаємодії та підтримки державної політики у сфері соціального захисту для ефективної інтеграції осіб з інвалідністю, літніх людей, внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих категорій.

Доведено, що соціальні послуги є суттєвим компонентом процесу соціальної інклюзії, виконуючи функції подолання бар'єрів, доступу до ресурсів, інтеграції, підтримки автономії, забезпечення рівних можливостей, попередження соціальної ізоляції й формування толерантності у суспільстві. У світлі сучасних викликів, таких як цифрова нерівність і кризові реалії військового стану, їхня роль постійно розширюється і набуває все більшої значущості. Стаття підкреслює актуальність розширення функцій соціальних послуг в умовах цифровізації та суспільних викликів воєнного часу.

Ключові слова: соціальні послуги, соціальна інклюзія, соціальна політика, вразливі групи населення, рівні можливості, соціальний захист, цифрова нерівність, активне довголіття, інтеграція, інклюзивне суспільство.

Iryna DEMCHENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Work and Rehabilitation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 15 Heroiv oborony str., Kyiv, Ukraine, 03041

ORCID: 0000-0003-4302-7564

Scopus Author ID: 57202820258

Nataliia REVNIUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Humanitarian Affairs, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Ukraine, 20301

ORCID: 0000-0001-7140-094X

To cite this article: Demchenko, I., Revnyuk, N. (2025). Rol sotsialnykh posluh u zabezpechenni sotsialnoi inkluzii [The role of social services in ensuring social inclusion]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 47–53, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.7>

THE ROLE OF SOCIAL SERVICES IN ENSURING SOCIAL INCLUSION

The article examines the conceptual foundations of the development of the social services system in the context of ensuring social inclusion of vulnerable population groups.

The purpose of the study is to reveal the role of social services in ensuring social inclusion and full participation of all citizens in social, economic and cultural life, regardless of age, gender, health status, financial situation or social status.

It analyzes modern approaches to building an inclusive society based on the principles of equality, mutual respect, and tolerance. The significance of social services is revealed as a key mechanism for overcoming discrimination, ensuring access to education, employment, healthcare, social support, and participation in social life. The article highlights the need to modernize infrastructure, implement innovative support programs, and actively involve citizens in volunteer and educational initiatives. It emphasizes the importance of interagency cooperation and governmental policy support in the field of social protection to enable effective integration of persons with disabilities, the elderly, internally displaced persons, and other socially vulnerable categories.

It has been proven that social services are an essential component of the process of social inclusion, performing the functions of overcoming barriers, accessing resources, integration, supporting autonomy, ensuring equal opportunities, preventing social isolation and building tolerance in society. In light of modern challenges, such as digital inequality and the crisis realities of martial law, their role is constantly expanding and gaining greater significance.

The study underscores the relevance of expanding the functions of social services amid digital transformation and the societal challenges of wartime.

Key words: social services, social inclusion, social policy, vulnerable groups, equal opportunities, social protection, digital inequality, active longevity, integration, inclusive society.

Актуальність проблеми. В сучасному світі глибоко втілюється нова концепція суспільства в контексті світової інтеграції, що переглядає цінності та стратегії людського існування з метою подолання негативних наслідків дискримінаційних процесів. Ці соціокультурні очікування прямо відображаються в організації, функціонуванні та розвитку системи соціальної роботи, яка має забезпечувати рівний і справедливий доступ для кожного громадянина, незалежно від його соціального статусу, стану здоров'я, чи наявності фізичних чи інтелектуальних обмежень.

Одним із ключових завдань соціальної політики кожної сучасної держави є створення умов для гідного рівня життя населення та забезпечення повноцінного існування всіх її громадян. В Україні реалізація цього завдання пов'язана з конституційним обов'язком держави гарантувати право на соціальний захист. Це, зокрема, включає забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, вимушеного безробіття, настання пенсійного віку чи інших ситуацій, визначених законодавством.

На державному рівні питання функціонування системи соціальних послуг для осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах

ґрунтується на положеннях законодавчих актів, зокрема: «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги, Закон України, 2019), «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та ін.

Ці документи акцентують увагу на розвитку системи соціального захисту, створенні безбар'єрного середовища та адаптації інфраструктури міст до потреб літніх людей. Особливе значення надається забезпеченню доступу до медичних і соціальних послуг, транспортної інфраструктури, а також наданню психосоціальної підтримки – шляхом модернізації соціальних програм, впровадження сучасних технологій і посилення гарантій прав людей старшого віку, особливо в умовах соціальних чи економічних криз.

Згідно із законом, соціальні послуги – це заходи, спрямовані на запобігання виникненню складних життєвих обставин, подолання таких ситуацій або зменшення їхнього негативного впливу на осіб чи родини, які цього потребують.

Незважаючи на наявність державних програм, велика частина літніх осіб залишається в зоні ризику бідності та соціального відчуження (Рівні права та можливості, 2024). У цьому контексті ключового значення набуває розвиток програм активного довголіття, розширення можливостей для освіти та створення умов для продовження професійної самореалізації.

Попри наявність значної кількості нормативно-правових актів у сфері соціального захисту, національна система соціального обслуговування осіб у складних життєвих ситуаціях ще перебуває на етапі становлення, а низка важливих питань залишається відкритою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти соціального обслуговування населення та соціальної інклюзії були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких: Н. Датченко, К. Дубич, І. Іванова, О. Красницька, О. Макарова, Н. Прибиткова, Л. Андерссон (L. Andersson), Л. Йоханссон (L. Johansson), А. Волкер (A. Walker), Л. Фостер (L. Foster) та ін.

У своїх роботах вони аналізували теоретичні та методологічні підходи до надання соціальних послуг, а також розглядали соціальне становище й потреби літніх людей як складні конструкції, що поєднують соціальний контекст і внутрішній світ особистості. Такий підхід розглядається як ключовий у стратегічному плануванні соціальних послуг для цієї категорії населення.

Мета статті. Визначити концептуальні засади надання соціальних послуг, розкрити роль соціальних послуг у забезпеченні соціальної інклюзії та повноцінної участі всіх громадян у соціальному, економічному та культурному житті, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, матеріального становища чи соціального статусу.

Виклад основного матеріалу. Соціальні послуги охоплюють усі напрями допомоги в межах системи соціального захисту, адже вони спрямовані на задоволення потреб окремих осіб і соціальних груп, які мають різне становище в суспільстві та різну міру участі в його житті й розвитку (Про соціальні послуги: Закон України, 2019). Ці відмінності зумовлю-

ють нерівний доступ до ресурсів, різні рівні доходів, споживання й якості життя. У зв'язку з цим соціальні послуги слід розглядати як окремий вид соціального забезпечення, що є невід'ємною складовою системи соціального захисту.

Залежно від потреб отримувачів, ці послуги можуть бути: простими – короткочасними, одноразовими втручаннями, які не потребують тривалої або багатoproфільної допомоги (наприклад, надання консультації чи представництво інтересів); комплексними – довготривалими заходами, що реалізуються злагодженою роботою кількох спеціалістів (наприклад, надання соціального супроводу).

Поняття «соціальна інклюзія» сформувалося у 1980–1990-х роках як реакція на посилення соціальної нерівності, спричиненої змінами на ринку праці та недосконалістю тодішньої системи соціального захисту, яка не могла повною мірою задовольнити потреби різних груп населення.

За твердженням О. Стрельнікової та Н. Єсіної соціальна інклюзія в умовах сучасної України виступає важливим соціальним інструментом, покликаним усувати бар'єри та обмеження, що заважають досягненню соціального добробуту та гармонії. Вона істотно трансформує підходи до державної соціальної політики. Соціальне включення вони розглядають як цільовий стан, за якого кожна людина має необхідні ресурси й можливості для повноцінної, рівноправної участі в усіх сферах суспільного життя. Цей процес охоплює всі соціальні сфери та сприяє формуванню суспільства, заснованого на принципах рівності та взаємоповаги (Стрельнікова, Єсіна, 2019, с. 240).

Основу інклюзивного суспільства становлять принципи відкритості, порозуміння, взаємної поваги та толерантності між різними групами населення. Зарубіжні дослідники розглядають соціальну інклюзію як багатовимірний процес, спрямований на забезпечення участі літніх людей у всіх аспектах суспільного життя (Andersson, Johansson, 2022; Walker, Foster, 2023).

Сучасний розвиток суспільства посилюється демографічними змінами, зокрема зростанням частки різноманітних груп населення, таких як особи похилого віку, особи з інвалідністю та внутрішньо переміщені особи, що під-

креслює необхідне забезпечення доступу до послуг громадянам у кожному регіоні нашої країни. Соціальні послуги є одним із основних механізмів забезпечення соціальної інклюзії – принципу сучасного суспільства, що має на меті створення умов для повноцінної участі всіх громадян у соціальному, економічному та культурному житті. Розглянемо роль соціальних послуг у цьому процесі.

Подолання бар'єрів. Соціальні послуги спрямовані на усунення фізичних, інформаційних, соціальних та культурних бар'єрів, які заважають інтеграції вразливих категорій населення (Датченко, 2021). Для маломобільних груп населення основними проблемами є обмежений доступ до громадських місць, транспорту та житлової інфраструктури. Для вирішення цієї проблеми соціальні послуги передбачають адаптацію середовища відповідно до принципів «універсального дизайну», який гарантує рівний доступ до простору для всіх. Це передбачає облаштування та встановлення пандусів, підйомників, низькопідлогових автобусів, адаптованих пішохідних переходів, соціального житла тощо.

В умовах цифровізації усіх сфер життя суспільства доступ до інформації має вирішальне значення для соціальної інтеграції. Однак люди з порушеннями зору та слуху, люди похилого віку та ті, хто не має цифрових навичок, зіштовхуються з труднощами в отриманні інформації. Для їхньої підтримки впроваджуються адаптивні технології, зокрема мобільні додатки з голосовими помічниками, веб-ресурси жестової мови, а також ініціативи з цифрової грамотності, які допомагають опанувати навички користування смартфонами, онлайн-банкінгом та державними електронними послугами.

Вразливі групи населення, зокрема люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи та жертви насильства, часто опиняються в соціальній ізоляції. Соціальні служби працюють над реінтеграцією цих людей у суспільство, створюючи групи підтримки, соціальні клуби, програми наставництва та залучають громадськість, щоб допомогти відновити соціальні зв'язки.

Для мігрантів, етнічних меншин і біженців важливим питанням є культурна адаптація, яка включає вивчення мови, знайомство з традиціями приймаючої громади і збереження власної

культурної ідентичності. У соціальній сфері для них реалізуються послуги, що включають мовні курси, професійну підготовку та менторські програми.

Підтримка рівних можливостей. Забезпечення рівних можливостей є ключовим завданням соціальної політики, яка спрямована на створення суспільства, в якому кожен має доступ до основних ресурсів, незалежно від соціального статусу, фізичних можливостей, віку чи інших факторів (Рівні права та можливості, 2024). Соціальні послуги відіграють важливу роль у цьому процесі, допомагаючи усунути системні обмеження, які можуть перешкоджати особистісному та професійному розвитку громадян.

Доступ до освіти є одним з найважливіших чинників соціальної мобільності, що надає людям можливість здобувати знання і професійні навички та інтегруватися в суспільство. Однак економічні труднощі, соціальні умови або фізичні обмеження можуть ускладнити доступ до якісної освіти для вразливих груп населення. Соціальні послуги сприяють розширенню освітніх можливостей через: фінансову підтримку (стипендіальні програми, гранти, безкоштовні курси для малозабезпечених студентів, дітей з вразливих груп); інклюзивну освіту (адаптація навчального середовища для людей з інвалідністю, розширення доступу до цифрових освітніх платформ, розвиток дистанційного навчання для тих, хто не може відвідувати навчальні заклади); перекваліфікацію та професійну підготовку (державні та міжнародні програми підтримки освіти дорослих).

Економічна незалежність та рівний доступ до ринку праці є критично значущими для соціальної інклюзії молоді і дорослих. Для підтримки вразливих груп населення у сфері працевлаштування надаються такі соціальні послуги: програми професійної адаптації та кар'єрного консультування (допомога в складанні резюме, пошуку роботи та підготовці до співбесід); створення сприятливих умов праці (квотування робочих місць для осіб з інвалідністю, розробка гнучких графіків роботи для батьків з малими дітьми, впровадження дистанційної зайнятості) та підтримка соціального підприємництва для осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та літніх людей (бізнес-ініціативи через дер-

жавні гранти, пільгові кредити або навчання), що дозволяє їм інтегруватися в економічну систему країни.

Здоров'я є фундаментом якісного життя, тому забезпечення рівного доступу до медичних послуг є елементом соціальної справедливості. Соціальні послуги виконують ключову роль у формуванні системи охорони здоров'я, що охоплює всіх громадян, незалежно від їх фінансового чи соціального статусу, і включає: страхову медицину та державне фінансування медичних програм для малозабезпечених верств населення; програми безкоштовного лікування та реабілітації для осіб з хронічними захворюваннями, осіб з інвалідністю, ветеранів війни, людей похилого віку; заходи з охорони психічного здоров'я і надання психологічної допомоги (психологічної підтримки) дорослих і дітей; програма формування життєстійкості (емоційної і ментальної стійкості) для мешканців громад в Центрах життєстійкості (оцінка потреб, групові заняття, тренінги та увесь спектр послуг з психосоціальної підтримки); мобільні медичні клініки та телемедицину, що дозволяють надавати медичну допомогу у віддалених регіонах або особам, які не можуть самостійно відвідувати лікарів.

Попередження соціальної ізоляції. Однією з ключових функцій соціальних послуг є запобігання ізоляції вразливих груп населення, таких як літні люди, особи з інвалідністю, вимушені переселенці та ті, хто переживає складні життєві обставини, які найбільше піддають ризику ізоляції через обмежені можливості соціальної взаємодії та доступу до суспільних ресурсів (Красницька, 2021). Завдяки програмам соціалізації, адаптації та реабілітації підсилюється усвідомлення цінності людського різноманіття, розвитку соціальних зв'язків та активної участі в суспільному житті, що веде до формування інклюзивного середовища.

Серед ключових ініціатив у цій сфері виділяються: програми соціальної реабілітації та інтеграції, які сприяють адаптації осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та людей у складних життєвих обставинах; міжпоколінні проекти, які стимулюють взаємодію між молоддю та людьми похилого віку, забезпечуючи передачу знань та досвіду; підтримка зайнятості для осіб з інвалідністю, що допомагає їм інтегруватися у професійне

середовище та здобути економічну незалежність; психологічна реабілітація та групи підтримки, спрямовані на подолання емоційних труднощів та соціальної ізоляції; організація клубів за інтересами, культурно-освітніх заходів та створення інклюзивних громадських просторів, що сприяють соціальній активності та розвитку особистості; волонтерські ініціативи, які охоплюють оперативне реагування на потреби громадян, акумуляцію волонтерського потенціалу навколо цих потреб з метою підтримки різних категорій населення громади.

Таким чином, ефективні соціальні послуги не лише допомагають подолати негативні наслідки ізоляції, а й створюють умови, за яких кожна людина, незалежно від життєвих обставин, може реалізувати свій потенціал у соціальному середовищі.

Формування толерантності у суспільстві. Толерантність є основою демократичного суспільства, що базується на принципах рівноправності, взаємоповаги та інклюзії (Прібиткова, 2023). Формування толерантного суспільства передбачає подолання дискримінації, упереджень та соціальної ізоляції вразливих груп населення. Важливу роль у цьому процесі відіграють соціальні послуги, які не лише забезпечують підтримку окремим категоріям громадян, а й сприяють зміні суспільного сприйняття через просвітницьку діяльність, громадські ініціативи та соціальну рекламу. Соціальні служби, у співпраці з громадськими організаціями та медіа, проводять: кампанії соціальної реклами, що сприяють боротьбі зі стереотипами; освітні ініціативи у школах та університетах, що навчають молодь основам толерантності та поваги до різноманітності; інформаційні заходи для бізнесу, які допомагають компаніям зрозуміти переваги найму осіб з інвалідністю, представників різних культур та соціальних груп.

Висновки. Для залучення вразливих груп до громадського життя організовуються культурні заходи, міжкультурні фестивалі та інклюзивні спортивні заходи, що сприяють інтеграції етнічних меншин та біженців, допомагаючи їм зберігати свою ідентичність і водночас стати частиною місцевої громади, а також популяризують рівноправну участь усіх груп населення у різноманітних фізичних активностях;

підтримуються законодавчі ініціативи та розвиток політики рівності (антидискримінаційні закони, механізми моніторингу та запобігання дискримінації, фінансування програм соціальної інклюзії тощо); реалізуються волонтерські заходи та соціальні проєкти, які дозволяють людям з різними життєвими обставинами взаємодіяти, краще розуміти одне одного та будувати спільноту, засновану на співпраці та взаємопідтримці.

Отже, соціальні послуги є суттєвим компонентом процесу соціальної інклюзії, виконуючи функції подолання бар'єрів, доступу до ресурсів, інтеграції, підтримки автономії, забезпечення рівних можливостей, попередження соціальної ізоляції й формування толерантності у суспільстві. У світлі сучасних викликів, таких як цифрова нерівність і кризові реалії військового стану, їхня роль постійно розширюється і набуває все більшої значущості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Датченко Н. Бар'єри у застосуванні соціального замовлення в Україні. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8, № 4. С. 430–450.
2. Дубич К. В. Державне управління соціальними послугами: термінологічний аналіз. Державне управління: теорія та практика. 2014. № 1. С. 47–60. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/8.pdf> (дата звернення 17.03.2025).
3. Іванова І. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2023. 220 с.
4. Красницька О. Профілактика соціальної депривації особистості. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 3. С. 52–59.
5. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.
6. Прибіткова Н. Суспільство, комфортне для всіх, або культура толерантності. Сучасні тенденції забезпечення гендерного балансу в умовах євроінтеграції: зб. матеріалів інформ.-просвіт. форуму (м. Кропивницький, 17 берез. 2023 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 294–299.
7. Andersson L., Johansson L. Social inclusion of older adults in Nordic countries: Policies and practices. *Journal of Aging Studies*. 2022. Vol. 45. P. 100–112.
8. Walker A., Foster L. Active ageing: A policy framework in response to the longevity revolution. *The Gerontologist*. 2023. Vol. 63, No. 2. P. 208–218.
9. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 18.04.2025).
10. Стрельникова О. О., Єсіна Н. О. Поняття та сутність соціальної інклюзії у соціальній роботі. *Сучасне суспільство*. 2019. № 1. С. 233–241.
11. Рівні права та можливості: соціальні послуги та підтримка для людей з інвалідністю. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rivni-prava-ta-mozhlyvosti-sotsialni-posluhy-ta-pidtrymka-dlia-liudei-z-invalidnistiu> (дата звернення 24.04.2025).

REFERENCES:

1. Datchenko, N. (2021). Bariery u zastosuvanni sotsialnoho zamovlennia v Ukraini [Barriers in implementing social procurement in Ukraine]. *Social Work and Education*, 8 (4), 430–450 [in Ukrainian].
2. Dubych, K. (2014). Derzhavne upravlinnia sotsialnymy posluhamy: terminolohichniy analiz [Public administration of social services: Terminological analysis]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka* – Public Administration: Theory and Practice, (1), 47–60. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/8.pdf> [in Ukrainian].
3. Ivanova, I. (2023). Sotsialna robota z liudmy pokhyloho viku [Social work with the elderly]. Kyiv: University «Ukraine» [in Ukrainian].
4. Krasnytska, O. (2021). Profilaktyka sotsialnoi depriyatsii osobystosti [Prevention of social deprivation of personality]. *Humanitas*, (3), 52–59 [in Ukrainian].
5. Makarova, O. (2015). Sotsialna polityka v Ukraini: monohrafiia [Social policy in Ukraine: Monograph] [in Ukrainian].
6. Prybytkova, N. (2023). Suspilstvo, komfortne dlia vsikh, abo kultura tolerantnosti [A society comfortable for all or the culture of tolerance]. *Suchasni tendentsii zabezpechennia hendernoho balansu v umovakh yevrointehratsii: zb. materialiv inform.-prosvit. forumu* – In Current Trends in Ensuring Gender Balance in the Context of European Integration: Information and Educational Forum Proceedings (pp. 294–299). Donetsk State University of Internal Affairs [in Ukrainian].
7. Andersson, L., & Johansson, L. (2022). Social inclusion of older adults in Nordic countries: Policies and practices. *Journal of Aging Studies*, 45, 100–112.

8. Walker, A., & Foster, L. (2023). Active ageing: A policy framework in response to the longevity revolution. *The Gerontologist*, 63 (2), 208–218.
9. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy № 2671-VIII vid 17.01.2019 [On social services: Law of Ukraine] (2019). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
10. Strelnikova, O. & Yesina, N. (2019). Poniattia ta sutnist sotsialnoi inkluzii u sotsialnii roboti [The concept and essence of social inclusion in social work]. *Suchasne suspilstvo – Modern Society*, (1), 233–241 [in Ukrainian].
11. Rivni prava ta mozhlyvosti: sotsialni posluhy ta pidtrymka dlia liudei z invalidnistiu [Equal rights and opportunities: Social services and support for people with disabilities] (2024). *Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy – Ministry of Social Policy of Ukraine*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rivni-prava-ta-mozhlyvosti-sotsialni-posluhy-ta-pidtrymka-dlia-liudei-z-invalidnistiu> [in Ukrainian].

УДК 37.013.42.018.1:347.642-058.862]:005.59

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.8>

Олена ДЕНИСЮК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0001-5108-8370

Жанна ПЕТРОЧКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Бібліографічний опис статті: Денисюк, О., Петрочко, Ж. (2025). Проблеми ухвалення рішення та підготовки осіб/сімей до догляду та виховання влаштованої дитини. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.8>

ПРОБЛЕМИ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ТА ПІДГОТОВКИ ОСІБ/СІМЕЙ ДО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ ВЛАШТОВАНОЇ ДИТИНИ

Питання забезпечення права дітей зростати в сімейному оточенні ніколи не втрачає актуальності, оскільки лише сім'я гарантує дитині максимальну захищеність, любов та підтримку. Внаслідок повномасштабної війни в Україні значно збільшилася кількість дітей, які потребують сімейного догляду через втрату батьків. Їхні права забезпечуються шляхом усиновлення та влаштування у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, під опіку або патронат над дитиною.

Метою статті є аналіз проблем, які виникають на етапі ухвалення рішень щодо влаштування дітей у сімейні форми виховання, а також в процесі підготовки кандидатів у батьки-вихователі, прийомні батьки, опікуни/піклувальники, розробка рекомендацій для мінімізації проблем та труднощів, з якими вони стикаються, вдосконалення процесу ухвалення рішень та підготовки майбутніх батьків-вихователів, прийомних батьків, опікунів/піклувальників до догляду та виховання дитини у сімейних формах.

Зокрема, у статті здійснено аналіз результатів опитування кандидатів у батьки-вихователі, прийомні батьки, опікуни/піклувальники, в межах дослідження за проектом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Моніторинг потреб та підтримка дітей в умовах війни» (далі – Проект), що реалізувався Міжнародною благодійною організацією «Партнерство «Кожній дитині» у співпраці з Національною соціальною сервісною службою України на замовлення Міністерства соціальної політики України; схарактеризовано проблеми, які виникали у кандидатів на етапі ухвалення рішення щодо влаштування дітей у сімейні форми виховання, а також процесу підготовки кандидатів до догляду та виховання дитини (СФВ – прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів/піклувальників).

Ключові слова: догляд та виховання, забезпечення найкращих інтересів дитини, сімейні форми виховання, дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування, підготовка кандидатів в сімейні форми виховання, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, опіка, піклування.

Olena DENYSIUK

PhD in Education, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0001-5108-8370

Zhanna PETROCHKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0002-4413-1243

To cite this article: Denysiuk, O. Petrochko, Zh. (2025). Problemy ukhvalennia rishennia ta pidhovtovky osib/simei do dohliadu ta vykhovannia vlashtovanoi dytyny [Problems of decision-making and preparing individuals/families for care and raising a fostered child]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.8>

PROBLEMS OF DECISION-MAKING AND PREPARING INDIVIDUALS/FAMILIES FOR CARE AND RAISING A FOSTERED CHILD

The issue of ensuring the right of children to grow up in a family environment never loses its relevance, since only the family guarantees the child maximum protection, love and support. As a result of the full-scale war in Ukraine, the number of children in need of family care due to the loss of their parents has significantly increased. Their rights are ensured through adoption and placement in foster families, family-type orphanages, under guardianship or patronage over the child.

The purpose of the article is to analyze the problems that arise at the stage of making decisions on the placement of children in family forms of upbringing, as well as in the process of preparing candidates for foster parents, adoptive parents, guardians/trustees, developing recommendations to minimize the problems and difficulties they face, improving the decision-making process and preparing future foster parents, adoptive parents, guardians/trustees for the care and upbringing of a child in family forms.

In particular, the article analyzes the results of a survey of candidates for foster parents, adoptive parents, guardians/caregivers, as part of a study under the United Nations Children's Fund (UNICEF) project "Monitoring the needs and supporting children in wartime" (hereinafter referred to as the Project), which was implemented by the International Charity Organization "Partnership "Every Child" in cooperation with the National Social Service of Ukraine at the request of the Ministry of Social Policy of Ukraine; the problems that arose among candidates at the stage of making a decision on placing children in family forms of upbringing, as well as the process of preparing candidates for the care and upbringing of a child (SFV - foster families, family-type orphanages, families of guardians/caregivers), are described.

Key words: care and upbringing, ensuring the best interests of the child, family forms of upbringing, orphaned child and child deprived of parental care, preparation of candidates for family forms of upbringing, foster family, family-type orphanage, guardianship, care.

Актуальність проблеми. Вивчення процесу створення сімейних форм виховання є актуальним з кількох причин. Перш за все сімейні форми виховання створюють сімейне середовище, що є оптимальним для емоційного, психологічного та соціального розвитку дитини, сприяє забезпеченню її найкращих інтересів. Глибокий аналіз процесу створення сімейних форм виховання дозволяє гарантувати, що рішення про передачу дитини до сім'ї приймаються на основі комплексного аналізу потреб дитини та можливостей кандидатів, сприяє оптимізації механізмів ухвалення рішень, виявленню слабких ланок у існуючих процедурах, дозволяє вдосконалювати критерії відбору. В умовах воєнного стану та інших кризових ситуацій системі соціального захисту дітей потрібна оперативність та гнучкість. Вивчення процесу створення сімейних форм виховання дозволяє адаптувати існуючі механізми до зміненої соціально-економічної ситуації та забезпечити належну підтримку дітям, позбавленим батьківського піклування.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми соціального сирітства в сучасному суспільстві, необхідність створення соціальних програм

для підтримки сімей з дітьми, молодих сімей, неповних сімей, виховання в батьків відповідальності за виконання ними батьківських обов'язків не залишаються поза увагою науковців тривалий час. Зокрема, у дослідженні І. Бичук виділяються основні види соціального сирітства, характеризуються фактори, що здійснюють як зовнішні, так і внутрішні негативні впливи на сім'ю. Автор зазначає, що «для вирішення проблеми соціального сирітства, необхідно змінити політику в області підготовки молоді до батьківства, навчання батьків виконувати свої функції в питаннях виховання дітей та турботи про них, роз'яснення відповідальності батьків за виховання законослухняних громадян нашої держави» (Бичук, 2021, с. 54).

Аналіз соціального супроводу прийомної сім'ї, визначення перспективних форм роботи соціального працівника, навчання та посилення виховного потенціалу прийомної сім'ї розглядалось в дослідженні В. Марчук (Марчук, 2021). Про створення нової об'єднаної модульної програми підготовки сімей до догляду та виховання влаштованих/усиновлених дітей, результати її апробації йдеться в дослідженні

Ж. Петрович, Л. Петушкова (Петрович, Петушкова, 2021).

Нового змісту набуває розвиток сімейних форм виховання в умовах російсько-української війни (Комар, Петришин, 2022). Про важливість ведення активної інформаційної політики, спрямованої на розвінчування міфу про неможливість усиновлення чи взяття під опіку дітей-сиріт в умовах воєнного часу йдеться в дослідженні О. Андрухів. Науковець вважає, що необхідно більш детально розмежувати поняття діти-сироти (біологічні сироти) та діти, позбавлені батьківського піклування (соціальні сироти), ввести категорію дітей-сиріт, які втратили батьків під час військових дій (Андрухів, 2022). Проблеми соціальної роботи та соціальної допомоги сиротам в Україні в умовах війни, заходи, які приймаються для покращення становища дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розглядаються Ю. Підвальною (Підвальна, 2023).

Про ймовірність зростання чисельності дітей, батьки яких перебувають у полоні, примусово депортовані, невідомо де знаходяться, наголошується в статті Л. Слюсар «Українська сім'я в умовах війни». Цілком підтримуємо думку про те, що «держава має проводити послідовну політику піклування про цих дітей, забезпечити їх гармонійний розвиток, створити умови для виховання у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного. Для цього необхідна всебічна підтримка і вдосконалення механізмів допомоги всім сімейним формам утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – прийомним сім'ям, патронатним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу, сім'ям опікунів, підтримка національного всиновлення» (Слюсар, 2023, с. 3–20).

Метою статті є аналіз проблем, які виникають у кандидатів на етапі ухвалення рішень щодо влаштування у свою сім'ю дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, у процесі підготовки до догляду та виховання дитини; характеристика причин та основних труднощів, які уповільнюють розвиток сімейних форм виховання, впливають на якість догляду та виховання, забезпечення найкращих інтересів дитини, яка залишилась без піклування батьків.

Основний матеріал дослідження. У попередній публікації авторів у даному журналі було

представлено методологію, методики та інструментарій дослідження процесу створення СФВ (від наміру прийняти в своїй сім'ї дитину до факту влаштування та адаптації дитини) для з'ясування причин та труднощів, які уповільнюють розвиток сімейних форм виховання, впливають на якість догляду та виховання, для забезпечення найкращих інтересів дитини, яка залишилась без батьківського піклування (Петрович, Денисюк, 2025). Дослідження було здійснено в межах проєкту Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Моніторинг потреб та підтримка дітей в умовах війни» (далі – Проєкт), що реалізувався Міжнародною благодійною організацією «Партнерство «Кожній дитині» у співпраці з Національною соціальною сервісною службою України на замовлення Міністерства соціальної політики України упродовж 2022-2023 років. Автори статті увійшли до складу робочої групи з організації та аналізу результатів даного дослідження.

Щоб з'ясувати причини та труднощі, які уповільнюють розвиток сімейних форм виховання, впливають на якість догляду та виховання, забезпечення найкращих інтересів дитини, яка залишилась без батьківського піклування, було проведено опитування батьків-вихователів, прийомних батьків, опікунів/піклувальників (Далі – група опитуваних/респондентів).

В умовах воєнного стану та змін у соціально-економічному середовищі, розуміння специфіки ухвалення рішень набуває особливої актуальності. Для виявлення проблем ухвалення рішень щодо влаштування дітей у сімейні форми виховання, а також процесу підготовки кандидатів до догляду та виховання дитини було опитано 79 респондентів – кандидатів у батьки-вихователі, прийомні батьки, опікуни/піклувальники.

Відповідаючи на запитання, що найбільшою мірою підштовхнуло/мотивувало прийняти в свою сім'ю дитину, 39 (49,4%) респондентів зазначили про бажання допомогти дитині-сироті чи дитині, позбавленій батьківського піклування; відсутність власних дітей; любов до дітей 11 (13,9%); історія дитини, яка втратила сім'ю 3 (3,8%); наявний позитивний досвід виховання власних дітей, які вже дорослі; інше – 4 (5,1%). Важливим є той факт, що серед запропонованих варіантів, жоден з респондентів не обрав відповідь «приклад іншої сім'ї».

На нашу думку, це може свідчити про недостатню популяризацію в ЗМІ, соціальних мережах позитивного досвіду родин, які прийняли в свою сім'ю дитину.

60 респондентів (75,9%) з 79 шукали інформацію про те, як прийняти дитину у свою сім'ю, самотійно, 19 – зазначили, що зверталися за допомогою до інших. Зокрема, анкетування засвідчило, що в переважній більшості респонденти відразу звернулися до офіційних органів за консультацією (служби у справах дітей – ССД, центру соціальних служб – ЦСС, ЦНАПу та ін.) – 50 (42,0 %); шукали інформацію в інтернеті, за запитом у Google – 32 (26,9%); в чат-боті «Дитина не сама» – 13 (10,9%); 8 (6,7%) – запитували у родичів, друзів; 6 (5,0%) переглядали реклами, оголошення; 3 (2,5%) – в інтернет-ресурсі «Дія» або зверталися до юристів, інших фахівців; 2 (1,7%) – запитували у колег на роботі; ще 2 (1,7%) – вибрали варіант відповіді «інше».

На запитання «Скільки часу пройшло від моменту появи бажання прийняти в свою сім'ю дитину до звернення в офіційні органи за консультацією?» були отримані різні відповіді: від 1 до 2-х місяців – 17 (21,5%); 3-6 місяців – 13 (16,5%); тиждень – 12 (15,2%); до року – 10 (12,7%) або більше року – 10 (12,7%); 2-3 роки – 9 (11,4%); більше трьох років – 7 (8,9%) респондентів; інше – 1 (1,3%). Як бачимо, кожна родина проходить свій період ухвалення рішення, однак найбільша кількість сімей ухвалила рішення упродовж 1-2 місяців.

Переважна більшість респондентів – 59 (69,4%) звернулися за консультацією до спеціалістів ССД; 12 (14,1 %) – до фахівців ЦНСП/ЦСС, до голови чи старости села 6 (7,1%); 4 (4,7%) – до відділу освіти, молоді, відділу соціального захисту; по 1 (1,2%) – до працівників ЦНАПу та до депутата, іншої авторитетної особи в громаді.

На відкрите запитання анкети «Щоб ви запропонували змінити на етапі, коли сім'я робить перші кроки, консультується в офіційних органах щодо створення СФВ?» серед наданих пропозицій від кандидатів були такі: додати можливість анонімно залишати відгук про роботу кожного зі спеціалістів, який працює з потенційними батьками-вихователями, опікунами/піклувальниками; більше ініціативи, позитиву та зацікавленості (від фахів-

ців) у вирішенні питань потенційних кандидатів, також рекомендували прислухатися до порад фахівців. Значна кількість респондентів наголошували на необхідності спростити та пришвидшити процедуру, менше бюрократії з документами, що, на думку опитаних, відлякує від подальшого бажання (взяти дитину в сім'ю); можливість отримати консультацію в онлайн режимі, особливо було б це доцільно на початку вирішення питань; організовувати зустрічі кандидатів з сім'ями, які вже мають досвід роботи в СФВ не менше п'яти років. Деякі респонденти пропонували, навпаки, більше та ширше (з прикладами і варіантами) пояснювати законодавчу базу стосовно усиновлення/опікунства, залишати розгорнуту в часі консультацію щодо можливих форм сімейного влаштування дітей. Лише окремі респонденти були незадоволені діями фахівця, рекомендували «не збивати» (потенційних претендентів), коли щось не виходить».

Аналізуючи проблеми ухвалення рішень щодо влаштування дітей у сімейні форми виховання, а також процес підготовки кандидатів до догляду та виховання дитини, важливо розуміти наскільки учасники навчання усвідомили обов'язки прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдання та специфіку функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування. Тому було запропоновано за 10-бальною шкалою оцінити, наскільки на етапі написання заяви та подачі відповідних документів, а також після проходження навчання респонденти усвідомлювали обов'язки прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдання та специфіку функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування.

Результати анкетування показали, що трохи більше половини опитаних 38 (54,9%) зазначили, що усвідомлювали обов'язки прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдання та специфіку функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування на етапі написання заяви та подачі відповідних документів за найвищим показником – 10 балів; 19 (24,7%) – оцінили власний рівень усвідомленості в 9 балів; 9 (10,4%) – у 8 балів; 4 (4,0%) – 7 балів.

Після проходження навчання кандидатів були отримані такі результати: 45 (59,1%) респондентів обрали позначку в 10 балів; 9 балів –

22 (26,0%); 8 балів – 12 (12,6%); 5-7 балів обрали відповідно по одному респонденту.

Порівнюючи відповіді на запитання щодо рівня усвідомленості обов'язків прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдань та специфіки функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування на етапі написання заяви та подачі відповідних документів та після проходження кандидатами навчання слід відмітити певне зростання. Так, на етапі написання заяви та подачі документів оцінили свою усвідомленість в 8-10 балів 66 респондентів (всього відповідало 79 учасників), після проходження навчання – 79 респондентів (кількість учасників 82) (табл. 1).

Окрім зростання показників за найвищими балами, важливо відмітити, що кандидати зазначали, що вони зрозуміли після навчання, що явно переоцінювали на початку навчання власний рівень усвідомлення обов'язків «замісних» батьків. Лише навчання дозволяє повною мірою усвідомити обов'язки прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдання та специфіку функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування (кандидати майже одноголосно вказують на це).

На запитання «Чи змінили ви намір щодо форми влаштування дитини під час навчання чи після нього?» 10 (12,2%) респондентів відповіли ствердно; 72 (87,8%) відповіли «Ні».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи кількісні та якісні результати опитування кандидатів в прийомні батьки/батьки-вихователі, опікуни/піклувальники, слід зазначити, що мотивами прийняти у свою сім'ю дитину переважно стало їхнє бажання допомогти дитині-сироті чи дитині, позбавленій

батьківського піклування. При цьому жодного із респондентів не вмотивував приклад створення прийомної сім'ї/ДБСТ, опіки/піклування іншою сім'єю. В основному (75,9 %) респонденти шукали інформацію, як прийняти дитину у свою сім'ю, самостійно.

Враховуючи пропозиції кандидатів щодо мінімізації проблемних питань на етапі ухвалення рішення щодо влаштування дітей у сімейні форми виховання та підготовки кандидатів до догляду та виховання дитини, нами було підготовлено такі *рекомендації*: створити і надати кандидатам дорожню карту дій щодо прийому у свою сім'ю дитини, де визначити усі етапи і всіх залучених до цього процесу фахівців; додати можливість анонімно залишати відгук про роботу кожного зі спеціалістів, який працює з потенційними батьками-вихователями, опікунами/піклувальниками; забезпечити більше ініціативи, позитиву та зацікавленості від фахівців у вирішенні питань потенційних кандидатів; дати можливість отримати консультацію в онлайн режимі, особливо на початку вирішення питань; уже на першому етапі повідомляти про сім'ї, які вже мають досвід виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не менше п'яти років, і створювати можливість зустрітися з ними (за потреби організовувати зустрічі потенційних кандидатів з такими сім'ями); більше та ширше (з прикладами і варіантами) пояснювати законодавчу базу стосовно усиновлення/опікунства, інших можливих форм влаштування дітей; підтримувати зв'язок з потенційними кандидатами після того, як вони здали документи і до початку навчання, щоб зменшити їхню тривожність,

Таблиця 1

Порівняльна таблиця оцінювання респондентами усвідомлення обов'язків прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдання та специфіки функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування на етапі написання заяви, подачі відповідних документів та після проходження навчання (за 10-бальною шкалою)

Відповіді	Бали								
	1-2	3	4	5	6	7	8	9	10
На етапі написання заяви та подачі відповідних документів	0	2 (1,2%)	2 (1,2%)	3 (2,2%)	2 (1,2%)	4 (4,0%)	9 (10,4%)	19 (24,7%)	38 (54,9%)
Після проходження навчання	0	0	0	1 (0,8%)	1 (0,8%)	1 (0,8%)	12 (12,6%)	22 (26,0%)	45 (59,0%)

розгубленість. Важливо забезпечити інформаційно-емоційну підтримку потенційних кандидатів на перших етапах ухвалення рішення прийняти у свою сім'ю дитину (під час перших консультацій в спеціалістів ССД, ЦСС/ЦЕСП), планувати достатньо часу для консультації з кандидатами в сприятливих для співбесіди умовах «один на один»; підвищувати професійну компетентність спеціалістів ССД, у тому числі за допомогою відповідного навчання, щодо підтримки кандидатів на різних етапах прийняття дитини у свою сім'ю; активніше популяризувати сімейне влаштування дитини, зокрема історії родин, які приймають у свої сім'ї дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування; створювати онлайн передачі, зустрічі взаємодопомоги для батьків, які надають сімейний догляд; збільшити престиж у суспільстві сімей, які прийняли у свою сім'ю дитину; проводити відповідну роз'яснювальну роботу на рівні територіальної громади щодо важливості підтримки сім'ї, яка виявила бажання прийняти у свою родину дитину, на різних етапах.

Темами для подальших досліджень можуть бути: дослідження соціального супроводу прийомних сімей/дитячих будинків сімейного типу, в яких виховується дитина з інвалідністю, роль медіа в популяризації сімейних форм влаштування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін.; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с.
2. Андрухів О. І. Статус дітей сиріт в Україні в умовах війни. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2022. Вип. 13 (25). С. 76–84. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.76-84
3. Бичук І. Проблема соціального сирітства в сучасному українському суспільстві. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 1, С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.1.9>
4. Комар І., Петришин Р. Розвиток сімейних форм виховання як напрям соціальної політики в Україні на сучасному етапі. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2022. № 6 (11) С. 183–191
5. Марчук В. М. Прийомна сім'я як унікальний об'єкт соціально-педагогічного супроводу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 80, том 2. С. 34–38. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.07>
6. Петрович Ж. Денисюк О. Дослідження процесу створення сімейних форм виховання для забезпечення найкращих інтересів дитини. *Ввічливість. Humanitas*. 2025. № 1. С. 134–142.
7. Петрович Ж. В. Петушкова Л. А. Нова програма підготовки сімей до догляду та виховання влаштованих/усиновлених дітей. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2021. № 2(49). С. 160–164.
8. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини, Постанова Кабінету Міністрів України № 866 (2008). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
9. Підвальна Ю. Соціальна робота та соціальна допомога сиротам в Україні в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 92–97. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.13>
10. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу, Постанова Кабінету Міністрів України № 564 (2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
11. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю, Постанова Кабінету Міністрів України № 565 (2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
12. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2. С. 3–20. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001410188>

REFERENCES:

1. Denysiuk, O. and all (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty [Current issues of social work]. (O. Epel, T. Liakh & I. Sylantjeva, Red.). Uzhhorod: RIK-U. [in Ukrainian].
2. Andrukhiv, O. I. (2022). Status ditei syrit v Ukraini v umovakh viyny [Status of orphan children in Ukraine in war]. *Naukovo-informaciyni visnyk Ivano-Frankivs'koho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halyts'koho: Zhurnal. Seriiia Pravo*, (13)25, 76–84. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.76-84 [in Ukrainian].

3. Bychuk, I. (2021). Problema sotsialnoho syrytstva v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Problem of social orphanhood in modern Ukrainian society]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 54–59, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.1.9>
4. Komar, I., & Petryshyn, R. (2022). Rozvytok simeinykh form vykhovannia yak napriam social'noi polityky v Ukraïni na suchasnomu etapi [Development of family forms of education as a direction of social policy of Ukraine at the present stage]. *Perspektyvy ta innovacii nauky* (Serii "Pedagogika", Serii "Psykhologiya", Serii "Meditsyna"), 6(11), 183–191. [in Ukrainian].
5. Marchuk, V. M. (2021). Pryiomna simia yak unikalnyi ob'ekt socialno-pedagogichnoho suprovodu [Foster family as a unique object of social and pedagogical support]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy*, 80(2), 34–38. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.2.07> [in Ukrainian].
6. Petrochko, Zh., & Denysiuk, O. (2025). Doslidzhennia protsesu stvorennia simeinykh form vykhovannia dlia zabezpechennia naikrashchykh interesiv dytyny [Research into the process of creating family forms of education to ensure the best interests of the child]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (1), 134–142 [in Ukrainian]
7. Petrochko, Zh.V., & Pietushkova, L.A. (2021). Nova prohrama pidhotovky simei do dohliadu ta vykhovannia vlashtovanykh/usynovlenykh ditei [A new program to prepare families for the care and upbringing of foster/adopted children]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 2(49), 160–164 [in Ukrainian].
8. Pytannia diialnosti orhaniv opiky ta pikluvannia, poviazanoi iz zakhystom prav dytyny [Issues of the activities of guardianship and trusteeship bodies related to the protection of the rights of the child], Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 866 (2008). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 02.03.2025) [in Ukrainian].
9. Pidvalna, Yu. (2023) Sotsialna robota ta sotsialna dopomoha syrotam v Ukraini v umovakh viiny [Social work and social assistance to orphans in Ukraine during the war]. *Vvichlyvist. Humanitas*. 1. 92–97 [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pryiomnu simiu [On approval of the Regulations on the Foster Family], Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 565 (2002). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%B-F#Text> (data zvernennia: 02.03.2025) [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu [On approval of the Regulations on a family-type orphanage], Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 564 (2002). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 02.03.2025) [in Ukrainian].
12. Sliusar, L. (2023). Ukrainska simia v umovakh viiny [The Ukrainian family in the conditions of war]. *Demohrafiia ta social'na ekonomika*, (2), 3–20. Retrieved from: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001410188> [in Ukrainian].

УДК 364:159.923.2:316.472.4

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.9>**Ірина ЄНГАЛИЧЕВА***кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітнього менеджменту, артменеджменту і соціальної роботи, Черкаський національний університету імені Богдана Хмельницького, бульв. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18000***ORCID:** 0000-0001-6824-9548

Бібліографічний опис статті: Єнгаличева, І. (2025). Когнітивно-поведінковий підхід у соціальній роботі та його роль у процесі медіації. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 61–66, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.9>

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ТА ЙОГО РІЛЬ У ПРОЦЕСІ МЕДІАЦІЇ

У статті розглянуто когнітивно-поведінковий підхід як один із ефективних методів у соціальній роботі. Метою дослідження є аналіз особливостей застосування когнітивно-поведінкового підходу у процесі медіації. У відповідності до поставлених завдань, у роботі досліджено роль когнітивно-поведінкового підходу у соціальній роботі; розглянуто ефективні техніки когнітивно-поведінкового підходу та описано особливості їх застосування у процесі медіації.

З'ясовано, що основна ідея когнітивно-поведінкового підходу полягає в тому, що емоційна, поведінкова та фізіологічна реакція людини значною мірою визначається її когнітивною інтерпретацією події, зокрема думками й переконаннями щодо неї. Враховуючи це виділено чотирьохкомпонентну структуру КПП: когнітивний, емоційний, поведінковий та фізіологічний компоненти.

У ході дослідження було проаналізовано особливості застосування таких технік, як когнітивна реструктуризація, навчання навичкам асертивної комунікації, сократівське опитування, техніка «стоп думка», методи релаксації та саморегуляції, а також тренінги соціальних навичок. Розкрито їхню роль у формуванні конструктивного спілкування між учасниками конфлікту, зменшенні рівня емоційної напруги, корекції деструктивних переконань і моделей поведінки.

Узагальнюючи результати дослідження, зроблено висновок, що когнітивно-поведінковий підхід є дієвим інструментом соціальної роботи, а його інтеграція в процес медіації забезпечує більш усвідомлений, збалансований та орієнтований на розв'язання підхід у конфліктних ситуаціях. Такий підхід не лише знижує рівень напруги між сторонами, а й сприяє довготривалому налагодженню стосунків та формуванню навичок конструктивного вирішення майбутніх суперечностей.

Ключові слова: когнітивно-поведінковий підхід, медіація, медіатор.

Iryna YENGALYCHEVA*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Educational Management, Art Management and Social Work, Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University, 81 Shevchenko blvd., Cherkasy, Ukraine, 18000***ORCID:** 0000-0001-6824-9548

To cite this article: Yengalycheva, I. (2025). Kohnityvno-povedinkovyy pidkhyd u sotsialniy roboti ta yoho rol u protsesi mediatsiyi [Cognitive-behavioral approach in social work and its role in the mediation process]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 61–66, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.9>

COGNITIVE-BEHAVIORAL APPROACH IN SOCIAL WORK AND ITS ROLE IN THE MEDIATION PROCESS

The article examines the cognitive-behavioral approach as one of the effective methods in social work. The purpose of the study is to analyze the features of the application of the cognitive-behavioral approach in the mediation process. In accordance with the tasks set, the paper examines the role of the cognitive-behavioral approach in social work; considers effective techniques of the cognitive-behavioral approach and describes the features of their application in the mediation process.

It was found that the main idea of the cognitive-behavioral approach is that a person's emotional, behavioral, and physiological reaction is largely determined by their cognitive interpretation of an event, in particular, their thoughts

and beliefs about it. Taking this into account, a four-component structure of CPP was identified: cognitive, emotional, behavioral, and physiological components.

The study analyzed the features of the use of such techniques as cognitive restructuring, assertive communication skills training, Socratic questioning, the “stop thinking” technique, relaxation and self-regulation methods, as well as social skills training. Their role in forming constructive communication between conflict participants, reducing the level of emotional tension, correcting destructive beliefs and behavior patterns was revealed.

Summarizing the results of the study, it was concluded that the cognitive-behavioral approach is an effective tool of social work, and its integration into the mediation process provides a more conscious, balanced and solution-oriented approach to conflict situations. Such an approach not only reduces the level of tension between the parties, but also contributes to the long-term improvement of relationships and the formation of skills for constructive resolution of future conflicts.

Key words: cognitive-behavioral approach, mediation, mediator.

Актуальність проблеми. Сьогодні в суспільстві досить поширеними явищами є соціальні й міжособистісні конфлікти, психологічні кризи й труднощі в адаптації до змін, напруга та емоційна нестабільність, що потребує ефективних підходів до їх розв’язання. Водночас зростає потреба у впровадженні науково обґрунтованих методів, які сприяють корекції поведінки, зміни мислення та покращенню психологічного стану особистості. Одним із таких методів є когнітивно-поведінковий підхід (КПП), який базується на твердженні, що думки, емоції та поведінка людини тісно взаємопов’язані, а зміна деструктивних переконань і шаблонів мислення може призвести до позитивних змін у поведінці та емоційному стані. У соціальній роботі цей підхід ефективно використовується у роботі з вразливими групами населення, допомагаючи їм адаптуватися до життєвих викликів, змінювати деструктивні форми поведінки та розвивати навички саморегуляції.

Когнітивно-поведінковий підхід широко застосовується в соціальній роботі та відіграє ключову роль в процесі медіації. Медіація як метод вирішення конфліктів передбачає залучення посередника, який шляхом діалогу та переговорів допомагає конфліктуючим сторонами досягти взаємовигідного рішення. З огляду на це актуальність дослідження проблеми зумовлена необхідністю пошуку ефективних методів роботи в конфліктних ситуаціях в соціальній сфері, потребою в науково обґрунтованих підходах до медіації та важливістю розвитку практичних навичок соціальних працівників і медіаторів. Використання КПП у соціальній сфері сприятиме підвищенню рівня соціального благополуччя, покращення якості комунікації між людьми та зниження рівня конфліктності у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій вказує на порушення окремих питань когнітивно-поведінкового підходу у різних сферах діяльності. Зокрема психологічні особливості КПП розглядали Є. Коць (2018), А. Петрова (2020) та ін. Терапевтичні підходи застосування КПП з різними категоріями осіб у різних життєвих ситуаціях є об’єктом дослідження О. Морозової (2019), М. Архангельської (2024), О. Руденко, Л. Ніколаєва, Н. Салівон (2023), С. Дерев’янка (2021), Н. Бень, М. Подгнюк (2024), Т. Триандофілової, Я. Раєвської (2024), О. Ігумнової, А. Михайлова (2021) та ін.

Окремі наукові дослідження стосуються питання медіації: Н. Шишка (2021) (поняття медіації), О. Яремко (2023), А. Каршиєва (2019) (медіація як соціальна послуга), Ю. Борисова (2024) (медіація у врегулюванні конфліктів серед подружжя), В. Ровенська (2020) (медіація у вирішенні соціальних конфліктів), С. Котловий (2019), О. Кірдан (2023), Л. Тимчук, Н. Білик (медіація у роботі соціального працівника), О. Протас (2022) (медіація під час супроводу дітей, які опинилися у складних ситуаціях життя) та ін.

Однак, здійснений огляд наукових праць вказує на відсутність застосування когнітивно-поведінкового підходу у роботі медіаторів. Тому, з огляду на актуальність та мало досліджуваність теми ставимо **за мету дослідження** – проаналізувати особливості застосування когнітивно-поведінкового підходу у процесі медіації. Для вирішення поставленої мети спробуємо: дослідити роль когнітивно-поведінкового підходу у соціальній роботі; розглянути ефективні техніки когнітивно-поведінкового підходу та особливості їх застосування у процесі медіації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні соціальна робота виходить на новий

рівень, що передбачає інтеграцію науково обґрунтованих підходів, зокрема когнітивно-поведінкового, який дозволяє ефективно моделювати процеси формування поведінкових стратегій клієнтів, спрямованих на подолання життєвих труднощів та розвиток адаптивних навичок. За таких умов когнітивно-поведінковий підхід є ефективним засобом формування знань, умінь і навичок, спрямованих на опанування суб'єктом певної проблемної ситуації, що, у свою чергу, забезпечує набуття релевантної компетентності для її ефективного вирішення.

Спираючись на дослідження О. Морозової (Морозова, 2019) та Н. Бень (Бень) виділяємо чотирьохкомпонентну структуру когнітивно-поведінкової моделі: когнітивний (кореляція між особистісними переконаннями щодо власної здатності до реалізації конкретного виду діяльності), емоційний (внутрішніми спонуканнями, емоційними реакціями та мотиваційними установками щодо здійснення певної діяльності), поведінковий (оволодінням відповідними операційними вміннями та практичними навичками для реалізації цієї діяльності) та фізіологічний (фізіологічними реакціями та тілесними відчуттями, що супроводжують здійснення певної діяльності) компоненти. Виходячи із структури КПП можна підсумувати, що емоційна, поведінкова та фізіологічна реакція людини значною мірою визначається її когнітивною інтерпретацією події, зокрема думками й переконаннями щодо неї. В цьому й полягає основна ідея когнітивно-поведінкового підходу.

Аналіз наукових праць (О. Руденко, Л. Ніколаєва, Н. Салівон та ін.) (Руденко, Ніколаєв, Салівон 2023) підтверджує, що емоційні стани та поведінкові реакції індивіда є похідними від його когнітивних установок – думок, переконань та способів інтерпретації життєвих ситуацій. Людина не лише сприймає події, а й надає їм особистісно значущого смислу, що формує її подальшу емоційну реакцію. Це пояснює варіативність у переживанні навіть ідентичних за змістом подій: одні особи зазнають глибокої емоційної дестабілізації, тоді як інші зберігають відносну емоційну рівновагу. У цьому контексті особливої актуальності набуває медіація як процес, що сприяє усвідомленню сторонами власних когнітивних процесів і переоцінці значущості конфліктних ситуацій.

Завдяки застосуванню когнітивно-поведінкових технік у межах медіації створюються умови для зміни деструктивних переконань, покращення емоційного стану та формування конструктивної поведінки в процесі врегулювання конфлікту. Такі техніки допомагають сторонам конфлікту краще усвідомити свої думки й емоції, знизити напругу, навчитися конструктивно комунікувати та знайти спільне рішення.

Досліджуючи питання когнітивно-поведінкової терапії (Ігумнова, Джигун, Грібова, 2025; Подганюк; Бень; Романчук, 2008; Пушко, 2020 та ін.) виділяємо найбільш доцільні техніки КПП у процесі медіації, тобто ті, що сприяють формуванню конструктивної поведінки конфліктуючих сторін та зниження емоційної напруги між сторонами конфлікту: когнітивна реструктуризація та навчання навичкам асертивної комунікації, сократівське опитування, рольові ігри, техніки релаксації й саморегуляції, техніка «стоп думка», техніки поведінкової активації, тренінги соціальних навичок, методика припинення й повторення, метод тимчасової проєкції та ін. Охарактеризуємо особливості застосування деяких із зазначених технік.

Застосування технік *когнітивної реструктуризації та навчання навичкам асертивної комунікації* у процесі медіації є ефективним інструментом для формування відкритого, чесного та водночас шанобливого діалогу між сторонами конфлікту, подолання когнітивних бар'єрів і формування більш адаптивної моделі сприйняття опонента та ситуації. Це в свою чергу допомагає сторонам усвідомити хибність власних когнітивних установок і трансформувати їх у більш гнучкі, сприяє зниженню агресії, уникненню пасивної поведінки та підвищенню взаєморозуміння. Важливою роллю медіатора є підтримка учасників у побудові «Я-висловлювань», які дозволяють озвучувати власні почуття й потреби без звинувачень та ескалації конфлікту. Наприклад, замість звинувачення «Ти мене завжди ігноруєш» учасник може сказати: «Іноді мені здається, що ти мене не чуєш». У медіації такий прийом використовується як техніка перефразування (Василенко, Калініна, 2024, с. 215-222).

Медіатори у своїй роботі досить часто вдаються до застосування *сократівського методу*, оскільки він дозволяє шляхом відкритих і навідних запитань сприяти усвідомленню

суперечностей у мисленні сторін та стимулює переосмислення власної позиції. Поставленні медіатором запитання допомагають учасникам критично оцінити власні переконання та побачити ситуацію з іншої сторони.

Не менш дієвим інструментом є техніка «стоп-думка», застосування якої сприяє переривання потоку нав'язливих або деструктивних думок, які можуть підсилювати емоційне напруження та ускладнювати конструктивне вирішення конфлікту. Роль медіатора полягає у тому, щоб допомогти сторонам навчитися своєчасно розпізнавати такі думки і замінювати їх на більш нейтральні або позитивні. Наприклад, замість внутрішнього твердження «З ним неможливо домовитися» сторона може зупинити хід думок і переосмислити ситуацію як «Я поки не знайшов спосіб домовитися, але ми шукаємо рішення разом».

Найбільш дієвим і часто вживаним у медіації є застосування технік *релаксації й саморегуляції*, що є ефективним способом зниження фізіологічного напруження, яке виникає у відповідь на стресову ситуацію конфлікту, що в свою чергу сприяє відновленню емоційного балансу і здатності до раціонального мислення. Роль медіатора полягає у створенні безпечного простору, де сторони можуть скористатися дихальними вправами, короткими паузами чи іншими методами самозаспокоєння для кращого контролю емоцій та підвищення якості комунікації. Наприклад, перед обговоренням напруженого питання медіатор може запропонувати учасникам зробити кілька глибоких вдихів, щоб стабілізувати внутрішній стан і налаштуватися на спокійний діалог.

У процесі медіації важливим є формування в учасників конфлікту умінь ефективної взаємодії, слухання, емоційної регуляції та вираження

потреб у прийнятний спосіб, що в свою чергу сприяє зниженню напруження та покращенню комунікації. Це досягається під час застосування *тренінгів соціальних навичок*. Роль медіатора полягає у фасилітації цього процесу – через вправи, моделювання ситуацій або зворотний зв'язок – з метою розвитку емпатії, співпраці та навичок розв'язання проблем. Наприклад, учасники можуть практикувати техніку активного слухання, відтворюючи думку співрозмовника словами: «Я правильно зрозумів, що тобі важливо...?», що дозволяє уникати непорозумінь та зміцнює взаємоповагу між сторонами конфлікту.

Зазначимо, що вищеописано не всі методи та техніки когнітивно-поведінкової терапії, які можна використовувати у процесі медіації, що створює поле для подальших досліджень у цьому напрямі.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Отже, застосування когнітивно-поведінкового підходу у медіації дозволяє не тільки усунути першопричини конфліктної ситуації, а й розвинути в її учасників навички емоційної регуляції, критичного мислення та ефективної взаємодії. Завдяки методам когнітивної реструктуризації та поведінкових експериментів сторони конфлікту можуть змінити своє сприйняття проблемної ситуації, подолати підвищення напруженості у стосунках та сформувані більш гнучку і конструктивну модель поведінки. Таким чином, поєднання когнітивно-поведінкового підходу з медіаційними техніками є ефективним інструментом у соціальній роботі, що сприяє не лише швидкому вирішенню конфліктів, а й тривалому зміцненню міжособистісних відносин, покращенню комунікації та зниженню рівня соціальної напруги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архангельська М. В. Когнітивно-поведінкова терапія як система психотерапевтичних втручань першого вибору в лікуванні тривожних розладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 2024. Вип. 2. С. 49–54.
2. Бень Н. В. Когнітивно-поведінкова терапія як інструмент розвитку здібностей людини в ситуації пошуку роботи. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. С. 207–216.
3. Ігумнова О., Джигун Л., Грібова Ю., Техніки когнітивно-поведінкової терапії як інструмент підтримки психологічної стійкості майбутніх психологів. *Psychology Travelogs*, 2025. № 1. С. 6–15.
4. Каршиєва А. І. Медіація у системі надання соціальних послуг. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2019. № 2(4). С. 220–228.
5. Кірдан О. П. Медіація як складник соціальних навичок та фахових компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2023. Вип. 3 (144). С. 96–100.

6. Морозова О. В. Когнітивно-поведінкова модель в терапії неконструктивних життєвих стратегій подружжя. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. Т. IX.* 2019. Вип. 10. С. 130–135.
7. Подганюк М. С. Методи когнітивно-поведінкової терапії у роботі з дітьми: практичний досвід. URL: <https://vseosvita.ua/library/stattia-metody-kohnityvno-povedinkovo-terapii-u-roboti-z-ditmy-praktychnyi-dosvid-869855.html>
8. Протас О. Медіація як технологія соціального супроводу дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2022. Вип 52, Том 3. С. 178–183.
9. Пушко Є. Роль уяви в когнітивно-поведінковій психотерапії. *ГАБІУС: науковий журнал з соціології та психології*, 2020. Випуск 12. Том 2. С. 29–32.
10. Ровенська В. В. Медіація як метод вирішення соціальних конфліктів в Україні. *Бізнес та інтелектуальний капітал*, 2020. № 2. С. 189–194.
11. Романчук О. Когнітивно-поведінкова терапія депресії. *НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія*, 2008. № 6 (11). URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2008/6%2811%29/article-155/kognitivno-povedinkova-terapiya-depresiyyi#gsc.tab=0>
12. Руденко О. В., Ніколаєв Л. О., Салівон Н. Б. Когнітивно-поведінкова терапія в подоланні постстресових станів у сучасних жінок. *ГАБІУС. Психологія особистості*, 2023. Вип. 54. С. 159–163.
13. Яремко О. М. Право на медіацію як соціальну послугу: проблеми реалізації у територіальних громадах України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. Вип. 48. Ч. 2, 2023. С. 419–424.

REFERENCES:

1. Arkhangelska, M. V. (2024). Kohnityvno-povedinkova terapiya yak systema psykhoterapevtychnykh vtruchan' pershoho vyboru v likuvanni tryvoznykh rozladiv [Cognitive-behavioral therapy as a system of psychotherapeutic interventions of first choice in the treatment of anxiety disorders]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*, Issue 2. P. 49–54 [in Ukrainian].
2. Ben, N. V. Kohnityvno-povedinkova terapiya yak instrument rozvytku zdibnostey lyudyny v sytuatsiyi poshuku roboty. [Cognitive-behavioral therapy as a tool for developing human abilities in a job search situation]. *Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny – Collection of scientific papers of the G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine*. P. 207–216 [in Ukrainian].
3. Igumnova, O., Dzhigun, L., & Gribova, Yu. (2025). Tekhniky kohnityvno-povedinkovoyi terapiyi yak instrument pidtrymky psykholohichnoyi stiykosti maybutnykh psykholohiv [Cognitive-behavioral therapy techniques as a tool for supporting the psychological resilience of future psychologists]. *Psychology Travelogs – Psychology Travelogs*. No. 1. pp. 6–15. [in Ukrainian].
4. Karshieva, A. I. (2019). Mediatsiya u systemi nadannya sotsial'nykh posluh [Mediation in the system of providing social services]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnya – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*. No. 2(4). Pp. 220–228. [in Ukrainian].
5. Kirdan, O. P. (2023). Mediatsiya yak skladnyk sotsial'nykh navychok ta fakhovykh kompetentnostey maybutnykh sotsial'nykh pratsivnykiv [Mediation as a component of social skills and professional competencies of future social workers]. *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushyns'koho – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. Odesa. Iss. 3 (144). Pp. 96–100. [in Ukrainian].
6. Morozova, O.V. (2019). Kohnityvno-povedinkova model' v terapiyi nekonstruktyvnykh zhyttyevykh stratehiy podruzzhya [Cognitive-behavioral model in the therapy of unconstructive life strategies of spouses]. *Aktual'ni problemy psykholohiyi. Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPNU. T. IX. – Current problems of psychology. Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine*. Vol. IX, 2019. Issue 10. P. 130–135. [in Ukrainian].
7. Podhanyuk, M. S. Metody kohnityvno-povedinkovoyi terapiyi u roboti z dit'my: praktychnyy dosvid [Methods of cognitive-behavioral therapy in working with children: practical experience]. Retrieved from: <https://vseosvita.ua/library/stattia-metody-kohnityvno-povedinkovo-terapii-u-roboti-z-ditmy-praktychnyi-dosvid-869855.html> [in Ukrainian].
8. Protas, O. (2022). Mediatsiya yak tekhnolohiya sotsial'noho suprovodu ditey, yaki perebuvayut u skladnykh zhyttyevykh obstavynakh [Mediation as a technology of social support for children in difficult life circumstances]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk – Current Issues in the Humanities*. Issue 52, Volume 3. Pp. 178–183. [in Ukrainian].
9. Pushko, E. (2020). Rol uyavy v kohnityvno-povedinkoviy psykhoterapiyi [The role of imagination in cognitive-behavioral psychotherapy]. *HABIUS: naukovyy zhurnal z sotsiolohiyi ta psykholohiyi – GABIUS: scientific journal of sociology and psychology*. Issue 12. Volume 2. Pp. 29–32. [in Ukrainian].

10. Rovenska, V. V. (2020). Mediatsiya yak metod vyrishennya sotsial'nykh konfliktiv v Ukraini [Mediation as a method of resolving social conflicts in Ukraine]. *Biznes ta intelektual'nyy kapital – Business and Intellectual Capital*. No. 2. P. 189–194. [in Ukrainian].
11. Romanchuk, O. (2008). Kohnityvno-povedinkova terapiya depresiyi [Cognitive-behavioral therapy of depression]. *NeyroNews: psykhonevrolohiya ta neyropsykhiatriya – NeuroNews: psychoneurology and neuropsychiatry*. No. 6 (11). Retrieved from: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2008/6%2811%29/article-155/kognitivno-povedinkova-terapiya-depresiyi#gsc.tab=0> [in Ukrainian].
12. Rudenko, O.V., Nikolaev, L.O., & Salivon, N.B. (2023). Kohnityvno-povedinkova terapiya v podolanni post-stresovykh staniv u suchasnykh zhinok [Cognitive-behavioral therapy in overcoming post-stress states in modern women]. *HABITUS. Psykholohiya osobystosti – HABITUS. Personality Psychology*. Issue 54. P.159–163. [in Ukrainian].
13. Yaremko, O.M. (2023). Pravo na mediatsiyu yak sotsial'nu posluhu: problemy realizatsiyi u terytorial'nykh hromadakh Ukrainy [The right to mediation as a social service: problems of implementation in territorial communities of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsionalnoho Universytetu. Seriya: Pravo. – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*. Issue 48. Part 2. Pp. 419–424. [in Ukrainian].

УДК 364-787.4:364.65(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.10>

Тетяна ЗАХАРІНА

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, Україна, 01601

ORCID: 0000-0003-0357-7457

Бібліографічний опис статті: Захаріна, Т. (2025). Технології та форми соціальної роботи із ветеранами російсько-української війни в інституційних закладах. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 67–75, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.10>

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядаються технології та форми соціальної роботи з ветеранами в інституційних закладах. Здійснено аналіз наукових праць з проблеми дослідження з метою розроблення структурно-функціональної моделі соціальної роботи з ветеранами та виявлення ефективних технологій і форм соціальної роботи з даною соціальною групою.

Мета дослідження, висвітленого в статті, полягає у теоретичному аналізі поняття «технологія соціальної роботи з ветеранами» та розробленні структурно-функціональної моделі технологій соціальної роботи із ветеранами та форм роботи із зазначеною категорією клієнтів в інституційних закладах.

Досягнення поставленої мети дослідження було здійснено за допомогою методів структурно-логічного аналізу наукових джерел, що дозволило з'ясувати сучасні технології та форми соціальної роботи з ветеранами та розробити технології та форми соціальної роботи із ветеранами в інституційних закладах України.

Новизна дослідження полягає у розробленні структурно-функціональної моделі, технологій та форм соціальної роботи з ветеранами в інституційних закладах.

У висновках підтверджено, що розроблення і впровадження технологій соціальної роботи з ветеранами в інституційних закладах є важливим процесом підтримки ветеранів у процесі їх соціальної реінтеграції. Урахування всіх структурних компонентів структурно-функціональної моделі дозволяє якісно організувати процес роботи соціального працівника з ветераном у процесі його повернення у невоєнний соціум. Обґрунтовано, що технології та форми соціальної роботи із ветеранам повинні враховувати потреби ветеранів та розроблятися із урахуванням комплексного підходу до проблеми підтримки ветеранів у процесі їх повернення у невоєнний соціум.

Ключові слова: технології соціальної роботи, форми соціальної роботи соціального працівника, соціальний працівник, соціальна робота в інституційних закладах, реінтеграційне середовище, модель технологій соціальної роботи.

Tetiana ZAKHARINA

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department Social Rehabilitation and Social Pedagogy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 64/13 Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine, 01601

ORCID: 0000-0003-0357-7457

To cite this article: Zakharina, T. (2025). Tekhnolohii ta formy sotsialnoi roboty iz veteranamy rosiisko-ukrainskoi viiny v instytutsiinykh zakladakh [Technologies and forms of social work with veterans of the Russian-Ukrainian war in institutional settings]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 67–75, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.10>

TECHNOLOGIES AND FORMS OF SOCIAL WORK WITH VETERANS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN INSTITUTIONAL SETTINGS

The article examines technologies and forms of social work with veterans in institutional settings. An analysis of scientific works on the research problem was carried out in order to develop a structural-functional model of social work with veterans and identify effective technologies and forms of social work with this category of clients.

The purpose of the study covered in the article is to theoretically analyze the concept of «technology of social work with veterans» and develop a structural-functional model of technologies of social work with veterans and forms of work with the specified category of clients in institutional settings.

The goal of the study was carried out using methods of structural-logical analysis of scientific sources, which allowed to clarify modern technologies and forms of social work with veterans and develop technologies and forms of social work with veterans in institutional settings of Ukraine.

The novelty of the study lies in the development of a structural-functional model, technologies and forms of social work with veterans in institutional settings.

The conclusions confirm that the development and implementation of technologies for social work with veterans in institutional settings is an important process of supporting veterans in the process of their social reintegration. Taking into account all structural components of the structural-functional model allows for a high-quality organization of the process of work of a social worker with a veteran in the process of his return to civilian society. It is substantiated that technologies and forms of social work with veterans should take into account the needs of veterans and be developed taking into account a comprehensive approach to the problem of supporting veterans in the process of their return to civilian society.

Key words: *technologies of social work, forms of work of a social worker, social worker, social work in institutional settings, reintegration environment, model of technology of social work.*

Актуальність проблеми. У сучасних умовах актуалізується проблема підтримки і допомоги різних соціальних груп, які опинились у скрутній життєвій ситуації, що обумовлено викликами, які породжено російсько-українською війною. Особливої уваги заслуговує проблема, що пов'язана із процесом повернення ветеранів у невоєнний соціум. Останнім часом науковий пошук вчених сфокусовано у площині дослідження проблем соціальної адаптації, реабілітації та реінтеграції ветеранів, оскільки проблема допомоги і підтримки ветеранів є нагальною у сучасному соціумі і потребує вирішення як на теоретичному так і на практичному рівнях.

На рівні держави організовуються заходи інституційного змісту, що передбачають створення центрів ветеранського розвитку, ветеранських хабів, центрів підтримки ветеранів у межах яких реалізуються ініціативи, дії, що забезпечують реалізацію соціальної політики, соціальних проєктів чи програм. Зазначене визначає проблему, яка пов'язана із процесом організації соціальної роботи із ветеранами в умовах функціонування ветеранських центрів, а саме технологічним аспектом процесу соціальної роботи із ветеранами. У зв'язку з цим посилюється увага до розроблення технологій соціальної роботи із ветеранами, що є суттєво важливим у контексті функціонування центрів ветеранського розвитку, основною метою діяльності яких є підтримка, допомога та створення умов для успішного процесу реінтеграції ветеранів у невоєнний соціум.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми соціальної роботи із ветеранами у технологічному аспекті в інститу-

ційних закладах є досить актуальним і потребує комплексного підходу до її вирішення. Науковці із різною активністю порушують проблему соціальної роботи із ветеранами через призму пошуку інноваційних технологій та форм роботи із зазначеною соціальною групою. Здійснений аналіз вітчизняних наукових праць Н. Заверико (Заверико, 2004), М. Михаліченко та Я. Рудик (Михаліченко & Рудик, 2016), Т. Надвинична (Надвинична, 2013), А. Полянничко (Полянничко, 2020), О. Федоренко (Федоренко, 2020), О. Янкович (Янкович, 2015) переконує, що в Україні існує достатній досвід впровадження власних і зарубіжних технологій у процес соціальної роботи із ветеранами. Означене, спонукає нас до аналізу змістовного наповнення поняття «технологія». Науковець Н. Заверико у власній науковій публікації переконує, що технології соціальної роботи визначають особливості взаємодії соціального працівника і клієнта з метою створення умов для його самореалізації, соціалізації та саморозвитку (Заверико, 2004). Учена А. Полянничко, досліджуючи поняття «технологія», розглядає його через призму прийомів, методів та впливів, що використовує соціальний педагог у роботі з клієнтом з метою вирішення проблем клієнта, створюючи умови для його підтримки (Полянничко, 2020). Заслуговує на увагу, запропоноване визначення поняття «технологія» науковцем Т. Надвинична, оскільки учена технологію розглядає «як спосіб професійного впливу на особистість для забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні певної системи впливу» (Надвинична, 2013). Здійснений теоретичний аналіз наукових доробків учених сприяв розробленню авторського визна-

чення поняття «технологія соціальної роботи» у контексті соціальної роботи із ветеранами – це *система форм, методів та засобів, послідовність виконання яких забезпечує організацію процесу повернення ветеранів у невоєнний соціум шляхом задоволення їх потреб, надання соціальних послуг, визначенню їх реінтеграційного потенціалу і потенціалу всіх суб'єктів процесу реінтеграції* (Захаріна, 2024). Запропоноване визначення надає можливість поняття «технологія соціальної роботи із ветеранами» розглядати у площині трьох векторів: як професійна діяльність соціального працівника у процесі роботи із ветераном (М. Дичківська (2013), А. Нісімчук (2000), Н. Рудницька та М. Сириця (2010); як послідовність певних дій, що сприяє вирішенню проблем ветеранів О. Янкович, Ю. Беднарек та А. Анджесівська (2015); як системне мислення, що передбачає використання комплексного підходу у процесі роботи із ветераном І. Мамчур (2012), М. Михайліченко та Я. Рудик (2016), Шатковська (2011).

Здійснений аналіз наукових праць переконує, що технологія соціальної роботи із ветераном – це інструмент, який використовує соціальний працівник у своїй професійній діяльності з метою допомоги і підтримки ветеранів у процесі повернення їх у невоєнний соціум.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі поняття «технологія соціальної роботи з ветеранами», розробленні структурно-функціональної моделі технологій соціальної роботи із ветеранами та форм роботи із зазначеною категорією клієнтів в інституційних закладах.

Методологія дослідження. У процесі дослідження було застосовано методи структурно-логічного аналізу наукових джерел, що дозволило з'ясувати сучасні технології та форми соціальної роботи з ветеранами та розробити технології та форми соціальної роботи із ветеранами в інституційних закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема повернення ветеранів у невоєнний соціум спонукає науковців і практиків до пошуку ефективних технологій соціальної роботи, які сприяють ефективному входженню ветерана у сучасне суспільство. Починаючи із 2023 року, за ініціативою Міністерства у справах ветеранів України в Україні впроваджується проєкт – створення Центрів ветеранського розвитку на базі закладів вищої освіти,

що є «важливим кроком у в процесі формування й реалізації державної політики в сфері професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентноспроможності на ринку праці ветеранів та членів їх сімей» (Захаріна, 2024). Основними завданнями діяльності Центрів ветеранського розвитку визначено: забезпечення соціально-психологічного супроводу та правової підтримки; проведення профорієнтаційної роботи: первинне та поглиблене профілювання; інформаційні та консультаційні послуги, сприяння розробленню індивідуальних програм зайнятості тощо; координаційна робота задля підтвердження професійних кваліфікацій, здобутих шляхом неформального/інформального навчання; координаційна робота в реалізації навчальних (освітніх) програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації; взаємодія з суб'єктами освітніх послуг та суб'єктами господарювання, які надають послуги з посередництва в працевлаштуванні, зайнятості/самозайнятості; реалізація програм дорадництва та менторства, сприяння розвитку ветеранських підприємницьких ініціатив (офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України, 2022).

Реалізація визначених напрямів спонукає до пошуку ефективних технологій соціальної роботи з ветеранами у межах функціонування Центрів ветеранського розвитку. Розробляючи технології соціальної роботи з ветеранами, ми використовуємо критерії технологічності: системність, керованість, ефективність та відтворюваність, що дозволяє розглядати діяльність соціального працівника через призму певних узгоджених дій, системне мислення та процес результатом якого є досягнення поставлених цілей. Важливим при розробленні технологій соціальної роботи із ветеранами є врахування таких компонентів, як змістовний та процесуальний, оскільки змістовний компонент передбачає теоретичне обґрунтування процесу створення реінтеграційного середовища в умовах Центрів, а процесуальний – консолідацію зусиль всіх інституційних суб'єктів процесу реінтеграції та реалізацію технологій соціальної роботи.

Трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні та породжені ними виклики змушують розширювати сферу пізнання соціальної роботи і орієнтуватися не на теорії поведінки

особистості, а на теорії соціальної роботи з нею. Враховуючи даний підхід до класифікації технологій соціальної роботи, соціальна робота здійснюється на всіх рівнях життєдіяльності особистості і носить комплексний характер і потребує міждисциплінарного підходу до вирішення проблем клієнтів.

Зазначене спонукає до розроблення комплексу технологій соціальної роботи із ветеранами в інституційних закладах, який визначає загальну технологію реінтеграції ветеранів у невоєнний соціум та відображає її структурно-функціональний зміст (рис.1).

Розроблена нами структурно-функціональна модель орієнтована на системну роботу всіх інституційних суб'єктів процесу соціальної реінтеграції ветеранів шляхом забезпечення комплексної допомоги і підтримки ветеранів в інституційних закладах. У зв'язку з цим в інституційних закладах створюється реінтеграційне середовище, яке складається із соціальної, комунікативної, освітньої та інформаційної складових, які є взаємозалежними та функціонують на основі особистісно-орієнтованого підходу. Діяльність соціального працівника в реінтеграційному середовищі передбачає оцінку потреб ветеранів, що слугує основою для психологічної та соціальної допомоги, соціального супроводу, правової підтримки та соціальної реабілітації. Виявлені потреби і проблеми ветеранів сприяють вибору технологій соціальної роботи із ветеранами.

Нами розроблено технології соціальної роботи із ветеранами, які визначають особливості взаємодії соціального працівника з ветераном у процесі їх повернення у невоєнний соціум: активізації та мобілізації; співробітництва; структуризації; медіації; моніторингу; навчально-методичного забезпечення; особистісно-орієнтована технологія; інформаційна; проєктування; дослідницької діяльності; комунікативна; технологія навчання; технологія створення середовища, технологія case study, що в комплексі визначають єдину технологію соціальною роботи із ветеранами. Впровадження зазначених технологій відбувається на основі принципів індивідуального, міждисциплінарного підходів та континуальності. Результатом впровадження технологій соціальної роботи із ветеранами є їх адаптація до цивільного життя, реінтеграція у невоєнний соціум, працевлашту-

вання, що сприяє підвищенню їх психологічного та соціального благополуччя.

У межах структурно-функціональної моделі нами визначено технології соціальної роботи із ветеранами. У контексті дослідження зацентровано увагу на трьох технологіях соціальної роботи із ветеранами, що впливають на процес їх повернення у невоєнний соціум: технологія активізації та мобілізації, технологія співробітництва, особистісно-орієнтована технологія.

Технологія активізації та мобілізації стала предметом дослідження таких вчених, як Т. Авельцева (2006), О. Безпалько (2006), Н. Мацевко (2006) та інших. Науковці зазначену технологію розглядали через призму «залучення громадян до прийняття певних рішень у громадах, де вони мешкають, з метою вирішення проблем громад» (Безпалько, Авельцева&Мацевко, 2006, с.12). Перевагою даної технології є активізація внутрішнього потенціалу ветеранів, залучення їх до життя громади, стимулювання їх до самостійності в самореалізації, мобілізація їх внутрішніх ресурсів, що сприятиме досягненню поставлених цілей, розвитку їх реінтеграційного потенціалу, доступу до ресурсів та послуг, які сприяють соціальній реінтеграції. Варто зацентувати увагу на тому, що низька мотивація до змін у особистісному та професійному житті, участі у заходах, апатія, емоційно нестабільний стан, підвищена тривожність, апатичний психологічний стан сприятимуть тому, що ветерани не зможуть інтегруватися у суспільство через низький рівень їх інтегрованості. Саме тому, ефективність використання технології активізації можлива завдяки таким методам, як мотиваційні тренінги, розвиток навичок самоорганізації та самокерування, створення сприятливого середовища для розвитку, методи підтримки громади та наявність ресурсів реінтеграційного середовища та інші.

Наступна технологія – це *технологія співробітництва*. Технологія співробітництва не є результатом досліджень конкретних науковців, а є практичною стратегією, що застосовується в різних сферах. Ідеї співробітництва та колективної роботи досліджували такі науковці, як О. Федоренко (2020), М. Гладун та М. Сабліна (M.Gladun & M.Sablina, 2018), Г. Бриль (2013), Т. Александрович (2019). Науковці технологію співробітництва розглядали через призму нала-

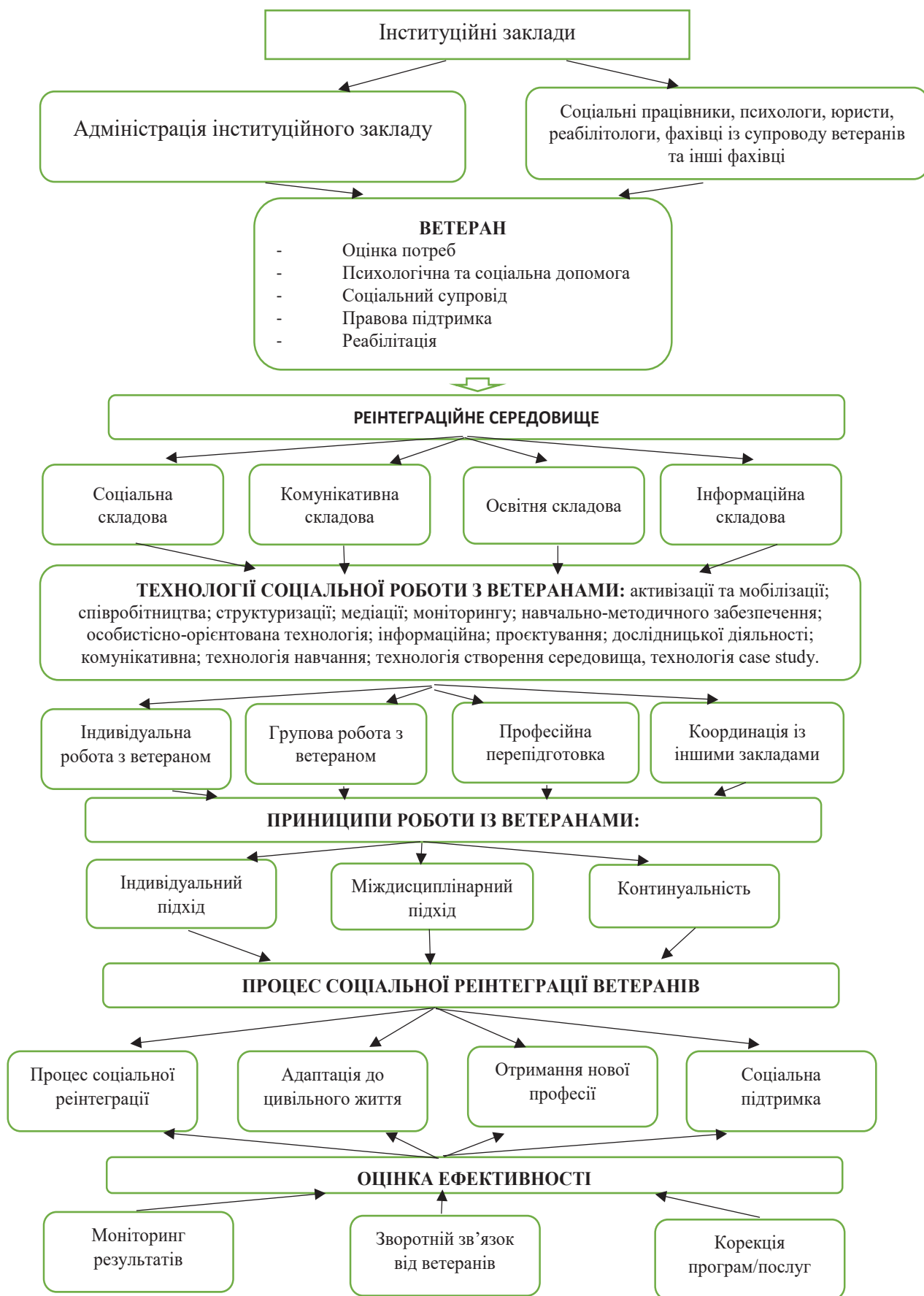

Рис. 1. Структурно-функціональна модель технології соціальної роботи з ветеранами в інституційних закладах

годження ефективної командної роботи шляхом розроблення принципів успішної співпраці.

Основою даної технології є консолідована взаємодія всіх інституційних суб'єктів процесу реінтеграції ветеранів з метою створення умов для ефективного процесу їх соціальної реінтеграції. Ефективність зазначеної технології визначається такими принципами, як: спільна мета (допомога і підтримка ветеранів); взаємодопомога (консолідована співпраця з метою вирішення завдань та розв'язання питань, які пов'язані із процесом повернення ветеранів у невоєнний соціум); взаємозалежність (дії кожного суб'єкта процесу реінтеграції ветеранів впливають на загальний результат); взаємовплив; відкритість. Технологія співробітництва сприяє не тільки ефективному процесу організації реінтеграційного середовища у інституційних закладах, але і встановленню комунікативних зв'язків між ветеранами шляхом залучення до спільних групових заходів.

Досить важливою технологією соціальної роботи із ветеранами є *особистісно-орієнтована технологія*. До науковців, які займалися теоретико-методологічним обґрунтуванням особистісно-орієнтованої технології відносять І.Беха (1998), М. Гриньова (2014), С. Сисоєву (2003), М. Чепіль (2012). Зазначена технологія базується на індивідуальних потребах та інтересах ветеранів та спрямована на індивідуальний розвиток ветерана та мотивації їх до змін у житті, навчанні, саморозвитку. Незаперечною перевагою даної технології є її орієнтація на індивідуальний підхід до кожного ветерана з урахуванням досвіду ветеранів, віку ветеранів, особливостей індивідуального розвитку, що слугує основою для розроблення групових заходів, програм професійної перепідготовки, підвищення кваліфікації, тренінгів тощо. Реалізація зазначеної технології відбувається завдяки таким методам, як метод проєктної діяльності, методи групової роботи; методи інтерактивного навчання.

У контексті нашого дослідження важливим є обґрунтування доцільності використання розглянутих технологій соціальної роботи із ветеранами в інституційних закладах. У структурно-функціональні моделі технологій соціальної роботи із ветеранами ми визначили структурним компонентом – організація реінтеграційного середовища в інституційних

зкладах. Реінтеграційне середовище ми розглядаємо через призму наявності таких структурних компонентів, як соціальне середовище, комунікативне, інформаційне та освітнє, що визначає ефективність здійснення соціальної роботи із ветеранами. Зазначене спонукає до розроблення форм роботи з ветеранами, відповідно до визначених структурних компонентів реінтеграційного середовища.

Першим компонентом нами визначено *соціальне середовище*, що передбачає консолідовану співпрацю державних та громадських інституцій з метою здійснення ефективної соціальної роботи із ветеранами для задоволення їх потреб на всіх рівнях їх життєдіяльності. Нами визначено форми та методи соціальної роботи, які є доцільними в межах функціонування компоненту соціальне середовище: open space «Реінтеграція ветеранів гібридної війни: виклики та перспективи»; зустрічі з інституційними суб'єктами реінтеграційного процесу з метою вироблення напрямів співпраці; семінари з інституційними суб'єктами реінтеграційного процесу та науково-педагогічними працівниками; ярмарок вакансій; бізнес-форуми; фандрайзингові методи; пітчиги бізнес-проєктів ветеранів; забезпечення фінансової підтримки start up ветеранів шляхом залучення інвесторів до процесу оцінювання та захисту бізнес-планів; соціально-психологічне консультування; бізнес-консультування; юридичне консультування; консультування з питань працевлаштування.

Наступний компонент – це *комунікативне середовище*, що передбачає налагодження комунікативних зв'язків ветерана у площині взаємодії «ветеран-ветеран», «ветеран-соціальний працівник», «ветеран-родина», «ветеран-побратими», «ветеран-роботодавці», «ветеран-друзі» та інші. На зміст і способи комунікації ветерана вплинув їх досвід участі у бойових діях, що спричинило зміну кола їх спілкування. Саме створення умов для налагодження ефективної комунікації ветерана із значущими для нього особистостями є важливим у процесі їх повернення у невоєнний соціум, оскільки зазначене сприяє поліпшенню емоційного стану ветеранів і їх успішній реінтеграції в сучасний соціум.

Нами визначено форми та методи соціальної роботи, які є доцільними в межах функціонування компоненту соціальне середовище: зустрічі випускників з ветеранами, які прохо-

дять навчання з метою надання менторської підтримки; виставки (фото, велопробігів, творчих робіт, продуктів їх діяльності); збір історій успіху ветеранів; зустрічі з представниками бізнесу; менторська підтримка ветеранів за підходом «рівний-рівному»; соціально-психологічний тренінг; круглий стіл; презентації; майстер-класи; програми; аукціони (методичні, інтелектуальні, професійні тощо); дискусії з проблемної теми; прес-конференції; турніри; брифінги; конкурси.

Досить важливою складовою є *освітнє середовище*, що передбачає створення умов для професійної перепідготовки ветеранів на спеціальності, які користуються попитом на ринку праці з метою їх подальшого працевлаштування. Зазначимо форми і методи, які сприяють формуванню комунікаційної компоненти реінтеграційного середовища: лекція (проблемна, бінарна, лекція-візуалізація, лекція з наперед запланованими помилками, лекція-конференція та ін.), інтерактивна лекція суб'єкт-суб'єктної взаємодії; практичні заняття практико-орієнтованого характеру; семінарські заняття (дискусійний клуб, диспут); навчальні проєкти (випускна робота); науковий гурток; круглий стіл; майстер-клас; наукові конференції; семінари; тренінги з розробки технологій індивідуального плану працевлаштування, особистого резюме, відеорезюме ветеранів; тренінг з розробки технологій, стратегій, методів організації бізнес-практик ветеранів; навчально-методичні праці; зумінар для ветеранів і членів їх родини «Нормативно-правове регулювання соціального захисту ветеранів гібридної війни»; тренінг-семінар для членів родин та близького оточення з метою інформування про їх роль у реінтеграційному процесі; серія тренінгів «Психологічні особливості ветерана та специфіка роботи з даною категорією».

Наступна складова – це *інформаційне середовище*, що передбачає створення інформаційної мережі для інформування ветеранів про актуальні ресурси громади, що сприяють їх підтримці. Основними формами і методами нами визначено такі: створення сторінки в соціальних мережах з метою висвітлення та популяризації результатів реінтеграційних заходів у громаді; співпраця з місцевими та всеукраїнськими ЗМІ; розміщення інформації на сайтах ЗВО та суб'єктів реінтеграційного процесу та інші.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі аналізу проведеного теоретичного дослідження можна зробити висновок, що розроблення і впровадження технологій соціальної роботи з ветеранами в інституційних закладах є важливим процесом підтримки ветеранів у процесі їх соціальної реінтеграції. Урахування всіх структурних компонентів структурно-функціональної моделі дозволяє якісно організувати процес роботи соціального працівника з ветераном у процесі його повернення у невоєнний соціум. Водночас важливим є створення реінтеграційного середовища в інституційних закладах, що передбачає функціонування соціального, інформаційного, комунікативного та освітнього середовища. Технології та форми соціальної роботи із ветеранам повинні враховувати потреби ветеранів та розроблятися із урахуванням комплексного підходу до проблеми підтримки ветеранів у процесі їх повернення у невоєнний соціум.

Дане теоретичне дослідження може бути початком для різноаспектних і комплексних досліджень проблеми розроблення ефективних технологій соціальної роботи із ветеранами. Крім того, дослідження може сприяти пошуку більш актуальних, інноваційних моделей підтримки ветеранів у процесі їх повернення у невоєнний соціум.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрович Т. Педагогіка співробітництва як необхідна складова сучасних технологій навчання. *Спеціальний тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору"*, 2019, 4, Том II (84), 8-18М. URL: <https://surl.li/fkagwa>
2. Безпалько О. Технології активізації громади. *Методичний посібник*. Т.П. Авельцева. Н.І. Мацевко (упор); у О.В. Безпалько (ред.). Київ. Наук. світ., 2006. 90 с.
3. Дітковська Л. Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці соціальних працівників. Зб. наук. праць Хмельницького ін-ту соц. технол. Ун-ту «Україна». Хмельницький. ХІСТ, 2013. №7, С. 78–81.
4. Заверико Н. Теоретичні засади соціально-педагогічної технології роботи з підлітками. *Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*, 2004, №11, С. 81–87.

5. Захаріна Т. Теоретико-методичні засади соціальної реінтеграції ветеранів російсько-української війни у закладах вищої освіти : дис. д-ра пед. Наук : 13.00.05. Київ, 2024. 672 с.
6. Зверева І., Безпалько О., Лактіонова Г. Соціальна робота в Україні. *Навч. Посібн.* Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
7. Мамчур І. Сутність та умови технології ігрової взаємодії в розвитку самопізнання старшокласників. *Наукові записки «Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка». Серія: Педагогічні науки.* 2012. №107 (2), С. 8–15.
8. Михайліченко М., Рудик Я. Освітні технології. *Навч. Посібн.* ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
9. Надвинична Т. Технології здійснення ефективної соціальної роботи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, Психологічні науки.* 2013. №3. С. 3–33.
10. Нісімчук А., Падалка О., Шпак С. Сучасні педагогічні технології. *Навч. Посібн.* Просвіта, 2000. 368 с.
11. Освітні технології. *Навч.-метод. посіб.* / за заг ред. Пехота О.М. Київ. АСК, 2002. 255 с.
12. Положення про Міністерство у справах ветеранів України. 2020, № 276. URL: <http://surl.li/escmf>
13. Рудницька Н., Синиця М. Педагогічні технології в початковій школі. *Методичні рекомендації.* Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 87 с.
14. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навчально-метод посібник/ за заг ред. А.Полянничко, А. Кирилук. ФОП Цьома, 2020. 336 с.
15. Федоренко О. Особливості педагогіки співробітництва як інноваційної технології навчання в закладах вищої освіти. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ).* Харків : ХНУВС, 2020. С. 494–497.
16. Шатковська Г. Педагогічні технології фундаменталізації навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Педагогіка. Соціальна робота,* 2011. №22, 193–197.
17. Янкович О., Беднарек Ю., Анджесівська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів. ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.

REFERENCES:

1. Aleksandrovych, T. (2019). Pedahohika spivrobitnytstva yak neobkhidna skladova suchasnykh tekhnolohii navchannia [Pedagogy of cooperation as a necessary component of modern learning technologies]. *Spetsialnyi tematychnyi vypusk "Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtratsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru"*, 4, Tom II (84), 8-18M. Hrynova (2014). [in Ukrainian].
2. Bezpalko, O. (2006). Tekhnolohii aktyvizatsii hromady. Metodychnyi posibnyk. T.P. Aveltseva. N.I. Matsevko (upor); O.V. Bezpalko (red.). [Community activation technologies.]. *Metodychnyi posibnyk.* T.P. Aveltseva. N.I. Matsevko (upor); O.V. Bezpalko (red.). Kyiv. Nauk. svit. [in Ukrainian].
3. Ditkovska, L. (2013). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii u fakhovii pidhotovtsi sotsialnykh pratsivnykiv. [Information and communication technologies in the professional training of social workers]. *Zb. nauk. prats Khmelnytskoho in-tu sots. tekhnol. Un-tu «Ukraina».* Khmelnytskyi. KhIST, 7, 78–81. [in Ukrainian].
4. Zaveryko, N. (2004). Teoretychni zasady sotsialno-pedahohichnoi tekhnolohii roboty z pidlitkamy [Theoretical foundations of socio-pedagogical technology of work with adolescents.]. *Sotsiolohiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika.* Upravlinnia, 11, 81–87. [in Ukrainian].
5. Zakharina, T. (2024). Teoretyko-metodychni zasady sotsialnoi reintehratsii veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny u zakladykh vyshchoi osvity. [Theoretical and methodological principles of social reintegration of veterans of the Russian-Ukrainian war in higher education institutions]. *dys. d-ra ped. Nauk : 13.00.05.* Kyiv, 672 s. [in Ukrainian].
6. Zvierieva, I., Bezpalko, O. & Laktionova H. (2004). Sotsialna robota v Ukraini. [Social work in Ukraine]. *Tsentr navchalnoi literatury.* [in Ukrainian].
7. Mamchur, I. (2012). Sutnist ta umovy tekhnolohii ihrovoi vzaiemodii v rozvytku samopiznannia starshoklasnykiv [The essence and conditions of game interaction technology in the development of self-knowledge of high school students]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seria: Pedahohichni nauky,* 107 (2), 8 –15. [in Ukrainian].
8. Mykhailichenko, M., & Rudyk, Ya. (2016). Osvitni tekhnolohii. [Educational technologies]. *SP «KOMPRYNТ».* [in Ukrainian].
9. Nadvynychna, T. (2013). Tekhnolohii zdiisnennia efektyvnoi sotsialnoi roboty. [Technologies for implementing effective social work]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Psykholohichni nauky,* 3, 3–33. [in Ukrainian].
10. Nisimchuk, A. Padalka, O., & Shpak, S. (2000). Suchasni pedahohichni tekhnolohii [Modern pedagogical technologies]. *Prosvita.* [in Ukrainian].
11. Piekhot, O. (red.) (2002). Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]. *A.S.K.* [in Ukrainian].

12. Polozhennia pro Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. [Regulations on the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. № 276 (2020). Retrieved from: <http://surl.li/ecmfc> [in Ukrainian].
13. Polianychko, A., & Kyryliuk, A. (2020). Tekhnolohii sotsialnoi roboty i sotsialnoi dopomohy v umovakh transformatsiinoho period [Technologies of social work and social assistance in the context of a transformation period]. *FOP Tsoma*. [in Ukrainian].
14. Rudnytska, N., & Synytsia, M. (2010). Pedahohichni tekhnolohii v pochatkovii shkoli [Pedagogical technologies in primary school]. *Metodychni rekomendatsii. Vyd-vo ZhDU im. I. Franka*. [in Ukrainian].
15. Fedorenko, O. (2020). Osoblyvosti pedahohiky spivrobotnytstva yak innovatsiinoi tekhnolohii navchannia v zakladakh vyshchoi osvity [Peculiarities of collaborative pedagogy as an innovative learning technology in higher education institutions]. *Shliakh uspiyku i perspektyvy rozvytku (do 26 richnytsi zasnuvannia Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav)*. Kharkiv: KhNUVS, 494-497. [in Ukrainian].
16. Shatkovska, H. (2011). Pedahohichni tekhnolohii fundamentalizatsii navchannia [Pedagogical technologies for fundamentalizing learning]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Serii Pedahohika. Sotsialna robota*, 22, 193–197. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_22_70 [in Ukrainian].
17. Yankovych, O., Bednarek, Yu., & Andzheievska, A. (2015). Osvitni tekhnolohii suchasnykh navchalnykh zakladiv [Educational technologies of modern educational institutions]. *TNPU im V. Hnatiuka*. [in Ukrainian].

УДК 364-3-781.72(477.82-24)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.11>

Андрій КОЛОСОК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Світлана ЧЕРНЕТА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Олена БЄЛКІНА-КОВАЛЬЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-7115-3889

Бібліографічний опис статті: Колосок, А., Чернета, С., Белкіна-Ковальчук, О. (2025). Соціальне консультування: стан та перспективи. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 76–85, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.11>

СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Метою статті є теоретичне обґрунтування напрямів вдосконалення соціального консультування в умовах територіальної громади. В статті розкрито актуальність проблеми соціального консультування, необхідність пошуку ефективних шляхів його забезпечення в умовах погіршення соціально-економічного стану країни та зниження загального добробуту громадян. Вивчено наукові підходи щодо сутності та значення предмету дослідження, сформовано власне розуміння категорії соціальне консультування – це професійна діяльність, спрямована на надання допомоги людям у вирішенні соціальних, психологічних, фінансових та інших проблем через надання інформації, порад, емоційної підтримки та розробку стратегій подолання труднощів. Вивчено правове забезпечення соціального консультування, відмічено його громіздкість через взаємозв'язок з великою кількістю інших нормативно-правових документів, що ускладнює його розуміння отримувачам соціальних послуг. Досліджено особливості соціального консультування в Україні, відмічено тенденцію до стрімкого зростання кількості звернень внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та інших категорій населення, які опинились в складних життєвих обставинах. Проаналізовано специфіку соціального консультування в Луцькій міській територіальній громаді, відмічено особливості функціонування місцевого департаменту соціальної політики, щодо здійснення консультування та інформування мешканців громади.

Запропоновано напрями підвищення ефективності соціального консультування: впровадження Державного стандарту соціальної послуги консультування, формування загальнонаціональної системи підготовки та сертифікації соціальних консультантів, розвиток онлайн-інструментів та цифрових платформ соціального консультування, координація міжнародної діяльності щодо інформаційного обміну з питань соціального консультування, розвиток інституту мобільних мультидисциплінарних бригад, інтеграція соціального консультування в адміністративні послуги територіальних громад, посилення міжвідомчої координації між соціальними, медичними, освітніми та правоохоронними структурами, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній серед населення, спрямованих на формування позитивного ставлення до соціального консультування, забезпечення психологічної підтримки соціальних консультантів, залучення громадських і волонтерських організацій до надання соціального консультування, впровадження системи моніторингу та оцінки якості соціального консультування.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні практичних рекомендацій щодо покращення соціального консультування в післявоєнний період.

Ключові слова: соціальне консультування, соціальний захист, територіальна громада.

Andrii KOLOSOK

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Olena BIELKINA-KOVALCHUK

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-7115-3889

To cite this article: Kolosok, A., Cherneta, S., Bielkina-Kovalchuk, O. (2025). Sotsialne konsultuvannia: stan ta perspektyvy [Social counselling: current state and prospects]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 76–85, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.11>

SOCIAL COUNSELLING: CURRENT STATE AND PROSPECTS

The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation of the directions of improvement of social counselling in the context of a territorial community. The article reveals the relevance of the problem of social counselling, the need of finding effective ways to ensure it in the context of a deteriorating socio-economic situation in the country and declining general well-being of citizens. Research approaches to the essence and significance of the subject matter of the study have been examined, and personal understanding of the category of social counselling has been formed: social counselling is a professional activity aimed at helping people solve social, psychological, financial and other problems by providing information, advice, emotional support and developing strategies for overcoming difficulties. The legal support for social counselling has been studied, and its complexity has been noted due to the interconnection with a large number of other regulations, making it difficult for recipients of social services to understand. Features of social counselling in Ukraine have been studied, and the tendency to a rapid increase in the number of appeals from internally displaced persons, war veterans and other categories of the population in difficult life circumstances has been noted. Specifics of social counselling in the Lutsk city territorial community have been analysed, peculiarities of the functioning of the local department of social policy regarding counselling and informing community residents have been noted.

Directions of improving the effectiveness of social counselling have been proposed including: implementation of the State Standard of Social Counselling Service, formation of a nationwide system of training and certification of social counsellors, development of online tools and digital platforms for social counselling, coordination of international activities on information exchange on social counselling, development of the institute of mobile multidisciplinary teams, integration of social counselling into administrative services of the territory, strengthening interagency coordination between social, medical, educational and law enforcement agencies, conducting public awareness campaigns aimed at fostering a positive attitude towards social counselling, providing psychological support to social counsellors, engaging civil society and volunteer organisations in providing social counselling, and implementation a system for monitoring and evaluating the quality of social counselling.

Prospects for further research lie in the development of practical recommendations for improving social counselling in the post-war period.

Key words: social counselling, social protection, territorial community.

Актуальність проблеми. У сучасному суспільстві соціальне консультування відіграє важливу роль у забезпеченні підтримки людей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Соціальні проблеми, що виникають у зв'язку

з економічною нестабільністю, кризами, соціальною ізоляцією та іншими викликами, потребують професійної допомоги. Саме тому соціальне консультування є важливим механізмом сприяння адаптації особистості в суспільстві та

покращення її життєвих умов. В умовах зростаючих соціальних викликів, таких як безробіття, низький рівень соціального забезпечення, криза сімейних відносин, психологічні травми, соціальне консультування сприяє гармонізації суспільних відносин і підвищенню якості життя громадян.

Соціально-економічні процеси, викликані військовими діями в Україні, зумовлюють необхідність розширення та вдосконалення соціальних послуг, зокрема соціального консультування ветеранів та внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах. Децентралізація влади та реформування місцевого самоврядування створюють нові можливості та виклики для соціальних служб, які забезпечують допомогу населенню. У цьому контексті соціальне консультування відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості та підтримки вразливих категорій населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У результаті опрацювання наукових джерел, присвячених темі соціального консультування, нами було визначено ключові положення, що відображають основні підходи науковців до розуміння його змісту та основних елементів. Так, Жінчин М. вказує, що «соціальне консультування є одним з основних інструментів соціальної роботи, спрямованим на надання підтримки та допомоги особам, які перебувають у складних життєвих ситуаціях загалом та внутрішньо переміщеним особам зокрема. Воно включає в себе емоційну, інформаційну та практичну підтримку, сприяючи поліпшенню соціального та психологічного добробуту клієнтів» (Жінчин, 2024).

Степаненко В. розглядає дану проблему в контексті конфліктних ситуацій та зазначає, що консультування спрямоване на «надання послуги по оптимізації життєдіяльності, спілкування, сфери сімейних, професійних стосунків, адаптацію до нових умов існування, допомогу в організації себе, свого оточення та способу життя. Соціальна послуга консультування забезпечує надання допомоги, спрямованої на зміну сприйняття і поведінки особистості в конфлікті, актуалізацію її внутрішніх ресурсів, стимулювання власних потенційних можливостей, поліпшення взаємин із соціальним середовищем» (Степаненко, 2023).

Колосок А.М., Мартинюк Т.А. та Мельник О.М. відмітили, що розвиток соціального консультування не можливий без діджиталізації надання соціальних послуг на усіх її етапах, від інформування та консультування до подачі документів і отримання рішення про надання чи відмову певної соціальної послуги чи допомоги (Колосок, 2023).

Кулик І., досліджуючи особливості консультування сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, вказує що соціальне консультування – «це складова професійної діяльності у галузі соціальної роботи, яка визначає стратегію, технологію та метод професійної допомоги» (Кулик, 2022).

Батюк О., Чернета С. та Белкіна-Ковальчук О. під соціально-психологічним консультування осіб постраждалих в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту розуміють «конфіденційний діалог між клієнтом і суб'єктом який надає допомогу, що має на меті допомогти визначити власне рішення клієнта, який вид професійної допомоги має отримати клієнт задля повного чи часткового вирішення проблем» (Батюк, 2024).

Криницька І. та Фуртак С. досліджуючи соціально-педагогічне консультування підлітків, постраждалих від сімейного насилля зазначили, що «соціально-педагогічне консультування слугує як технологія соціально-педагогічної роботи для реабілітації, корекції, соціалізації, мінімізації негативних наслідків для осіб, які постраждали від сімейного насилля» (Криницька, 2020).

Бугайова Н.М. та Бойко Н.А. досліджуючи особливості соціального консультування відмітили важливість онлайн-консультування, яке «в сучасних умовах стає важливим інструментом для надання психологічної допомоги родинам. Завдяки швидкому розвитку цифрових технологій, цей формат дозволяє подолати географічні бар'єри та забезпечує доступ до фахівців незалежно від місця перебування клієнтів. Особливо актуальним воно стає у періоди кризових ситуацій, таких як пандемія або військовий конфлікт, коли фізична присутність на консультаціях може бути ускладненою» (Бугайова, 2024).

Проте більшість авторів розглядали проблеми соціального консультування, не приділяючи достатньої уваги наданню даної соціальної послуги в умовах територіальної громади.

Адже війна, економічна нестабільність, соціальна нерівність та інші чинники посилюють потребу населення у соціальному консультуванні на територіальному рівні. Важливість цієї послуги зростає у зв'язку зі збільшенням кількості людей, які потребують підтримки, зокрема внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни. Також надзвичайно актуальним є розвиток нових форм консультування, таких як дистанційне консультування через онлайн-платформи.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні напрямів вдосконалення соціального консультування в умовах територіальної громади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове забезпечення соціального консультування в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, розглянемо базові документи, що визначають основні принципи та механізми соціального консультування на національному та територіальному рівнях (таблиця 1).

Згідно Класифікатора соціальних послуг «соціальна послуга консультування – це допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації; психологічне консультування; надання

інформації про соціально безпечну поведінку» (Класифікатор соціальних послуг, 2020).

Державний стандарт соціальної послуги консультування визначає соціальну послугу консультування як «комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї». (Державний стандарт соціальної послуги, 2015).

За інформацією Міністерства соціальної політики кількість звернень громадян за отриманням послуги консультування має стійку тенденцію до зростання, зокрема у 2024 році дану соціальну послугу отримало 400 тисяч осіб, що на 50 тисяч осіб більше чим у 2023 році (14% приросту); у тому числі внутрішньо переміщених осіб – 200 тисяч осіб, що на 50 тисяч осіб більше чим у 2023 році (33% приросту); у тому числі ветеранів війни – 85 тисяч осіб, що на 35 тисяч осіб більше чим у 2023 році, або 70% приросту (рис. 1).

Необхідно відмітити, що консультування визначається найбільш поширеною соціальною послугою серед ВПО та ветеранів війни. Серед

Таблиця 1

Правове забезпечення соціального консультування в Україні

Вид документу/ Суб'єкт прийняття	Назва	Дата/ №	Коротка характеристика
Закон України. Верховна Рада України.	«Про соціальні послуги»	17.01.2019/ 2671-VIII	Визначено основні організаційні та правові засади, класифікацію, типи, організацію фінансування та порядок надання послуг соціального консультування, особам, які опинилися в СЖО.
Постанова. Кабінет Міністрів України.	«Про організацію надання соціальних послуг»	01.06.2020/ 587	Визначено порядок виявлення осіб, які перебувають у СЖО або мають високий ризик потрапити в такі обставини; процедуру надання таким особам соціальних послуг відповідно до їх потреб.
Наказ. Міністерство соціальної політики України.	«Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування»	02.07.2015/ 678	Визначено сутність, обсяг, умови і порядок надання соціальної послуги консультування, критерії її якості для суб'єктів різних форм власності та господарювання.
Наказ. Міністерство соціальної політики України.	«Про затвердження Класифікатора соціальних послуг»	23.06.2020/ 429	Визначено назви соціальних послуг, їх детальний опис, терміни надання, а також перелік категорій отримувачів даних послуг.

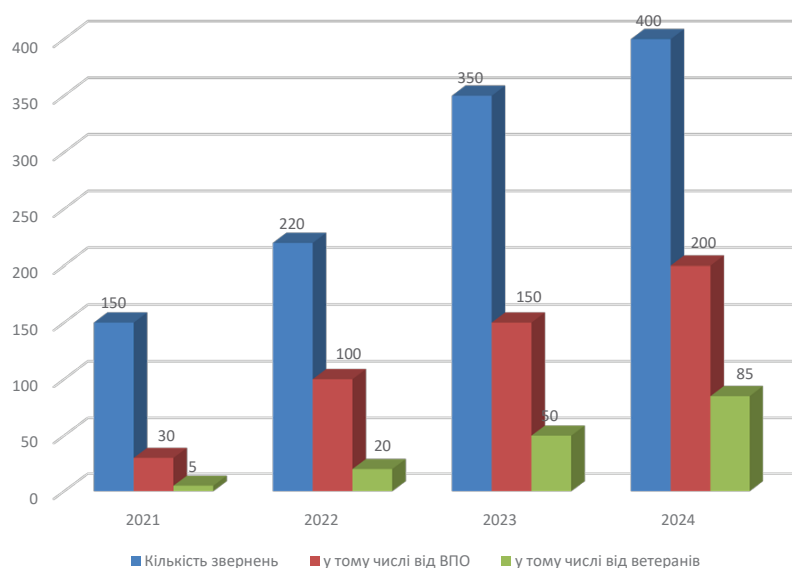

Рис. 1. Динаміка звернень громадян за отриманням послуги консультування за 2021-2024 роки, тис. осіб

Джерело: Міністерство соціальної політики, 2025

областей, які надали найбільшу кількість таких послуг – Харківська, Луганська, Черкаська, Львівська (Міністерство соціальної політики, 2025).

Аналіз статистичних даних Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг в Україні свідчить про наступне:

- станом на березень 2025 року загальна кількість надавачів соціальних послуг складає 3854, з них зареєстровано державні/комунальні організації – 3107, що становить 80,6% від загальної кількості, організацій громадянського суспільства (ОГС) – 580 (15%), фізичні особи-підприємці – 97 (2,8%), приватні організації/підприємства – 71 (1,8%);

- за географічним розподілом 71% реєстрацій надавачів соціальних послуг зосереджено в обласних центрах України, що вказує на нерівномірний розподіл послуг між містом та сільською місцевістю.

Аналіз структури надавачів соціальних послуг в розрізі організаційно-правової форми надавача показав, що соціальну послугу консультування (в т.ч. кризовий телефон) найбільше надають державні та комунальні заклади/установи – 82%, організації громадянського суспільства – 16%, фізичні особи-підприємці – 1%, приватні організації/підприємства – 1%. Схожа ситуація й з наданням соціальної послуги інформування: державні та

комунальні заклади/установи – 82%, організації громадянського суспільства – 15%, фізичні особи-підприємці – 2%, приватні організації/підприємства – 1% (Надавачі соціальних послуг, 2025).

Така ситуація є дивною, оскільки послуги консультування та інформування не потребують значних капітальних вкладень від надавачів соціальних послуг, але це пояснюється відсутністю кваліфікованих кадрів в не державному секторі, а також надзвичайно складною та заплутаною нормативно-правовою базою соціального захисту громадян.

Отже, соціальне консультування в Україні стрімко розвивається та є важливим інструментом підтримки населення в умовах соціально-економічних викликів.

Розглянемо особливості соціального консультування у Луцькій міській територіальній громаді, де основним органом, відповідальним за надання соціальних послуг є Департамент соціальної політики Луцької міської ради. Дана установа, з метою забезпечення місцевих мешканців громади якісними соціальними послугами, проводить прийом громадян та надає консультації з питань соціального захисту щодня з 08:30 до 17:30. Крім того, для мешканців старостинських округів організовано виїзні прийоми спеціалістів у п'яти сільських населених пунктах: Боголюби, Княгининок, Забороль,

Жидичин і Прилуцьке. Тут функціонують віддалені робочі місця департаменту соціальної політики.

Громадяни мають змогу звертатися у зручний для них час, що дозволяє уникати черг і знижує кількість скарг та невдоволень. Подання документів можливе у будь-якому з підрозділів департаменту, незалежно від адреси реєстрації чи фактичного проживання заявника. Окрему увагу приділено особам з інвалідністю I групи, які проживають самотійно та не мають змоги вийти з дому через стан здоров'я. За попереднім записом за телефонами (0332) 284 161 або (0332) 265 961, спеціалісти виїжджають до таких громадян для прийому документів вдома. За січень-березень 2025 року у такий спосіб уже опрацьовано 30 заяв (Департамент соціальної політики ЛМР, 2025).

Загалом у 2024 році Департамент соціальної політики ЛМР прийняв і опрацьовував 87 081 послугу, з яких 14 000 надійшли через «АСКОД». Ці послуги охоплювали, зокрема, надання матеріальної допомоги на лікування, вирішення побутових і соціальних питань, призначення державної допомоги, компенсацію витрат за проживання ВПО, організацію дитячого оздоровлення, а також оформлення посвідчень для багатодітних батьків.

Упродовж 2024 року відділом прийому громадян Департаменту соціальної політики

Луцької міської ради було прийнято, опрацьовано та проконсультовано чимало звернень від мешканців громади з різних соціальних питань (рис. 2.), зокрема:

- щодо оформлення житлових субсидій – 2650 звернень;
- стосовно пільг на оплату житлово-комунальних послуг – 1798 випадків;
- із запитами на призначення допомоги для внутрішньо переміщених осіб – 2464 звернення;
- з питань встановлення факту догляду за особами – 89 випадків;
- щодо повідомлення власниками житла про безоплатне тимчасове розміщення ВПО – 45 звернень;
- із проханнями про компенсацію витрат за тимчасове безкоштовне проживання ВПО – 621 звернення;
- щодо добровільного повернення раніше отриманих коштів – 14 випадків;
- із заявами на отримання адресної матеріальної допомоги з бюджету громади – 134 звернення;
- з питань видачі або продовження посвідчень багатодітної родини – 1281 звернення;
- щодо внесення пільгової відмітки до пенсійного посвідчення для осіб з інвалідністю – 724 звернення;
- з питань отримання допомоги на поховання – 232 випадки;

Рис. 2. Кількість опрацьованих звернень відділом прийому громадян Департаменту соціальної політики ЛМР протягом 2024 року

Джерело: Департамент соціальної політики ЛМР, 2025

– щодо отримання квитанцій на послугу «муніципальна няня» – 157 звернень (Департамент соціальної політики ЛМР, 2025).

Упродовж 2025 працівники Департаменту соціальної політики ЛМР активно здійснювали інформаційно-роз'яснювальну діяльність щодо питань соціального захисту населення з використанням засобів масової інформації, зокрема:

– у друкованих ЗМІ, а саме в газеті «Луцький замок», опубліковано 18 статей;

– на телебаченні було підготовлено та показано 3 телесюжети у програмі «Тема дня» на телеканалі «Аверс»;

– 679 публікацій з'явилися на офіційній Facebook-сторінці департаменту (facebook.com/DSPLutsk);

– на офіційному веб-сайті департаменту (www.social.lutsk.ua) оприлюднено 437 інформаційних повідомлень, ще 15 – на сайті Луцької міської ради (рис. 3).

З метою надання роз'яснень та консультацій громадянам з питань, що стосуються соціального захисту, у департаменті організовано щоденну роботу інформатора за телефоном (0332) 284 161. Крім того, функціонує телефонна «гаряча лінія» за номером (0332) 281 000, яка працює безперервно, що дає можливість оперативно отримувати компетентні відповіді на актуальні запитання стосовно змін

у чинному законодавстві (Департамент соціальної політики ЛМР, 2025).

Також на веб-ресурсі Департаменту соціальної політики функціонує «Інтернет-приймальня», яка дозволяє громадянам звертатися із запитаннями до керівництва департаменту, включаючи директора, його заступників і начальників структурних підрозділів. Відповіді надаються у формі електронних листів або телефоном.

Отже, соціальне консультування в Департаменті соціальної політики Луцької міської територіальної громади здійснюється на постійній основі як спеціалізованими відділами, так і керівним складом установи з різноманітних питань соціального захисту та є важливим інструментом підтримки населення, що значно сприяє покращенню якості його життя, а також забезпечує своєчасне реагування на актуальні потреби громадян і формує довіру до органів соціального захисту.

Висновки. Соціальне консультування є важливим інструментом допомоги людям у складних життєвих обставинах. Воно допомагає клієнтам адаптуватися до суспільних змін, вирішувати конфлікти, знаходити вихід із складних ситуацій. Дотримання етичних принципів, використання сучасних методик та професійний підхід сприяють ефективності консультування та покращенню соціального благополуччя суспільства. Розвиток соціаль-

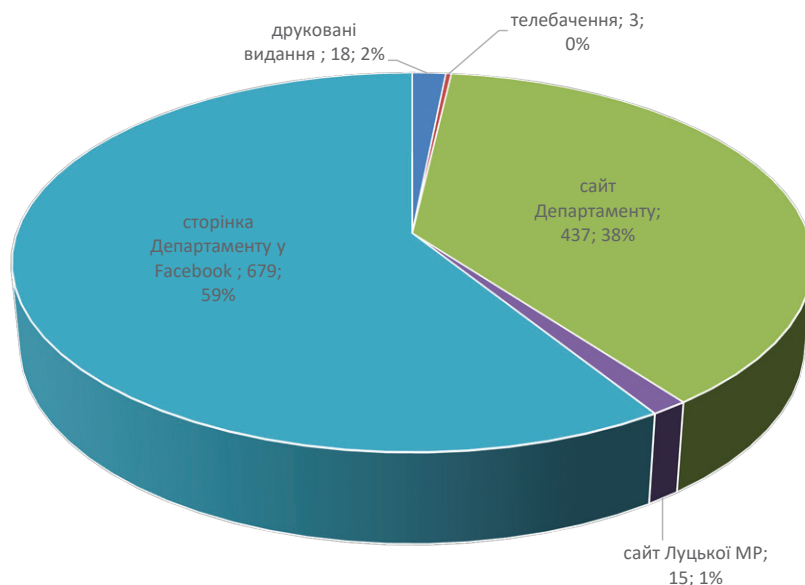

Рис. 3. Кількість та структура повідомлень інформаційно-роз'яснювального характеру Департаменту соціальної політики ЛМР протягом 2024 року

Джерело: Департамент соціальної політики ЛМР, 2025

ного консультування зміцнює громадянське суспільство, сприяє соціальній стабільності та гармонізації суспільних відносин.

На основі аналізу вищевказаних досліджень, ми сформуvalи власне бачення категорії соціального консультування – це професійна діяльність, спрямована на надання допомоги людям у вирішенні соціальних, психологічних, фінансових та інших проблем через надання інформації, порад, емоційної підтримки та розробку стратегій подолання труднощів. На відміну від інших дане визначення вказує, що соціальне консультування повинно здійснюватися на професійній основі, конкретизує проблеми та способи допомоги та наголошує на необхідності побудови спільної стратегії виходу з кризової ситуації.

Правове забезпечення соціального консультування в Україні регулюється наступними нормативно-правовими актами: законом України «Про соціальні послуги»; Постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг»; наказами Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування», «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг», тощо... Необхідно відмітити, що правова база соціального консультування є громіздкою та складною, що пов'язано з її взаємозв'язком з великою кількістю інших нормативно-правових документів.

Стрімке зростання наданих послуг консультування в Україні протягом 2021-2024 років пояснюється збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни а також загальним погіршенням добробуту населення, що призводить до збільшення кількості звернень громадян заради отримання соціальних послуг чи надання соціальної допомоги. Крім того надання такої послуги, не потребує значних фінансових витрат, за умови наявності кваліфікованих працівників у штаті, що підтверджується аналізом структури надавачів соціальних послуг в розрізі організаційно-правової форми. Зокрема, послугу соціального консультування найбільше надають державні та комунальні заклади.

Дослідивши особливості соціального консультування у Луцькій міській територіальній громаді ми можемо стверджувати, що в ній ведеться активна інформаційно-роз'яснювальна робота з мешканцями громади, щодо отримання

різноманітних соціальних послуг та допомоги. Зокрема, для надання роз'яснень та консультацій громадянам з питань соціального захисту, у Департаменті соціальної політики Луцької міської ради працює телефонна «гаряча лінія». Крім того, у структурі Департаменту функціонують відділ прийому громадян, загальний відділ, та відділ по організації надання соціальних послуг, які безпосередньо здійснюють прийом заяв та документів для прийняття рішення про надання соціальних послуг, а також здійснюють консультування та інформування.

Так впродовж 2024 року відділом прийому громадян було прийнято, опрацьовано та проконсультовано близько 10 тисяч звернень мешканців громади з різних соціальних проблем. Також працівниками Департаменту активно здійснюється інформаційно-роз'яснювальна робота перед мешканцями громади. Зокрема, протягом 2024 року на різних інформаційних ресурсах розміщено понад тисячу інформаційних та роз'яснювальних повідомлень, щодо питань соціального захисту населення.

З метою вдосконалення та підвищення ефективності соціального консультування необхідно: впроваджувати Державний стандарт соціальної послуги консультування, формувати загальнонаціональну систему підготовки та сертифікації соціальних консультантів, розвивати онлайн-інструменти та цифрові платформи соціального консультування, координувати міжнародну діяльність щодо інформаційного обміну з питань соціального консультування, розвивати інститут мобільних мультидисциплінарних бригад, інтегрувати соціальне консультування в адміністративні послуги територіальних громад, посилити міжвідомчу координацію між соціальними, медичними, освітніми та правоохоронними структурами, проводити інформаційно-просвітницькі кампанії серед населення, спрямовані на формування позитивного ставлення до соціального консультування, забезпечити психологічну підтримку соціальних консультантів, залучати громадські і волонтерські організації до надання соціального консультування, впровадити систему моніторингу та оцінки якості соціального консультування.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні практичних рекомендацій щодо покращення соціального консультування в післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батюк О., Чернета С., Белкіна-Ковальчук О. Соціально-психологічне консультування в системі соціальної реабілітації осіб, постраждалих в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.3>
2. Бугайова Н. М., Бойко Н. А. Психологічні особливості онлайн-консультування сім'ї в сучасному світі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2024. №3(65). Том 1. С. 37–46. DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-65-3-1-37-46>
3. Департамент соціальної політики Луцької міської ради. URL: <http://www.social.lutsk.ua> (дата звернення: 09.04.2025).
4. Жінчин М. Соціальне консультування в контексті роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.6>
5. Колосок А. М., Мартинюк Т. А., Мельник О. М. Діджиталізація надання соціальних послуг. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 134–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.17>
6. Криницька І., Фуртак С. Соціально-педагогічне консультування підлітків, постраждалих від сімейного насилля. *Наукові записки УКУ. Педагогіка. Психологія*. 2020. Вип. 3. С. 51–65. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/2502> (дата звернення: 10.04.2025).
7. Кулик І. Особливості консультування сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3, С. 33–37. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.5>
8. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2025).
9. Надавачі соціальних послуг. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/nadavachi-sotsialnykh-poslugh> (дата звернення: 11.04.2025).
10. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування: Наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
11. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
12. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
13. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
14. Степаненко В. І. Консультування як соціальна послуга у розв'язанні конфліктних ситуацій. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.16>

REFERENCES:

1. Batiuk, O., Cherneta, S., & Bielkina-Kovalchuk, O. (2024). Sotsialno-psykholohichne konsultuvannya v systemi sotsialnoi rehabilitatsii osib, postrazhdalikh v naslidok voiennykh dii, zbroinoi ahresii abo zbroinoho konfliktu [Social and psychological counselling in the system of social rehabilitation of persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 3, 19–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.3> [in Ukrainian].
2. Buhaiova, N., & Boiko, N. (2024). Psykholohichni osoblyvosti onlain-konsultuvannya sim'i v suchasnomu sviti [Psychological features of online family counseling in the modern world]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty – Theoretical and applied problems of psychology*, 3(65), 37–46. DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-65-3-1-37-46> [in Ukrainian].
3. Departament sotsialnoi polityky Lutskoi miskoi rady ofitsiynyi sait [Department of Social Policy of Lutsk City]. (n.d.). [social.lutsk.ua](http://www.social.lutsk.ua). Retrieved from <http://www.social.lutsk.ua/> [in Ukrainian].
4. Zhinchyn, M. (2024). Sotsialne konsultuvannya v konteksti roboty z vnutrishno peremishchenymy osobamy [Social counseling in the context of working with internally displaced persons]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 3, 40–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.6> [in Ukrainian].
5. Kolosok, A., Martyniuk, T., & Melnyk, O. (2023). Didzhytalizatsiia nadannia sotsialnykh poslugh [Digitalization of social service delivery]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 5, 134–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.17> [in Ukrainian].
6. Krynytska, I., & Furtak, S. (2020). Sotsialno-pedahohichne konsultuvannya pidlitkiv, postrazhdalikh vid simeinoho nasyllia [Social-Pedagogical Counseling for Teens Victims of Family Violence]. *Naukovi Zapysky UCU – Analecta of the UCU*, 3, 51–65. Retrieved from: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/2502> [in Ukrainian].
7. Kulyk, I. (2022). Osoblyvosti konsultuvannya simey, shcho perebuvaiut u sklad-nykh zhyttievykh obstavynakh [The specific nature of consulting families in difficult life circumstances]. *Vvichlyvist – Humanitas*, 3, 33–37. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.5> [in Ukrainian].

8. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. [Ministry of Social Policy of Ukraine]. (n.d.). msp.gov.ua. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Nadavachi sotsialnykh posluh [Social service providers]. (n.d.). ioc.gov.ua. Retrieved from: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/nadavachi-sotsialnykh-posluh> [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsialnoi posluhy konsultuvannia: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine On Approval of the State Standard of Social Counseling Services] vid 02.07.2015 № 678. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Kласyfikatora sotsialnykh posluh: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine On Approval of the Classifier of Social Services] vid 23.06.2020 № 429. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> [in Ukrainian].
12. Pro orhanizatsiiu nadannia sotsialnykh posluh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the Organization of the Provision of Social Services] vid 01.06.2020 № 587. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
13. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy [The Law of Ukraine On Social Services] vid 17.01.2019 № 2671-VIII. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [In Ukrainian].
14. Stepanenko, V. (2023). Konsultuvannia yak sotsialna posluha u rozviazanni konf-liktnykh sytuatsii [Counselling as a social service in the resolution of conflict situations]. *Vvichlyvist – Humanitas*. 1. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.16> [in Ukrainian].

УДК 378.014.6:37.013:174.7](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.12>

Nataliia LEVCHENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-5479-1907

Scopus Author ID: 57216785280

Nataliia KOLIADA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Manager of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0001-7743-7831

Scopus Author ID: 57199172551

To cite this article: Levchenko, N., Koliada, N. (2025). Akademichna dobrochesnist – skladova vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity ZVO [Academic Integrity as a Component of the Internal Quality Assurance System in Higher Education Institutions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 86–91, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.12>

ACADEMIC INTEGRITY AS A COMPONENT OF THE INTERNAL QUALITY ASSURANCE SYSTEM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article explores academic integrity as a key element of the internal quality assurance system in Ukrainian higher education institutions. Against the backdrop of the ongoing reform of higher education in alignment with European standards, the necessity of implementing effective mechanisms for monitoring and supporting ethical conduct among all participants in the educational process is substantiated.

The authors analyze the legislative foundations of academic integrity, particularly the provisions of the Law of Ukraine «On Education», which define the concept, principles, violations, and types of responsibility for breaches of academic ethics.

The article is based on theoretical frameworks developed by scholars who consider academic integrity a crucial factor in building trust in learning outcomes, improving the quality of educational services, and ensuring transparency in assessment. Special attention is paid to a systemic approach to fostering an integrity-oriented environment, which includes adopting internal codes and regulations, implementing plagiarism detection programs, enhancing the academic culture of both faculty and students, and integrating the topic of integrity into educational curricula.

Based on an analysis of the regulatory framework of Ukrainian higher education institutions (HEIs), survey results, and the experience of implementing integrity principles, the article identifies key trends, practices, and challenges. In particular, it highlights issues such as the formalistic approach to academic integrity checks, low student awareness, insufficient motivation among faculty members, and the lack of a unified system for monitoring academic integrity.

The conclusions emphasize that academic integrity holds strategic importance for enhancing the quality of education, cultivating academic culture, and strengthening the international reputation of Ukrainian HEIs. The article proposes several directions for improving academic integrity policies, including awareness-raising activities, professional development for faculty, increased engagement of student self-governance, and the initiation of a national anti-plagiarism registry.

This material will be useful for university administrators and staff, education researchers, and all participants in the educational process who are interested in implementing effective quality assurance mechanisms based on ethics and responsibility.

Key words: academic integrity, quality of education, internal quality assurance system, higher education institutions, integrity culture.

Наталія ЛЕВЧЕНКО

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-5479-1907

Scopus Author ID: 57216785280

Наталія КОЛЯДА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0001-7743-7831

Scopus Author ID: 57199172551

Бібліографічний опис статті: Левченко, Н., Коляда, Н., (2025). Академічна доброчесність – складова внутрішньої системи забезпечення якості освіти ЗВО. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 86–91, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.12>

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ – СКЛАДОВА ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЗВО

У статті досліджено академічну доброчесність як ключовий елемент внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах вищої освіти України. На тлі реформування вищої освіти відповідно до європейських стандартів обґрунтовано необхідність впровадження ефективних механізмів контролю та підтримки етичної поведінки всіх учасників освітнього процесу. Автори аналізують законодавчі підстави академічної доброчесності, зокрема статті Закону України «Про освіту», які визначають поняття, принципи, порушення та види відповідальності за недоброчесні дії.

Стаття ґрунтується на теоретичних положеннях науковців, які розглядають академічну доброчесність як фактор формування довіри до результатів навчання, підвищення якості освітніх послуг та забезпечення прозорості оцінювання. Окрему увагу приділено системному підходу до формування доброчесного середовища: прийняттю внутрішніх кодексів і положень, впровадженню програм антиплагіатної перевірки, підвищенню академічної культури викладачів і здобувачів освіти, інтеграції тематики доброчесності в навчальні програми.

На основі аналізу нормативної бази ЗВО України, результатів опитувань і досвіду впровадження принципів доброчесності визначено основні тенденції, практики та виклики. Зокрема, висвітлено проблеми формального підходу до перевірок, низької обізнаності студентів, недостатньої мотивації викладачів та відсутності уніфікованої системи моніторингу академічної доброчесності.

У висновках акцентовано, що академічна доброчесність має стратегічне значення для підвищення якості освіти, формування академічної культури та міжнародної репутації українських ЗВО. Запропоновано низку напрямів удосконалення політики доброчесності, зокрема через просвітницьку діяльність, підвищення кваліфікації викладачів, активізацію участі студентського самоврядування та ініціювання створення єдиного національного антиплагіатного реєстру.

Матеріал буде корисним для керівників і працівників ЗВО, дослідників у галузі освіти, а також для всіх учасників освітнього процесу, які зацікавлені у впровадженні ефективних механізмів забезпечення якості вищої освіти на засадах етики та відповідальності.

Ключові слова: академічна доброчесність, якість освіти, внутрішня система забезпечення якості, ЗВО, культура доброчесності.

Problem statement. Academic Integrity as a Component of the Internal Quality Assurance System in Higher Education Institutions. The reform of higher education in Ukraine in line with European standards necessitates the introduction of effective mechanisms for ensuring the quality of the educational process. One such mechanism is the implementation and observance of the principles of academic integrity, which represent not only a moral and ethical dimension but also a structural and systemic component of higher education institutions (HEIs).

The purpose of this article is to analyze academic integrity as an integral part of the internal quality assurance system and to identify

the conditions for its effective implementation within the educational environment of HEIs.

Analysis of recent research and publications. According to Article 41 of the Law of Ukraine «On Education» (2017), the components of quality assurance in educational institutions include an internal quality assurance system that comprises: policies and procedures for quality assurance; systems and mechanisms for ensuring academic integrity; public disclosure of criteria, rules, and procedures for student assessment; availability of necessary resources for organizing the educational process, including students' independent work; and the presence of information systems for effective institutional management (Pro osvitu, 2017).

Thus, academic integrity is a core element of the internal quality assurance system.

The concept of academic integrity encompasses adherence to ethical standards and rules in educational and research activities: honesty, objectivity, responsibility, respect for intellectual property, among others. Article 42 of the Law of Ukraine «On Education» defines academic integrity and outlines violations and corresponding accountability measures. Specifically:

«Academic integrity is a set of ethical principles and legally defined rules that all participants in the educational process must follow in learning, teaching, and conducting research (or creative work) to ensure trust in the results of learning and/or scientific (creative) achievements» (Pro osvitu, 2017).

Major violations of academic integrity under the law include academic plagiarism, self-plagiarism, fabrication, falsification, cheating, deception, bribery, and biased assessment (Pro osvitu, 2017).

In scholarly literature (O. Spyrina, L. Lysenko), academic integrity is viewed as one of the key factors in improving the quality of education and building trust in learning outcomes (Spirina O., 2019; Lysenko L., 2020).

Researcher I. Dotsenko emphasizes that academic integrity is one of the main drivers of an effective quality assurance system in higher education institutions. Adherence to academic values, mutual respect among participants of the educational process, and the promotion of ethical and moral principles create a favorable environment for productive interaction between students and instructors. Based on honesty and responsibility, academic integrity is a crucial factor in improving the training of future professionals. Strategic documents and policies in higher education and scientific activities should include the implementation of transparent mechanisms for monitoring compliance with academic integrity and ethics-this includes regular monitoring, strict adherence to review procedures for violations, transparency, and inevitable accountability for misconduct (Dotsenko I., 2022).

Presentation of the main material. The internal quality assurance system in HEIs includes policies and procedures for quality assurance, monitoring of educational activities, ensuring transparency, and adherence to academic integrity.

Key components of a systemic approach to academic integrity include: adoption of internal regulations (codes of honor); development of plagiarism detection procedures; enhancement of academic culture among students and academic staff; use of anti-plagiarism software; and inclusion of academic integrity topics in educational programs.

According to the Law of Ukraine «On Education», every participant in the educational process in a higher education institution (HEI) may be held academically accountable for violations of academic integrity:

- for academic and teaching staff, this may include: refusal to award an academic or creative degree or academic title; revocation of an awarded degree or title; denial or revocation of a pedagogical title or qualification category; disqualification from participating in certain legally defined bodies or holding specific positions prescribed by law.

- for higher education students, this may include: retaking an assessment; repeating a specific component of the educational program; expulsion from the institution; revocation of academic scholarships; or loss of tuition fee privileges provided by the institution (Pro osvitu, 2017).

However, the specific forms of academic accountability are determined by each HEI autonomously, in accordance with internal regulations approved by the institution's collegial governing body in coordination with the student self-government body.

An analysis of the websites of Ukrainian HEIs shows that the key regulatory documents governing compliance with academic integrity, as well as the identification and handling of violations, typically include: Code of Ethics; Code of Academic Integrity; Procedures for Detecting and Establishing Violations of Academic Integrity; Regulations on the Prevention and Detection of Academic Plagiarism; Procedures for Checking Dissertations for Academic Plagiarism; Regulations on the Academic Integrity Support Group; Orders and guidelines supporting academic integrity, among others.

To assess awareness and promote academic integrity among educational process participants, HEIs periodically conduct surveys among students and academic staff.

Based on an analysis of reports, conclusions, and survey results, the following observations can be made:

At the university level, rules for academic integrity have been approved. The main documents regulating academic integrity, as identified by educational process participants, include: the Code of Academic Integrity, the Regulation on the Academic Integrity Support Group, the Code of Ethics, and guidelines for preventing and detecting plagiarism in academic work.

Responsibility for upholding academic integrity principles within the university is shared by the academic integrity support group, university administration, and all participants of the educational process.

Academic integrity is promoted through: events (seminars, webinars, conferences, colloquia, competitions, etc.), the study of academic disciplines, the inclusion of academic integrity topics and content modules in educational components, preparation of research papers, and more.

To detect violations of academic integrity in academic, qualification, and coursework projects, HEIs use specialized software and appoint review commissions.

Many higher education institutions (HEIs) in Ukraine are implementing comprehensive approaches to the promotion of academic integrity. These include mandatory plagiarism checks for qualification papers, regular training sessions for both students and faculty, and the operation of electronic academic integrity monitoring systems.

Such practices contribute to the development of a robust culture of integrity, which reduces the frequency of violations and enhances public trust in degrees awarded by Ukrainian HEIs.

Despite the positive progress in integrating academic integrity principles into the educational environment of HEIs, a number of significant issues persist. A considerable proportion of students still demonstrate a low level of awareness regarding the meaning of academic integrity and the potential legal or academic consequences of its violation. This points to an insufficient level of preventive and informational efforts within the educational process.

At the same time, there is a lack of a unified methodology for assessing compliance with academic integrity standards, which complicates the objective comparison of indicators across different faculties, specializations, or institutions. Measures aimed at verifying academic integrity

are often formal in nature, limited to using anti-plagiarism software without further analysis or systematic follow-up, thereby reducing the effectiveness of overall integrity policies.

Another pressing issue is the insufficient motivation of academic staff to actively participate in cultivating a culture of integrity. This may be due to a lack of time, resources, or clear understanding of the mechanisms for implementing integrity principles in daily teaching practices.

Having considered various aspects of academic integrity – from the need for its popularization among all participants in the educational process to mechanisms for recognizing and responding to violations – several effective strategies for overcoming current challenges can be identified.

First and foremost is the need for a systemic and targeted awareness-raising effort. This should include familiarizing students with the principles of academic integrity, presenting practical case studies and the consequences of violations, integrating this subject into educational disciplines, and adapting the information to the age and educational background of students.

The second important step involves improving the professional qualifications of academic staff in the areas of academic ethics, integrity standards, and modern anti-plagiarism technologies. This not only allows teachers to serve as role models for students but also helps deepen their understanding of their role in shaping an academic culture.

Special attention should be given to the active involvement of student self-government bodies in monitoring academic integrity compliance. Student participation in relevant committees, development of honor codes, and organization of awareness campaigns fosters an atmosphere of mutual accountability and equal partnership in creating an ethical academic environment.

In addition, it is important to initiate the creation of a unified national anti-plagiarism registry. Such a registry would ensure transparency in checking students' written works, prevent duplication of texts across different institutions, and support centralized monitoring of academic plagiarism cases. This registry should function not only as a technical tool but also as a means of institutionalizing academic integrity at the national level.

Thus, academic integrity is not only a behavioral norm for educational process participants but also a fundamental principle that determines the quality,

credibility, and legitimacy of learning outcomes. It serves as an ethical framework upon which the modern higher education system – oriented toward European and global standards – is built.

Its full integration into the internal quality assurance system of HEIs promotes the development of academic culture, transparency, and accountability, while also creating conditions for fair evaluation, mutual respect, and collaborative interaction between educators and students.

A systematic and consistent implementation of academic integrity policies enhances the reputation of HEIs, builds trust among employers, the academic community, and international partners. In the context of educational globalization and expanding academic mobility, adherence to high integrity standards is a prerequisite for integrating Ukrainian higher education into the European Higher Education Area.

As a result of the analysis of academic integrity as a key element of internal quality assurance systems, it can be concluded that integrity forms the foundation of trust, openness, and responsibility within the educational process. Academic integrity not only

defines ethical standards for behavior among all participants in the academic environment but also acts as a strategic factor in improving the quality of educational services, shaping academic culture, and enhancing the international reputation of HEIs.

Conclusions and prospects for further research. Effective implementation of academic integrity principles requires a comprehensive approach that includes systematic outreach, faculty professional development, active student involvement, refinement of regulatory frameworks, and the introduction of modern technological tools for preventing violations. Establishing a unified national control mechanism – such as an anti-plagiarism registry – and a transparent accountability system for violations are necessary to strengthen both the internal quality of education and public trust in educational institutions.

Therefore, ensuring academic integrity is not only a timely necessity but also a guarantee of the sustainable development of Ukrainian higher education institutions in the context of European integration and global competition in the educational sphere.

REFERENCES:

1. Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On Education: Law of Ukraine], 2017 r. zi zminamy № 4353-IX vid 15.04.2025 r. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8F+%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0+#w1_1 (data zvernennia: 18.03.2025 r.)
2. Dovidka pro rezultaty provedennia opytuvannia «Akademichna dobrochesnist v ZVO» [Report on the results of the survey «Academic Integrity in Higher Education Institutions»]. Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Retrieved from: <https://url.udpu.edu.ua/MmRiMmJjZG> (data zvernennia: 01.05.2025 r.)
3. Dovidka pro rezultaty provedennia opytuvannia «Akademichna dobrochesnist v ZVO dlia NPP» [Report on the results of the survey «Academic Integrity in Higher Education Institutions for Academic Staff»]. Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Retrieved from: <https://url.udpu.edu.ua/N2FjZmI4ZW> (data zvernennia: 01.05.2025 r.)
4. Tytska, Ya. (2018). «Akademichna dobrochesnist» ta «Akademichna vidpovidalnist» u zabezpechenni yakosti osvity [«Academic Integrity» and «Academic Responsibility» in Ensuring Education Quality]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. Teoriia derzhavy i prava*, 11, 192–195. Retrieved from: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/11/37.pdf?fbclid=IwAR1W>
5. Nedohibchenko, Ye. H. (2017). Akademichna dobrochesnist: skladovi element [Academic Integrity: Constituent Elements]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, 6, 13–21.
6. Kolesnikov, A. (2019). Akademichna dobrochesnist v ukrainskomu osvitno-naukovomu prostori: problemy ta sotsialni zahrozy [Academic Integrity in the Ukrainian Educational and Scientific Space: Problems and Social Threats]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*, 24, 122–128.
7. Ulianova, H. O., & Baadzy, N. P. (2022). Akademichna dobrochesnist yak osnova akademichnoho uspikhu [Academic Integrity as the Foundation of Academic Success]. *Pravova pozytsiia*, 4(37), 98–103.
8. Lysenko, L. V. (2020). Akademichna dobrochesnist yak chynnyk zabezpechennia yakosti osvity [Academic Integrity as a Factor in Ensuring the Quality of Education]. *Vyshcha shkola*, 1, 15–19.
9. Spirina, O. A. (2019). Formuvannia kultury akademichnoi dobrochesnosti u studentiv [Formation of Academic Integrity Culture among Students]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, 183, 102–106.

10. Dotsenko, I.O. (2022). Akademichna dobrochesnist u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [Academic Integrity in the Quality Assurance System of Higher Education]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 32 (1), 31–42.

BIBLIOGRAPHY:

1. Про освіту: Закон України, 2017 р. зі змінами № 4353-IX від 15.04.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8F+%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0+#w1_1 (дата звернення: 18.03.2025 р.)
2. Довідка про результати проведення опитування «Академічна доброчесність в ЗВО» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL: <https://url.udpu.edu.ua/MmRiMmJjZG> (дата звернення: 01.05.2025 р.)
3. Довідка про результати проведення опитування «Академічна доброчесність в ЗВО для НПП» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL: <https://url.udpu.edu.ua/N2FjZmI4ZW> (дата звернення: 01.05.2025 р.)
4. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «Академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти. *Підприємництво, господарство і право. Теорія держави і права*. 2018. 11. С. 192–195. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/11/37.pdf?fbclid=IwAR1W>
5. Недогібченко Є. Г. Академічна доброчесність: складові елементи. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 6. С. 13–21.
6. Колесніков А. Академічна доброчесність в українському освітньо-науковому просторі: проблеми та соціальні загрози. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2019. Вип. 24. С. 122–128.
7. Ульянова Г. О., Бааджи Н. П. Академічна доброчесність як основа академічного успіху. *Правова позиція*. 2022. №4(37), 98–103.
8. Лисенко Л. В. Академічна доброчесність як чинник забезпечення якості освіти. *Вища школа*. 2020. № 1. С. 15–19.
9. Спіріна О. А. Формування культури академічної доброчесності у студентів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 183. С. 102–106.
10. Доценко І. О. Академічна доброчесність у системі забезпечення якості вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Вип. 32 (1-2022). С. 31–42.

УДК 364.4:303.1]:[378.018.8:364.4](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.13>

Тетяна КОЧУБЕЙ

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-9104-8442

Світлана РОЄНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-1250-6458

Бібліографічний опис статті: Кочубей, Т., Роєнко, С. (2025). Теоретичні та методичні аспекти підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень у соціальній роботі. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 92–99, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.13>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Розглянуто особливості теоретико-методичної підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень у соціальній сфері. Наголошено на важливості формування у здобувачів вищої освіти теоретичних і практичних знань про наукові методи, принципи, методологію дослідження у соціальній сфері. У статті проаналізовано рівні методологічного аналізу та окреслено роль навчальної дисципліни «Теорія і методика наукових досліджень у соціальній роботі» у процесі формування загальних і фахових компетентностей майбутніх соціальних працівників. Особливу увагу приділено значенню курсу для опанування основ наукової діяльності, зокрема методики підготовки доповідей, написання наукових статей та інших дослідницьких навичок.

З'ясовано, що важливу роль у процесі навчання відіграє практичне опанування різних форм дослідницької діяльності. Зокрема, йдеться про опрацювання форм і методів роботи з науковими джерелами, а також формування вмінь ефективного пошуку наукової інформації.

Встановлено, що важлива роль при підготовці майбутніх соціальних працівників відводиться опануванню ними програмних результатів навчання та формування у них соціальних навичок. Охарактеризовано роль самостійної роботи здобувачів вищої освіти в процесі підготовки їх до проведення наукових досліджень у соціальній роботі.

Метою статті є висвітлення теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень у соціальній роботі, особливостей формування в них інтегральної, загальних і спеціальних компетентностей, а також результатів навчання та ролі самостійної роботи й можливостей формування дослідної компетентності у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Закцентовано увагу на важливості опанування майбутніми соціальними працівниками програмних результатів навчання, зокрема таких як: критично оцінювати результати наукових досліджень і різні джерела знань про практики соціальної роботи, застосовувати іноземні джерела при виконанні завдань науково-дослідної та прикладної діяльності, висловлюватися іноземною мовою як усно, так і письмово; збирати та здійснювати кількісний і якісний аналіз емпіричних даних; застосовувати загальне та спеціалізоване програмне забезпечення для вирішення професійних задач та здійснення наукового дослідження; визначати методологію прикладного наукового дослідження та застосовувати методи кількісного та якісного аналізу результатів, у тому числі методи математичної статистики.

Ключові слова: підготовка, майбутні соціальні працівники, компетентності, програмні результати навчання, проведення наукових досліджень.

Tetiana KOCHUBEI

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-9104-8442

Svitlana ROIENKO

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-1250-6458

To cite this article: Kochubei, T., Roienko, S. (2025). Teoretychni ta metodychni aspekty pidhotovky maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do provedennia naukovykh doslidzhen u sotsialnii roboti [Theoretical and methodological aspects of preparing future social workers for scientific research in social work]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 92–99, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.13>

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PREPARING FUTURE SOCIAL WORKERS FOR SCIENTIFIC RESEARCH IN SOCIAL WORK

The features of theoretical and methodological preparation of future social workers for conducting research in the social sphere are considered. The importance of forming theoretical and practical knowledge of scientific methods, principles, and methodology of research in the social sphere in higher education is emphasized. The levels of methodological analysis are highlighted and the possibilities of the primary discipline «Theory and Methods of Scientific Research in Social Work» in the development of future social workers' general and special competencies, as well as methods of preparing reports and writing scientific articles, etc. are determined.

It has been found that practical mastery of various forms of research activity plays an important role in the learning process. In particular, this involves studying the forms and methods of working with scientific sources, as well as developing skills for the effective search of scientific information.

It has been established that an important role in the training of future social workers is assigned to their mastery of programmatic learning outcomes and the formation of social skills. The role of independent work of higher education applicants in the process of preparing them for research in social work is characterized. The purpose of the article is to highlight the theoretical and methodological foundations of training future social workers to conduct research in social work, the formation of their integral competence, general and special competencies, program learning outcomes and the role of independent work and opportunities for the formation of research competence in the process of training higher education students. Attention is focused on the importance of mastering the programmatic learning outcomes by future social workers, in particular, the following: critically evaluate the results of scientific research and various sources of knowledge about social work practice, use foreign sources in performing research and applied activities, express themselves in a foreign language, both orally and in writing; collect and analyze quantitative and qualitative empirical data; use general and specialized software to solve professional problems.

Key words: training, future social workers, competencies, programmatic learning outcomes, research.

Актуальність проблеми. У процесі підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень у соціальній роботі досить важливе значення належить формуванню у них теоретичних та практичних знань про наукові методи, принципи, методологію дослідження у соціальній роботі, визначення рівнів методологічного аналізу, методики підготовки повідомлень, доповідей та наукових статей тощо. Адже, як стверджує Т. Семигіна у статті «Чи завжди цифри мають значення: огляд парадигм дослідження у соціальній роботі», опираючись на твердження Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи, «дослідження у соціальній роботі спираються на різноманітні методології та методи, визнають множинність, різноманітність, багатовісні реалії/істини та різні способи дослідження та пізнання. При цьому осо-

бливого значення набуває критичний аналіз різних контекстів, в яких відбувається дослідження, використання різних гносеологічних підходів, опертя на якісні, кількісні та змішані методи. Ці мультиметодні дослідження у соціальній роботі здійснюються, зокрема, задля того, щоб допомогти зрозуміти індивідуальні, міжособистісні та ширші соціальні й структурні проблем, а також їх наслідки» (Семигіна, 2020, с. 3002).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення наукових досліджень у соціальній роботі привертали увагу низки науковців. Зокрема, ще у 2009 році М. Букач, Т. Попова та Н. Клименюк соціальну роботу розглядали як галузь наукових знань, що ґрунтується на системі підходів, принципів, закономірностей, які забез-

печені сукупністю методів дослідження (Букач, Попова, Клименюк, 2009).

У монографії «Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу» розкрито особливості організації наукової діяльності в закладах освіти. Автори обґрунтували методологію реалізації науково-дослідної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів (Концепція та методологія реалізації, 2016)

Серед низки наукових досліджень варто виділити також статтю С. Сапожникова «Деякі аспекти формування дослідницької компетентності студентів закладів вищої освіти України у процесі фахової підготовки» в якій зацентовано увагу на аспектах формування дослідницької компетентності у студентів закладів вищої освіти України у процесі фахової підготовки (Сапожников, 2019).

Вагомий внесок у дослідження теоретичних та методичних аспектів підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень у соціальній роботі зроблено Т. Семигіною (Семигіна, 2001; Семигіна, 2020; Семигіна, 2021),

Водночас аналіз проведених досліджень засвідчує, що проблема теоретичних та методичних аспектів підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень у соціальній роботі не була предметом окремого спеціального дослідження, що вказує на актуальність проблеми.

Метою статті є висвітлення теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень у соціальній роботі, особливостей формування в них інтегральної, загальних і спеціальних компетентностей, а також результатів навчання та ролі самостійної роботи й можливостей формування дослідної компетентності у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини здійснюється відповідно до освітньої програми Соціальна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота галузі знань 23 Соціальна

робота (Освітня програма, 2024). Особлива увага у цьому процесі приділяється підготовці до науково-пошукової діяльності, що передбачає, насамперед, формування у майбутніх соціальних працівників цілісного уявлення про науку як систему знань і методів пізнання, а також набуття ними навиків планування та проведення науково-дослідної роботи, вмінь використовувати методи наукового дослідження та обробку отриманих результатів. Вагоме значення має практичне опанування різноманітних форм дослідної роботи, зокрема: вивчення та узагальнення досвіду у соціальній роботі; психолого-педагогічне обстеження; соціологічне дослідження; соціологічний експеримент; психолого-педагогічний експеримент; вивчення форм та методів роботи з науковою літературою та набуття вміння пошуку необхідної наукової інформації; оформлення результатів науково-дослідної роботи студентів.

На сучасному етапі розвитку української науки зростають вимоги щодо оволодіння здобувачами вищої освіти сучасною методологією та новими науковими методами дослідження, а також уміння орієнтуватися в науковому інформаційному просторі тощо. У цьому контексті ключову роль відіграє навчальна дисципліна «Теорія і методика наукових досліджень у соціальній роботі», мета якої полягає в опануванні здобувачами вищої освіти теоретичних та методичних основ та навиків здійснення наукових досліджень у соціальній сфері. Програма цієї навчальної дисципліни розроблена відповідно освітньо-професійної програми Соціальна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота галузі знань 23 Соціальна робота (Освітня програма, 2024).

У цьому контексті завдання освітнього компонента «Теорія і методика наукових досліджень у соціальній роботі» підготувати здобувачів вищої освіти до наукового виду діяльності реалізується через:

1) оволодіння знаннями (концептуальних засад проведення наукових досліджень; методології наукових досліджень; технологій наукових досліджень; видів й етапів наукових досліджень; змісту та форм організації наукових досліджень; особливостей проведення наукових досліджень; особливостей проведення науково-дослідницької діяльності);

2) розвиток універсальних навичок науковця (орієнтуватися в методології наукових досліджень; структурувати технології наукових досліджень; виокремлювати види і етапи наукових досліджень; організовувати проведення наукових досліджень; визначати науковий апарат дослідження) (Робоча програма, 2024).

При такому підході очікуваними результатами навчання виступають: інтегральна компетентність (ІК) – здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, яка передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог, та загальні компетентності (ЗК) – здатність розробляти й управляти проектами, здатність спілкуватися іноземною мовою, здатність проведення досліджень на відповідному рівні, здатність виявляти ініціативу та підприємливість, здатність до адаптації та дії в новій ситуації, здатність генерувати нові ідеї (креативність), здатність здобувати навички міжособистісної взаємодії (Робоча програма, 2024).

У процесі опанування навчальної дисципліни формуються такі спеціальні компетентності (СК): здатність до розуміння та використання сучасних теорій, методологій і методів соціальних та інших наук, у тому числі методи математичної статистики та кількісні соціологічні методи, стосовно завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі соціальної роботи; здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення; здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проєктувати та моделювати соціальні ситуації, в тому числі на етапі раннього втручання; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (експертами з інших галузей/видів економічної діяльності), налагоджувати взаємодію державних, громадських і комерційних організацій на підґрунті соціального партнерства; здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг; здатність упроваджувати результати наукового пошуку в практичну діяльність (Робоча програма, 2024).

Важливу роль у підготовці майбутніх соціальних працівників відіграє опанування результатів навчання, зокрема таких як: критично оцінювати результати наукових досліджень і різні

джерела знань про практики соціальної роботи, формулювати висновки та рекомендації щодо їх впровадження; застосовувати іноземні джерела при виконанні завдань науково-дослідної та прикладної діяльності, висловлюватися іноземною мовою як усно, так і письмово; збирати та здійснювати кількісний і якісний аналіз емпіричних даних; застосовувати загальне та спеціалізоване програмне забезпечення для вирішення професійних задач та здійснення наукового дослідження; визначати методологію прикладного наукового дослідження та застосовувати методи кількісного та якісного аналізу результатів, у тому числі методи математичної статистики; розробляти критерії та показники ефективності професійної діяльності, застосовувати їх в оцінюванні виконаної роботи, пропонувати рекомендації щодо забезпечення якості соціальних послуг та управлінських рішень; упроваджувати результати наукового пошуку в практичну діяльність. Також важливою вимогою при підготовці майбутніх соціальних працівників для сьогодення є формування у них соціальних навичок (soft skill), зокрема таких як: комунікабельність; вміння працювати в команді; комплексне розв'язання проблем; вміння міжособистісного спілкування, взаємодія з колегами, володіння тайм-менеджментом (Робоча програма, 2024).

Відповідно до проєкту освітньої програма Соціальна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота галузі знань 23 Соціальна робота вивчення освітнього компоненту «Теорія та методика наукових досліджень у соціальній роботі» передбачає опанування здобувачами таких змістових модулів і тем як: змістовий модуль 1. Сутність наукового пізнання у соціальній роботі (предмет і сутність науки в контексті наукових досліджень в соціальній роботі; специфіка, рівні та форми наукового пізнання; особливості наукового дослідження у соціальній сфері, процес наукового дослідження та його характеристика); змістовий модуль 2. Основоволожні принципи наукового дослідження (види й етапи наукових досліджень у соціальній роботі; структура і особливості підготовки випускної кваліфікаційної роботи), змістовий модуль 3. Методологічні засади наукового дослідження (завдання методології наукового дослідження (tasks of scientific research

methodology); методологічні принципи та підходи; емпіричні та теоретичні методи дослідження в соціальній роботі; технології наукового дослідження у соціальній роботі) (Освітня програма, 2025; Робоча програма, 2025).

Важливе значення у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників у межах освітнього компоненту «Теорія і методика наукових досліджень у соціальній роботі» має самостійна робота студентів, яка сприяє формуванню дослідницьких навичок, критичного мислення та здатності застосовувати наукові підходи у професійній діяльності.

Організація самостійної роботи здобувачів здійснюється за такими видами роботи: підготовка до лекційних та практичних занять, підготовка до проміжного контролю, виконання індивідуальних занять. Завдання для самостійної роботи спрямовані на формування практичних навчальних та професійних вмінь та навиків. Зміст завдань самостійної роботи визначається відповідно до тем, що вивчаються (підготовка до аудиторних занять, робота з підручником, посібником, укладання бібліографічного опису літературних джерел, планування та проведення дослідження, підготовка до усіх видів контролю тощо). У процесі підготовки за темами (питаннями) курсу, що віднесені для самостійного опрацювання особлива увага звертається на засвоєння зазначених ключових понять та термінів. До переліку питань, що пропонуються здобувачам вищої освіти для самостійного опрацювання входять такі як: поняття науки та історія її розвитку, об'єкт та предмет наукового дослідження, суть та методи наукового пізнання, особливості організації наукової діяльності в Україні (тема 1); наука як система наукового знання, специфіка наукового пізнання, ознаки наукового пізнання, рівні та форми наукового пізнання, принципи наукового пізнання (тема 2); науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти, напрями досліджень, вибір теми та реалізація наукового дослідження (тема 3); наукове дослідження та його характеристика, особливості проведення наукового дослідження, форми впровадження результатів наукового дослідження, а також провести анкетування та описати його результати з метою виявлення потреби надання соціальних послуг особам/сім'ям, спрямованих на подолання або мінімізацію складних життєвих

обставин (тема 4); здійснення аналізу поняття «наукове дослідження», визначене різними науковцями, та аналізу визначення поняття «наукова теорія», запропоноване різними вченими, обґрунтування рівнів методологічного аналізу та здійснення аналізу Всеукраїнської програми «Ментальне здоров'я» з метою підготовки тез (тема 5); визначення мети випускної кваліфікаційної роботи, здійснення аналізу тематики випускних кваліфікаційних робіт, описання структури випускної кваліфікаційної роботи, загальних вимог до оформлення випускної кваліфікаційної роботи, визначення інформаційного забезпечення, обрання теми та здійснення аналізу джерел відповідно до теми, описання особливостей підготовки до захисту випускної кваліфікаційної роботи (тема 6); розкриття змісту поняття про методологію і методи наукових досліджень, здійснення аналізу методів дослідження в контексті методологічного пізнання, визначень загальнонаукової та конкретнонаукової методології, обґрунтування завдань соціальної роботи як наукового напрямку, здійснення аналізу «Плану заходів на 2024–2026 роки з реалізації Концепції розвитку психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року» та підготовка тез (тема 7); дати загальну характеристику методологічним принципам та підходам, охарактеризувати методологічні принципи наукового дослідження в соціальній сфері, обґрунтувати методологічні підходи в теорії соціальної роботи, проаналізувати професійний стандарт «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» (тема 8); описати структуру наукового пізнання, розкрити сутність теоретичного та емпіричного дослідження, описати особливості емпіричного дослідження, здійснити спостереження над роботою з клієнтами працівників Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради та описати їхній досвід роботи (тема 9); охарактеризувати процеси наукового дослідження, обґрунтувати обрану тему наукового дослідження та визначити її робочу гіпотезу, розкрити мету, завдання, об'єкт й предмет дослідження, обрати тему дослідження, провести анкетування серед клієнтів Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради та описати його результати (з досвіду Управління праці та соціального захисту населення Уманської місь-

кої ради) (тема 10) (Робоча програма, 2025; Всеукраїнська програма; Про затвердження плану заходів, 2024; Професійний стандарт, 2024).

Важливу роль у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників до проведення наукових досліджень відіграють також індивідуальні навчально-дослідні завдання, які включають опрацювання наукових статей за тематикою лекцій, підготовку презентацій до лекційних занять, а також аналіз професійного стандарту «Фахівець із соціальної роботи», професійного стандарту «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» та здійснення аналізу Державного стандарту соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин (Професійний стандарт, 2020; Професійний стандарт, 2024; Державний стандарт, 2020).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі опанування освітнього компоненту «Теорія і методика наукових досліджень у соціальній роботі» у здобувачів вищої освіти формуються знання та вміння про загальну характеристику наукового дослідження, процедуру проведення наукового

дослідження та його основні етапи, методи наукового дослідження та вимоги до оформлення його результатів. Вивчення навчальної дисципліни дозволяє сформувати у майбутніх соціальних працівників такі вміння як: визначати логіку дослідження, працювати з першоджерелами, застосовувати емпіричні та теоретичні методи дослідження, організовувати процедуру дослідження, оформляти результати наукового дослідження у формі реферату, тез, наукової статті, курсової роботи, доповіді тощо.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі розвитку науки в Україні та наукової галузі 23 Соціальна робота, інтернаціоналізації вищої освіти і науки, методології наукових досліджень у соціальній роботі, методологічних засадах наукових досліджень та в розвитку інноваційних підходів до наукових досліджень.

Подальші дослідження у сфері соціальної роботи можуть не лише підвищити значення його розвитку, але й сприятимуть базовим знанням про форми, методи дослідження, які допоможуть удосконалити наявні знання й уміння та забезпечити максимальну користь у процесі проведення наукових досліджень у соціальній роботі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Букач М. М., Попова Т. С., Клименюк Н. В. Основи наукових досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. / за ред. М. М. Букача. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 2016. 284 с.
2. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». URL: <https://howareu.com/> (дата звернення: 05.04. 2025).
3. Державний стандарт соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин: затв. наказом Міністерства соціальної політики України від 01 жовтня 2020 р. № 677. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1218-20#Text> (дата звернення: 05.04. 2025).
4. Дослідження у соціальній роботі : Антологія / упор. Т. Семігіна. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 230 с.
5. Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів : монографія / О. І. Бульвінська та ін.; за ред. О. Г. Ярошенко. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. 178 с.
6. Освітня програма (освітньо-професійна програма) Соціальна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА галузі знань 23 СОЦІАЛЬНА РОБОТА. Освітня кваліфікація: Магістр з соціальної роботи. Умань, 2024. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content> (дата звернення: 01.04. 2025).
7. Освітня програма (освітньо-професійна програма) Соціальна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА галузі знань 23 СОЦІАЛЬНА РОБОТА. Освітня кваліфікація: Магістр з соціальної роботи : проект, Умань, 2025. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/upload> (дата звернення: 01.04. 2025). : <https://surli.cc/lmqllx>
8. Про затвердження плану заходів на 2024–2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 червня 2024 р. № 572-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/572-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04. 2025).

9. Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи» : затв. наказом М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 20.06.2020 р. № 1179. URL: <https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/88-1179.pdf> (дата звернення: 05.04. 2025).

10. Професійний стандарт «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» : затв. наказом Міністерством у справах ветеранів України від 31 грудня 2024 р. № 508 URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcaajpcgclefindmkaj/https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/706-ilovepdf_merged_13.pdf (дата звернення: 10.04. 2025).

11. Робоча програма навчальної дисципліни ОК 07 Теорія та методика наукових досліджень у соціальній роботі. Умань, 2024. URL: <https://surl.li/xyvxyz> (дата звернення: 10.04. 2025).

12. Робоча програма навчальної дисципліни ОК 07 Теорія та методика наукових досліджень у соціальній роботі : проєкт . Умань, 2025.

13. Сапожников С. В. Деякі аспекти формування дослідницької компетентності студентів закладів вищої освіти України у процесі фахової підготовки. *Фізико-математична освіта*. 2019. Випуск 3(21). С. 127-132.

14. Семигіна Т. Чи завжди цифри мають значення: огляд парадигм дослідження у соціальній роботі. *Traektorія Nauki = Path of Science*. 2020. Vol. 6. No 7. С. 3001–3011.

15. Семигіна Т. В. Використання дискурс-аналізу в дослідженнях із соціальної роботи. *Наукові записки*. Т. 19. Спеціальний випуск. 2001. С. 322–325.

REFERENCES:

1. Bukach, M.M., Popova, T.S., & Klymeniuk, N. V. (2016). *Osnovy naukovykh doslidzhen u sotsialnii roboti* [Fundamentals of scientific research in social work]. Mykolaiv [in Ukrainian].

2. Vseukrainska programa mentalnoho zdorovia «Ty yak?» [All-Ukrainian Mental Health Program «How Are You?»]. Retrieved from <https://howareu.com/> (Last accessed: 05.04. 2025) [in Ukrainian].

3. Bulvinska, O.I., & Yaroshenko, O.H. (Eds.). (2016). *Kontseptsii ta metodolohii realizatsii naukovo-doslidnytskoi diialnosti subiektiv navchalno-vykhovnoho protsesu universytetiv: Monohrafiia* [The concept and methodology of implementing research activities of university educational process subjects: Monograph]. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Derzhavnyi standart sotsialnoi posluhy sotsialno-psykholohichnoi rehabilitatsii osib iz zalezhnosti vid narkotychnykh zasobiv chy psykhotropnykh rehovyn: zatv. nakazom Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 01.10.2020 r. № 677 [State standard for the social and psychological rehabilitation service for persons dependent on narcotic drugs or psychotropic substances]. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1218-20#Text> (Last accessed: 05.04. 2025) [in Ukrainian].

5. Semyhina, T. (Eds.). *Doslidzhennia u sotsialnii roboti: Antolohiia* [Research in social work: Anthology]. (2021). Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu [in Ukrainian].

6. Osvitnia prohrama (osvitno-profesiina prohrama) Sotsialna robota drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 231 Sotsialna robota haluzi znan 23 Sotsialna robota. Osvitnia kvalifikatsiia: Mahistr z sotsialnoi roboty. [Educational Program: Social Work (Master's Degree), Specialty 231]. (2024). Uman. Retrieved from <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content> (Last accessed: 01.04. 2025) [in Ukrainian].

7. Osvitnia prohrama (osvitno-profesiina prohrama) Sotsialna robota drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 231 Sotsialna robota haluzi znan 23 Sotsialna robota. Proiekt. [Educational Program: Social Work (Master's Degree), Project version]. (2025). Uman. Retrieved from <https://surl.cc/lmqllx> (Last accessed: 01.04. 2025) [in Ukrainian].

8. Profesiyni standart «Fakhivets iz sotsialnoi roboty»: zatv. nakazom Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 20.06.2020 r. № 1179 [Professional Standard «Social Work Specialist»]. (2020). Retrieved from <https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/88-1179.pdf> Last accessed: 05.04. 2025) [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2024–2026 roky z realizatsii Kontseptsii rozvytku okhorony psykichnoho zdorovia v Ukraini na period do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.06.2024 r. № 572-r [Government resolution on the mental health development strategy]. (2024). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/572-2024-p#Text> (Last accessed: 05.04. 2025) [in Ukrainian].

10. Profesiyni standart «Fakhivets iz suprovodu veteraniv viiny ta demobilizovanykh osib»: zatv. nakazom Ministerstvom u spravakh veteraniv Ukrainy vid 31.12.2024 r. № 508. [Professional Standard «Veteran Support Specialist»]. (2024). Retrieved from https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/706-ilovepdf_merged_13.pdf (Last accessed: 10.04. 2025) [in Ukrainian].

11. Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny ОК 07 Teoriia ta metodyka naukovykh doslidzhen u sotsialnii roboti. [Syllabus of the course «Theory and Methodology of Scientific Research in Social Work»]. (2024). Uman. Retrieved from <https://surl.li/xyvxyz> (Last accessed: 10.04. 2025) [in Ukrainian].

12. Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny OK 07 Teoriia ta metodyka naukovykh doslidzhen u sotsialnii roboti: Proiekt [Draft syllabus of the course «Theory and Methodology of Scientific Research in Social Work»]. (2025). Uman [in Ukrainian].

13. Sapozhnykov, S.V. (2019). Deiaki aspekty formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti studentiv zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy u protsesi fakhovoi pidhotovky [Some aspects of forming students' research competence in the professional training process]. *Fizyko-matematychna osvita – Physical and Mathematical Education*, 3(21), 127–132 [in Ukrainian].

14. Semyhina, T. (2020). Chy zavzhdy tsyfry maiut znachennia: ohliad paradyhm doslidzhennia u sotsialnii roboti [Do numbers always matter? Review of research paradigms in social work]. *Traektorii Nauki – Path of Science*, 6(7), 3001–3011 [in Ukrainian].

15. Semyhina, T.V. (2001). Vykorystannia dyskurs-analizu v doslidzhennykh iz sotsialnoi roboty [Use of discourse analysis in social work research]. *Naukovi zapysky*, 19 (Special Issue), 322–325 [in Ukrainian].

УДК 364-786:355.1-057.36-057.75]:352-048.87](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.14>

Оксана КРАВЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-9732-6546

Бібліографічний опис статті: Кравченко, О. (2025). Міжсекторальна співпраця на рівні громади щодо комплексної реабілітації ветеранів та ветеранок. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 100–108, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.14>

МІЖСЕКТОРАЛЬНА СПІВПРАЦЯ НА РІВНІ ГРОМАДИ ЩОДО КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК

У статті визначено і схарактеризовано основних суб'єктів (місцеві органи влади, громади, заклади вищої освіти, заклади охорони здоров'я, заклади соціальної сфери та громадськість, ветерани) системи міжсекторальної співпраці на рівні громади щодо комплексної реабілітації ветеранів/ветеранок (медична реабілітація, соціальна реабілітація, професійна реабілітація, психологічна реабілітація, соціокультурна реабілітація, соціально-педагогічна реабілітація, освітня реабілітація, сімейна реабілітація).

Узагальнено досвід Уманської міської територіальної громади щодо функціонування механізму комплексної реабілітації ветеранів: медична реабілітація (медикаментозне лікування; протезування; послуги міждисциплінарної реабілітаційної команди); соціальна реабілітація (широка мережа соціальних послуг та соціальних установ; забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації; послуги реабілітаційних центрів; послуга інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму; консультування та інформування; забезпечення безбар'єрності в громаді); професійна реабілітація (послуги з працевлаштування, грантова програма Є робота); освітня реабілітація (первинна або додаткова освіта; профорієнтація; підвищення кваліфікації; послуги Центру ветеранського розвитку на базі ЗВО); соціально-педагогічна реабілітація (волонтерська і громадська діяльність в громаді; групи взаємодопомоги, соціальне виховання та соціалізація); соціокультурна реабілітація (формування культури взаємопідтримки в громаді; інтеграція бізнесу, ВПО, громадськості); сімейна реабілітація (соціальний супровід сімей, підтримка дружин ветеранів та членів їхніх родин, створення просторів для сімейного дозвілля, послуги відпочинку та оздоровлення); психологічна реабілітація (індивідуальні консультації, тренінгова діяльність, спільні зустрічі, створення ветеранського хабу).

Ключові слова: соціальна робота, ветерани, міжсекторальна співпраця, реабілітація, громада.

Oksana KRAVCHENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Social and Psychological Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-9732-6546

To cite this article: Kravchenko, O. (2025). Mizhsektoralna spivpratsia na rivni hromady shchodo kompleksnoi rehabilitatsii veteraniv ta veteranok [Intersectoral cooperation at the community level on comprehensive rehabilitation of veterans]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 100–108, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.14>

INTERSECTORAL COOPERATION AT THE COMMUNITY LEVEL ON COMPREHENSIVE REHABILITATION OF VETERANS

The article identifies and describes the main actors (local authorities, communities, higher education institutions, healthcare institutions, social institutions and the public, veterans) of the system of intersectoral cooperation at the community level for the comprehensive rehabilitation of veterans (medical rehabilitation, social rehabilitation, vocational rehabilitation, psychological rehabilitation, socio-cultural rehabilitation, socio-pedagogical rehabilitation, educational rehabilitation, family rehabilitation).

The experience of the Uman city territorial community on the functioning of the mechanism of comprehensive rehabilitation of veterans is summarized: medical rehabilitation (medical treatment; prosthetics; services of an

interdisciplinary rehabilitation team); social rehabilitation (a wide network of social services and social institutions; provision of technical and other means of rehabilitation; services of rehabilitation centres; inclusive rehabilitation and social tourism service; counselling and information; ensuring barrier-free community); vocational rehabilitation (employment services, There is a job grant program); educational rehabilitation (primary or additional education; career guidance; advanced training; services of the Veteran Development Center based on higher education institutions); socio-pedagogical rehabilitation (volunteer and community activities; self-help groups; social education and socialization); socio-cultural rehabilitation (forming a culture of mutual support in the community; integration of business, s, and the public); family rehabilitation (social support for families, support for veterans' wives and their family members, creation of spaces for family leisure, recreation and health services); psychological rehabilitation (individual consultations, training activities, joint meetings, creation of a veteran hub).

Key words: social work, veterans, inter-sectoral cooperation, rehabilitation, community.

Актуальність проблеми. Наукова спільнота, фахівці і практики, представники територіальних громад та органів місцевого самоврядування, а також широке коло зацікавлених осіб здійснюють пошук ефективного алгоритму зі створення умов для формування індивідуальної траєкторії ветерана/ки послідовного повернення до цивільного життя. Водночас цей процес має бути двостороннім: не лише ветеран/ка мають пристосовуватися до існуючих соціальних норм і стандартів, а й суспільство в загальному має враховувати психоемоційний стан людини та її соціально-економічне становище. Актуалізується потреба узагальнення кращих практик задля обґрунтування підходу міжсекторальної співпраці на рівні громади (місцеві органи влади, громади, заклади вищої освіти, заклади охорони здоров'я, заклади соціальної сфери та громадськість, ветерани) щодо реінтеграції ветеранів. За результатами останніх досліджень, встановлено, що наразі відсутній визначений законодавством алгоритм, який встановлював би перелік заходів, спрямованих на послідовне повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя.

Водночас сьогодні ветерани після звільнення зі служби за місцем проживання мають змогу отримання кваліфікованої допомоги через запровадження проекту з підготовки фахівців із супроводу ветеранів та членів їхніх родин. Фактично в громадах відбувається з'ясування потреб та подальше консультування. Відповідно на громади лягає відповідальність з формування маршруту ветеранів після звільнення з військової служби, за яким вони мають рухатися, аби отримати інформацію щодо працевлаштування, здобуття освіти тощо (Людиноцентрична модель..., 2024).

Вжиття таких заходів вмотивовано не лише з позиції обов'язку і вдячності суспільства ветеранам, а й з погляду того, що саме вони

є потужним людським капіталом і після повернення виступатимуть рушійною силою соціально-економічного розвитку громади за умови формування відповідної державної політики щодо їх повернення до мирного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заслуговує на увагу дисертаційна робота Т. Захаріної, присвячена проблемі теоретичного узагальнення й наукового вирішення проблеми соціальної реінтеграції ветеранів російсько-української війни в закладах вищої освіти. Питання реабілітації учасників бойових дій досліджував А. Дуля та Т. Спіріна. Специфіці соціального обслуговування в громаді присвячена праця Л. Кримчук. Дієвий механізм підтримки ветеранів в громаді запропонований у статті Н. Тілікіної та І. Пеші. З позицій міждисциплінарності вирізняються дослідження Т. Семигіної та О. Столярик.

Метою статті є визначення і характеристика основних суб'єктів системи міжсекторальної співпраці на рівні громади щодо комплексної реабілітації ветеранів/ветеранок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи мету і завдання дослідження, виокремимо основні організації та установи, які функціонують в громаді, і серед напрямів діяльності яких є питання щодо реінтеграції демобілізованих осіб. Водночас узагальнимо практичний досвід Уманської міської територіальної громади у цьому аспекті.

Зклади охорони здоров'я. Доступ до послуг охорони здоров'я для ветеранів, зокрема щодо реабілітації та психологічної допомоги, є ключовим. Напрямами медичної підтримки є: проведення профілактичних оглядів, медичної реабілітації ветеранів війни; першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках; першочергове безкоштовне зубопротезування; безоплатна кваліфікована медична допомога у військово-медичних

закладах охорони здоров'я; безоплатне отримання ліків, лікарняних засобів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів тощо. У системі МОЗ діють окремі заклади, де демобілізовані учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни можуть пройти комплексну реабілітацію – медичну, фізичну та психологічну. Соціально-психологічну реабілітацію надають різні заклади та центри системи охорони здоров'я, які включені до Реєстру постачальників послуг із психологічної реабілітації ветеранам війни та членам їх сімей в різних областях України. Відповідно до Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» у медичних закладах функціонують міждисциплінарні реабілітаційні команди, які безпосередньо супроводжують реабілітаційний процес, в тому числі поранених ветеранів (Тілікіна Н., Пеша І., 2024).

Поряд із Міністерством охорони здоров'я України функціонує Національна служба здоров'я України (НСЗУ) є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій. НСЗУ відповідає за реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення, що має безпосередній вплив на отримання ветеранами пакету послуг відповідно до медичної реформи (Тілікіна Н., Пеша І., 2024).

Заклади охорони здоров'я забезпечують *медичну реабілітацію* для підтримки здоров'я і життєдіяльності в активній формі, а саме: надає можливість відновлення втрачених або ослаблених функційних можливостей людини, розвиток компенсаторних механізмів медикаментозного і курортного лікування, працею фізіотерапії, надає умови для повернення особи до нормальної життєдіяльності, профілактики ускладнень та рецидивів захворювання, оптимальної реалізації фізичного потенціалу.

Соціальний захист. Заклади соціальної сфери є ключовими в громаді щодо підтримки, представництва інтересів та формування маршруту поступового повернення до цивільного життя ветеранів, а також підтримки їхніх членів родин. По-перше, що стосується соціальних виплат (пенсій, житла, ліків та інших фінансових виплат), які передбачено чинним

законодавством, вони сприяють соціальному забезпеченню; по-друге, пріоритетним стає сфера соціального обслуговування в контексті довгострокових політик виявлення і опертя на сильні сторони ветерана та його родини (Огляд міжнародних практик..., 2023). Заклади соціальної сфери забезпечують *соціально-психологічну реабілітацію* – комплексну, багаторівневу і динамічну систему заходів, спрямованих на відновлення, розвиток та утвердження соціального статусу особистості, її психологічних функцій, якостей, властивостей; захист психічного здоров'я та соціального благополуччя; соціальне залучення до повноцінної життєдіяльності та дієздатності, включення в соціальні відносини на основі усунення обмежень життєдіяльності та створення доступного середовища.

Працевлаштування. Дієвим механізмом забезпечення соціальної та економічної інклюзії в громаді, а також ефективною пропозицією на шляху індивідуального маршруту повернення ветеранів до цивільного життя виступають послуги працевлаштування. Наразі державна служба зайнятості впроваджує програми підтримки ветеранів на шляху до працевлаштування та започаткування власної справи (Огляд міжнародних практик..., 2023). Такі ініціативи сприяють *професійній та трудовій реабілітації*, що дає можливість застосувати нові види професійних та трудових навиків ветерана для здобуття спеціальностей і працевлаштування з урахуванням розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які зможуть розширити можливості впровадження цих видів реабілітації, для створення додаткових робочих місць. Загалом професійна реабілітація повинна бути спрямована на відновлення або компенсацію порушених чи втрачених професійних навичок, знань і вмінь ветеранів та їх адаптацію до вимог відповідної професійної діяльності.

Освіта. Досить часто доводиться ветеранам змінювати фах і здобувати нові компетентності для подальшої життєдіяльності після повернення з військової служби. Освіта, навчання і працевлаштування: важливо гарантувати, щоб програми навчання та/чи розвитку бізнесу узгоджувалися з реалістичними та життєздатними можливостями працевлаштування на місцевому ринку праці. Заклади вищої освіти про-

понують освітні програми, а також здійснюють соціальну, психологічну, юридичну підтримку на базі Центрів ветеранського розвитку (Огляд міжнародних практик..., 2023). Поряд з цим забезпечується *освітня реабілітація* – можливість для розвитку особистості, оволодіння новими знаннями, уміннями та навичками, реалізації освітнього потенціалу, соціалізації.

Громадянське суспільство. Громадські об'єднання теж залучені до надання послуг, адвокації чи надання технічної підтримки й консультацій з конкретних питань. Для відновлення й зміцнення психічного здоров'я ветеранів війни необхідні багатосекторальні дії, до яких мають залучатися не лише державні, а й місцеві органи, а також неурядові організації (НУО). Це волонтерські організації, громадські організації ветеранів, дружин ветеранів, інститути громадських рад при центральних органах виконавчої влади, а також організації Товариства Червоного Хреста України. Інститут громадянського суспільства сприяють посиленню спроможності громади надавати послуги та долучати ветеранів до формування регіональної політики соціального захисту. Громадська діяльність за участю ветеранів позитивно впливає на розвиток особистості, допомагає в засвоєнні й прийнятті моральних стосунків, які склалися у сім'ї й суспільстві, прийнятті правових, економічних, громадянських і побутових відносин, посилює особистісні фактори становлення соціального досвіду і саморегуляції поведінки, створює умови для надання конструктивної допомоги в ключових і критичних ситуаціях соціалізації і самореалізації особистості людини, що і є завданням *соціально-педагогічної реабілітації*.

Приватний сектор. Сфера бізнесу та недержавні організації долучаються до реалізації ветеранської політики в громаді шляхом співфінансування цільових програм та програм реабілітації, створення приватних реабілітаційних центрів, розвиток соціального підприємництва тощо. Водночас приватний сектор є основним суб'єктом створення робочих місць та працевлаштування ветеранів. Поряд із іншими видами реабілітації соціокультурне середовище громади, формує усвідомлення духовних цінностей, культури відносин, що й забезпечує *соціокультурну реабілітацію*. Доцільними є заходи зі створення умов можливості повноцінної

участі ветеранів в соціокультурних подіях, що задовольняють духовні запити, розширюють загальний і культурний світогляд, сферу спілкування.

Ветерани. Класичним підходом у здійсненні комплексної допомоги в громаді є гасло «Нічого для ветеранів без ветеранів». Відповідно усі заходи, ініціативи і програми мають розроблятися за участі ветеранів, на основі вивчення потреб у короткостроковій і довгостроковій перспективах. Водночас підтримка членів родини ветерана є складовою усіх активностей в громаді. Участь у заходах спільно з членами родини забезпечує реабілітаційний ресурс для всієї сім'ї: спільне проведення часу, соціально-психологічна підтримка, спілкування з іншими родинами, можливість відпочити батькам від рутинних справ, демонстрація дитини як суб'єкта суспільного життя – все це є складовою *сімейної реабілітації*.

Психологічна та психотерапевтична допомога. Кластер психологічної та психотерапевтичної допомоги інтегрований до змісту і напрямів діяльності кожного із вищезначених суб'єктів міжсекторальної співпраці. Згідно норм законодавства та запитів сучасних реалій посади психологів наявні у закладах охорони здоров'я, соціальної сфери, освіти, служб зайнятості тощо. Поряд із державним сектором послуги практичного психолога можуть надавати недержавні організації, громадський сектор та фізичні особи, з числа ветеранів в тому числі. Означена професійна діяльність сприяє *психологічній реабілітації*, спрямованій на подолання негативних наслідків травматизації чи інвалідності, вироблення позитивного настрою, психологічної впевненості у власних силах, адекватну адаптацію та інтеграцію в суспільстві. Згідно з чинним законодавством, психологічна допомога в реабілітації – діяльність, спрямована на відновлення та підтримку функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній та духовній сферах із застосуванням методів психологічної та психотерапевтичної допомоги у формах психотерапії, психологічного консультування або першої психологічної допомоги (Закон України «Про реабілітацію...», 2022).

Завдяки підходу міжсекторальної співпраці в громаді відбувається інтеграція медичних, психотерапевтичних, психологічних, соціаль-

них та освітніх послуг в єдину мережу, формується культура та надаються ресурси для самопомоги, залучаються користувачі послуг до участі на всіх рівнях.

В умовах міжсекторальної співпраці задля ефективної своєчасної адресної допомоги актуалізується *принцип перенаправлення* між різними суб'єктами. Головне завдання цього принципу – ефективне адресне задоволення потреб ветеранів на основі визначення його проблеми (оцінити рівень складності проблеми, виявити внутрішні ресурси людини для вирішення цієї проблеми) та скерування до відповідного надавача послуг (визначити організацію, що має необхідні ресурси та повноваження; скоординувати з цим надавачем послуг; поінформувати ветерана про наявні послуги; надати контактну інформацію; забезпечувати конфіденційність) з метою розв'язання цієї проблеми (Реінтеграція ветеранів..., 2022). Цей принцип визначений Міжвідомчою робочою групою ООН з питань роззброєння, демобілізації та реінтеграції як система інформаційного консультування і скерування (ICRS), загальна мета якої: забезпечити життєво важливе інформування та скерування «учасників бойових дій» і готувати їх до повернення до цивільного життя. Бажано, щоб цей процес розпочинався якомога раніше у випадку демобілізації та в тій чи іншій формі тривав упродовж усього процесу реінтеграції. Хоча акцент ICRS часто на економічній реінтеграції, ця система також може використовуватися для того, щоб здійснювати картування й перенаправляти людей на отримання інших видів послуг (Огляд міжнародних практик, 2023).

Ціннісноорієнтованим в реалізації принципу між секторальної співпраці є *принцип прав людини і справедливості*: дотримання та адвокація прав ветеранів, протидія будь-яким проявам дискримінації, формування толерантності в суспільстві, дотримання засад гендерної рівності, створення без бар'єрного простору в громаді.

У межах міжсекторальної співпраці серед форм підтримки ветеранів та членів їхніх родин у громаді є *створення, реалізація і фінансування регіональних цільових програм*, які можна класифікувати за типами: підтримка ветеранів як складова загальної програми громади; комплексна програма ветеранів у гро-

маді; програма спеціалізованого спрямування підтримки ветеранів у громаді. За видами програми розвитку громади у сфері ветеранської політики поділяються: програми соціального захисту; програми забезпечення житлом; програми з охорони здоров'я; програми підтримки підприємництва; програми щодо фізичної культури та спорту; програми підтримки громадянського суспільства.

Узагальнимо практичний досвід Уманської міської територіальної громади, на території якої станом на січень 2025 р. проживає: 1310 осіб з числа учасників АТО/ООС та Захисників і Захисниць України, з них 1052 отримали статус учасника бойових дій, 197 осіб з інвалідністю внаслідок війни; 50 родин військовослужбовців зниклих безвісти, 5 родин військовослужбовців, які перебувають у полоні, 125 сімей загиблих та померлих військовослужбовців, з числа учасників АТО/ООС та Захисників України.

На основі опитування Захисників та Захисниць в громаді було вивчено їхні потреби: 73,8 % – зазначили про потреби зміцнення здоров'я; 15,2 % – про потреби у працевлаштуванні; 18,4 % – про освітні послуги; 23,9 % – про потребу житла; 26 % – про гуманітарну допомогу; 86,6 % – про психологічну допомогу.

В територіальній громаді реалізуються **6 програм соціального захисту Захисників України та членів сімей загиблих (померлих), зниклих безвісти та полонених військовослужбовців**:

- комплексна програма щодо медичного, соціального забезпечення, адаптації, психологічної реабілітації, професійної підготовки (перепідготовки) учасників антитерористичної операції, родин Героїв Небесної Сотні, постраждалих під час Революції Гідності та бійців – добровольців на 2021-2025 роки;

- забезпечення учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил, бійців – добровольців, які брали участь у захисті територіальної цілісності та державного суверенітету на Сході України та осіб, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, та членів їх сімей житлом у 2021-2025 роках;

- соціальної допомоги «Турбота» на 2021-2027 роки;

- комплексна програма соціального захисту та підтримки Захисників і Захисниць України, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Уманської міської територіальної громади на 2023 – 2026 роки;

- національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021-2025 роки;

- пільгового зубопротезування окремих категорій громадян Уманської міської територіальної громади на 2021 – 2025 роки.

У 2025 р. підготовлено *Операційний план заходів з реалізації Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року на 2025-2027 роки в Уманській міській територіальній громаді*.

Для формування єдиної системи надання допомоги Захисникам України в *Управлінні праці та соціального захисту населення Уманської міської ради* у відділі обслуговування та реабілітації пільгових категорій громадян утворено *сектор ветеранської політики*.

В складі Центру інтегрованих соціальних послуг *функціонує служба (відділ) соціальної роботи у громаді*, в якій фахівці із соціальної роботи працюють безпосередньо з військовими та їх сім'ями за місцем проживання.

Для забезпечення соціальної роботи з ветеранами в Центрі інтегрованих соціальних послуг *працюють фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб*.

Громада розподілена на мікрорайони, за кожним з яких закріплений фахівець, який визначає потреби, проводить обстеження матеріально-побутових умов проживання родин Захисників України, про що складаються соціальні паспорти та оцінки потреб сім'ї. За результатами таких обстежень максимально вирішуються питання щодо винайдення шляхів їх вирішення.

Діє Центр допомоги учасникам антитерористичної операції. В ході зустрічей обговорюються проблемні питання, вносяться пропозиції щодо шляхів їх вирішення, направляються клопотання до організацій, установ.

На базі *Реабілітаційного комплексу «Гармонія»* у лютому 2023 року створено *ветеранський Хаб «Сильні духом»*, який став важливою частиною підтримки ветеранів, Захисників

і Захисниць України та їх родин. Затверджено Положення про ветеранський Хаб. Хаб працює для надання комплексної допомоги – від соціальної адаптації до психологічної підтримки. Окрім ветеранів, тут можуть отримати допомогу дружини Захисників, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, родини зниклих безвісти та тих, хто перебуває в полоні. Головною метою створення Хабу є сприяння соціалізації та реінтеграції ветеранів у суспільство, забезпечення їхніх законних прав, а також надання всебічної психологічної, соціальної та культурної підтримки. Особливий акцент робиться на забезпеченні прав ветеранів на захист і допомогу, розвитку їхніх творчих та культурних інтересів, а також зміцненні родинних зв'язків та соціального благополуччя родин учасників війни.

Щоденно проводиться індивідуальна робота з ветеранами. Розширені щотижневі зустрічі в Хабі проходяться у четвер о 15:00, де ветерани та їхні родини можуть обговорювати теми, що їх цікавлять, у невимушеній та дружній атмосфері. Запрошуються керівники служб зайнятості, освіти, охорони здоров'я, банківських установ, Пенсійного Фонду, тощо, які відповідають на питання, які турбують ветеранів. На засіданнях постійно проводиться роз'яснювальна робота щодо пільг і компенсацій, можливостей психологічної реабілітації, надання соціально-реабілітаційних послуг.

Психологи ведуть прийом щоденно за затвердженим графіком.

Для підтримки ментального здоров'я сімей військовослужбовців організовуються спільні заходи на базі *Служби первинного соціально психологічного консультування для дітей та їх батьків*, де спеціалісти, фахівці із соціальної роботи та психологи управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради, психологи мобільної бригади соціально психологічної допомоги, волонтери, студенти та викладачі вищих навчальних закладів проводять арт-терапевтичні практики, індивідуальні та групові заняття з психологом, майстер-класи.

В межах проекту *«Поруч»* за програмою *«Діти і війна. Навчання технік зцілення»* проводяться психологічні заняття та арт-практики для зцілення дітей військовослужбовців та молоді.

Фахівці із соціальної роботи визначають потреби родин Захисників та Захисниць України, про що складаються акти оцінки потреб, соціальні паспорти. За результатами опитувань максимально вирішуються питання щодо винайдення шляхів їх вирішення.

Спільно ветеранським Хабом *фахівці Центру життєстійкості* надають комплексні психо-соціальні послуги з формування життєстійкості, яка є складовою Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», за ініціативи Першою леді Оленою Зеленською. Психологи та фахівці із соціальної роботи проводять групові та індивідуальні консультації, тренінги, арт-терапевтичні практики для дорослих та дітей, особливо акцентуючи увагу на допомозі родинам військовослужбовців. Важливим компонентом діяльності Центру є адаптація внутрішньо переміщених осіб та зміцнення сімейних зв'язків у громадах.

Водночас, у співпраці з *соціальним Хабом «Авдіївка. Вільні люди. Так було, так буде»*, двічі на тиждень проводяться заняття з йоги для покращення ментального здоров'я дружин і матерів військовослужбовців.

Ветеранський Хаб «Сильні духом» співпрацює з Центром ветеранського розвитку, який створено в серпні 2024 року на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та працює з питань реінтеграції та забезпечення можливостей для навчання та розвитку.

Також працюють гарячі лінії для підтримки учасників АТО/ООС, Захисників і Захисниць України та членів їхніх родин.

Спільно з громадськими організаціями та волонтерськими об'єднаннями **Хаб «Сильні духом»** активно залучає партнерів до участі в реалізації соціальних і гуманітарних ініціатив, активно сприяє по наданню допомоги ветеранам та їхнім родинам.

Представники громадських та волонтерських організацій входять до складу Громадської ради при виконавчому комітеті Уманської міської ради, комісій, комітетів, координаційний рад. Ветеранський Хаб тісно співпрацює з волонтерськими та міжнародними організаціями.

В громаді діє *11 громадських організацій ветеранського напрямку*: «Незламний дух воїна», «Ветерани та інваліди війни з числа

учасників АТО «БУЛАТ», «Уманська міськрайонна спілка учасників АТО/ООС та осіб з інвалідністю внаслідок війни», «Всеукраїнське об'єднання учасників бойових дій та волонтерів АТО», «Координаційний центр захисників Уманщини», «Всеукраїнське правозахисне об'єднання «Інше життя», «Уманська об'єднана спілка ветеранів АТО, ветеранів, інвалідів армії», «Жінок учасників бойових дій «Краса та сила», «Сімей учасників АТО «Родина героя»», «Оберіг воїна», «Членів сімей зниклих безвісти осіб та полонених «З вірою в серці» та 8 волонтерських організацій: Уманська міськрайонна волонтерська організація «Разом», волонтерський Центр «До Перемоги», Уманський волонтерський центр допомоги про ГО «Закон і справедливість», благодійна організація «Благодійний фонд «Переможний шлях 777», «Міський Центр ініціатив», Громадська спілка «Ю-ФУД», волонтерський рух «ВОЛЯ», волонтерський рух «333 ВОЛОНТЕРИ», які підтримують наших воїнів на передовій та їх родини, надають допомогу пораненим, родинам загиблих.

Узагальнивши досвід Уманської міської територіальної громади, можна стверджувати про наявний механізм комплексної реабілітації ветеранів: медична реабілітація (медикаментозне лікування; протезування; послуги міждисциплінарної реабілітаційної команди); соціальна реабілітація (широка мережа соціальних послуг та соціальних установ; забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації; послуги реабілітаційних центрів; послуга інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму; консультування та інформування; забезпечення безбарерності в громаді); професійна реабілітація (послуги з працевлаштування, грантова програма Є робота); освітня реабілітація (первинна або додаткова освіта; профорієнтація; підвищення кваліфікації; послуги Центру ветеранського розвитку на базі ЗВО); соціально-педагогічна реабілітація (волонтерська і громадська діяльність в громаді; групи взаємодопомоги; соціальне виховання та соціалізація); соціокультурна реабілітація (формування культури взаємопідтримки в громаді; інтеграція бізнесу, ВПО, громадськості); сімейна реабілітація (соціальний супровід сімей, підтримка дружин ветеранів та членів їхніх родин, створення просторів

для сімейного дозвілля, послуги відпочинку та оздоровлення); психологічна реабілітація (індивідуальні консультації, тренінгова діяльність, спільні зустрічі, створення ветеранського хабу).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті визначено і схарактеризовано основних суб'єктів (місцеві органи влади, громади, заклади вищої освіти, заклади охорони здоров'я, заклади соціальної сфери та громад-

ськість, ветерани) системи міжсекторальної співпраці на рівні громади щодо комплексної реабілітації ветеранів/ветераном (медична реабілітація, соціальна реабілітація, професійна реабілітація, психологічна реабілітація, соціокультурна реабілітація, соціально-педагогічна реабілітація, освітня реабілітація, сімейна реабілітація), а також узагальнено практичний досвід Уманської міської територіальної громади у цьому аспекті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуля А., Спіріна Т. До питання реабілітації учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 2024. № 1, С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1>.
2. Захаріна Т. Технологія організації процесу реінтеграції в умовах сучасного соціуму. *Ввічливість. Humanitas*, 2023. № 2, С. 45–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7>
3. Кравченко О. О., Міщенко М. С. Інноваційний проєкт комплексної реабілітації людей з інвалідністю. *Перспективи та інновації науки*. 2022. №2 (7). С. 880–892. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-880-891](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-880-891)
4. Кравченко О., Кучер Г. Соціальний захист учасників АТО/ООС та їхніх сімей на рівні громади. *Social Work and Education*. Vol. 9 No. 2, 2022. С. 197–209. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.2>
5. Кримчак Л. Соціальні послуги в практиці соціальної роботи з ветеранами війни. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Педагогіка». 2024. № 8(36). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1222-1233](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1222-1233)
6. Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя. Київ, 2024. 108 с.
7. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України. 2023. 104 с.
8. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>
9. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю : методичний посібник / укладачі: Соцька А., Олійник В., Гусак Н., Демко С., Головка Н., Чорнобровкіна В., Акименко Ю., Мельник Д., Сіренко Т., Лоюк І., Лялька Т. ; упорядниці матеріалів: Волгіна О., Іванова О., Лялька Т. ; Програма розвитку ООН у співпраці з Міністерством у справах ветеранів України. Київ : [б. в.], 2022. 78 с.
10. Тілікіна Н. В., Пеша І. В. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2023. №5. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8984>
11. Інклюзивний туризм як інноваційна соціальна послуга в громаді. Наукова робота. URL: <https://surl.li/jjwckp>

REFERENCES:

1. Dulia, A., & Spirina, T. (2024). Do pytannia reabilitatsii uchasykiv boiovykh dii v Ukraini [To the issue of rehabilitation of participants in hostilities in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, № 1, S. 38–43. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1>. [in Ukrainian].
2. Zakharina, T. (2023). Tekhnolohiia orhanizatsii protsesu reintehratsii v umovakh suchasnoho sotsiumu [The technology of organizing the reintegration process in the conditions of modern society]. *Vvichlyvist. Humanitas*, № 2, S. 45–49. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7> [in Ukrainian].
3. Kravchenko, O. O., & Mishchenko, M. S. (2022). Innovatsiinyi proiekt kompleksnoi reabilitatsii liudei z invalidnistiu [Innovative project of complex rehabilitation of people with disabilities]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*. №2 (7). S. 880–892. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-880-891](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-880-891) [in Ukrainian].
4. Kravchenko, O., & Kucher, H. (2022). Sotsialnyi zakhyst uchasykiv ATO/OOS ta yikhnikh simei na rivni hromady [Social protection of veterans of the ATO/OUF and their families at the community level.]. *Social Work and Education*. Vol. 9 No. 2, S. 197–209. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.2> [in Ukrainian].
5. Krymchak, L. (2024). Sotsialni posluhy v praktytsi sotsialnoi roboty z veteranamy viiny [Social services in the practice of social work with war veterans]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific Innovations and Advanced Technologies*. «Pedagogy» series. № 8(36). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1222-1233](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1222-1233) [in Ukrainian].

6. People-centered model of a unified system of rehabilitation, social protection and return of veterans to civilian life. (2024). Kyiv, 108 s. [in Ukrainian]
7. Ohliad mizhnarodnykh praktyk u sferi reintehratsii veteraniv: mirkuvannia shchodo voiennoho ta povoiennoho kontekstu Ukrainy [Overview of international practices in the field of reintegration of veterans: considerations regarding the war and post-war context of Ukraine]. 2023. 104 s. [in Ukrainian].
8. Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia [The Law of Ukraine «On the rehabilitation in the field of health care»] : Zakon Ukrainy vid 03.12.2020 № 1053-IX : stanom na 1 sich. 2025 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> [in Ukrainian].
9. Sotska, A., Oliinyk, V., Husak, N., Demko, S., Holovko, N., Chornobrovkina, V. et al. (2022). Reintehratsiia veteraniv z invalidnistiu [Reintegration of veterans with disabilities] : metodychnyi posibnyk / uporiadnytsi materialiv: Volhina O., Ivanova O., Lialka T. ; Prohrama rozvytku OON u spivpratsi z Ministerstvom u spravakh veteraniv Ukrainy. Kyiv : [b. v.], 78 c. [in Ukrainian].
10. Tilikina, N. V., & Piesha, I. V. (2023). Derzhavna veteranska polityka Ukrainy ta shliakhy zabezpechennia yii efektyvnosti [State veteran policy of Ukraine and ways to ensure its effectiveness]. *Elektronne naukove vydannia «Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka» – Electronic scientific publication «Public administration and national security»*. №5. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8984> [in Ukrainian].
11. Inkluzyvnyi turizm yak innovatsiina sotsialna posluha v hromadi. Naukova robota. Retrieved from: <https://surl.li/jjwckp>

УДК 364:004.8

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.15>**Владислав КУЛИК***аспірант, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053***ORCID:** 0009-0004-2964-7438

Бібліографічний опис статті: Кулик, В. (2025). Впровадження інструментів штучного інтелекту в діяльність фахівців із соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 109–117, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.15>

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Метою статті є вивчення можливостей інструментів ШІ та особливостей їхнього впровадження у структуру сучасної соціальної роботи з урахуванням етичних, організаційних та компетентнісних аспектів, її предметом – специфіка вищезазначених інструментів щодо низки аспектів: надання соціальних послуг, підтримки ухвалення рішень та оптимізації професійної діяльності. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до імплементації інноваційного інструментарію (зокрема, на базі штучного інтелекту) до соціальної роботи як складної системи етичних, організаційних та інших аспектів. Проведене дослідження підтвердило доцільність імплементації інструментів ШІ у соціальну роботу, окресливши умови розгортання цього процесу. Серед переваг нами виділено підвищення ефективності виробничих процесів соціальної роботи: зокрема, соціального супроводу, оптимізації поточної діяльності (до прикладу, заповнення документації, аналіз даних тощо) та розширення можливостей прогнозування потенційних ризиків. Разом з тим, окреслений процес вимагає комплексного підходу, паралельного розвитку цифрової інфраструктури, підвищення кваліфікації кадрів та розробки супровідної документації (першою чергою, нормативно-правової бази) щодо використання таких технологій при роботі з вразливими групами населення. Перспективи подальших досліджень пов'язані із детальним аналізом джерел (ЄС та України) для локалізації практик, стратегій тощо, які можна застосувати на українському підґрунті; виявленням прогалин нормативно-правової бази України та розробки рекомендацій щодо створення певних документів (законів, постанов, протоколів та тому подібного). Останні здатні унормувати, стабілізувати впровадження інноваційних інструментів ШІ у практику соціальної роботи, забезпечивши стрункість, послідовність та логічність цього процесу.

Ключові слова: соціальна робота, інструменти соціальної роботи, стандарти соціальної роботи, штучний інтелект, алгоритми, алгоритмічні системи.

Vladyslav KULYK*Postgraduate Student, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053***ORCID:** 0009-0004-2964-7438

To cite this article: Kulyk, V. (2025). Vprovadzhennia instrumentiv shtuchnoho intelektu v diialnist fakhivtsiv iz sotsialnoi roboty [Implementation of artificial intelligence tools in the activities of social work professionals]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 109–117, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.15>

IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN THE ACTIVITIES OF SOCIAL WORK PROFESSIONALS

The aim of the article is to study the capabilities of AI tools and the peculiarities of their implementation in the structure of modern social work, taking into account ethical, organisational and competence aspects; its subject is the specificity of the above-mentioned tools in a number of aspects: provision of social services, decision-making support and optimisation of professional activity. The scientific novelty of the study lies in an integrated approach to the implementation of innovative tools (in particular, based on artificial intelligence) in social work as a complex system of ethical, organisational and other aspects. The study has confirmed the feasibility of implementing AI tools in social work, outlining the conditions for this process. Among the benefits, we have identified an increase in the efficiency of social work production processes: in particular, social support, optimisation of current activities (e.g., filling out documentation, data analysis, etc.) and

expanding the ability to predict potential risks. At the same time, this process requires an integrated approach, parallel development of digital infrastructure, staff development and development of supporting documentation (primarily, a regulatory framework) on the use of such technologies when working with vulnerable groups. Prospects for further research are related to a detailed analysis of sources (EU and Ukraine) to localise practices, strategies, etc. that can be applied on a Ukrainian basis; identifying gaps in the legal framework of Ukraine and developing recommendations for the creation of certain documents (laws, regulations, protocols, etc.). The latter can regulate and stabilise the introduction of innovative AI tools into social work practice, ensuring the coherence, consistency and logic of this process.

Key words: social work, social work tools, social work standards, artificial intelligence, algorithms, algorithmic systems.

Актуальність проблеми. На сьогодні соціальна робота є лакмусовим папірцем функціонування українського суспільства, всі члени якого зазнали впливу російської-української війни. Першою чергою, мовиться про значне поширення й інтенсифікацію такої роботи, яка набула суттєвого розвитку під впливом російського вторгнення. Природно, що таке функціонування феномена соціальної роботи в сучасній Україні детерміноване зростаючою складністю соціальних запитів, трансформаціями соціального контракту тощо (О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва, 2023). Наслідком цього стає підвищення вимог до якості надання послуг на тлі обмежених ресурсів та поширення волонтерства як феномена такої діяльності.

Вищезазначене закономірно зумовлює потребу у пошуку нових інструментів для підвищення ефективності професійної діяльності соціальних працівників. У цьому контексті виділимо штучний інтелект (далі – ШІ) як важливий інструмент (технологічний ресурс) окресленого розвитку соціальної сфери. Останній здатний підтримати фахівців галузі у вирішенні широкого спектра завдань: від систематизації, аналізу та моніторингу даних до оцінки ризиків і прогнозування результатів соціальних інтервенцій. Окрім того, актуальність використання інструментів на базі ШІ частково зумовлена динамікою змін в українському суспільстві, у якому ускладнення соціальних проблем пов'язане з соціально-економічною нестабільністю. Згадаємо також і виформовані у контексті російсько-української війни нові форми та масштаби вразливості населення (поява внутрішньо-переміщених осіб, учасників воєнних дій та їхні сім'ї як вразливих груп тощо).

Таким чином, швидкість реагування на соціальні запити фахівців окресленої царини пов'язане з виконанням ними свого питомого призначення у період актуальної кризи. Мовиться, першою чергою, про диджиталіза-

цію діяльності соціальних служб, яка вимагають не лише відповідної матеріально-технічної бази, а й розвитку цифрових компетентностей соціальних працівників. Також актуальність представленого дослідження викликана імплементацією державних електронних систем управління соціальними даними. Зокрема, згадаємо низку ініціатив Міністерства цифрової трансформації України: інформаційних платформ для обліку отримувачів соціальних послуг, документообігу та оцінки якості послуг і тому подібні. Так, актуалізація алгоритмів ШІ у професійній діяльності – не лише вимога часу, а й нагальна необхідність для нашої країни у кризовий період.

Зокрема, державні інституції, громадяни та інші змушені враховувати можливість втрати, пошкодження та знищення паперових примірників тих чи тих даних внаслідок атак російської федерації. Натомість диджиталізація узвичаєних процесів галузі широкого спектра (від ухвалення рішень і зменшення суб'єктивного фактору оцінки ситуацій до оперативного реагування щодо невідкладної соціальної допомоги) вирішує це ускладнення.

Отже, імплементація інструментів ШІ у практику соціальної роботи має не лише технічний, а й соціальний вимір своєї проблематики, що, своєю чергою, потребує комплексного, глибокого наукового осмислення. Окрім того, акцентуємо увагу на необхідності методичного супроводу інтеграції таких інструментів у практику фахівців із соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти впровадження інструментів ШІ в практику соціальної роботи та близьких до неї сфер діяльності є предметом сучасних міжнародних досліджень. Зокрема, такий вагомий аспект аналізованої проблеми як модернізація та переосмислення підходів до реалізації узвичаєних функцій представлено у праці Н. Halid et al. Автори зосереджують увагу на

інтеграції ІІІ у всі процеси, у якій вони виокремлюють комунікаційний (зближення систем ІІІ та людини) та виробничий (імплементация інструментів ІІІ сприятиме підвищенню продуктивності) аспекти. Дослідники підкреслюють значущість поєднання ручної та автоматизованої роботи для створення зручного робочого середовища, що актуально в контексті генези соціальної роботи (Н. Halid et al., 2024).

R. G. Russell et al. за допомогою експертних інтерв'ю визначили шість компетенцій працівників, пов'язані з ІІІ: 1) базові знання про ІІІ; 2) соціальні та етичні наслідки його використання; 3) власне, випадки, коли це таке використання є доцільним; 4) оцінка інструментів на базі ІІІ; 5) аналіз робочих процесів для вищезазначених інструментів; 6) практичне навчання та вдосконалення їх актуалізації у роботі (R. G. Russell et al., 2023).

M. Niemelä, T. Kemppainen, J. Vuollet у своїй праці висвітлюють можливості використання нового генеративного ІІІ та великих мовних моделей. Зокрема, вчені розглядають сприйняття керівництвом та експертами можливостей і викликів впровадження ІІІ в округах соціального забезпечення, які є відповідальними постачальниками послуг охорони здоров'я та соціального забезпечення у Фінляндії. Ними визначено шість контекстів використання ІІІ та ранжовано їх пріоритетність: зокрема, а) клінічна охорона здоров'я; б) взаємодія з пацієнтом та самообслуговування; в) допоміжні служби; г) управління; ґ) профілактична охорона здоров'я; д) служби соціального забезпечення. Автори акцентують увагу на тому, що готовність до впровадження ІІІ має бути підвищена урядом шляхом підтримки організаційної співпраці, обміну досвідом та інтерпретації нормативно-правових актів. ІІІ розглядається як перспективна технологія для вирішення проблем робочого навантаження, фінансів та попиту на послуги в охороні здоров'я та соціального забезпечення (M. Niemelä, T. Kemppainen, J. Vuollet, 2025).

Імплементацию інструментів на базі ІІІ у освітній царині розкрито у праці M. Galetin, J. Škorić, де вивчаються погляди студентів і викладачів на їхнє використання в навчанні соціальної роботи у закладах вищої освіти Республіки Сербія. Автори представляють результати емпіричного дослідження, проведеного за

допомогою спеціально розробленої анкети, орієнтованої на зазначені групи. Вчені вміщують висновки та рекомендації щодо покращення застосування ІІІ у вищій освіті (M. Galetin, J. Škorić, 2024). Продовжують досліджувати питання А. Кугра et al., у праці яких вивчено рівень компетентності вчителів соціально-гуманітарного циклу. Зокрема, автори визначають переваги та виклики імплементации таких інструментів, ранжуючи самотність впровадження кожного з них (А. Кугра et al., 2024).

Аналіз технічного підґрунтя для імплементации інструментів на базі ІІІ в державні послуги з акцентом на основних компонентах (управління даними, вибір алгоритмів, системний архітектурі та управлінні) представлено у праці С. Луца. Підкреслено потребу у структурованому, послідовному та наступному підходах до розгортання інноваційного інструментарію, що дозволить забезпечити масштабованість, безпеку та етику впровадження. Прикметно, що стрижневі технології ІІІ, такі як машинне навчання (далі – МН), обробка природної мови і автоматизація процесів, проаналізовано в контексті їх застосування в державних службах широкого спектра: від охорони здоров'я і транспорту до соціального забезпечення й правоохоронних органів (С. Луца, 2025).

Вивченню впровадження інструментів ІІІ у державне управління у праці А. К. Mishra et al., де зазначено, що цей процес суттєво підвищить операційну ефективність та поліпшить якість надаваних послуг. Зокрема, автори розглянули кращі практики та тематичні дослідження впровадження ІІІ в належному врядуванні як в Індії, так і на міжнародному рівні. Вчені підкреслюють, що інтеграція ІІІ в державне управління може призвести до значного підвищення ефективності, прозорості та підзвітності. Так, чат-боти з ІІІ можуть автоматизувати рутинні завдання, такі як відповіді на запити громадян, що допоможе державним службовцям сконцентруватися на складніших завданнях (А. К. Mishra et al., 2024).

Логічним є широке впровадження ІІІ та все більше його використання у соціальній роботі, чому присвячено працю F. G. Reamer. У ній підкреслено, що цю технологію здебільшого використовують для оцінки ризиків, а також допомоги вразливим групам населення, які опинились у кризових ситуаціях, посилення

профілактичних заходів, виявлення системних упереджень у наданні соціальних послуг, навчання соціальній роботі, прогнозування вигорання соціальних працівників і результатів надання послуг тощо. Зазначено, що на сьогодні існує низка досліджень про те, як соціальні працівники та інші фахівці у сфері соціальних послуг можуть використовувати ШІ для допомоги вразливим групам населення. Водночас відсутнє комплексне й поглиблене розуміння етичних наслідків щодо використання ШІ фахівцями-практиками. Саме тому основний акцент у аналізованій праці зроблено на вивчення таких питань. Зокрема, розглянуто етичні питання, пов'язані з використанням ШІ соціальними працівниками, оглянуто відповідні етичні стандарти. Ключові етичні питання, що розглядаються, включають інформовану згоду та автономію клієнта; приватність і конфіденційність; прозорість; неправильний діагноз клієнта; відмову від клієнта; спостереження за клієнтом; плагіат, нечесність, шахрайство і спотворення інформації; алгоритмічну упередженість і несправедливість; використання науково обґрунтованих інструментів ШІ (F. G. Reamer, 2023).

Натомість у праці A. K. N. K. Singh підкреслено, що з розвитком ШІ в останні роки зростає інтерес до того, як технології можуть бути використані для вирішення соціальних проблем. Зосереджено увагу на царині клінічної соціальної роботи, у контексті якої досліджено інтеграцію ШІ для покращення надання послуг та результатів для клієнтів. Таким чином, у праці проаналізовано, як технології ШІ можуть революціонізувати практику вищезазначеної галузі. Підкреслено, що такі інструменти мають низку переваг (покращення комунікації та оптимізація кейс-менеджменту), проте важливо підходити до їхньої інтеграції з обережністю, особливо з огляду на етичні проблеми та важливість підтримки людської емпатії в соціальній роботі (A. K. N. K. Singh, 2023).

Продовжено вивчення можливостей та ризиків для соціальної роботи у праці L. Toli, G. M. Manasa, де представлено аналіз потенційних застосувань і наслідків технологій ШІ для практики, освіти, досліджень та етики в соціальній роботі. Зокрема, автори висвітлюють перспективні способи використання інструментів ШІ (прогнозні моделі ризиків, вір-

туальні симуляції, чат-боти та аналітика даних) для покращення послуг і навчання в соціальній роботі. Однак у ній також критично розглядаються етичні міркування та проблеми соціальної справедливості, пов'язані з інтеграцією ШІ в соціальну роботу: зокрема, вищезазначене питання конфіденційності, прозорості, підзвітності, згоди, упередженості, зміщення ролей і загрози людській гідності. Дослідники пропонують рекомендації для соціальних працівників щодо інтеграції систем ШІ, дотримання етичних протоколів тощо. Також автори зазначають, що серед ключових напрямків майбутніх досліджень – вивчення поглядів клієнтів на ШІ, перевірка ефективності його систем для виконання завдань соціальної роботи, аудит алгоритмів на предмет упередженості та аналіз впливу ШІ на зайнятість у соціальній роботі. У висновку, визнаючи значний потенціал ШІ, автори праці підкреслюють, що цілеспрямований нагляд, спільний дизайн і дотримання цінностей соціальної роботи повинні залишатися пріоритетами, щоб забезпечити сприяння ШІ гідності, автономії та справедливості. Вчені надають збалансований, заснований на фактах аналіз, який може стати основою для дискусій щодо оптимізації інтеграції ШІ в соціальну роботу (L. Toli, G. M. Manasa, 2024).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Отже, вищезазначений аналіз останніх досліджень і публікацій підтвердив інтегровану природу аналізованої проблематики. Окрім того, він увиразнив її актуальність (соціальна робота, державне управління тощо) та двовимірність (позначена не лише соціальним виміром, а й апаратним – пов'язаний з матеріально-технічною базою). Водночас проаналізовані роботи актуалізують цілу низку етико-моральних питань, пов'язаних з самою суттю соціальної роботи та, відповідно, доцільністю і можливістю її автоматизації.

Своєю чергою, вищезазначене дозволяє стверджувати очевидний потенціал інструментів ШІ для підвищення ефективності, якості та швидкості соціальної роботи. Разом з тим, потребує подальшого розвитку низка питань, детермінованих, власне, практичним впровадження таких технологій, які потребують подальшої наукового осмислення й професійної дискусії.

Найперше виділимо вищезазначений аспект цієї проблеми – *етичні межі використання алгоритмічних рішень у процесі оцінки соціальних випадків*. Його суперечливість та неоднозначність базована на тому, що такі системи працюють на базі окресленого МН, здатні виявляти певні закономірності у корпусах даних. Водночас потенційний ризик упередженості таких алгоритмів або їхньої неспроможності врахувати соціальний, емоційний та інший контекст тієї чи тієї ситуації є доволі високим.

Природно викликає суперечки *адаптація та інтеграція ІІІ-сервісів до практики соціальної роботи в умовах правових* (недосконалість нормативно-правової бази) *та організаційних* (потреба у формуванні відповідних компетентностей адміністрації) *обмежень*. Основною правовою проблемою є відсутність стандартування взаємодії соціального працівника з інструментами ІІІ. Зокрема, проблемним лишається регламентування зберігання та обробки персональних даних, відсутність достатньої захищених протоколів безпеки (L. Toli, G. M. Manasa, 2024). Окрім того, назвемо потребу у напрацюванні стандартів валідації отриманих за допомогою таких інструментів даних та висновків, відсутність яких перешкоджає інтенсивній імплементації останніх у практику роботи.

З організаційних обмежень актуальним є питання недостатньої готовності самих фахівців до застосування інноваційних інструментів у своїй роботі. Мовиться про окреслену цифрову компетентність та загальну медіаграмотність, які, своєю чергою, продукують психологічну настороженість адміністрації та самих соціальних працівників щодо впровадження інструментів ІІІ. Відповідно, делегування частини професійних повноважень відповідним технологіям проходить повільно, оскільки наявна й низка упереджень щодо них. Вирішення останнього ми вбачаємо у проведенні систематичного й чутливого впровадження таких інструментів у роботу й проведенні інформаційних кампаній, освітніх програм та підвищення кваліфікації соціальних працівників (F. G. Reamer, 2023).

Таким чином, представлене дослідження присвячене осмисленню потенційних переваг і ризиків щодо використання ІІІ у діяльності фахівців із соціальної роботи, аналізу структур-

них та інших перешкод для ефективних диджиталізаційних змін та обґрунтуванню напрямів подальших досліджень у цій галузі.

Формулювання цілей статті (постановка мети, предмета та завдань). Метою статті є вивчення можливостей інструментів ІІІ та особливостей їхнього впровадження у структуру сучасної соціальної роботи з урахуванням етичних, організаційних та компетентнісних аспектів. Відповідно, *предметом дослідження* є специфіка вищезазначених інструментів щодо низки аспектів: надання соціальних послуг, підтримки ухвалення рішень та оптимізації професійної діяльності.

Окреслені мета та предмет нашого дослідження дозволили сформулювати його *завдання*: а) проаналізувати теоретико-практичні дослідження аналізованої проблематики у вимірі етичних меж застосування окреслених інструментів; б) висвітлити особливості практики соціальної роботи як сфери інтеграції ІІІ-сервісів; в) окреслити організаційні утруднення, які сповільнюють процес інтеграції диджиталізаційних змін у відповідну царину, та можливі шляхи їх вирішення. Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел з диджиталізації практики соціальної роботи, порівняльний аналіз практичних кейсів світового досвіду впровадження інструментів ІІІ у соціальну роботу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природно, що цифрові технології невинно трансформують усталені практики професійної діяльності різних сфер (зокрема, соціальної роботи). Такі зміни детерміновані потребою у перегляді традиційних підходів та умовах сучасних криз і викликів до надання соціальних послуг. У цьому контексті ІІІ доцільно вважати, з одного боку, елементом інтелектуальних інформаційних систем, з іншого – засобом, інструментом підтримки соціального працівника (A. K. Mishra et al., 2024). Закономірно, що призначення такого інструмента – супровід роботи з громадянами на різних етапах: від первинного збирання даних про них і ухвалення рішення щодо алгоритму дій до оцінки ефективності соціальної інтервенції.

Проведене дослідження дозволило оцінити потенційні переваги імплементації цифрових технологій на базі ІІІ у соціальну роботу. Водночас, нами було виявлено ризики, пов'язані

з цим процесом, а також окреслено умови для подальшого розвитку цієї практики в Україні. Зокрема, доцільно погрупувати потенціал таких інструментів за ключовими аспектами.

1. *Автоматизація певних процесів соціальної роботи.* Мовиться про те, що інструменти ШІ здатні скоротити час за рахунок перебирання на себе типових робочих процесів та завдань. До прикладу, вищезазначеної обробки запитів громадян, препроцесинг яких значно скоротить час на їх виконання: окрім того, зазвичай, відповіді на типові запити є алгоритмізованими (містять усталені елементи й зміст). Продуктивним також є прискорення заповнення документації за рахунок використання API ChatGPT та інших у відповідних браузерних розширеннях, які дозволяють стандартувати такі процеси (M. Khosravi et al., 2024).

Окрім того, можна використати також згадані у попередніх частинах дослідження чат-боти, які дозволяють категоризувати запити громадян та надати стандартовані відповіді на ті, які є типовими (інший варіант вищезазначеного). Своєю чергою, все окреслене дозволить фахівцям зосередитись на безпосередній комунікації з клієнтом, покращивши таким чином її якість та знизивши навантаження на адміністративний складник соціальної роботи.

2. Не менш важливою, на нашу думку, є потенційна *підтримка в ухваленні рішень*. Тут потрібно розуміти, що застосування будь-якої інструментальної бази у широкому значенні (від калькулятора до персонального комп'ютера) має свої недоліки і переваги. Відповідно, питання не в тому, наскільки етично використовувати певні засоби під час соціальної роботи, а в обмеженнях такої імплементації. Так, алгоритми МН здатні працювати з корпусами текстів, структурованими та неструктурованими даними, обробляючи їх величезні обсяги й виявляючи у них закономірності (R. G. Russell et al., 2023). У випадку соціальної роботи може йтися про ймовірність виявлення тих чи тих ризиків у конкретних ситуаціях клієнтів (ризик домашнього насильства, бездомності, загрози соціального сирітства тощо): таким чином, ми приберемо людський фактор такої оцінки й стандартуємо її результат. В ідеалі, це зробить процес ухвалення таких рішень чітким, прозорим і швидким, безвідносно до етичного ранжування

останнього. Натомість соціальний працівник отримає додатковий інструмент для обґрунтування своїх рішень та своєчасної соціальної інтервенції.

3. Надзвичайно актуальними є *соціальна аналітика та прогнозування*, які також можуть бути покращені за допомогою вищезазначеної технології. Так, інструменти ШІ стануть у пригоді щодо комплексного аналізу, знаходження закономірностей та іншого у соціально-демографічних даних. Окрім того, з їх допомогою можна вибудувати прогностичні моделі розвитку соціальних проблем різних рівнів (спільнот, груп, громад тощо). Своєю чергою, це стане вагомим підґрунтям для вибудовування державної (зокрема, гуманітарної та соціальної) політики, розробки соціальних проектів і програм, ресурсного та іншого забезпечення соціальних служб, а також удосконалення процесу розподілу робочого навантаження між спеціалістами (H. Halid et al., 2024).

4. Дискусійним лишається *морально-етичний вимір диджиталізаційних змін соціальної роботи*. Частково вищезазначено нашу думку з цього приводу, проте тут ми детальніше розглянемо цей аспект аналізованої проблематики. Першою чергою, мовиться про проблеми захисту персональних даних, потенційну можливість дискримінування клієнтів машинними алгоритмами (так званими алгоритмічними упередженнями). Значущою є також гармонізація диджиталізаційних змін, тобто уникнення надмірної автоматизації ухвалення рішень, виформування якої відбувається не лише на тих чи тих даних, а й на професійній етиці, емпатії та ціннісних засадах такої соціальної діяльності (M. Khosravi et al., 2024).

5. Пов'язаним з чотирма окресленими є *компетентісний аспект*, у межах якого доцільно згадати значущість медіаграмотності, навичок перевірки фактів та інших навичок соціального працівника. При цьому мовиться не лише про базові цифрові навички, а доволі просунуте розуміння функціонування, специфіки роботи та тому подібного сучасних алгоритмічних систем. Корисним у цьому контексті також є критичне мислення (у випадку аналізу пропонуваного машиною рішення) та здатність до інтерпретування рекомендацій ШІ у соціальному вимірі (прикладний аспект актуалізації) (J. C. L. Ong et al., 2024).

Відповідно, тут вже доцільно говорити про згадувану дослідниками (L. Toli, G. M. Manasa, 2024) модернізацію, переосмислення тощо підходів до навчання соціальних працівників. Зокрема, мовиться про оновлення, перегляд та інше освітніх програм, впровадження курсів цифрових технологій, імплементацію міждисциплінарного та інтегрованого підходу до викладання курсів й постійного підвищення кваліфікації в умовах диджиталізаційних змін.

6. Логічним є також виокремлення низки *організаційно-правових бар'єрів*, функціонування яких пов'язане з потребою у стандартизуванні імплементації тих чи тих інструментів (зокрема, на базі ІІІ) у практику соціальної роботи. Мовиться про удосконалення нормативно-правової бази, розробку та впровадження низки стандартів роботи, створення протоколів щодо типових ситуацій. Вищезазначене покликане регламентувати застосування алгоритмів в ухваленні професійних рішень у галузі: з одного боку, така практика забезпечить працівників від помилок, з іншого – полегшить та пришвидшить їхню роботу. Зокрема, значущим є питання відповідальності за роботу окреслених систем (до прикладу, їхнього налаштування, навчання, взаємодії із ними тощо), вищезазначеного захисту даних клієнтів та забезпечення прозорості роботи алгоритмів.

Отже, вищезазначені аспекти засвідчують складність та неоднозначність використання інструментів ІІІ у соціальній практиці: з одного боку, вони відкривають цілу низку можливостей для генези галузі. З іншого – засвідчують наявність низки вимог, проблем тощо, пов'язаних з, широтою залучення ІІІ у практику соціальної роботи, процесингом та іншим. Аналіз результатів дослідження засвідчує, що аналізована проблема лишається відкритою щодо практичної реалізації та наукової рефлексії на неї.

Разом з тим, отримані дані підтверджують висновки низки зарубіжних дослідників (M. Galetin, J. Škorić, 2024) щодо особливостей застосування ІІІ у соціальній роботі як інструмента, який сприяє оптимізації рутинних процесів, підвищенню точності оцінки соціальних ризиків та підтримки в ухваленні рішень. Тим не менш, людиноцентрична природа соціальної роботи вимагає уваги під час такої роботи до морально-етичних норм, емоційного

стану клієнта та контексту конкретних життєвих обставин. Вищезазначене, на сьогодні, лише до певної міри може бути успішно інтерпретоване алгоритмізованими системами.

Окреслений аспект проблеми впровадження інструментів ІІІ у соціальну роботу є особливо показовим у контексті наявних дискусій щодо відповідальності за рішення, які ухвалюються за їх участю (F. G. Reamer, 2023). Саме тому принципово невирішеним є баланс між диджиталізацією царини та професійною автономією соціального працівника. Окрім того, підкреслимо, що інструменти на базі ІІІ не здатні також враховувати повною мірою соціальну суб'єктивність, що лише увиразнює значущість ролі окресленого спеціаліста як носія етико-моральних імперативів та фільтра між технологіями і клієнтами.

Також вважаємо значущою можливість потенційної упередженості в ухваленні рішень алгоритмічних систем, до яких відноситься ІІІ, що пов'язано з репрезентацією та посиленням ними наявних соціальних упереджень. Останні вони можуть «успадкувати» з навчальних вибірок, що лише увиразнює такий вагомий аспект проблематики як відповідальність за роботу (аналіз, представлення та інше) алгоритмічних систем (H. Halid et al., 2024). Підкреслимо, що вирішенням цієї проблеми є, на нашу думку, використання механізмів постійного аудиту роботи алгоритмів щодо дискримінації, упередженості та мови ворожнечі. Останні дозволять корегувати наявні відхилення, досягаючи оптимального балансу у роботі алгоритмічних систем.

Окрім того, ми погоджуємось з думкою науковців (M. Galetin, J. Škorić, 2024) щодо потреби у інституційному переосмисленні ролі соціального працівника в контексті диджиталізаційних змін. Зокрема, мовиться про виформування принципово нової моделі компетентностей такого спеціаліста, у яку входить вищезазначений базовий та просунутий рівень медіаграмотності, фактчекінгу тощо. Важливими щодо диджиталізаційного інструментарію вважаємо також навички критичного аналізу автоматизованих висновків та здатність працювати у інтегрованій зоні (на стику гуманітарної й технічної парадигм).

Відтак, дискусія щодо імплементації інноваційного інструментарію на базі ІІІ

у соціальній роботі пов'язана, на нашу думку, з вирішення таких завдань як: а) *забезпечення чіткого нормативно-правового супроводу окресленої діяльності*, що забезпечить і захистить права та інтереси соціального працівника; б) *уникнення повної автоматизація роботи з клієнтами* (зокрема, задля недопущення нівелювання емоційного складника соціальної взаємодії); в) *вибудування збалансованого й гармонійного впровадження інструментів ІІІ у соціальну роботу без шкоди для принципу поваги людської гідності*. Таким чином, можемо зробити висновок, що інтеграція вищезазначених інструментів зумовлена не лише проблемами технічного впровадження у систему соціальної роботи, а й потребою у глибокому переосмисленні її етико-філософської основи, в центрі якої залишається людина, а не алгоритмічна система.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтвердило доцільність імплементації інструментів ІІІ у соціальну роботу, окресливши умови розгортання цього процесу. Серед переваг нами виділено підвищення ефективності виробни-

чих процесів соціальної роботи: соціального супроводу отримувачів, оптимізації поточної діяльності (до прикладу, заповнення документації, аналіз даних тощо) та розширення можливостей прогнозування потенційних ризиків. Разом з тим, окреслений процес вимагає комплексного підходу, паралельного розвитку цифрової інфраструктури, підвищення кваліфікації кадрів та розробки супровідної документації (першою чергою, нормативно-правової бази) щодо використання таких технологій при роботі з вразливими групами населення.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у детальному аналізі джерел (ЄС та України) для локалізації практик, стратегій тощо, які можна застосувати на українському підґрунті; виявленням прогалин нормативно-правової бази України та розробкою рекомендацій щодо створення певних документів (законів, постанов, протоколів та тому подібного). Останні здатні унормувати, стабілізувати впровадження інноваційних інструментів ІІІ у практику соціальної роботи, забезпечивши стрункість, послідовність та логічність цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. М. Денисюк та ін. ; ред. кол. : О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. *Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University Institutional repository* : website. URL: <https://goo.su/sqHrXz> (дата звернення: 28.04.25).
2. Artificial intelligence (AI) in human resource management (HRM) / H. Halid et al. *Building the Future with Human Resource Management*. Cham: Springer International Publishing, 2024. P. 37–70. https://doi.org/10.1007/978-3-031-52811-8_2 *Springer Nature Link* : website. URL: <https://goo.su/bS1i5a> (date of application: 28.04.25).
3. Artificial intelligence and decision-making in healthcare: a thematic analysis of a systematic review of reviews / M. Khosravi et al. *Health services research and managerial epidemiology*. 2024. Volume 11. <https://doi.org/10.1177/233339282412348> *Sage Journals* : website. URL: <https://goo.su/85SpLJC> (date of application: 28.04.25).
4. Artificial intelligence tools in teaching social and humanitarian disciplines / A. Kyrpa et al. *Information Technologies and Learning Tools*. 2024. Volume 100, Issue 2. P. 162–179. <https://doi.org/10.33407/itlt.v100i2.5563> *ProQuest* : website. URL: <https://goo.su/zzQCyl> (date of application: 28.04.25).
5. Artificial intelligence, ChatGPT, and other large language models for social determinants of health: Current state and future directions / J. C. L. Ong et al. *Cell Reports Medicine*. 2024. Volume 5, Issue 1. <https://doi.org/10.1016/j.xcrm.2023.101356> *Cell Reports Medicine* : website. URL: <https://goo.su/auGUgu> (date of application: 28.04.25).
6. Competencies for the use of artificial intelligence-based tools by health care professionals / R. G. Russell et al. *Academic medicine*. 2023. Volume 98, Issue 3. P. 348–356. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000004963> *Academic medicine*: website. URL: <https://goo.su/vT2f> (date of application: 28.04.25).
7. Galetin M., Škorić J. Analysis of the application of artificial intelligence in social work teaching. *Pravo–teorija i praksa*. 2024. Volume 41, Issue 4. P. 165–179. <https://doi.org/10.5937/ptp2404165G> *Pravo–teorija i praksa*: website. URL: <https://goo.su/BsPVno> (date of application: 28.04.25).
8. Luca C. Optimizing Public Services with AI: A Technical Framework for Implementation. *ResearchGate*: website. 2025. URL: <https://goo.su/zIOE> (date of application: 28.04.25).
9. Niemelä M., Kemppainen T., Vuollet J. Artificial intelligence in wellbeing services counties: management and experts' perspectives on opportunities, challenges and AI readiness. *Finnish Journal of eHealth and eWelfare*. 2025. Vol-

ume 17, Issue 1. P. 57–72. <https://doi.org/10.23996/fjhw.155471> *Finnish Journal of eHealth and eWelfare*: website. URL: <https://goo.su/uO9n> (date of application: 28.04.25).

10. Reamer F. G. Artificial intelligence in social work: Emerging ethical issues. *International Journal of Social Work Values and Ethics*. 2023. Volume 20, Issue 2. P. 52–71. <https://doi.org/10.55521/10-020-205> *International Journal of Social Work Values and Ethics*: website. URL: <https://goo.su/U2QE4C7> (date of application: 28.04.25).

11. Revolutionizing government operations: The impact of artificial intelligence in public administration / A. K. Mishra et al. *Conversational Artificial Intelligence*. 2024. P. 607–634. <https://doi.org/10.1002/9781394200801.ch34> Wiley: online library: website. URL: <https://goo.su/Kzpm1> (date of application: 28.04.25).

12. Sari R. F. Exploring Artificial Intelligence Adoption in the Public Sector: Perceptions, Attitudes and Factors Influencing AI Adoption Among Government Public Relations Practitioners in Indonesia. *University of Twente*: website. 2025. URL: <https://goo.su/7FlZT> (date of application: 28.04.25).

13. Singh A. K. N. K. Use of Artificial Intelligence in Social Work Practice. *Indian Journal of Health Social Work*. 2023. Volume 5, Issue 2. *All India Association of Medical Social Work Professionals*: website. URL: <https://goo.su/qCNEM7> (date of application: 28.04.25).

14. Toli L., Manasa G. M. Artificial Intelligence: Opportunities and Challenges for the Social Education and Profession. *Sch Bull*. 2024. Volume 10, Issue 4. P. 143–147. <https://doi.org/10.36348/sb.2024.v10i04.005> *Scholars Middle East Publishers* : website. URL: <https://goo.su/uz1aFMR> (date of application: 28.04.25).

REFERENCES:

1. Denysiuk, O. M., Epel, O. V., Liakh, T. L., Sylantieva, I. V. (red.). (2023). *Aktualni pytannia sotsialnoi roboty: navch. posib*. RIK-U [in Ukrainian].

2. Halid, H., Ravesangar, K., Mahadzir, S. L., & Halim, S. N. A. (2024). Artificial intelligence (AI) in human resource management (HRM). In *Building the Future with Human Resource Management* (pp. 37–70). Cham: Springer International Publishing.

3. Khosravi, M., Zare, Z., Mojtabaiean, S. M., & Izadi, R. (2024). Artificial intelligence and decision-making in healthcare: a thematic analysis of a systematic review of reviews. *Health services research and managerial epidemiology*, 11, 23333928241234863.

4. Kyrpa, A., Stepanenko, O., Zinchenko, V., Datsiuk, T., Karpan, I., & Tilniak, N. (2024). Artificial intelligence tools in teaching social and humanitarian disciplines. *Information Technologies and Learning Tools*, 100(2), 162.

5. Luca, C. Optimizing Public Services with AI: A Technical Framework for Implementation.

6. Mishra, A. K., Tyagi, A. K., Dananjayan, S., Rajavat, A., Rawat, H., & Rawat, A. (2024). Revolutionizing government operations: The impact of artificial intelligence in public administration. *Conversational Artificial Intelligence*, 607–634.

7. Niemelä, M., Kemppainen, T., & Vuollet, J. (2025). Artificial intelligence in wellbeing services counties: management and experts' perspectives on opportunities, challenges and AI readiness. *Finnish Journal of eHealth and eWelfare*, 17(1), 57–72.

8. Ong, J. C. L., Seng, B. J. J., Law, J. Z. F., Low, L. L., Kwa, A. L. H., Giacomini, K. M., & Ting, D. S. W. (2024). Artificial intelligence, ChatGPT, and other large language models for social determinants of health: Current state and future directions. *Cell Reports Medicine*, 5(1).

9. Reamer, F. G. (2023). Artificial intelligence in social work: Emerging ethical issues. *International Journal of Social Work Values and Ethics*, 20(2), 52–71.

10. Russell, R. G., Novak, L. L., Patel, M., Garvey, K. V., Craig, K. J. T., Jackson, G. P., ... & Miller, B. M. (2023). Competencies for the use of artificial intelligence-based tools by health care professionals. *Academic medicine*, 98(3), 348–356.

11. Sari, R. F. (2025). *Exploring Artificial Intelligence Adoption in the Public Sector: Perceptions, Attitudes and Factors Influencing AI Adoption Among Government Public Relations Practitioners in Indonesia* (Master's thesis, University of Twente).

12. Singh, A. K. N. K. (2023). Use of Artificial Intelligence in Social Work Practice. *Indian Journal of Health Social Work*, 5(2), 2.

13. Toli, L., & Manasa, G. M. (2024). Artificial Intelligence: Opportunities and Challenges for the Social Education and Profession. *Sch Bull*, 10(4), 143–147.

14. Zvierieva, I. D. (red.). (2012). *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsial'noi sfery*. Universum.

УДК 364.3:005]-027.543-049.3](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.16>

Nataliia LEVCHENKO

Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-5479-1907

Scopus Author ID: 57216785280

Viktoriia ISACHENKO

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social Education and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-0224-1214

Scopus Author ID: 57270419200

To cite this article: Levchenko, N., Isachenko, V. (2025). Superviziia v upravlinni sotsialnoho zakhystu naseleння: mizhnarodnyi aspekt [Supervision in the management of social protection of the population: international aspect]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 118–122, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.16>

SUPERVISION IN THE MANAGEMENT OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION: INTERNATIONAL ASPECT

The article examines supervision as an effective management tool in the field of social protection of the population with an emphasis on international experience and the possibilities of its adaptation to Ukrainian realities. The authors analyze in detail the concept of supervision, its main functions, models and forms used in countries with developed social infrastructure, such as the USA, Canada, Great Britain, Germany, Sweden and Denmark. In particular, clinical, administrative, group and individual types of supervision are considered, each of which has its own specific features and functions aimed at improving the quality of social work, supporting professional development and preventing professional burnout among social workers. The emphasis is on the importance of supervision in the context of ethical awareness, developing the qualifications of employees and improving management processes, which are necessary to ensure the effective functioning of social institutions.

The authors also outline the problems facing Ukraine in the context of introducing supervision into the social protection system. Among them, the lack of a clear regulatory framework for regulating supervision, an insufficient number of qualified supervisors, a lack of methodological materials and practical skills among heads of social institutions, as well as limited funding for this area are highlighted.

In conclusion, the authors emphasize the need for systematic implementation of supervision as an integral part of the professional development of social workers and part of state policy in the field of social protection, and that the institutionalization of supervision in Ukraine will significantly improve the quality of social services, increase the level of professional competence of specialists and contribute to the harmonious adaptation of social workers to the difficult conditions of their work.

Key words: supervision, social protection, social work, management, professional support, international experience, professional development, social services, supervision models.

Наталія ЛЕВЧЕНКО

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-5479-1907

Scopus Author ID: 57216785280

Вікторія ІСАЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-0224-1214

Scopus Author ID: 57270419200

Бібліографічний опис статті: Левченко, Н., Ісаченко, В. (2025). Супервізія в управлінні соціального захисту населення: міжнародний аспект. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 118–122, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.16>

СУПЕРВІЗІЯ В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено супервізію як ефективний інструмент управління у сфері соціального захисту населення з акцентом на міжнародний досвід та можливості її адаптації до українських реалій. Автори детально аналізують концепцію супервізії, її основні функції, моделі та форми, які застосовуються в країнах з розвинутою соціальною інфраструктурою, таких як США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Швеція та Данія. Зокрема, розглядаються клінічна, адміністративна, групова та індивідуальна супервізія, кожна з яких має свої специфічні особливості та функції, спрямовані на підвищення якості соціальної роботи, підтримку професійного розвитку та профілактику професійного вигорання серед соціальних працівників. Акцентується увага на важливості супервізії в контексті етичної свідомості, розвитку кваліфікації працівників і вдосконалення управлінських процесів, що є необхідними для забезпечення ефективного функціонування соціальних установ.

Автори також окреслюють проблеми, які постають перед Україною в контексті впровадження супервізії в систему соціального захисту. Серед них виділено відсутність чіткої нормативно-правової бази для регулювання супервізії, недостатня кількість кваліфікованих супервізорів, відсутність методичних матеріалів і практичних навичок у керівників соціальних установ, а також обмежене фінансування цієї сфери.

У підсумку, автори наголошують на необхідності систематичного впровадження супервізії як складової частини професійного розвитку соціальних працівників і частини державної політики у сфері соціального захисту, а також що інституціоналізація супервізії в Україні дозволить значно покращити якість надання соціальних послуг, підвищити рівень професійної компетентності фахівців і сприятиме гармонійній адаптації соціальних працівників до складних умов їхньої роботи.

Ключові слова: супервізія, соціальний захист, соціальна робота, управління, професійна підтримка, міжнародний досвід, професійний розвиток, соціальні послуги, моделі супервізії.

Problem statement. The modern system of social protection of the population requires not only effective management decisions, but also constant support and professional growth of specialists working in this area. One of the key mechanisms for ensuring the quality of social work and professional growth is supervision. In countries with developed social infrastructure, supervision has long become an obligatory element of the professional activities of social workers. At the same time, in Ukraine, supervision is at the stage of formation and requires in-depth study in both theoretical and practical dimensions.

Special attention deserves the international experience of supervision, which can be adapted to Ukrainian realities in the context of European integration processes and reform of the social protection system.

The purpose of the article is to analyze supervision as an effective management tool in

the field of social protection of the population, in particular through the study of international experience and the possibilities of its adaptation to the conditions of Ukraine.

Analysis of recent research and publications. The issues of supervision in social work are considered in their scientific works by N. Horishna, O. Savchuk, I. Ushakova, G. Slozanska, I. Astremska, etc., in particular:

O. Savchuk and I. Myrhorodska note that the integration of supervision into the practice of social work and the involvement of qualified supervisors opens up broad prospects for improving the quality of individual activities of specialists and improving the work of social institutions in general (Savchuk et al., 2012);

V. Isachenko emphasizes that supervision is an important means of optimizing the activities of social services, since it plays a key role in ensuring effective management in social work (Isachenko, 2019);

T. Kolenichenko believes that the main goal of all social organizations and social workers is to help the population solve their problems, and improving the quality of social services to clients is possible with the development of the supervision institute in Ukraine, which in turn will be aimed not only at providing quality social services, but also at improving the system of professional growth of social workers (Kolenichenko, 2013).

Presentation of the main material. Supervision is the support and guidance that a worker receives from a supervisor, manager, mentor or colleague. Supervision involves: discussing current cases and issues arising from them, reflecting on learning in practice, supporting and maintaining well-being, reviewing practice and decision-making, ensuring their compliance with legal and legislative guidelines.

Supervision is central to social work practice. It is a professional process of the relationship between the supervisor and the supervised subject, which enables reflective critical analysis and is the basis for quality social work services. Supervision should be a safe and supportive place to address complex ethical issues, client complaints, personal and professional problems and other sensitive issues (Code of Conduct...)

Supervised practical learning is an important component of the education and training of social workers. Through regular, structured meetings with a supervisor, students learn how to manage workload, apply theory and research evidence to practice, perform key tasks of assessment, planning and intervention, and reflect on their own professional development (Brashears, 1995).

Supervision is also an opportunity to seek and receive emotional support for what can often be a demanding and stressful role (Brashears, 1995).

Supervision in the field of social protection is a process of professional support, training and consultation of social workers, which ensures an appropriate level of professionalism, ethics and psychological stability in the performance of professional duties. It contributes not only to reducing the risk of professional burnout, but also to improving the quality of social service provision, increasing the effectiveness of communication within the team, and developing the management and analytical skills of workers.

The main functions of supervision, according to scholars, include: educational (provides

for improving the skills of workers through discussion of complex cases, reflection and analysis of professional activities); supportive (provides emotional support, helps reduce stress and resolve interpersonal conflicts); supervisory (ensures compliance with ethical standards and norms of professional behavior, promotes internal monitoring of work quality).

In international practice, several models of supervision are distinguished, in particular:

- clinical supervision – most common in the USA, Great Britain, Canada. Focused on improving professional skills, ethical reflection and analysis of client cases;

- administrative supervision – involves monitoring the performance of tasks, reporting, discipline and efficiency of social workers;

- group supervision – is carried out for groups of workers and allows them to exchange experience, learn from each other, and develop teamwork;

- individual supervision – provides an opportunity to focus on the personal needs and challenges of a particular specialist.

Based on a generalized analysis of scientific sources, key forms of supervision were identified, including: reflective, supportive, administrative and educational. Each of them has its own characteristics and performs specific functions in the process of professional support of social workers.

- reflective supervision focuses on a systematic analysis of work situations. It includes regular meetings during which specialists are able to reflect on their own emotional reactions, evaluate professional experience and develop introspection skills. This form contributes to a deeper understanding of the processes of interaction with clients, increases awareness in the performance of official duties and allows reducing the risks of emotional burnout, while stimulating professional development.

- supportive supervision provides a safe environment for open discussion of the difficulties faced by social workers. It is an important tool for preventing professional isolation, as it contributes to receiving emotional support from both the supervisor and colleagues. Employees who have the opportunity to share their own experiences in a trusting atmosphere demonstrate a lower level of emotional exhaustion and depersonalization,

which has a positive effect on their motivation and the quality of their professional activities.

– administrative supervision is focused on the organizational side of social work – the distribution of responsibilities, team management, compliance with ethical standards and internal regulations. This form helps to optimize the workload, ensure the stability of work processes and create conditions for reducing professional stress. Thanks to regular administrative sessions, it is possible to identify the risks of staff overload in a timely manner and prevent burnout through rational resource management.

– educational supervision performs the function of enhancing the professional level of employees through the acquisition of new knowledge and skills. The growth of professional competence reduces the level of anxiety associated with a feeling of unpreparedness for complex tasks, and at the same time strengthens self-confidence. This has a positive effect on the self-esteem of the specialist, increases job satisfaction and reduces the risk of professional burnout (Malyshko, 2014).

In most countries of the European Union, supervision is part of the professional development of social workers and is regulated at the legislative level: Great Britain (every social worker has the right to monthly supervision, which is recorded in the professional portfolio, and supervision is also integrated into the system of professional growth and certification); Germany (external supervision is actively used; specialists undergo appropriate training and have supervisor licenses, and supervision is also financed by local authorities or non-governmental organizations); Sweden

and Denmark (group supervision prevails, often involving psychotherapists, and significant attention is also paid to working with the emotional states of specialists and preventing burnout).

In the USA and Canada, supervision is a mandatory component of licensing social workers. Professionals must have a certain number of hours of supervision per year to confirm their qualifications. Supervisors undergo specialized training, are certified, and are legally responsible for the quality of the consultations provided. The curricula of bachelors and masters of social work include mandatory supervision practice. Having analyzed the international experience of supervision in comparison with Ukraine, the main problems can be identified: lack of regulatory support for supervision in legislation; insufficient number of qualified supervisors; lack of methodological materials and practical skills among heads of social institutions; limited funding and low level of awareness of the role of supervision.

Conclusions and prospects for further research. Thus, supervision is a powerful tool for improving the quality of management in the field of social protection. It allows supporting the professional development of specialists, reducing stress levels, ensuring compliance with ethical norms and standards of service provision. The experience of the EU, the USA, Canada and Scandinavia can become a guide for implementing an effective supervision model in Ukraine. Systematic implementation of supervision as a mandatory component of professional activity should become one of the priorities of state social policy.

REFERENCES:

1. Savchuk, O. M., & Myrhorodska, I. V. (2012). Standarty supervizii v sotsialnii roboti [Standards of supervision in social work]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykhologichni nauky ta sotsialna robota*. Tom 136. S. 67–71. [in Ukrainian].
2. Karahodina, O. H., & Baidarova, O. O. (2014). Zaprovdzhennia supervizii u sotsialnii roboti: bariery ta resursy [Introducing supervision in social work: barriers and resources]. *Problemy sotsialnoi roboty: filozofia, psykhologhiia, sotsiologhiia*. № 1. S. 29–35. [in Ukrainian].
3. Isachenko, V. P. (2019). Teoretyko-metodychni osnovy vykorystannia metodu supervizii u zakladakh sotsialnoi sfery [Theoretical and methodological foundations of using the supervision method in social institutions]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. Vyp. 2, S. 71–75. [in Ukrainian].
4. Astremska, I. V. (2017). Prykladni metodyky ta osnovy supervizii v sotsialnii roboti [Applied techniques and foundations of supervision in social work]: navch. posib. Mykolaiv : Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly, 396 s. [in Ukrainian].
5. Malyshko, O. S. (2024). Profilaktyka profesiinoho vyhorannia sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy supervizii [Prevention of professional burnout of social workers through supervision]. *Suchasni realii ta perspektyvy sotsialnoho vykhovannia osobystosti v riznykh sotsialnykh instytutsiakh : materialy vseukr. -prakt. konf., prysviach. 220-richchiu*

vid dnia zasnuvannia Un-tu, m. Kharkiv, 7 lystop. 2024 r. / Kharkiv. nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody ; redkol.: Yu. D. Boichuk ta in. Kharkiv : KhNPU im. H. S. Skovorody, S. 171–176. [in Ukrainian].

6. Kolenichenko, T. I. (2013). Upravlinskyi aspekt profesiinoi diialnosti fakhivtsiv sotsialnoi sfery [The managerial aspect of the professional activities of social sphere specialists]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia №.11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika*. Vyp. 17. S. 188–193. [in Ukrainian].

7. Brashears, F. (1995). Supervision as Social Work Practice: A Reconceptualization. *Social Work*, Vol. 40, Iss. 5. September. P. 692–699, URL: <https://doi.org/10.1093/sw/40.5.692>

8. Code of Conduct in Practice №3: Social Work Supervision. Social workers Registratio Board. Retrieved from: <https://swrb.govt.nz/about-us/resources/code-in-practice-3-supervision>

BIBLIOGRAPHY:

1. Савчук О. М., Миргородська І. В. Стандарти супервізії в соціальній роботі. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Том 136. 2012. С. 67–71.

2. Карагодіна О. Г., Байдарова О. О. Запровадження супервізії у соціальній роботі: бар'єри та ресурси. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2014. № 1. С. 29–35.

3. Ісаченко В. П. Теоретико-методичні основи використання методу супервізії у закладах соціальної сфери. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип. 2, 2019. С. 71–75.

4. Астремська І. В. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 396 с.

5. Малишко О. С. Профілактика професійного вигорання соціальних працівників засобами супервізії. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 220-річчю від дня заснування Ун-ту, м. Харків, 7 листоп. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: Ю. Д. Бойчук та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 171–176.*

6. Коленіченко Т. І. Управлінський аспект професійної діяльності фахівців соціальної сфери. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №.11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2013. Вип. 17. С. 188–193.

7. Brashears F. Supervision as Social Work Practice: A Reconceptualization. *Social Work*, Volume 40, Issue 5. September 1995. Pages 692–699, URL: <https://doi.org/10.1093/sw/40.5.692>

8. Code of Conduct in Practice №3: Social Work Supervision. Social workers Registratio Board. URL: <https://swrb.govt.nz/about-us/resources/code-in-practice-3-supervision>

УДК 364-43:005.53

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.17>

Марина ЛЕХОЛЕТОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0003-4055-991X

Scopus Author ID: 57950249300

Тетяна СПІРІНА

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus Author ID: 57950126200

Аліна ДУЛЯ

доктор філософії, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-9067-4820

Scopus Author ID: 57208213486

Бібліографічний опис статті: Лехолетова, М., Спіріна, Т., Дуля, А. (2025). Етапи та методи прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 123–133, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.17>

ЕТАПИ ТА МЕТОДИ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ РІШЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Потреба планування та організації процесу прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників зумовлена широким спектром напрямів діяльності та необхідністю виконання пов'язаних з ними завдань (здійснення адвокаційної діяльності та надання послуги представництва інтересів, управління соціальними проєктами, участь у проведенні соціальної експертизи, ведення випадку та ін.).

У статті прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників розглядається, як вид діяльності спрямований на розв'язання проблем отримувачів соціальних послуг, підвищення якості надання соціальних послуг, шляхом пошуку оптимального рішення серед можливих альтернатив, на підставі актуальної інформації з урахуванням можливих ризиків для оперативного реагування і коригування дій.

До умов прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників авторами віднесено: обґрунтованість прийнятого рішення на основі аналізу інформації; своєчасність прийнятого рішення; повнота змісту рішення на основі визначеної цілі/цілей; повноваження (валідність) прийняття рішення; відповідальність та узгодженість прийнятого рішення з рішеннями, які були прийняті раніше.

Характеризовано етапи прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників (підготовка рішення, прийняття рішення, реалізація прийнятого рішення). Систематизовано методи прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників: за суб'єктом прийняття (колективні/групові, індивідуальні), за способом формування вирішального вибору серед можливих альтернатив (евристичні логіко-формалізовані, теоретико-ігрові) та окреслено їх переваги й недоліки. Автори зазначають, що проаналізовані та систематизовані методи є динамічними і можуть зустрічатись у різних класифікаційних ознаках, застосовуватись багаторазово на всіх етапах прийняття рішень.

Ключові слова: менеджмент соціальної роботи, прийняття рішень, умови прийняття рішень, етапи прийняття рішень, методи прийняття рішень, соціальна експертиза, адвокаційна діяльність, кейс-менеджмент, проєктна діяльність.

Maryna LEKHOLETOVA

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-4055-991X

Scopus Author ID: 57950249300

Tetiana SPIRINA

PhD in Education, Associate Professor, Head of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus Author ID: 57950126200

Alina DULIA

Doctor of Philosophical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0002-9067-4820

Scopus Author ID: 57208213486

To cite this article: Lekholetova, M., Spirina, T., Dulia, A. (2025). Etapy ta metody pryynyattya efektyvnykh rishen u profesiyniy diyalnosti sotsialnykh pratsivnykiv [Stages and methods of making effective decisions in the professional activities of social workers]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 123–133, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.17>

STAGES AND METHODS OF MAKING EFFECTIVE DECISIONS IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF SOCIAL WORKERS

The need to plan and organize the process of making effective decisions in the professional activities of social workers is due to a wide range of areas of activity and the need to perform related tasks (implementing advocacy activities and providing services for representing interests, managing social projects, participating in conducting social expertise, managing cases).

The article examines effective decision-making in the professional activities of social workers as a type of activity aimed at solving the problems of recipients of social services., improving the quality of social services by finding the optimal solution among possible alternatives, based on current information, taking into account possible risks for prompt response and adjustment of actions.

The authors include the following conditions for making effective decisions in the professional activities of social workers: the validity of the decision based on information analysis; the timeliness of the decision; the completeness of the content of the decision based on the defined goal/goals; the authority (validity) of making the decision; responsibility and consistency of the decision with decisions that were made earlier.

The stages of making effective decisions in the professional activities of social workers are characterized (decision preparation, decision making, implementation of the decision made). Methods of making effective decisions in the professional activities of social workers are systematized: by the subject of making decisions (collective/group, individual), by the method of forming a decisive choice among possible alternatives (heuristic, logical-formalized, game-theoretical), and their advantages and disadvantages are outlined. The authors note that the analyzed and systematized methods are dynamic and can be found in different classification features and applied repeatedly at all stages of decision-making.

Key words: social work management, decision-making, decision-making conditions, decision-making stages, decision-making methods, social expertise, advocacy, case management, project activities.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення серед актуальних напрямів розвитку України залишається розбудова системи соціальних послуг, що обумовлює необхідність удосконалення менеджменту соціальної роботи, використання методів прийняття ефективних рішень. Недосконалість злагодженої взаємодії між управлінцями, соціальними працівниками

та отримувачами соціальних послуг, призводить до наявності прийняття неефективних рішень і, як наслідок, недієвості та нерезультативності надання соціальних послуг.

В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери наголошується, що організаційна структура менеджменту соціальної роботи повинна містити мінімальну кількість ланок і рівнів

управління, забезпечувати розподіл функцій, стійкість, безперервність, оперативність і гнучкість управління (Зверева, 2012). Принципово важливим у менеджменті соціальної роботи є розроблені зрозумілі та прозорі процедури і технології, які б сприяли прийняттю ефективних рішень соціальними працівниками та забезпечували належну якість соціальної роботи. До показників прийняття ефективних рішень соціальних працівників у процесі надання соціальних послуг, належить задоволеність отримувача послуг результатом врегулювання його проблеми, подолання або мінімізація складних життєвих обставин. Тому, важливими складовими у цьому процесі є прийняття фахівцями своєчасних, оптимальних рішень (Spirina, 2022). Враховуючи зазначене вище, вважаємо, що необхідність прийняття ефективних рішень є невід'ємною складовою професійної діяльності соціальних працівників, у зв'язку з чим актуалізується потреба у характеристиці етапів, а також систематизації методів прийняття рішень у професійній діяльності соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні тенденції розвитку та процес прийняття управлінських рішень вивчали В. Голюк, М. Кравченко, Н. Мала, О. Олійниченко; моделі та методи прийняття оптимальних рішень досліджували В. Говоруха, Б. Літовченко, М. Мормуль, Н. Осадча, Т. Пасічник, В. Петруня, Ю. Петруня, І. Сокуренько, О. Ткачова; основні вимоги до прийняття ефективних рішень розглядали М. Брюховецька, О. Криворучко, О. Сухачова, М. Цюцюра, С. Цюцюра; вплив стресу на прийняття ефективних рішень в професійній діяльності досліджували О. Беззубий, Б. Гнатишин, І. Кочін, Н. Ленко, Т. Михайлов, Н. Мрака, В. Піцикевич; важливість прийняття ефективних рішень в соціальній сфері, в діяльності державних та громадських організацій, зокрема, у процесі ведення випадку, соціальної експертизи, адвокаційної та проєктної діяльності розглядали А. Бодня, А. Дуля, М. Лехолетова, В. Лях, Т. Лях, Т. Спіріна.

Пов'язуючи лідерство з процесом прийняття ефективних рішень та впровадження змін, зарубіжні науковці (R. Miller, C. Waterman, C. Jackson, S. Mahesh, A. Tingle, A. Mayrhofer, M. Toma) спрямовують свої дослідження на вивчення: лідерства в соціальній роботі як

механізму створення сприятливого професійного середовища (можливостей для соціальних працівників розвиватись як індивідуально, так і колективно); особливостей підтримки отримувачів соціальних послуг та громад загалом, використання соціальними працівниками свого професійного авторитету та навичок, з метою позитивного впливу на інших фахівців, розв'язання соціальних проблем тощо (Miller et al., 2025).

Мета статті. Схарактеризувати етапи та систематизувати методи прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників, окреслити їх переваги та недоліки.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність соціальних працівників охоплює широкий спектр напрямів діяльності та пов'язаних з ними завдань, які потребують прийняття ефективних рішень для досягнення позитивного результату, як для отримувачів соціальних послуг, так і для самих соціальних працівників. Зокрема, здійснення адвокаційної діяльності та надання послуги представництва інтересів, коли прийняття рішень відбувається у процесі взаємодії від імені отримувача послуги, яка потребує захисту, з юридичними та фізичними особами (коли бажаного результату можна досягти шляхом впливу на громадську думку та рішення в різних сферах державного управління) (Лехолетова, та ін., 2022); управління соціальними проєктами, коли від прийнятих рішень залежить розробка, реалізація та результат проєкту, направлено на вирішення багатьох соціальних проблем, підвищення якості життя громад, вразливих категорій населення, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах (Лях, 2024); участь у проведенні соціальної експертизи, коли соціальний працівник виконує роль експерта, організовує та очолює експертні групи (прийняття рішень відбувається на всіх етапах соціальної експертизи, від підбору членів експертної групи й організації їхньої роботи, до аналізу, оцінки соціальної ситуації, прогнозуванні змін і наслідків та виборі оптимального варіанту розв'язання проблем) (Лях, 2013); ведення випадку, коли від прийнятих рішень залежить покращення ситуації особи/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також згадана взаємодія й партнерство всередині команди та із зовнішнім середовищем.

Для нашого дослідження є близькими думки науковців В. Голюк, М. Кравченко та О. Олійниченко, щодо визначення поняття «прийняття рішень», які роблять акцент на потребі у застосуванні творчого підходу особи, що приймає рішення, бо всі можливі проблеми не можна підігнати під стандартний, усталений спосіб їх вирішення, а також на необхідності враховувати визначені часові обмеження і ризики (Олійниченко, 2007; Кравченко, Голотюк, 2022). З огляду на можливі зміни, уточнення, перегляд процедур у системі надання соціальних послуг, ефективність прийняття рішень соціальними працівниками залежить від підвищення їх професійної компетентності, щодо роботи з отримувачами соціальних послуг.

Прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників розглядаємо, як вид діяльності спрямований на розв'язання проблем отримувачів соціальних послуг, підвищення якості надання соціальних послуг, шляхом пошуку оптимального рішення серед можливих альтернатив, на підставі актуальної інформації з урахуванням можливих ризиків для оперативного реагування і коригування дій.

Вибір рішення може відбуватись в умовах визначеності (коли перед прийняттям рішення відомо приблизний результат альтернативних дій) та невизначеності (використання особистих суджень, досвіду і доступної інформації) (Кравченко, Голотюк, 2022). Також їх можна об'єднати у дві групи: запрограмовані (коли прийняття рішень відбувається за заздалегідь відомими послідовними кроками та за типових обставин) і незапрограмовані (коли прийняття рішень відбувається за нових умов і обставин та потребує узгодження процедури).

Як зазначає дослідниця Н. Мала, процес прийняття рішення може бути інтуїтивним (за допомогою відчуття впевненості у правильності вибору), підкріпленням досвідом (ґрунтуватися на отриманих знаннях та прогнозуванні результату) або раціональним (на підставі об'єктивного аналітичного процесу). При цьому, вплинути на прийняття рішення можуть як зовнішні (професійне соціальне середовище), так і внутрішні (індивідуальні особливості фахівця, його освіта, вік, професійні якості) чинники (Мала, 2007). В цьому контексті, вагому роль у процесі прийняття рішень

відіграють цінності й переконання, якими керуються соціальні працівники, коли вони зіштовхуються з моральними дилемами, необхідністю вибору між складними або неоднозначними варіантами вирішення проблеми. Тут важливо слідувати етичним нормам і принципам професійної діяльності.

У нашому дослідженні до умов прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників відносимо наступні: обґрунтованість прийнятого рішення на основі аналізу інформації; своєчасність прийнятого рішення; повнота змісту рішення на основі визначеної цілі/цілей; повноваження (валідність) прийняття рішення; відповідальність та узгодженість прийнятого рішення з рішеннями, які були прийняті раніше. Вважаємо, що врахування вказаних умов забезпечать ефективність прийняття рішень соціальних працівників у професійній діяльності. Для розуміння їх особливостей, розглянемо кожен умову детальніше.

1. Обґрунтованість прийнятого рішення на основі аналізу інформації. Передбачає збір достовірної, актуальної інформації з урахуванням всього об'єму питань та потреб отримувачів соціальних послуг. Це вимагає від соціального працівника дотримання професійної етики підкріпленої професійними знаннями й навичками застосування дієвих форм та методів роботи, що сприятиме формуванню кваліфікованої думки щодо професійних завдань та реалізації прийнятих рішень.

Прикладом важливості обґрунтування прийнятого рішення для ефективного результату у професійній діяльності соціальних працівників, є проведення соціальної експертизи, яка потребує: детального дослідження поточного стану проблемної ситуації; аналізу отриманої інформації від всіх суб'єктів, які залучені до процесу експертизи; прогнозування можливого розвитку подій в короткостроковій і довгостроковій перспективі; визначення всіх можливих альтернатив для прийняття доцільного, оптимального рішення (Лехолетова, 2024).

2. Своєчасність прийнятого рішення. Прийняття рішення має відбуватись вчасно, бути зваженим, актуальним й направленим на досягнення визначеної цілі/цілей. Ризик передчасно прийнятого рішення у тому, що його реалізація може призвести до імпульсивних, непродума-

них кроків, отримання негативних відгуків від колег та виникнення конфліктних ситуацій. Тобто мати негативні тенденції. В такому разі ефективність прийняття рішення соціальним працівником буде залежати від його готовності реалізовувати прийняте рішення в конфліктних умовах. У разі, якщо рішення прийняте запізно, є ризик, що воно матиме негативні наслідки для зацікавлених осіб, оскільки визначена ціль/цілі не реалізовані вчасно, а це посилить негативні наслідки окресленої проблеми.

Своєчасність прийнятого рішення може залежати від наявності кризових ситуацій в житті, високого рівня стресу, що значно впливає на здатність приймати ефективні рішення. Реальні негативні події або очікування небезпек, які ймовірно можуть статись, провокує та актуалізує психологічний компонент стресу, його суб'єктивність (коли людина відчуває тривогу, занепокоєння, страх, безпорадність). Наскільки такий стан ускладнить процес прийняття рішення та його реалізацію залежить від особистісних характеристик людини і того, як вона реагує на стресові ситуації (Мрака та ін., 2024).

Прийняття своєчасних ефективних рішень, є важливим аспектом діяльності соціальних працівників в межах проєктної діяльності державних або громадських організацій. Необхідність зважених, актуальних рішень обумовлено рядом ознак закладених в проєктну діяльність (обмеженість у часі, відповідність запитам громади, спрямованість на розвиток територіальної одиниці та відкритість) (Лях, Дуля, 2024).

3. Повнота змісту рішення на основі визначеної цілі/цілей. Рішення повинне прийматись на основі аналізу всієї наявної інформації про проблему. Поглянути на досліджувану проблему з різних боків допоможе побудова причинно-наслідкових зв'язків, із залученням всіх суб'єктів, на яких вона має негативний вплив або які є в групі ризику.

Подібний аналіз дозволить визначити основну ціль/цілі на основі яких буде прийматись рішення. Його зміст повинен охоплювати: способи врегулювання проблеми, засоби і ресурси необхідні для досягнення цілі/цілей, терміни, що дозволять ефективно реалізувати прийняте рішення, порядок і особливості взаємодії із всіма залученими суб'єктами (фахівцями, структурами, отримувачами послуг), організація заходів з реалізації рішення.

4. Повноваження (валідність) прийняття рішення. Це те рішення, яке прийняте зважено і кваліфіковано, є вичерпним за змістом, з дотриманням посадових повноважень та законності.

Забезпечення цієї умови залежить від організаційного оформлення управлінського рішення, що поділяються на: тверді (задають подальший шлях втілення прийнятого рішення); рішення, що орієнтують визначальний напрям розвитку системи соціальних послуг; гнучкі (можуть змінюватись у разі зміни траєкторії функціонування і розвитку системи соціальних послуг); нормативні (задають параметри руху процесів у системі соціальних послуг) (Цюцюра та ін., 2012).

5. Відповідальність та узгодженість прийнятого рішення з рішеннями, які були прийняті раніше. Умова, яка передбачає дотримання причинно-наслідкових зв'язків з минулими рішеннями, для збереження загального процесу системи погодження і адміністрування в соціальній роботі, логіки і структури надання соціальних послуг, чіткого функціонування професійного процесу.

У соціальній роботі причинно-наслідкові зв'язки з минулими прийнятими рішеннями можна прослідкувати у кейс-менеджменті, який має чітко визначений алгоритм роботи, зокрема, перше спілкування з отримувачем послуги; оцінка потреб отримувача соціальних послуг; спільно з отримувачем соціальних послуг визначення цілей, розробка плану дій; інтервенція/втручання; моніторинг та оцінка; оновлення плану дій, у разі потреби в коригуванні; завершення (результат – виконаний план та задоволення потреб виявлених на стадії оцінки) (Спіріна, Бодня, 2023).

Для контролю і оцінки соціальним працівником прийнятих рішень, наприклад, здійснюючи адвокаційну діяльність, можна застосовувати методику SMART, яка складається з п'яти кроків: Specific (конкретно сформульовані завдання); Measurable (вимірюваність завдань для відстеження успішності та оцінки); Appropriate (завдання повинні відповідати розв'язанню проблеми); Realistic (завдання повинні бути реалістичними); Time bound (обмеженими в часі виконання, тобто реалізації прийнятих рішень) (Лехолетова, та ін., 2022).

Узагальнення досліджень науковців (М. Брюховецька, В. Голотюк, М. Кравченко, О. Криворучко, Н. Мала, О. Сухачова, М. Цюцюра, С. Цюцюра), щодо особливостей процесів прийняття рішень, дозволило схарактеризувати етапи прийняття рішень соціальних працівників у професійній діяльності (рис. 1).

На першому етапі соціальному працівнику варто провести аналіз ситуації на всіх рівнях (пошук, збір й опрацювання інформації, вивчення чинників, що призвели/призводять до ситуації враховуючи події минулого). Важливо визначити ціль до якої хоче рухатись він та/або отримувач послуги і відповідно, якщо виявлено відхилення від поставленої цілі/цілей, то це свідчить про проблему.

На думку О. Сухачової, визначена ціль має бути конкретною, тобто такою щоб виключалася можливість двозначного тлумачення прийнятого рішення, з окресленими строками його виконання (Сухачова, 2019). Так, для прийняття ефективного рішення соціальний працівник повинен оцінити ситуацію як на основі своїх професійних завдань, так і на основі чітко сформульованої цілі/цілей отримувача соціальних послуги.

На другому етапі соціальному працівнику необхідно розробити варіанти розв'язання проблеми, а також визначити переваги та недоліки цих варіантів з метою вибору оптимального та доцільного рішення в конкретній ситуації. Цей етап передбачає обов'язкове обґрунтування зробленого вибору.

В цьому контексті, погоджуємось з М. Брюховецькою, яка зауважує, що обґрунтування прийнятого рішення повинно включати всі аспекти, що розглядаються, а також всі міркування, що лежать в основі з детальним викла-

денням всіх суттєвих питань. Це необхідно для належного інформування всіх осіб, які зацікавлені у результаті прийняття рішення (Брюховецька, 2019). На цьому етапі доречним буде проаналізувати наявні ресурси, а також критично оцінити кількість часу, який знадобиться для реалізації прийнятого рішення. Це дозволить визначитись з вибором методів прийняття рішень.

У разі необхідності прийняття найскладнішого рішення (з точки зору управління й процесу реалізації та надважливим для якісного розв'язання проблеми), науковці О. Криворучко, М. Цюцюра, С. Цюцюра рекомендують приділити час спеціальним організаційним процедурам, зокрема, визначенню на якому рівні слід приймати рішення; хто відповідальний за підготовку інформації, проєкту рішення та його обґрунтування; з якими структурними підрозділами, відділами і фахівцями слід узгодити рішення; хто повинен контролювати і нести відповідальність за виконання рішення; на кого покладено право вносити корективи у зміст рішення і строки його виконання (за потреби); яка передбачена форма звітності за результатами виконання рішення; хто буде здійснювати оцінку рішення і надавати висновок про ступінь досягнення поставленої цілі/цілей (ефективність прийнятого рішення) (Цюцюра та ін., 2012).

Третій етап передбачає визначення строків та способів виконання рішення для оперативного реагування, внесення необхідних коректив, оцінки результату реалізації рішення. Важливо приділити увагу організаційній складовій реалізації прийнятого рішення, через можливі зміни його початкового варіанту, які не підконтрольні соціальному працівнику.

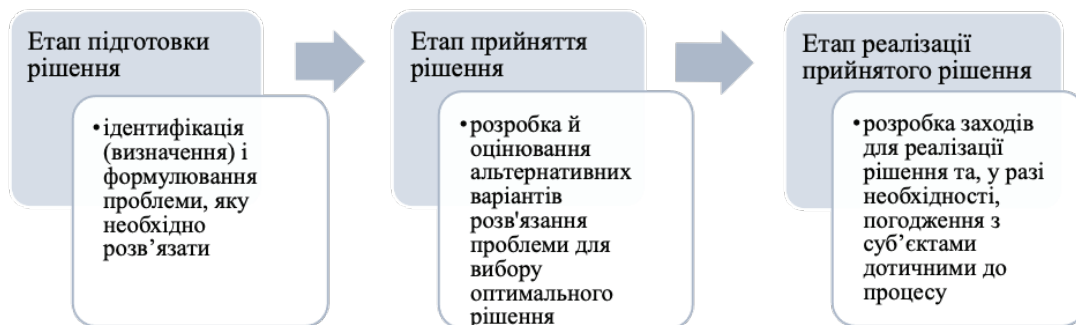

Рис. 1. Етапи прийняття рішень соціальних працівників у професійній діяльності

Джерело: складено авторами

Наприклад, через зміни в діяльності фахівців дотичних до реалізації рішення. Налагодження зворотного зв'язку з зацікавленими особами, на цьому етапі, забезпечить можливість отримання актуальної інформації, коригування та внесення змін в дії (за необхідності). Якщо ж, прийняте та реалізоване рішення дозволило отримати прогнозований, бажаний результат, то воно вважається ефективним. У разі, неотримання бажаного результату необхідно повернутись до альтернативних варіантів і переглянути своє рішення.

Аналіз наукової літератури, дозволив систематизувати методи прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників та окреслити їх переваги й недоліки (табл. 1).

Наведені в таблиці методи є динамічними і можуть зустрічатись у різних класифікаційних ознаках, застосовуватись багаторазово на всіх етапах прийняття рішення.

Погоджуємось з висновками І. Сокурєнка, щодо недоцільності застосування ієрархічної класифікації методів прийняття рішень, через неможливість виділити ознаки, які є вищими або нижчими за ієрархією. Натомість автор пропонує застосовувати фасетну класифікацію з паралельним поділом об'єктів за певною ознакою та можливістю їх багаторазового і незалежного входження в різні класифікаційні ознаки. Загалом, класифікація передбачає встановлення семи критеріїв щодо визначення їх відмінності та схожості: 1) вид проблеми, що вирішується (евристичні, логічні, математичні); 2) умови прийняття рішення (визначеності, ризику, невизначеності); 3) цикл управління, в якому приймається рішення (стратегічні, поточні, оперативні рішення); 4) базовий засновок прийняття рішення (інтуїція, судження, раціональні процедури); 5) характер використання (загальні, спеціальні); 6) функціональна сфера діяльності організації, в якій приймається рішення; 7) спосіб формалізації рішення (аналітичні, графічні) (Сокурєнко, 2019). Вважаємо, що фасетна класифікація прийняття рішень у процесі розв'язання професійних завдань соціальними працівниками, допоможе побудувати логіку вибору доречних методів для прийняття ефективних рішень. Корисними засобами для формування пріоритетів та аналізу у процесі прийняття ефективного рішення

фахівцям в нагоді стануть: метод «Дерево рішень» (аналіз ключової проблеми, стосовно якої необхідно прийняти рішення, з формулюванням причин виникнення, ризиків і переваг, до кожного можливого варіанту дій, ефекту у разі усунення недоліків); метод Дельфі (проведення двох або більше кіл анонімних опитувань серед групи експертів з досліджуваної проблеми, коли виключено колективні обговорення, узагальнена інформація відповідей кожного направляється до експертів доти, доки не будуть з'являтися збіги у відповідях, які використовуються в подальшому як прогноз) (Купіч, 2015); SWOT-аналіз (систематизація процесу обмірковування сукупності інформації у процесі прийняття найбільш вдалого рішення з розв'язання проблеми, шляхом генерування успішних й ризикованих ситуацій, формулювання базису для попередження негативних наслідків) (Ткачик, 2023).

Якщо рішення обґрунтовується і приймається колективно (групою фахівців), наприклад, на етапі вибору правильного (оптимального) рішення серед можливих альтернатив, для процедури їх упорядкування застосовують метод контрольних питань (за допомогою ряду питань відбувається пошук варіантів рішення, які формулюються залежно від індивідуальних особливостей мислення кожного учасника колективного рішення. Подібними запитаннями можуть бути: У чому полягає ключова проблема? Хто задіяний до розв'язання ключової проблеми? Хто є винуватцем проблеми? За яких умов (де) виникла ключова проблема? Як можна розв'язати проблему? Варто організувати етапи роботи таким чином, щоб кожен з членів групи був задіяний до процесу, їхні особливості професійної діяльності були враховані й збережені та спрямовані на розв'язання визначеної проблеми.

Висновки. Отже, потреба планування та організації процесу прийняття ефективних рішень в професійній діяльності соціальних працівників зумовлена широким спектром напрямів діяльності та необхідністю виконання пов'язаних з ними завдань. Серед них: здійснення адвокаційної діяльності та надання послуги представництва інтересів, управління соціальними проєктами, участь у проведенні соціальної експертизи, ведення випадку та ін.

Таблиця 1

Методи прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників

За суб'єктом прийняття	Колективні (групові)	створюють потенційні можливості підвищення якості рішень шляхом колективного обговорення проблеми	<i>Переваги:</i> колективно легше долати стереотипи мислення; розширюється кількість альтернатив; можливість задіяти більшу кількість інформації; сприяють позитивній мотивації кожного працівника та колективу загалом; легше сприйняття групового рішення, що позитивно впливає на його реалізацію у вирішенні проблеми <i>Недоліки:</i> прийняття компромісного рішення не завжди відіграє позитивну роль; потребують більшої затрати часу; ризик передчасного ухвалення рішення з нечітким визначенням відповідальності; можлива напруга членів колективу через бажання просунути свою точку зору	
	Індивідуальні	мають суб'єктивний характер	<i>Переваги:</i> вимагають менше часу ніж колективні <i>Недоліки:</i> залежать від особистих якостей керівника і його стилю прийняття рішень	
За способом формування вирішального вибору серед можливих альтернатив	Евристичні (методи неформального аналізу на основі досвіду, інтуїції)	застосовуються в індивідуальній та груповій роботі для отримання експертних оцінок, генерування, аналізу, вибору варіантів, розв'язання проблем	<i>Методи індивідуальної роботи:</i> метод інтерв'ю, метод анкетування, метод очікування натхнення, метод Меттчета, метод ліквідації безвихідних ситуацій <i>Методи групової роботи:</i> метод колективної експертної оцінки, метод експертних комісій, мозковий штурм, метод дискусії, метод ключових запитань, метод вільних асоціацій, метод Дельфі	<i>Переваги:</i> легкі у застосуванні; не потребують значної затрати часу у виборі кращих альтернатив; не потребують спеціальної підготовки особи, що приймає рішення <i>Недоліки:</i> складність аналізу, систематизації та групування отриманої інформації
	Логіко-формалізовані	застосовуються для прийняття оптимальних рішень в професійній діяльності	Метод побудови «Дерева рішень»	<i>Переваги:</i> дозволяють приймати обґрунтоване та найбільш оптимальне рішення <i>Недоліки:</i> потреба в обробці великого масиву інформації
	Теоретико-ігрові	застосовуються коли необхідно встановити логічну послідовність розгортання подій з метою прогнозування розвитку майбутнього стану, виходячи з ситуації, що склалась та враховуючи інформацію минулого	Метод сценаріїв, моделі «Чорної дошки», методи оцінювання варіантів рішення	<i>Переваги:</i> дозволяють змодельовати та проаналізувати проблему в ігровій формі; застосовують для розробки та прийняття рішень в невизначених або ризикованих умовах <i>Недоліки:</i> мають обмеження у вивченні лише декількох варіантів розвитку подій

Джерело: складено авторами на основі аналізу літератури (Мала, 2007; Петруня та ін., 2015; Сокурєнко, 2019).

Ефективність прийнятих рішень залежить від наступних умов: обґрунтованість прийнятого рішення на основі аналізу інформації; своєчасність прийнятого рішення; повнота змісту рішення на основі визначеної цілі/цілей; повноваження (валідність) прийняття рішення; відповідальність та узгодженість прийнятого рішення з рішеннями, які були прийняті раніше.

До етапів прийняття ефективних рішень у професійній діяльності соціальних працівників віднесено: підготовку рішення (ідентифікація (визначення) і формулювання проблеми, яку необхідно розв'язати); прийняття рішення (розробка й оцінювання альтернативних варіантів розв'язання проблеми для вибору оптимального рішення); реалізацію прийнятого рішення (розробка заходів для реалізації рішення та, у разі необхідності, погодження з суб'єктами дотичними до процесу).

Аналіз наукової літератури щодо методів прийняття рішень в різних наукових галузях, дозволив виокремити ефективні методи прийняття рішень в професійній діяльності

соціальних працівників, а саме: за суб'єктом прийняття – колективні/групові (створюють потенційні можливості підвищення якості рішень шляхом колективного обговорення проблеми), індивідуальні (мають суб'єктивний характер) та за способом формування вирішального вибору серед можливих альтернатив – евристичні (застосовуються в індивідуальній та груповій роботі для отримання експертних оцінок, генерування, аналізу, вибору варіантів, розв'язання проблем), логіко-формалізовані (застосовуються для прийняття оптимальних рішень в професійній діяльності), теоретико-ігрові (застосовуються коли необхідно встановити логічну послідовність розгортання подій з метою прогнозування розвитку майбутнього стану, виходячи з ситуації, що склалась та враховуючи інформацію минулого).

Проведений аналіз методів та їх систематизація дає підстави зазначити, що вони є динамічними і можуть зустрічатись у різних класифікаційних ознаках, застосовуватись багаторазово на всіх етапах прийняття рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брюховецька М. С. Управлінське рішення та фактори, що впливають на процес його прийняття й реалізацію. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. (4). С. 3–6.
2. Зверева І. Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
3. Кравченко М., Голюк В. Прийняття управлінських рішень: сутність та сучасні тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-37>
4. Купіч Н. О. Використання методу експертних оцінок Дельфі у задачах прийняття рішень. *Математичне моделювання*. 2015. № 2. С. 14–16.
5. Лехолетова М., Лях Т., Спіріна Т. Алгоритм організації та проведення успішної адвокаційної кампанії із представництва інтересів. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9. № 1. С. 67–78. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.5.5>
6. Лехолетова М. М. Соціальна експертиза у менеджменті соціальної роботи. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: збірник матер. 24-ї міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 18 листопада 2024 р.)* / гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса. 2024. С. 95–97. ISSN 2409-1359
7. Лях В. Підходи до класифікації соціальних проєктів громадських організацій. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 2. С. 72–79. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.11>
8. Лях В., Дуля А. Проєктна діяльність міжнародної благодійної організації «Фонд Східна Європа» із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. 2024. 11(3). С. 360–372. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.5>
9. Мала Н. Т. Управлінські рішення: класифікація та процес прийняття. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія.: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2007. №. 605. С. 20–24.
10. Мрака Н. М., Піцикевич В. В., Гнатишин Б. О., Кочін І. С., Михайлов Т. С., Ленько Н. В., Беззубий О. В. Психологічні фактори прийняття управлінських рішень в умовах стресу. *Академічні візії*. 2024. (30). <https://doi.org/10.5281/zenodo.12516821>
11. Олійниченко О. М. Аспектний підхід до визначення поняття «управлінське рішення». *Наукові праці НУХТ*. 2007. № 21. С. 79–83.
12. Петруня Ю. Є., Літовченко Б. В., Пасічник Т. О., Говоруха В. Б., Осадча Н. В., Петруня В. Ю., Мормуль М. Ф., Ткачова О. К. *Прийняття управлінських рішень : навчальний посібник* ; за ред. Ю. Є. Петруні. 3-тє вид., переробл. і доп. Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. 209 с.

13. Сокурєнко І. Класифікація методів прийняття управлінських рішень. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2019. Т. 6. №. 269. С. 161–177.
14. Спіріна Т., Бодня А. (2023). Кейс-менеджмент у роботі з вразливими групами населення. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 145–150. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.21>
15. Сухачова О. О. Суть та основні вимоги до управлінських рішень. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 4. С. 80–84.
16. Ткачик Ф. Методологічні аспекти SWOT-аналізу у систематизації пріоритетів розвитку територіальної громади. *9-ті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія: збірник наукових праць* (м. Тернопіль, 17 листопада 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 199–201.
17. Цюцюра С. В., Криворучко О. В., Цюцюра М. І. Теоретичні основи та сутність управлінських рішень. Моделі прийняття управлінських рішень. *Управління розвитком складних систем*. 2012. № 9. С. 50–58.
18. Miller R., Waterman C., Jackson C., Mahesh S., Tingle A., Mayrhofer A., Toma M. Leading by example? Culture, change, and strength-based social work. *The British Journal of Social Work*. 2025. bcdf070. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcdf070>
19. Spirina T. Making effective decisions as a component of the professional culture of a social worker. *Information and innovative technologies in the turbulence era*. Katowice, 2022. P. 232–249. DOI: <https://doi.org/10.54264/M014>

REFERENCES:

1. Briukhovetska, M. S. (2019). Upravlinske rishennia ta faktory, shcho vplyvaiut na protses yoho pryiniattia y realizatsiiu [Management decision and factors influencing the process of its adoption and implementation]. *Current problems of domestic jurisprudence*, 4, 3–6 [in Ukrainian].
2. Zvereva, I. D. (2012). Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery. [Encyclopedia for specialists in the social sphere]. Kyiv, Simferopol. Universum, 536 [in Ukrainian].
3. Kravchenko, M., & Holiuk, V. (2022). Pryiniattia upravlinskykh rishen: sutnist ta suchasni tendentsii rozvytk. [Management decision-making: essence and current development trends]. *Economy and society*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-37> [in Ukrainian].
4. Kupich, N. O. (2015). Vykorystannia metodu ekspertnykh otsinok Delfi u zadachakh pryiniattia rishen [Using the Delphi expert assessment method in decision-making tasks]. *Mathematical modeling*, 2, 14–16 [in Ukrainian].
5. Lekholetova, M., Liakh, T., & Spirina, T. (2022). Alhorytm orhanizatsii ta provedennia uspishnoi advokatsiinoi kampanii iz predstavnytstva interesiv [Algorithm for organizing and conducting a successful advocacy campaign for interest representation]. *Social Work and Education*, 9(1), 67–78. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.5.5> [in Ukrainian].
6. Lekholetova, M. M. (2024). Sotsialna ekspertyza u menedzhmenti sotsialnoi roboty [Social expertise in social work management]. *Current research in the social sphere: collection of materials of the 24th international scientific and practical conference* (Odessa, November 18, 2024) / ed. V. V. Korneshchuk. 95–97. ISSN 2409-1359 [in Ukrainian].
7. Liakh, V. (2024). Pidkhody do klasyfikatsii sotsialnykh proyektiv hromadskykh orhanizatsii. [Approaches to Classification of Social Projects of Public Organizations]. *Humanitas*, 2, 72–79. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.11> [in Ukrainian].
8. Liakh, V., & Dulia, A. (2024). Proiektna diialnist mizhnarodnoi blahodiinoi orhanizatsii «Fond Skhidna Yevropa» iz sotsialnoi pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib [Project activities of the international charitable organization «East Europe Foundation» for social support of internally displaced persons]. *Social Work and Education*, 11(3), 360–372. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.5> [in Ukrainian].
9. Mala, N. T. (2007). Upravlinski rishennia: klasyfikatsiia ta protses pryiniattia. [Management decisions: classification and decision-making process]. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Series: Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Development Problems*, (605), 20–24 [in Ukrainian].
10. Mraka, N. M., Pitsykevych, V. V., Hnatyshyn, B. O., Kochin, I. S., Mykhailov, T. S., Lenko, N. V., & Bezzubyi, O. V. (2024). Psykholohichni faktory pryiniattia upravlinskykh rishen v umovakh stresu [Psychological factors of managerial decision-making under stress conditions]. *Academic visions*, 30. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12516821> [in Ukrainian].
11. Oliynychenko, O. M. (2007). Aspektnyy pidkhid do vyznachennia poniattia «upravlinske rishennia» [Aspectual approach to the definition of the concept of «management decision»]. *Scientific works of the NUCT*. (21). 79–83 [in Ukrainian].
12. Petrunia, Yu. Ye., Litovchenko, B. V., Pasichnyk, T. O., Hovorukha, V. B., Osadcha, N. V., Petrunia, V. Yu., Mormul, M. F., & Tkachova, O. K. (2015). Pryiniattia upravlinskykh rishen : navchalnyi posibnyk. [Making managerial decisions: a textbook]. ed. Yu. E. Petruni. 3rd ed., revised and supplemented. Dnipropetrovsk: University of Customs and Finance. 209 [in Ukrainian].
13. Sokurenko, I. (2019). Klasyfikatsiia metodiv pryiniattia upravlinskykh rishen. [Classification of management decision-making methods]. *Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University*, 6(269), 161–177 [in Ukrainian].

14. Spirina, T., & Bodnia, A. (2023). Keys-menedzhment u roboti z vrazlyvymy hrupamy naselennya [Case management in working with vulnerable population groups]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 145–150. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.21> [in Ukrainian].
15. Sukhachova, O. O. (2019). Cut ta osnovni vymohy do upravlinskykh rishen [The essence and basic requirements for management decisions]. *Economics. Management. Business*, (4), 80–84 [in Ukrainian].
16. Tkachyk, F. (2023). Metodolohichni aspekty SWOT-analizu u systematyzatsii priorytetiv rozvytku terytorialnoi hromady [Methodological aspects of SWOT analysis in systematizing priorities for the development of a territorial community]. *9th All-Ukrainian Scientific Readings in Memory of S. I. Yuri: Collection of Scientific Papers* (Ternopil, November 17, 2023). 199–201 [in Ukrainian].
17. Tsiutsiura, S. V., Kryvoruchko, O. V., & Tsiutsiura, M. I. (2012). Teoretychni osnovy ta sutnist upravlinskykh rishen. Modeli pryiniattia upravlinskykh rishen. [Theoretical foundations and essence of managerial decisions. Models of managerial decision-making]. *Managing the development of complex systems*, 9, 50–58 [in Ukrainian].
18. Miller, R., Waterman, C., Jackson, C., Mahesh, S., Tingle, A., Mayrhofer, A., & Toma, M. (2025). Leading by example? Culture, change, and strength-based social work. *The British Journal of Social Work*, bcac070. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac070>
19. Spirina, T. (2022). Making effective decisions as a component of the professional culture of a social worker. *Information and innovative technologies in the turbulence era*. Katowice, 232–249. <https://doi.org/10.54264/M014>

УДК 364-787.2:314.151.3-054.73

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18>

Віктор ЛЯХ

президент, Фонд Східна Європа, вул. Саксаганського, 83, м. Київ, Україна, 01033

ORCID: 0009-0007-7159-4212

Бібліографічний опис статті: Лях, В. (2025). Ключові завдання соціальної роботи з підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 134–140, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18>

КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено аналізу завдань соціальної роботи з підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах повномасштабної війни в Україні, що призвела до масштабного гуманітарного виклику як для державних інституцій, так і для системи соціального забезпечення в цілому. В межах дослідження окреслено шість ключових завдань, які на сучасному етапі формують зміст соціальної роботи з ВПО: забезпечення базової підтримки та доступу до послуг; психосоціальна підтримка; сприяння інтеграції в приймаючі громади; активізація соціального капіталу; моніторинг потреб і здійснення соціального супроводу; реалізація проєктної діяльності у сфері соціальної підтримки.

Для кожного із зазначених завдань обґрунтовано форми реалізації, методи соціальної роботи та суб'єкти, залучені до їх виконання. Авторський підхід базується на інтеграції теоретичних моделей з практичними напрацюваннями, апробованими в умовах воєнного часу, зокрема в діяльності центрів соціальних служб, громадських і благодійних організацій, місцевих громад і міжнародних партнерів. Акцентовано на необхідності комплексного та міжвідомчого підходу до надання допомоги ВПО, де соціальна робота виконує функцію не лише підтримки, а й адвокації прав, мобілізації ресурсів і фасилітації процесів соціальної інтеграції.

Результати дослідження мають прикладну цінність для фахівців із соціальної роботи державних і громадських організацій, місцевих органів влади, розробників соціальної політики, а також для волонтерських програм й ініціатив, що працюють із переміщеним населенням. Узагальнення подано у формі аналітичної таблиці, яка систематизує ключові аспекти сучасної практики соціальної роботи з ВПО, а також практичні рекомендації щодо покращення соціальної підтримки цієї категорії осіб.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи; соціальна робота; соціальна підтримка; інтеграція; психосоціальна допомога; соціальний супровід; проєктна діяльність; громада; гуманітарна відповідь; міжвідомча взаємодія.

Viktor LIAKH

President, East Europe Foundation, 83 Saksakhanskogo str., Kyiv, Ukraine, 01033

ORCID: 0009-0007-7159-4212

To cite this article: Liakh, V. (2025). Kluchovi zavdannia sotsialnoi roboty z pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Key Tasks of Social Work with Internally Displaced Persons in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 134–140, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18>

KEY TASKS OF SOCIAL WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

The article is dedicated to analyzing the tasks of social work aimed at supporting internally displaced persons (IDPs) amid the full-scale war in Ukraine, which has created a large-scale humanitarian challenge for both state institutions and the social welfare system as a whole. The study outlines six key tasks currently shaping the content of social work with IDPs: providing basic support and access to services; psychosocial support; facilitating integration into host communities; activation of social capital; monitoring needs and providing social accompaniment; and implementing project-based activities in the field of social support.

For each of these tasks, the article substantiates corresponding implementation forms (social counseling, group work, facilitation sessions, mentoring, volunteer initiatives, individual support, civic participation), methods of social work (case management, active listening, social diagnostics, project management, logical-structural approach, cognitive-behavioral techniques, resource mapping, facilitation, SWOT analysis), and the actors involved in their execution (social work

professionals, psychologists, mobile teams, local governments, educational institutions, NGOs, charitable foundations, humanitarian agencies, volunteer associations, and IDPs themselves as agents of change).

The author's approach is based on integrating theoretical models with practical experience tested in wartime conditions, particularly through the activities of social service centers, civil society and charitable organizations, local communities, and international partners. Emphasis is placed on the need for a comprehensive and interagency approach to supporting IDPs, where social work plays the role not only of providing support but also advocating for rights, mobilizing resources, and facilitating integration processes.

The research findings have practical value for social sector professionals, local authorities, social policy developers, and civic initiatives working with displaced populations. The key aspects of modern social work with IDPs are summarized in an analytical table.

The analysis shows that social work with IDPs during the war in Ukraine is not only part of the social protection system but also a crucial humanitarian, integrative, and stabilizing practice. The scale of internal displacement, the unique challenges faced by IDPs, and the duration of their stay in host communities require a systemic, interdisciplinary, and socially sensitive approach. Based on the analysis, the author proposes practical recommendations, including: ensuring continuous training and retraining of social workers for professional activity in crises and emergencies, particularly in psychosocial support and crisis case management; expanding the institutional capacities of local communities through the development of mobile multidisciplinary teams, digital services, and "one-stop-shop" infrastructure for IDPs; promoting interagency cooperation among social protection, healthcare, education, and cultural sectors, as well as with civic initiatives experienced in working with displaced populations; implementing practices that involve IDPs in the development, implementation, and evaluation of support programs, including advisory councils, focus groups, and participation in volunteer programs and projects; enhancing the role of project-based activity as a source of innovative solutions and resource mobilization in supporting IDPs, with a focus on sustainability, inclusivity, and efficiency; and fostering the development of research and analytical centers in the field of social work to systematically study IDP needs, adaptation processes, integration levels, and sustainable outcomes of social support.

In the long-term perspective, social work with IDPs should transition from crisis response to a full-fledged integration practice based on human rights, partnership, and social cohesion. This approach will not only improve the quality of life for displaced persons but also strengthen the resilience of Ukrainian communities to the consequences of war and future challenges.

Key words: internally displaced persons; social work; social support; integration; psychosocial assistance; social accompaniment; project-based activity; community; humanitarian response; interagency cooperation.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну призвело до масштабного переміщення населення в межах країни, сформувавши найбільшу в новітній історії хвилю внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Станом на 23.04.2025 року кількість офіційно зареєстрованих ВПО сягає 4594240 осіб, з них: 778248 дітей, 1851009 чоловіків, 2743261 жінок (*Аналітика : Внутрішньо переміщені особи*, 2025).

В умовах воєнного часу та соціальної турбулентності ця категорія населення потребує не лише матеріальної підтримки, а й системних та скоординованих управлінських рішень, спрямованих на забезпечення доступу до послуг та соціальної підтримки, що базуються на принципах сталості, інклюзії та гідності. Такий підхід вимагає консолідованої, стратегічно злагодженої відповіді з боку державних інституцій, органів місцевого самоврядування, міжнародних партнерів і, безумовно, громадянського суспільства. Ключову роль у цьому процесі відіграють фахівці із соціальної роботи, які перебувають у безпосередній взаємодії з ВПО на всіх рівнях – від первинного консультування

до міжвідомчої координації та проектного менеджменту.

Соціальна робота в контексті підтримки ВПО покликана відповідати не лише на базові потреби осіб, що опинилися у складних життєвих обставинах – таких як забезпечення житлом, продуктами, доступом до медицини, – але й розв'язувати завдання глибшого рівня: інтеграції переміщених осіб у приймаючі громади, зміцнення соціальних зв'язків, подолання травматичного досвіду, активізації особистісного потенціалу та розбудови соціального капіталу. Вона має функціонувати як система соціального посередництва, соціальної адвокації, соціального супроводу й відновлення, використовуючи при цьому як традиційні, так і інноваційні підходи, адаптовані до умов повоєнної реальності (Денисюк та ін., 2023).

Таким чином, соціальна робота постає не лише як оперативний інструмент гуманітарної підтримки, але й як механізм забезпечення соціальної справедливості, підтримки людської гідності та мобілізації внутрішніх ресурсів українського суспільства, розвитку соціального капіталу країни в час історичних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній українській науковій думці проблематика соціальної роботи з ВПО в умовах повномасштабної війни розкривається через кілька ключових аналітичних площин: нормативно-правову, адаптаційну, міжсекторальну та інноваційно-практичну. У роботі К. Недрі, І. Трубавіної та О. Чередниченка акцентовано на необхідності системного підходу до надання соціальних послуг переміщеним особам, підкреслюється роль соціального працівника у подоланні складних життєвих обставин та відновленні життєвого потенціалу постраждалих категорій населення. Автори виокремлюють такі завдання, як оформлення статусу ВПО, соціальне консультування, налагодження комунікації з інституціями та забезпечення доступу до основних прав і ресурсів (Недра та ін., 2022, с. 40-43). У дослідженні В. Кузьміна, М. Кузьміної та Г. Стрижача увага зосереджена на процесах соціальної адаптації вимушено переміщених осіб у приймаючих громадах, зокрема на розбіжностях у темпах адаптації ВПО з різних регіонів України та впливі культурно-географічного контексту на успішність цих процесів (Kuzmin та ін., 2024, с. 180-195). У цьому контексті автори пропонують використовувати зарубіжний досвід, зокрема U-подібну криву процесу соціальної адаптації ВПО. Так, у спільній статті Т. Лях, А. Бойка та А. Харітонова узагальнено успішні практики співпраці державних і громадських організацій у наданні комплексної допомоги ВПО, що втратили роботу, житло або зазнали психологічної травми внаслідок воєнних дій. Акцент зроблено на важливості міжінституційної координації, де соціальні працівники виконують функцію посередників між державою, громадянським суспільством і самими ВПО (Лях, Бойко & Харітонов, 2024, с. 48-51). У монографії «Соціальна робота в умовах російсько-української війни» аналізується вплив війни на трансформацію соціальної роботи в Україні, виокремленні військової соціальної роботи, із наголосом на розробці проєктно-орієнтованих моделей допомоги ВПО, забезпеченні їхніх прав на соціальну допомогу, державну і громадську підтримку (Албул та ін., 2024). Дослідники з Київського столичного університету імені Бориса Грінченка А. Дуля і В. Лютий розглядали вплив війни на трансформацію соціальної роботи

в Україні, зокрема в аспектах адаптації ВПО та розвитку інноваційних підходів до їх підтримки (Дуля & Лютий, 2023, с. 15-22). Автор статті – В. Лях – охарактеризував проблеми і виклики, з якими стикаються громадські організації України, що надають соціальну підтримку ВПО (Лях, 2024); актуалізував важливість екстреної соціальної допомоги ВПО у воєнний час (Лях, 2023); у співавторстві з В. Петровичем дослідив особливості соціальної підтримки ВПО, які втратили роботу під час війни в Україні (Лях & Петрович, 2024); у співавторстві з Р. Вайнолою і М. Лехолетовою описав технологічні засади соціального проєктування в діяльності громадських організацій (Liakh et al., 2024).

Загалом розгляд наукової літератури свідчить про зростання інтересу до комплексного аналізу соціальної роботи в умовах воєнного та повоєнного контексту, що вимагає не лише глибокого емпіричного осмислення, а й пошуку ефективних моделей інтеграції, адаптації й реінтеграції ВПО у соціальний простір громад.

Мета статті. Здійснити аналіз завдань соціальної роботи з підтримки ВПО в умовах війни в Україні шляхом визначення їхньої змістової структури, обґрунтування форм і методів реалізації кожного із завдань, а також окреслення кола суб'єктів, залучених до надання соціальної допомоги ВПО.

Виклад основного матеріалу. У межах соціальної роботи з ВПО в умовах воєнного стану нами окреслено шість ключових завдань, що визначають як короткострокові, так і довготривалі пріоритети фахової підтримки цієї вразливої категорії населення. Кожне з них має свою специфіку реалізації, пов'язану із соціальним контекстом, ресурсами приймаючих громад, організаційною структурою надавачів послуг і міжсекторальною взаємодією. Проаналізуємо їх.

Забезпечення базової підтримки та доступу до соціальних послуг є першим й напевно екстремим кроком після переміщення особи. Воно передбачає надання екстреної соціальної допомоги, первинних консультацій, інформаційний й соціально-правовий супровід під час реєстрації, сприяння в отриманні гуманітарної допомоги, житла, медичних та освітніх послуг, а також можливостей працевлаштування. Соціальні працівники виступають посередниками

між особою та системою інституцій, допомагаючи зорієнтуватися у правових і процедурних нюансах. У реалізації цього завдання важливу роль відіграють фахівці центрів соціальних служб, органи місцевого самоврядування, мобільні соціальні бригади, а також волонтери. Ефективним інструментом є кейс-менеджмент, який дозволяє планувати маршрут соціальної підтримки на індивідуальному рівні.

Психосоціальна підтримка, орієнтована на подолання наслідків травматичних переживань, стабілізацію емоційного стану, зниження рівня тривожності та профілактику психоемоційного вигорання серед ВПО. Це завдання передбачає застосування як індивідуальних (консультування, кризове втручання, тощо), так і групових (терапевтичні групи, арт-терапія, музикотерапія, тілесно-орієнтовані практики тощо) форми роботи. Надзвичайно важливою є міждисциплінарна співпраця між соціальними працівниками, соціальними педагогами, психологами, психотерапевтами, а також залучення фахівців із громадських і міжнародних гуманітарних організацій, що спеціалізуються на підтримці психічного здоров'я в умовах війни.

Фасилітація соціальної інтеграції в приймаючі громади є завданням стратегічного характеру, що передбачає подолання соціальної ізоляції, формування відчуття приналежності до нової громади, профілактику дискримінації й упередженого ставлення до переміщених осіб. Цей процес реалізується через організацію спільних освітніх, культурних, просвітницьких заходів, програм менторської підтримки, неформального навчання. Важливо, щоб громади-реципієнти були інституційно готовими до інтеграційних процесів, а приймаючі громади – відкритими до включення ВПО в локальне середовище. Успішність цього завдання значною мірою залежить від взаємодії та координації органів місцевого самоврядування, закладів освіти й культури, громадських організацій, благодійних фондів, релігійних об'єднань, та інших формальних та неформальних соціальних інститутів.

Активізація соціального капіталу та мобілізація внутрішніх ресурсів ВПО передбачає перехід від логіки «допомоги» до логіки «залучення». Йдеться про створення умов, у яких ВПО можуть реалізувати свій потенціал, долучитися до волонтерських, громадських,

культурних ініціатив, здобути нові знання й навички. Цей напрям забезпечує формування лідерського потенціалу, розвиток горизонтальних зв'язків, а також сприяє соціальній згуртованості, зростанню рівня довіри. Особливу роль у цьому процесі відіграють громадські організації, благодійні фонди, самі ВПО як агенти змін.

Моніторинг потреб ВПО та їх соціальний супровід дозволяють зробити соціальну підтримку адресною, адаптивною, орієнтованою на зміни та індивідуальні потреби в життєвій ситуації. Йдеться про оцінку потреб, розробку планів і програм інтервенцій, координацію з іншими фахівцями та забезпечення зворотного зв'язку. Застосовуються такі методи, як соціальна діагностика, опитування, глибинні інтерв'ю, супервізія, інтервізія, робота спільноти практиків соціальної роботи, моніторинг та оцінювання, та SWOT-аналіз.

Проектна діяльність у сфері підтримки ВПО є особливо ефективною формою роботи, оскільки дозволяє залучати додаткові ресурси, впроваджувати інноваційні моделі, забезпечувати сталість ініціатив. Вона потребує високого рівня професійної компетентності від фахівців, які розробляють і реалізують соціальні інтервенції, зокрема у співпраці з міжнародними донорами.

Проектна діяльність дозволяє поєднати системну соціальну роботу з інноваційними підходами, що фінансуються за рахунок грантів і міжнародної технічної допомоги (Romanovska, 2020). Це можуть бути як короткострокові інтервенції (наприклад, тренінги з соціальної адаптації, соціальної й соціально-педагогічної профілактики), так і середньострокові програми розвитку (створення центрів підтримки, працевлаштування, психосоціальної реабілітації). Ефективна проектна діяльність вимагає високого рівня професійної підготовки фахівців, знання логіко-структурного підходу до планування, вміння оцінювати вплив реалізованих програм і мобілізувати міжсекторальні ресурси. Ключовими суб'єктами цього напрямку є громадські, благодійні організації, міжнародні агенції (UNHCR, IOM, UNICEF, GIZ та ін.), муніципальні партнери, а також самі ВПО як учасники та співтворці проєктів.

Особливого значення в роботі з ВПО та інтеграції їх у приймаючу громаду є практика гро-

мадського бюджету. Громадський бюджет (або бюджет участі) – демократичний процес, який надає можливість кожному мешканцю територіальної громади брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету через створення проєктів для її покращення та/або голосування за них. Мешканці територіальної громади самостійно пропонують та обирають, на що саме витратити частину коштів міського бюджету (*Громадський бюджет*, 2025). Так, платформа, створена МБО «Фонд Східна Європа», надає можливість органам місцевого врядування ініціювати програми громадських бюджетів, а мешканцям – пропонувати, голосувати та відстежувати проєкти розвитку територіальних громад (*Активні проєкти* | Фонд Східна Європа, 2025).

Узагальнити ключові напрямки можна в таблиці (табл. 1), яка систематизує завдання соціальної роботи з ВПО разом із відповідними формами, методами та основними суб'єктами.

Висновки і рекомендації. Проведений аналіз засвідчив, що соціальна робота з ВПО в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно важливою гуманітарною, інтеграційною та стабілізуючою професійною діяльністю. Масштаб внутрішнього переміщення, унікальність викликів, з якими стикаються ВПО, а також тривалість їхнього перебування у приймаючих громадах потребують системного, міждисциплінарного та соціально чутливого підходу.

На підставі проведеного аналізу, а також досвіду автора із соціальної підтримки ВПО в громадському секторі, доцільно запропонувати такі практичні рекомендації: здійснювати підготовку й перепідготовку фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності в умовах криз і надзвичайних ситуацій, зокрема в напрямках соціальної підтримки, психосоціального супроводу, кризового кейс-менеджменту, проєктного менеджменту та

Таблиця 1

Завдання соціальної роботи з ВПО та механізми їх практичного втілення

Завдання соціальної роботи	Форми реалізації	Методи	Основні суб'єкти реалізації
Забезпечення базової підтримки та доступу до послуг	Первинне консультування, інформаційна підтримка, соціальний супровід, робота мобільних бригад	Кейс-менеджмент, індивідуальні бесіди, соціальне інструктування	Центри соціальних служб, управління соціального захисту, фахівці із соціальної роботи, волонтери
Психосоціальна підтримка	Індивідуальні й групові консультації, групи підтримки, арт- і тілесно орієнтовані заняття	Метод активного слухання, когнітивно-поведінковий підхід, терапія травми	Психологи, кризові консультанти, соціальні працівники, гуманітарні організації, громадські і благодійні організації
Фасилітація соціальної інтеграції у приймаючі громади	Спільні заходи, менторство, участь у громадських ініціативах, просвітницькі акції	Фасилітація, соціальне планування, соціальна медіація, розвиток комунікативних навичок	Громади, заклади освіти, культурні установи, громадські і благодійні організації, релігійні організації, шкільні соціальні педагоги, громадські активісти
Активізація соціального капіталу та мобілізація внутрішніх ресурсів ВПО	Волонтерство, тренінги з лідерства, створення ініціативних груп ВПО, громадська участь	Метод залучення до прийняття рішень, громадське проєктування, мапування (картування) ресурсів	Громадські організації, благодійні організації, волонтерські ініціативи, ВПО як агенти змін
Моніторинг потреб і соціальний супровід	Оцінка потреб, індивідуальне планування, соціальний моніторинг, міжвідомча взаємодія	Соціальна діагностика, опитування, супервізія, SWOT-аналіз, глибинні інтерв'ю тощо	Фахівці із соціальної роботи, фахівці з моніторингу та оцінювання, координатори проєктів / програм, аналітики, міждисциплінарні команди
Проєктна діяльність	Реалізація грантових програм, участь у конкурсах, організація тренінгів і заходів, бюджет участі	Логіко-структурний підхід, оцінка впливу, метод соціального моделювання	Громадські організації, благодійні організації, міжнародні гуманітарні агенції, соціальні працівники, фахівці проєктного менеджменту

моніторингу й оцінювання соціальних проєктів і програм, якості соціальних послуг; розширювати інституційні можливості місцевих громад через розвиток мобільних мультидисциплінарних команд, цифрових сервісів, інфраструктури «єдиного вікна» для ВПО; стимулювати міжвідомчу взаємодію між органами соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, культури, а також громадськими ініціативами та релігійними спільнотами, що мають досвід роботи з ВПО; впроваджувати практики участі самих ВПО в розробленні, реалізації та оцінюванні програм соціальної підтримки, зокрема через створення дорадчих рад, фокус-груп, залучення до волонтерських програм і проєктів, ініціації проєктів громадських бюджетів тощо; підвищувати роль проєктної діяль-

ності (з акцентом на сталості, інклюзивності та ефективності) як джерела інноваційних рішень і ресурсної мобілізації у сфері підтримки ВПО; сприяти проведенню досліджень у сфері соціальної роботи, які б системно вивчали динаміку потреб ВПО, адаптаційні процеси, рівень інтеграції та сталі результати соціальної підтримки.

У довготривалій перспективі соціальна робота з ВПО має трансформуватися із кризового реагування у повноцінну інтеграційну практику, яка базується на правах людини, партнерстві та соціальній згуртованості. Такий підхід сприятиме не лише поліпшенню якості життя переміщених осіб, а й посиленню стійкості українських громад до наслідків війни та майбутніх викликів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kuzmin V. V., Kuzmina M. O., Stryzhak H. V. Social adaptation of internally displaced persons affected by martial law. *Psychology and social work*. 2024. No. 1. P. 180–195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.16> (дата звернення: 18.04.2025).
2. Liakh V., Vainola R., Lekholetova M. Technological principles of social projecting in the civil society organizations' activities in Ukraine. Society. Integration. Education. *Proceedings of the International Scientific Conference*. 2024. Vol. 1. P. 724–735. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7894>
3. Активні програми | Фонд Східна Європа. *East Europe Foundation*. URL: <https://eef.org.ua/uk/aktyvni-programy/> (дата звернення: 17.04.2025).
4. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/> (дата звернення: 18.04.2025).
5. Аналітика : Внутрішньо переміщені особи. (2025). Державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України». URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>
6. Громадський бюджет. *Громадський бюджет*. URL: <https://budget.e-dem.ua/landing> (дата звернення: 17.04.2025).
7. Дуля А., Лютий В. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб недержавними організаціями. *Humanitas*. 2023. № 3. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3> (дата звернення: 18.04.2025).
8. Лях В. Екстрена соціальна допомога внутрішньо переміщеним особам у воєнний час. *Humanitas*. 2023. № 1. С. 59–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.8> (дата звернення: 04.04.2025).
9. Лях В. В. Характеристика проблем і викликів, із якими стикаються громадські організації України, що надають соціальну підтримку внутрішньо переміщеним особам. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 2. С. 62–72. DOI: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-62-72> (дата звернення: 18.04.2025).
10. Лях В., Петрович В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу під час війни в Україні. *Humanitas*. 2024. № 1. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.16> (дата звернення: 07.04.2024).
11. Лях Т., Бойко А., Харітонов А. Соціальна робота з постраждалими від воєнних дій: успішні практики співпраці державних і громадських організацій. *Соціальна робота: реалії та перспективи* : Зб. наук. пр. Всеукр. науково-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полтав. нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. Полтава, 2024. С. 48–51. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Соціальна%20робота.pdf#page=48>.
12. Недря К., Трубавіна І., Чередниченко О. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 2 листоп. 2022 р. Запоріжжя, 2022. С. 40–43.
13. Романовська Л. Особливості соціального проектування в соціальній роботі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 1, № 68. С. 104–108. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.21> (дата звернення: 18.04.2025).

14. Соціальна робота в умовах російсько-української війни : колект. монографія / І. Албул та ін. Умань : ФОП Ямчинський О.В., 2024. 200 с.

REFERENCES:

1. *Active Programs* | East Europe Foundation (2025). East Europe Foundation. Retrieved from: <https://eef.org.ua/uk/aktyvni-programy/> [in Ukrainian].
2. Albul, I., Baldyniuk, O., Matros, O., & Skochko, M. (2024). *Sotsialna robota v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny* [Social Work Practice during the Russian Invasion of Ukraine]. FOP Yamchynskiy O.V. [in Ukrainian].
3. *Analitika : Vnutrishno peremishcheni osoby* [Data Analysis: Internally Displaced Persons in Ukraine]. (2025). Derzhavne pidpriemstvo «Informatsiino-obchysliuvalniy tsentr Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy». Retrieved from: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> [in Ukrainian].
4. Denysiuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskyi, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). *Aktualni pytannia sotsialnoi roboty* [Current issues of social work] (O. Epel, T. Liakh & I. Sylantieva, Red.). RIK-U. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/> [in Ukrainian].
5. Dulia, A., & Liutyi, V. (2023). Dosvid predstavnytstva interesiv vnutrishno peremishchenykh osib nederzhavnykh orhanizatsiiamy [Experience of representation of the interests of internally displaced persons by non-governmental organizations]. *Humanitas*, (3), 15–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3> [in Ukrainian].
6. *Hromadskyi biudzheth* [Participatory Budgeting]. (2025). Hromadskyi biudzheth. Retrieved from: <https://budget.e-dem.ua/landing> [in Ukrainian].
7. Kuzmin, V. V., Kuzmina, M. O., & Stryzhak, H. V. (2024). Social adaptation of internally displaced persons affected by martial law. *Psychology and Social Work*, (1), 180–195. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.16> [in Ukrainian].
8. Liakh V., Vainola R., Lekholetova M. (2024) Technological principles of social projecting in the civil society organizations' activities in Ukraine. *Society. Integration. Education*. Proceedings of the International Scientific Conference. Vol. 1. P. 724–735. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7894>
9. Liakh, T., Boiko, A., & Kharitonov, A. (2024). Sotsialna robota z postrazhdalymy vid voiennykh dii: uspishni praktyky spivpratsi derzhavnykh i hromadskykh orhanizatsii [Social Work with War-Affected Populations: Effective Models of State–Civil Society Partnership]. U *Sotsialna robota: realii ta perspektyvy* (s. 48–51). PNPU imeni V. H. Korolenka. Retrieved from: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Соціальна%20робота.pdf#page=48> [in Ukrainian].
10. Liakh, V. (2023). Ekstrena sotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym osobam u voiennyi chas [Emergency social assistance to displaced persons in times of war]. *Humanitas*, (1), 59–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.8> [in Ukrainian].
11. Liakh, V. V. (2024). Kharakterystyka problem i vyklykiv, iz yakymy stykaiutsia hromadski orhanizatsii Ukrainy, shcho nadaiut sotsialnu pidtrymku vnutrishno peremishchenym osobam [Characteristics of problems and challenges faced by Ukrainian civil society organizations in providing social support to internally displaced persons]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, (2), 62–72. DOI: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-62-72> [in Ukrainian].
12. Liakh, V., & Petrovych, V. (2024). Sotsialna pidtrymka vnutrishno peremishchenykh osib, yaki vtratyly robotu pid chas viiny v Ukraini [Social support for internally displaced persons who lost their jobs during the war in Ukraine]. *Humanitas*, (1), 111–117. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.16> [in Ukrainian].
13. Nedria, K., Trubavina, I., & Cherednychenko, O. (2022). Sotsialna robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy v Ukraini [Social Work with Internally Displaced Persons in Ukraine]. U *Suspilstvo i osobystist u suchasnomu komunikatsiinomu dyskursi* (s. 40–43). Natsionalnyi universytet «Zaporizka politekhnika» [in Ukrainian].
14. Romanovska, L. (2020). Features of social design in social work. *Pedagogy of the Formation of a Creative Person in Higher and Secondary Schools*, 1(68), 104–108. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.21> [in Ukrainian].

УДК 376.1:37.018.43:004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.19>

Тетяна МАРТИНЮК

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0002-9288-8179

Юрій ГРИНЕВИЧ

аспірант кафедри соціальної роботи, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна, 69063
ORCID: 0009-0004-3790-5492

Бібліографічний опис статті: Мартинюк, Т., Гриневич, Ю. (2025). Сучасні технології психолого-педагогічного супроводу у процесі інклюзивного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 141–149, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.19>

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Інклюзивна освіта в умовах сучасного суспільства є не лише освітньою стратегією, а й ключовим напрямом соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Особливої уваги потребують діти з інтелектуальними порушеннями, для яких створення адаптивного й підтримувального середовища є критичним чинником розвитку та соціалізації. Сучасні психолого-педагогічні практики потребують трансформації відповідно до принципів гуманістичної психології, індивідуалізованого навчання та міждисциплінарної взаємодії. Актуальність теми посилюється зростаючою потребою у використанні новітніх цифрових технологій для забезпечення ефективного освітнього процесу та індивідуалізованого супроводу дітей з ООП. Метою дослідження є аналіз сучасних психолого-педагогічних підходів і цифрових технологій, які застосовуються в інклюзивній освіті для ефективного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями, з урахуванням екосистемного бачення їхнього розвитку у взаємодії з соціальним середовищем. У дослідженні використано комплексний теоретико-аналітичний підхід із застосуванням методів системного аналізу, порівняльного вивчення педагогічних практик, критичного осмислення сучасних моделей інклюзивного навчання. Основу концептуальної рамки становить екосистемний підхід (U. Bronfenbrenner, R. Lerner, B. Little), що розглядає розвиток дитини в контексті багаторівневої взаємодії її з мікро-, мезо-, макро- та хроносоціальними системами. Особлива увага приділена аналізу потенціалу адаптивних цифрових платформ, VR/AR-технологій та мультисенсорних середовищ в умовах психолого-педагогічного супроводу. Уперше в українському контексті комплексно розкрито можливості інтеграції екосистемного підходу до психолого-педагогічного супроводу з використанням сучасних цифрових технологій у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями. Обґрунтовано, що ефективність інклюзивного навчання значною мірою залежить від динамічної взаємодії всіх суб'єктів освітнього середовища, врахування особистісних проєктів дитини та використання інструментів, здатних забезпечити гнучку індивідуалізацію процесу навчання. Вперше проаналізовано ефективність таких технологій, як Smart Sparrow, Knewton, Oculus Rift, Microsoft HoloLens у контексті інклюзивної освіти в умовах інтелектуальних порушень. Застосування екосистемного підходу у поєднанні з сучасними цифровими технологіями забезпечує якісно новий рівень психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями. Це дозволяє не лише формувати адаптивне освітнє середовище, а й активно сприяти самореалізації дитини як повноцінного суб'єкта освітнього процесу. Перспективним є подальше дослідження впливу інноваційних технологій на динаміку розвитку ключових соціальних та когнітивних навичок у дітей з ООП, а також формування моделей партнерської взаємодії всіх учасників освітнього процесу в інклюзивному просторі.

Ключові слова: екосистемний підхід, інклюзивна освіта, діти з ООП, адаптивні технології, віртуальна реальність, соціальна реклама.

Tetiana MARTYNIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Social Work and Pedagogy of the Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-9288-8179

Yuriy HRYNEVICH*Postgraduate Student at the Department of Social Work, National University Zaporizhzhia Polytechnic, 64 Zhukovskoho str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69063***ORCID:** 0009-0004-3790-5492

To cite this article: Martyniuk, T., Hrynevych, Yu. (2025). Suchasni tekhnolohii psykholoho-pedahohichnoho suprovodu u protsesi inkliuzyvnoho navchannia ditei z intelektualnymy porushenniamy [Innovative technologies of psychological and pedagogical support in the process of inclusive education of children with intellectual disabilities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 141–149, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.19>

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT IN THE PROCESS OF INCLUSIVE EDUCATION FOR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Inclusive education in modern society is not only an educational strategy, but also a key direction of social integration of children with special educational needs (SEN). Children with intellectual disabilities require special attention, for whom the creation of an adaptive and supportive environment is a critical factor in development and socialization. Modern psychological and pedagogical practices require transformation in accordance with the principles of humanistic psychology, individualized learning and interdisciplinary interaction. The relevance of the topic is enhanced by the growing need to use the latest digital technologies to ensure an effective educational process and individualized support for children with SEN. Purpose. The purpose of the study is to analyze modern psychological and pedagogical approaches and digital technologies used in inclusive education for the effective support of children with intellectual disabilities, taking into account the ecosystem vision of their development in interaction with the social environment. Methodology. The study uses a comprehensive theoretical and analytical approach using methods of system analysis, comparative study of pedagogical practices, and critical reflection on modern models of inclusive education. The conceptual framework is based on the ecosystem approach (U. Bronfenbrenner, R. Lerner, B. Little), which considers the development of a child in the context of its multi-level interaction with micro-, meso-, macro-, and chronosocial systems. Special attention is paid to the analysis of the potential of adaptive digital platforms, VR/AR technologies, and multisensory environments in the context of psychological and pedagogical support. Scientific novelty. For the first time in the Ukrainian context, the possibilities of integrating an ecosystem approach to psychological and pedagogical support using modern digital technologies in working with children with intellectual disabilities have been comprehensively revealed. It is substantiated that the effectiveness of inclusive education largely depends on the dynamic interaction of all subjects of the educational environment, taking into account the child's personal projects and the use of tools capable of providing flexible individualization of the learning process. For the first time, the effectiveness of such technologies as Smart Sparrow, Knewton, Oculus Rift, Microsoft HoloLens in the context of inclusive education in conditions of intellectual disabilities has been analyzed. Conclusions. The use of an ecosystem approach in combination with modern digital technologies provides a qualitatively new level of psychological and pedagogical support for children with intellectual disabilities. This allows not only to form an adaptive educational environment, but also to actively promote the self-realization of the child as a full-fledged subject of the educational process. Further research into the impact of innovative technologies on the dynamics of the development of key social and cognitive skills in children with SEN, as well as the formation of models of partnership interaction of all participants in the educational process in an inclusive space, is promising.

Key words: ecosystem approach, inclusive education, children with SEN, adaptive technologies, virtual reality, social advertising.

Актуальність проблеми. Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема з інтелектуальними порушеннями, є однією з ключових у сучасній освітній практиці. Зростання кількості таких дітей у загальноосвітніх закладах, спричинене впровадженням інклюзивної освіти, вимагає створення ефективних підходів до їхньої підтримки. За даними ЮНІСЕФ, близько 10% дітей у світі мають особливі потреби, і значна їхня частка стикається

з бар'єрами у навчанні та соціалізації через недостатню адаптацію освітнього середовища. В Україні інклюзивна освіта набула розвитку після ухвалення Закону «Про освіту» (2017), однак практична реалізація стикається з проблемами: браком кваліфікованих кадрів, обмеженим доступом до сучасних технологій і низьким рівнем суспільної толерантності. Хронічний стрес, тривожність і соціальна ізоляція, які часто супроводжують дітей з ООП, погіршують їхній розвиток, що підкреслює необхід-

ність комплексного супроводу. Водночас швидкий розвиток цифрових технологій (віртуальна реальність, адаптивні платформи) і соціальних кампаній відкриває нові можливості для подолання цих викликів. Актуальність дослідження зумовлена потребою інтеграції теоретичних підходів, таких як екосистемний, із практичними інструментами для забезпечення повноцінного включення дітей з ООП у суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) спираються на роботи ключових науковців. Урі Бронфенбреннер у книзі «*Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development*» розробив екологічну модель розвитку, акцентуючи на впливі мікро-, мезо-, екзо-, макро- та хроносистем на дитину. Його підхід став основою екосистемного супроводу в інклюзивній освіті. Ричард Лернер у співавторстві з Віллісом Овертоном у «*Handbook of Child Psychology and Developmental Science, Volume 1*» підкреслює динамічність розвитку через взаємодію з середовищем, пропонуючи рамки для індивідуальних освітніх планів. Браян Літл у «*Who Are You, Really?*» наголошує на персоналізації навчання через врахування мотивів дитини з ООП.

У сфері технологій Анна Мейєр, Девід Роуз і Девід Гордон у «*Universal Design for Learning: Theory and Practice*» обґрунтували універсальний дизайн навчання (UDL) для адаптації контенту. Сара Парсонс і Сью Кобб у статті «*State-of-the-art of virtual reality technologies*» показали ефективність VR для соціальних навичок, а Френк Бут із співавторами в «*Access to assistive technology*» дослідили бар'єри доступу до технологій для дітей з інтелектуальними порушеннями. Дослідження Інституту соціальної та політичної психології НАПН України та звіти UNICEF підкреслюють роль соціальної реклами у формуванні толерантності до інклюзії, хоча брак даних про її довгостроковий ефект потребує подальшого аналізу.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення сучасних підходів до організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) з акцентом на інтеграцію екосистемного підходу, інноваційних технологій і соціальної реклами. Дослідження спрямоване на розкриття теоретичних

засад і практичних можливостей створення адаптивного освітнього середовища, яке сприяє розвитку та соціалізації таких дітей, а також на оцінку ефективності цифрових інструментів (адаптивних платформ, VR/AR, мультисенсорних середовищ) і соціальних кампаній у цьому процесі. Крім того, передбачається порівняння міжнародного досвіду (США, Канада, Норвегія, Фінляндія) з українськими практиками для визначення перспектив удосконалення інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасні підходи до організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) базуються на концепції гуманістичної психології, педагогіки співробітництва та індивідуалізованого навчання. Головна мета такого супроводу полягає у створенні адаптивного освітнього простору, який сприятиме максимальному розкриттю потенціалу кожної дитини з урахуванням її психофізичних можливостей.

Одним із ключових аспектів є мультидисциплінарний підхід, що передбачає тісну взаємодію педагогів, психологів, корекційних педагогів, соціальних працівників, медичних спеціалістів та родин дітей з ООП. Основна увага приділяється ранньому виявленню та комплексному підходу до корекції й розвитку, що дозволяє значно підвищити ефективність навчання та соціальної адаптації дитини (Individuals with Disabilities Education Act, n.d.).

Сучасні тенденції розвитку інклюзивної освіти характеризуються застосуванням різноманітних підходів та методологічних стратегій. Особливо перспективним і актуальним у цьому контексті є екосистемний підхід, теоретичні основи якого закладені такими провідними дослідниками, як Урі Бронфенбреннер (Bronfenbrenner, 2005), Ричард Лернер (Lerner et al., 2017) та Браян Літл (Little et al., 2017).

Екосистемний підхід (ecosystem approach) у педагогічній та психологічній науках ґрунтується на уявленнях про розвиток дитини як безперервний процес активної взаємодії особистості з навколишнім середовищем. Однією із ключових ідей даного підходу є положення про те, що розвиток дитини не може бути адекватно зрозумілим та забезпеченим поза контекстом її постійних взаємодій із соціальними системами

різних рівнів складності (родина, школа, громада, суспільство) (Meyer et al., 2017).

Основоположником екологічної моделі розвитку людини, яка є базовою для екосистемного підходу, вважається Урі Бронфенбреннер. Він запропонував багаторівневу модель взаємодії середовищних факторів та їхнього впливу на розвиток дитини (Bronfenbrenner, 2005, 30). Його екологічна модель складається з декількох взаємопов'язаних систем, що мають різний ступінь наближеності до дитини:

- **мікросистема** (безпосереднє оточення: родина, однолітки, вихователі, педагоги);
- **мезосистема** (зв'язки між різними мікросистемами, наприклад, взаємодія сім'ї та школи);
- **екзосистема** (середовища, що не включають дитину безпосередньо, проте мають опосередкований вплив, наприклад, умови праці батьків);
- **макросистема** (культурні цінності, соціальні норми, освітня політика та суспільні установки щодо інклюзії);
- **хроносистема** (часова перспектива, що враховує історичні зміни та етапи розвитку самої дитини і соціальних контекстів її життя) (Bronfenbrenner, 2005, 31). Ці теоретичні положення були поглиблені у працях Ричарда Лернера, який розглядає розвиток дитини як динамічний та нелінійний процес постійних транзакційних взаємодій між особистістю та середовищем. Лернер наголошує, що в умовах інклюзивного навчання саме узгоджена діяльність усіх суб'єктів освітнього простору – педагогів, психологів, соціальних працівників, сімей та громади – дозволяє забезпечити найбільш сприятливі умови для розвитку та соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями (Lerner, Overton, 2017).

Своєю чергою, Браян Літл додав до цього розуміння важливість врахування особистісних проєктів (personal projects) самої дитини, що передбачає визнання її як активного суб'єкта свого розвитку та освітнього процесу. У контексті інклюзії це означає необхідність максимально персоналізованого, індивідуально орієнтованого підходу, який враховує не тільки особливості розвитку та обмеження дитини, але й її інтереси, мотиви та уявлення про власні можливості й перспективи (Little, 2017).

Суть підходу полягає у тому, що ефективний психолого-педагогічний супровід дітей

з особливими освітніми потребами може бути здійснений лише за умов активної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього середовища. Інтелектуальні порушення у дітей часто створюють бар'єри, які обмежують їхню здатність до соціальних взаємодій і самореалізації. Саме тому завданням екосистемного підходу є створення взаємозалежних, гнучких та адаптивних умов розвитку, що сприятимуть реалізації потенціалу кожної дитини з ООП в умовах максимально природного соціального контексту (Meyer, 2014).

Актуальність екосистемного підходу в сучасних умовах зумовлена тим, що інклюзивна освіта як процес вимагає не тільки змін у навчальних програмах чи методиках, а й докорінних змін у суспільній свідомості, міжособистісних стосунках та формах соціальної взаємодії. Він дозволяє уникнути спрощеного бачення дитини з ООП як «проблемної» чи «дефіцитарної» одиниці. Навпаки, застосовуючи цей підхід, педагогічні та психологічні служби визнають дитину з інтелектуальними порушеннями повноправним членом громади, інтегрованим у різноманітні взаємозв'язки та суспільні структури, враховуючи, що кожне середовище її розвитку має не тільки потенціал до підтримки, а й ресурси для ефективного впливу на її розвиток (Boot, 2018, 90).

Сучасний стан розвитку цифрових технологій відкриває нові перспективи для ефективного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема з інтелектуальними порушеннями. Серед найбільш перспективних технологій, які активно застосовуються в освітньому процесі інклюзивних закладів, є адаптивні цифрові платформи, технології віртуальної та доповненої реальності, а також інтерактивні мультисенсорні середовища (Bronfenbrenner, 2005, 39).

Адаптивні цифрові платформи є сучасними інструментами освітнього процесу, що створені на основі штучного інтелекту та мають здатність гнучко підлаштовувати навчальний контент та завдання під індивідуальні особливості, потреби та можливості учнів. Особливо ефективно ці платформи можуть бути використані в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, де індивідуальний підхід є ключовим фактором успішності освітнього процесу.

Платформи, такі як Smart Sparrow та Knewton, відзначаються високою адаптивністю та індивідуалізацією освітнього контенту. Технологія цих платформ передбачає безперервну оцінку успіхів та труднощів учня в реальному часі, після чого алгоритм автоматично коригує зміст та складність завдань. Завдяки цьому учень з інтелектуальними порушеннями отримує навчальний матеріал саме в тому обсязі та у тій формі, які відповідають його актуальним можливостям і потребам (Knewton Adaptive Learning Platform, n.d.).

Такі адаптивні платформи є особливо важливими у контексті психолого-педагогічного супроводу, оскільки забезпечують індивідуалізацію освітнього процесу, підтримують високий рівень мотивації дитини завдяки швидкій та позитивній зворотній реакції а також дозволяють педагогам та психологам постійно моніторити прогрес кожної дитини.

Технології віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) належать до категорії високо-ефективних засобів навчання, що пропонують інтерактивні сценарії взаємодії дитини з навколишнім середовищем у віртуальному форматі. Яскравими прикладами таких технологій є пристрої та платформи Oculus Rift і Microsoft HoloLens (Microsoft, n.d.; Oculus Rift, n.d.).

Застосування VR та AR в інклюзивному освітньому просторі зумовлене їхніми унікальними можливостями у розвитку ключових компетенцій дітей з інтелектуальними порушеннями. Зокрема, ці технології забезпечують:

- розвиток просторової орієнтації завдяки імітації ситуацій повсякденного життя у віртуальному просторі;
- формування соціальних навичок через віртуальні сценарії міжособистісної взаємодії та комунікації;
- покращення моторної координації завдяки тренуванню рухових навичок у контрольованому, безпечному віртуальному середовищі;
- стимуляцію емоційного інтелекту через взаємодію з персонажами та різними соціальними ситуаціями, що імітують реальні обставини життя (Boot, 2018, 93).

Ще одним напрямом сучасних технологій, що набув поширення у психолого-педагогічній практиці, є інтерактивні мультисенсорні середовища (Multisensory Environments). Прикладом

таких середовищ є спеціалізовані сенсорні кімнати (Sensory Rooms) та інтерактивні навчальні середовища з мультисенсорними можливостями (Multisensory Interactive Learning Environments) (Lerner, 2017, 321).

Мультисенсорні середовища передбачають комплексну стимуляцію різних сенсорних каналів (зір, слух, дотик, нюх, смак), що забезпечує всебічну підтримку розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. Завдяки мультисенсорній стимуляції досягається низка важливих ефектів:

- зниження рівня стресу та тривожності, що часто є супутніми станами дітей з ООП;
- покращення когнітивних здібностей через цілеспрямовану стимуляцію уваги, пам'яті та мислення;
- розвиток соціальних компетенцій шляхом організації групових занять у мультисенсорних просторах;
- регуляція поведінки, корекція гіперактивності та покращення самоконтролю дитини (Meyer, 2014).

Окрім цього, сучасні інтерактивні середовища є адаптивними та можуть бути налаштовані відповідно до індивідуальних потреб кожної дитини, що робить їх ефективним інструментом психолого-педагогічного супроводу у контексті інклюзивної освіти.

Одним з основних факторів, що визначають успіх упровадження інноваційних технологій у психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами (ООП), є аналіз та адаптація найкращих міжнародних та вітчизняних практик. У цьому контексті особливий інтерес становить досвід США, Канади, європейських країн (Норвегії та Фінляндії) та сучасний стан розвитку цього напрямку в Україні (Bronfenbrenner, 2005, 45).

США та Канада є визнаними світовими лідерами у сфері впровадження інклюзивних стратегій та використання сучасних цифрових технологій у психолого-педагогічному супроводі дітей з ООП. Ці країни активно використовують концепцію універсального дизайну в навчанні (Universal Design for Learning – UDL), що базується на індивідуалізованому підході до кожного учня (Scope UK – End the Awkward Campaign, n.d.).

У США на державному рівні впроваджена низка федеральних програм, зокрема IDEA

(Individuals with Disabilities Education Act), яка регламентує підтримку дітей з інтелектуальними порушеннями. Особливістю американської системи є її високий рівень інтеграції адаптивних цифрових платформ у навчальний процес. Використання платформ, таких як Smart Sparrow, Khan Academy, Knewton, на сьогодні є звичною практикою у школах з інклюзивним навчанням (Smart Sparrow Adaptive Learning Platform, n.d.).

У Канаді інклюзивна освіта розглядається як національний пріоритет. Особлива увага приділяється створенню та реалізації індивідуальних освітніх планів (IEP – Individual Education Plans). Використання UDL є обов'язковим компонентом усіх програм інклюзивної освіти. Цифрові технології, включаючи VR і AR (Microsoft HoloLens), використовуються в канадських школах для соціальної адаптації та покращення комунікативних навичок дітей з інтелектуальними порушеннями. Важливу роль у Канаді відіграють спеціальні програми державного фінансування, що підтримують школи в реалізації інноваційних методик навчання (Individuals with Disabilities Education Act, n.d.).

Європейський досвід впровадження технологій у інклюзивному навчанні найкраще ілюструється прикладами Норвегії та Фінляндії, які мають розвинені системи інклюзивної освіти, що підтримуються на державному рівні.

У Норвегії активним є впровадження мультидисциплінарних команд підтримки, до складу яких входять педагоги, психологи, соціальні працівники, IT-фахівці. Використання інтерактивних мультисенсорних середовищ (Multisensory Environments) є поширеною практикою. Окремі муніципалітети мають спеціальні «сенсорні кімнати», оснащені інтерактивними пристроями для дітей з інтелектуальними порушеннями. Також застосовуються адаптивні платформи, які забезпечують автоматичну індивідуалізацію навчання та стимулюють когнітивний розвиток учнів (European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Reports and research studies, n.d.).

Фінляндія відома у світі своїми прогресивними освітніми стратегіями. Там цифрові технології інтегровані у процес навчання дітей з ООП на всіх етапах освіти. Використовуються як доповнена реальність, так і різноманітні

онлайн-платформи, які сприяють соціалізації та когнітивному розвитку. Важливим елементом фінської моделі є активна взаємодія школи з громадою. Створюються програми соціальної взаємодії, які підтримуються цифровими інструментами та мультимедійними ресурсами, зокрема програмним забезпеченням, адаптованим для учнів з особливими освітніми потребами (European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Reports and research studies, n.d.).

В Україні протягом останніх років відбулися значні позитивні зміни щодо впровадження інноваційних технологій у психолого-педагогічний супровід дітей з ООП. Зокрема, було створено мережу Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які відіграють провідну роль у реалізації сучасних підходів до роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12 липня 2017 р. № 545).

Інклюзивно-ресурсні центри активно впроваджують цифрові технології. В Україні ефективно застосовуються інтерактивні мультисенсорні середовища, що сприяють корекції поведінки, розвитку соціальних навичок та емоційної регуляції у дітей з інтелектуальними порушеннями. Серед популярних ресурсів – спеціалізовані сенсорні кімнати, цифрові адаптивні платформи («Розумники», «Інклюзія-онлайн») та освітні мобільні додатки (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12 липня 2017 р. № 545).

Сучасні дослідження підтверджують важливу роль соціальної реклами як ефективного комунікативного інструменту, що здатен впливати на формування суспільних цінностей, установок та поведінки. В умовах інклюзивної освіти соціальна реклама стає вагомим чинником створення сприятливого інформаційного середовища, що дозволяє зменшити рівень стигматизації, дискримінації, підвищити рівень толерантності суспільства до дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

Одним із яскравих прикладів міжнародного досвіду ефективної соціальної реклами у сфері інклюзії є кампанія «Think Inclusive» (США, Канада, Австралія) (Think Inclusive Campaign, n.d.). Основною метою цієї кампанії

було формування усвідомленого ставлення суспільства до ідей інклюзивного навчання. Кампанія активно використовувала як традиційні медіа (телебачення, радіо, зовнішню рекламу), так і цифрові платформи (соціальні мережі, онлайн-відео). Основний меседж кампанії – «Кожна дитина має право навчатися разом зі своїми однолітками» – був спрямований на руйнування стереотипів, пов'язаних із уявленням про неможливість ефективного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в загальних школах. За даними досліджень, проведених після кампанії, рівень громадської підтримки інклюзивної освіти у США зріс на 25%, що свідчить про високу ефективність такого типу реклами (Think Inclusive Campaign, n.d.).

Ще одна успішна міжнародна кампанія – «End the Awkward» (Велика Британія), яку реалізувала організація Score. Ця кампанія мала на меті зменшити соціальну напругу, що виникає у спілкуванні з людьми з інтелектуальними та фізичними порушеннями. Кампанія використовувала відеоролики, соціальні мережі та інтерактивні платформи для демонстрації типових життєвих ситуацій, в яких виникає незручність чи непорозуміння між людьми з та без інвалідності. В результаті кампанії понад 60% опитаних громадян зазначили, що почали краще розуміти проблеми людей з ООП і почали поводитися більш природно та позитивно в ситуаціях спілкування (Think Inclusive Campaign, n.d.).

Український досвід у сфері соціальної реклами щодо інклюзивного навчання є також досить цікавим та перспективним. В Україні за останні роки були реалізовані декілька помітних соціальних кампаній.

Однією з таких кампаній стала соціальна ініціатива «Інклюзія починається з тебе», яку активно підтримували МОН України, громадські організації та міжнародні партнери. Метою кампанії було поширення ідеї про важливість інклюзивного навчання та залучення широких верств населення до підтримки цієї ідеї. Кампанія включала відеоролики, соціальні постери, освітні онлайн-вебінари та семінари для педагогів і батьків, які демонстрували реальні історії успіху дітей з інтелектуальними порушеннями, що навчаються в загальноосвітніх школах (Соціальна кампанія «Інклюзія починається з тебе», n.d.).

Ще однією знаковою кампанією стала соціальна реклама під назвою «Дивись ширше», яка була реалізована громадськими активістами у співпраці з міжнародними організаціями (ЮНІСЕФ, ПРООН). Ця кампанія привертала увагу до потенціалу дітей з ООП, акцентуючи на важливості бачити не обмеження, а здібності та можливості кожної дитини. Кампанія була високо оцінена експертами, які відзначили її позитивний вплив на зміну ставлення суспільства до дітей з ООП та інклюзивної освіти загалом (Кампанія «Дивись ширше»).

Ефективність соціальної реклами як інструменту впливу на громадську думку підтверджується низкою досліджень, проведених як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, згідно з результатами соціологічних досліджень, проведених Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України, соціальна реклама на тематику інклюзивної освіти здатна істотно зменшити прояви стигматизації та дискримінації. Дослідження свідчать, що після перегляду відповідної соціальної реклами у 68% опитаних покращилося ставлення до дітей з ООП, а понад 70% зазначили, що готові підтримувати ініціативи, пов'язані з розвитком інклюзивної освіти.

Таким чином, соціальна реклама є важливим інструментом формування позитивного іміджу інклюзивного навчання, зменшення стигматизації та підвищення суспільної підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями. Подальше дослідження цього напрямку дозволить удосконалити методики створення ефективних соціальних кампаній та посилити їхній вплив на суспільство, що сприятиме розвитку інклюзивного навчання в Україні та світі загалом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження сучасних підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній освіті показало, що ефективність цього процесу залежить від поєднання теоретичних засад, інноваційних технологій і соціальних інструментів. Системний підхід сприяє створенню адаптивного освітнього середовища, враховуючи взаємодію дитини з оточенням. Технології допомагають індивідуалізувати навчання та розвивати ключові навички, а соціальні ініціативи підвищують суспільну підтримку інклюзії. Міжнародний досвід підкреслює перспективність

таких методів, тоді як в Україні потрібне їхнє ширше впровадження та вдосконалення умов, що сприятиме соціалізації дітей.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі ефективності конкретних цифрових технологій у процесі

психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями, зокрема шляхом емпіричної перевірки впливу адаптивних платформ, VR/AR-технологій та мульти-сенсорних середовищ на динаміку навчальних досягнень і соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дослідження ефективності соціальної реклами / Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. URL: <http://ispp.org.ua> (дата звернення 12.03.25)
2. Закон України «Про освіту» (розділ про інклюзивну освіту) від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення 9.03.25)
3. Кампанія «Дивись ширше» / ЮНІСЕФ Україна. URL: <https://www.unicef.org/ukraine> (Дата звернення 19.03.25)
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12 липня 2017 р. № 545 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п> (Дата звернення 12.03.25)
5. Соціальна кампанія «Інклюзія починається з тебе» / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivna-osvita> (Дата звернення 8.03.25)
6. Boot F. H., Owuor J., Dinsmore J., MacLachlan M. Access to assistive technology for people with intellectual disabilities: A systematic review to identify barriers and facilitators. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2018. Vol. 62, No. 10. С. 90–98.
7. Bronfenbrenner U. *Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2005. 336 с. URL: <https://us.sagepub.com/en-us/nam/making-human-beings-human/book225589> (дата звернення 15.03.25)
8. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Reports and research studies. URL: <https://www.european-agency.org> (дата звернення 12.03.25)
9. Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) [Електронний ресурс]. URL: <https://sites.ed.gov/idea> (дата звернення 5.03.25)
10. Knewton Adaptive Learning Platform. URL: <https://www.knewton.com> (дата звернення 12.03.25)
11. Lerner R. M., Overton W. F. *Handbook of Child Psychology and Developmental Science, Volume 1: Theory and Method*. Hoboken, NJ: Wiley, 2017. 912 с. URL: <https://www.wiley.com/en-us/Handbook+of+Child+Psychology+and+Developmental+Science-p-9781118136850> (дата звернення 11.03.25)
12. Little B. R. *Who Are You, Really? The Surprising Puzzle of Personality*. New York: TED Books, 2017. 128 с. URL: <https://www.ted.com/books/who-are-you-really> (дата звернення 10.03.25)
13. Meyer A., Rose D. H., Gordon D. *Universal Design for Learning: Theory and Practice*. Wakefield, MA: CAST Professional Publishing, 2014. URL: <http://udltheorypractice.cast.org> (дата звернення 12.03.25)
14. Microsoft HoloLens – Mixed Reality Technology. Режим доступу: <https://www.microsoft.com/en-us/hololens> (дата звернення 8.03.25)
15. Oculus Rift – Virtual Reality Technology. Режим доступу: <https://www.oculus.com/rift> (дата звернення 8.03.25)
16. Parsons S., Cobb S. State-of-the-art of virtual reality technologies for children on the autism spectrum. *European Journal of Special Needs Education*. 2011. Vol. 26, No. 3. С. 355–366.
17. Scope UK – End the Awkward Campaign. Режим доступу: <https://www.scope.org.uk/campaigns/end-the-awkward> (Дата звернення 11.03.25)
18. Smart Sparrow Adaptive Learning Platform. URL: <https://www.smartsparrow.com> (Дата звернення 12.03.25)
19. Think Inclusive Campaign. URL: <https://www.thinkinclusive.us> (Дата звернення 10.03.25)
20. UNICEF. Inclusive Education Reports. URL: <https://www.unicef.org/education/inclusive-education> (дата звернення 12.03.25)

REFERENCES:

1. Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy. (2025, March 12). Doslidzhennia efektyvnosti sotsialnoi reklamy [Study of the effectiveness of social advertising]. Retrieved from <http://ispp.org.ua> [in Ukrainian]
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, September 5). Zakon Ukrainy "Pro osvitu" (rozdil pro inkliuzyvnu osvitu) [Law of Ukraine "On Education" (section on inclusive education)] No. 2145-VIII. Retrieved March 9, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian]

3. UNICEF Ukraina. (2025, March 19). Kampaniia “Dyvys shyrshе” [Campaign “Look wider”]. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine> [in Ukrainian]
4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017, July 12). Postanova “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro inkliuzyvno-resursnyi tsentr” [Resolution “On approval of the Regulation on Inclusive Resource Centers”] No. 545. Retrieved March 12, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п> [in Ukrainian]
5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2025, March 8). Sotsialna kampaniia “Inkliuziia pochynaetsia z tebe” [Social campaign “Inclusion begins with you”]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivna-osvita> [in Ukrainian]
6. Boot, F. H., Owuor, J., Dinsmore, J., & MacLachlan, M. (2018). Access to assistive technology for people with intellectual disabilities: A systematic review to identify barriers and facilitators. *Journal of Intellectual Disability Research*, 62(10), 900–921. <https://doi.org/10.1111/jir.12532>.
7. Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. Retrieved from <https://us.sagepub.com/en-us/nam/making-human-beings-human/book225589>.
8. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (n.d.). *Reports and research studies*. Retrieved from <https://www.european-agency.org>.
9. Individuals with Disabilities Education Act (IDEA). (n.d.). Retrieved from <https://sites.ed.gov/idea>.
10. Knewton Adaptive Learning Platform. (n.d.). Retrieved from <https://www.knewton.com>.
11. Lerner, R. M., & Overton, W. F. (2017). *Handbook of child psychology and developmental science, Vol. 1: Theory and method*. Hoboken, NJ: Wiley. Retrieved from <https://www.wiley.com/en-us/Handbook+of+Child+Psychology+and+Developmental+Science-p-9781118136850>.
12. Little, B. R. (2017). *Who are you, really? The surprising puzzle of personality*. New York, NY: TED Books. Retrieved from <https://www.ted.com/books/who-are-you-really>.
13. Meyer, A., Rose, D. H., & Gordon, D. (2014). *Universal design for learning: Theory and practice*. Wakefield, MA: CAST Professional Publishing. Retrieved from <http://udltheorypractice.cast.org>.
14. Microsoft. (n.d.). *Microsoft HoloLens – Mixed reality technology*. Retrieved from <https://www.microsoft.com/en-us/hololens>.
15. Oculus Rift. (n.d.). *Virtual reality technology*. Retrieved from <https://www.oculus.com/rift>.
16. Parsons, S., & Cobb, S. (2011). State-of-the-art of virtual reality technologies for children on the autism spectrum. *European Journal of Special Needs Education*, 26(3), 355–366. <https://doi.org/10.1080/08856257.2011.593831>.
17. Scope UK. (n.d.). *End the Awkward campaign*. Retrieved from <https://www.scope.org.uk/campaigns/end-the-awkward>.
18. Smart Sparrow Adaptive Learning Platform. (n.d.). Retrieved from <https://www.smartsparrow.com>.
19. Think Inclusive. (n.d.). *Think Inclusive Campaign*. Retrieved from <https://www.thinkinclusive.us>.
20. UNICEF. (n.d.). *Inclusive Education Reports*. Retrieved from <https://www.unicef.org/education/inclusive-education>.

УДК 364-1:364.63(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.20>**Ярослав МУДРИЙ**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. М. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, 58012
ORCID: 0000-0002-1632-9439

Бібліографічний опис статті: Мудрий, Я. (2025). Реабілітаційні послуги постраждалим від сімейного насильства. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 150–155, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.20>

РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

У статті розглянуто проблему організації та забезпечення реабілітаційних послуг для осіб, які постраждали від домашнього насильства, у контексті сучасного українського законодавства. Мета дослідження – проаналізувати національне законодавство України щодо організації реабілітаційних послуг для постраждалих від домашнього насильства та системи реабілітаційної підтримки для таких осіб. Обґрунтовано актуальність теми в умовах соціально-економічних трансформацій, війни, внутрішнього переміщення населення та зростання рівня соціального стресу, що сприяють зростанню кількості випадків домашнього насильства. Висвітлено історичні аспекти запровадження реабілітаційних послуг як складової системи реагування на домашнє насильство. Аналізуються ключові нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кримінальний кодекс України та положення Стамбульської конвенції. Встановлено, що ратифікація Стамбульської конвенції стала каталізатором для перегляду низки нормативно-правових актів щодо насильства. Окрема увага приділяється міжвідомчій взаємодії у наданні допомоги постраждалим, ролі центральних і місцевих органів влади, поліції, центрів соціальних служб, неурядових і міжнародних організацій. Представлено структуру реабілітаційних послуг, що охоплюють психологічну, соціальну, медичну, правову допомогу, а також надання тимчасового житла. Проаналізовано роль державних і недержавних суб'єктів у наданні таких послуг, зокрема центрів соціальних служб, Служби у справах дітей, притулків і консультативних служб. Розглянуто проблеми, з якими стикаються постраждалі в процесі отримання допомоги: недостатнє фінансування, нестача кваліфікованих кадрів, відсутність належної координації між структурами. Увагу приділено також питанням міжвідомчої взаємодії, потреби в комплексному підході до надання послуг та удосконаленні механізмів захисту прав постраждалих осіб. Окреслено перспективи подальших досліджень у напрямі удосконалення механізмів надання реабілітаційної допомоги.

Ключові слова: домашнє насильство, реабілітація, постраждалі від домашнього насильства.

Yaroslav MUDRYI

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Pedagogics and Social Work Department, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2 Kotsiubynskoho str., Chernivtsi, Ukraine, 58012
ORCID: 0000-0002-1632-9439

To cite this article: Mudryi, Ya. (2025). Reabilitatsiini posluhy postrazhdalym vid simeinoho nasylstva [Rehabilitation services for victims of domestic violence]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 150–155, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.20>

REHABILITATION SERVICES FOR VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

The article examines the issue of organizing and providing rehabilitation services for individuals affected by domestic violence in the context of current Ukrainian legislation. The aim of the study is to analyze the national legal framework of Ukraine concerning the organization of rehabilitation services for victims of domestic violence. The relevance of the topic is substantiated in light of socio-economic transformations, war, internal displacement, and increasing social stress, which contribute to the rise in domestic violence cases. The article highlights the historical background of the implementation of rehabilitation services as part of the domestic violence response system. Key legislative and regulatory acts are analyzed, including the Law of Ukraine “On Prevention and Combating Domestic Violence,” the Criminal Code of Ukraine, and provisions of the Istanbul Convention. It is established that the ratification of the Istanbul Convention served as a catalyst for the revision of several legal acts concerning violence. Particular attention is paid to interagency cooperation in providing assistance to victims, and to the roles of central and local authorities, the police, social service centers, and non-

governmental and international organizations. The structure of rehabilitation services is outlined, covering psychological, social, medical, and legal assistance, as well as the provision of temporary shelter. The roles of both governmental and non-governmental actors in delivering these services are analyzed, including social service centers, the Children's Service, shelters, and counseling centers. The article addresses the challenges victims face in accessing support, such as insufficient funding, a shortage of qualified personnel, and lack of proper coordination among institutions. Issues of interagency cooperation, the need for an integrated approach to service delivery, and the improvement of mechanisms for protecting victims' rights are also emphasized. Prospects for further research on enhancing rehabilitation support mechanisms are outlined.

Key words: domestic violence, rehabilitation, victims of domestic violence.

Актуальність проблеми. Соціально-економічні трансформації, військові дії, внутрішнє переміщення населення, зростання рівня стресу та нестабільності – всі ці фактори створюють сприятливе середовище для зростання кількості випадків насильства в сім'ї (UNFPA, 2020). Водночас, наслідки такого насильства не обмежуються лише фізичними травмами – вони також мають глибокий психологічний, соціальний та економічний характер, що зумовлює необхідність комплексного підходу до подолання його наслідків.

Реабілітація постраждалих осіб є ключовим елементом у системі протидії домашньому насильству. Вона охоплює надання психологічної, правової, медичної та соціальної допомоги, а також сприяє поверненню постраждалих до повноцінного життя. Особливої уваги вимагає організація та забезпечення доступності реабілітаційних послуг на місцевому рівні – з урахуванням особливостей регіонів, ресурсів громад та міжсекторальної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реабілітації осіб, які постраждали від насильства, є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. І. Сенчук акцентує на психосоціальних аспектах допомоги та необхідності міждисциплінарного підходу. Н. Омельченко досліджує психокорекційну роботу з жінками, які зазнали насильства. О. Ярошенко та І. Ковальчук вивчають діяльність кризових центрів, підкреслюючи важливість правової, психологічної й медичної підтримки. О. та Т. Семигіни аналізують роль соціальних служб і міжвідомчої співпраці у процесі реабілітації.

Мета дослідження – аналіз національного законодавства України щодо організації реабілітаційних послуг для постраждалих від домашнього насильства та системи реабілітаційної підтримки для таких осіб.

Виклад основного матеріалу. Проблема домашнього насильства є предметом інтен-

сивного дослідження в контексті прав людини, гендерної рівності та соціальної політики. Реабілітаційні послуги є ключовим елементом у системі реагування на домашнє насильство, оскільки вони спрямовані не лише на припинення насильницьких дій, а й на подолання їх довгострокових психологічних, соціальних та економічних наслідків для постраждалих. У міжнародній практиці реабілітація розглядається як частина ширшої концепції підтримки жертв, що включає фізичне, психічне, емоційне відновлення, а також сприяння соціальній інтеграції та відновленню автономії (WHO, 2013; Council of Europe, 2011).

Система захисту від насильства в сім'ї почала формуватися приблизно 50 років тому. Перші центри допомоги для постраждалих, які тоді переважно були жінками, відкрилися у Великобританії на початку 1970-х років. Вони функціонували завдяки благодійним внескам, зокрема анонімним пожертвам від самих постраждалих, та підтримці жіночого правозахисного руху й феміністичних організацій. Згодом ідея кризових центрів поширилася на Канаду, яка оголосила нульову толерантність до насильства в сім'ї, Нову Зеландію та країни Західної Європи. Однак справжній сплеск уваги до цієї проблеми відбувся в середині 1980-х років (Dobash & Dobash, 1992). Це сталося після ратифікації багатьма країнами Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), яка особливо увагу приділяла гендерному насильству та його складовій – насильству в сім'ї.

Усвідомленням широкою громадськістю необхідності боротьби з проявами насильства в Україні було зумовлено ухвалення у 2001 році Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (ВРУ, 2001). Цим нормативно-правовим документом передбачено створення на державному рівні відповідної мережі закладів, що опікуються або повинні опікуватися вирішенням даної проблеми.

Законодавче визначення поняття «домашнє насильство» міститься у статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набув чинності 7 грудня 2018 року. Домашнє насильство охоплює дії чи бездіяльність, пов'язані з фізичним, сексуальним, психологічним або економічним насильством, що відбуваються в сім'ї, за місцем проживання або між родичами, подружжям (нинішнім чи колишнім), а також між іншими особами, які спільно проживають чи проживали однією сім'єю, незалежно від наявності шлюбних або родинних зв'язків. Також до цього поняття належать погрози вчинення таких дій.

У статті 126-1 Кримінального кодексу України домашнє насильство визначено як «умисне та систематичне фізичне, психологічне або економічне насильство щодо подружжя, колишнього подружжя або інших осіб, з якими винний має або мав сімейні чи близькі стосунки». Такі дії призводять до фізичних чи психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя постраждалої особи.

Станом на сьогодні в Україні надання допомоги постраждалим від домашнього насильства регулюється, зокрема, положеннями Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція), ухваленої 11 травня 2011 року та ратифікованої Україною 20 червня 2022 року (Рада Європи, 2011; Верховна Рада України, 2022).

Відповідно до статті 22 Стамбульської конвенції, держави-учасниці зобов'язуються вживати всіх необхідних заходів для забезпечення доступу постраждалих до спеціалізованих служб підтримки, які повинні надаватися з урахуванням географічної доступності, бути оперативними, а також передбачати як коротко-, так і довгострокову допомогу. Крім того, Конвенція окремо наголошує на необхідності створення спеціалізованих служб підтримки для жінок, які зазнали насильства, та для їхніх дітей. Зазначений підхід відображає комплексне бачення проблеми домашнього та гендерно зумовленого насильства як системного явища, що потребує міжсекторальної взаємодії та чітко структурованої системи реагування.

Ратифікація Стамбульської конвенції передбачає не лише зобов'язання держави впрова-

джувати ефективні механізми захисту постраждалих, але й потребує забезпечення належного функціонування інфраструктури підтримки, що охоплює як загальні, так і спеціалізовані сервіси (UN Women, 2021). Це, у свою чергу, вимагає перегляду існуючих моделей соціальної допомоги, підвищення фахової підготовки відповідного персоналу, а також належного фінансування й координації з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

На рівні національного законодавства ратифікація Конвенції стала каталізатором для перегляду низки нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кримінального кодексу України та підзаконних актів, що регулюють роботу служб підтримки.

Сімейне насильство є серйозною соціальною проблемою, яка має негативний вплив на фізичне та психоемоційне здоров'я постраждалих. Для подолання наслідків такого насильства важливо надавати комплексні реабілітаційні послуги, які сприятимуть відновленню жертв і їх інтеграції у суспільство. В Україні система реабілітаційної підтримки для осіб, постраждалих від домашнього насильства, активно розвивається з моменту прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ВРУ, 2017). До переліку реабілітаційних послуг, передбачених чинним законодавством, входять:

- психологічна допомога (індивідуальна та групова терапія, підтримка психологів і психотерапевтів, які допомагають подолати травму, стрес, депресію та тривожні стани);
- соціальний супровід (допомога у відновленні соціальних зв'язків, отриманні освіти, перекваліфікації або працевлаштуванні, інтеграції у громаду);
- медичні послуги (у разі наявності фізичних або психосоматичних наслідків насильства надання медичних послуг для лікування фізичних ушкоджень та психосоматичних захворювань, спричинених насильством);
- тимчасове житло (безпечне місце проживання для постраждалих, що надається кризовими центрами або спеціалізованими установами);
- юридична допомога (консультування щодо захисту прав, допомога у складанні заяв

до правоохоронних органів, представництво в суді).

Система підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства, в Україні функціонує як у межах державного сектора, так і за участю неурядових організацій, міжнародних структур і місцевих ініціатив. Вона охоплює декілька ключових інституцій, кожна з яких виконує окремі функції відповідно до законодавчо визначених повноважень.

Міністерство соціальної політики України. Є центральним органом виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є Міністерство соціальної політики України. До його повноважень належить:

- формування нормативно-правової бази;
- координація діяльності інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- ведення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства;
- розробка методичних рекомендацій щодо надання допомоги постраждалим.

Служби у справах дітей. Служби у справах дітей при місцевих органах влади беруть участь у роботі з постраждалими дітьми або тими, хто став свідком насильства. Їхні функції включають:

- захист прав дитини;
- участь у засіданнях міждисциплінарних команд;
- супровід дитини у процесі психологічної та соціальної реабілітації;
- направлення до спеціалізованих установ.

Центри соціальних служб. Надають комплексну підтримку постраждалим, зокрема:

- соціальний супровід та оцінку потреб;
- психологічну допомогу;
- сприяння у відновленні документів, влаштуванні дітей до закладів освіти, працевлаштуванні;
- організацію тимчасового влаштування в притулки.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Цей інститут виконує функцію парламентського контролю за дотриманням прав людини, зокрема щодо захисту постраждалих від насильства. Омбудсман має право здійснювати моніторинг, приймати звернення

громадян, звертатися до суду або інших органів влади для відновлення порушених прав.

Національна поліція України. Поліція є першою інституцією, до якої звертаються постраждалі у випадку насильства. Її обов'язки включають:

- оперативне реагування на виклики;
- винесення термінових заборонних приписів;
- ведення обліку кривдників;
- взаємодію з мобільними бригадами та іншими структурами.

Особлива роль належить підрозділам поліції з питань запобігання домашньому насильству та дільничним офіцерам поліції, які здійснюють профілактичну роботу.

Центри безоплатної правової допомоги. Мережа центрів БПД надає постраждалим юридичні консультації, допомогу в оформленні заяв до правоохоронних органів, судовий супровід та захист інтересів у суді, зокрема щодо отримання обмежувального припису.

Притулки та кризові кімнати. У межах надання соціальних послуг створено притулки для осіб, постраждалих від насильства, де надається тимчасове безпечне місце проживання, юридична та психологічна допомога. У деяких регіонах діють кризові кімнати, де особа може перебувати до 10 діб в умовах конфіденційності та безпеки.

Неурядові організації. Вагомий внесок у підтримку постраждалих здійснюють громадські організації, які часто є ініціаторами створення мобільних бригад, притулків, центрів консультування. Серед найактивніших:

- Ла Страда – Україна;
- Інсайт;
- Професійна асоціація кризових центрів;
- Українська фундація громадського здоров'я (координує мобільні бригади з UNFPA);

Міжнародні організації. Проекти міжнародних структур, зокрема UNFPA, UN Women, Рада Європи, USAID, підтримують розвиток інфраструктури протидії насильству шляхом фінансування, навчання персоналу, впровадження стандартів, проведення інформаційних кампаній.

Реабілітаційні послуги є важливим етапом на шляху до відновлення постраждалих. Вони допомагають повернути віру у себе, відновити

психологічну рівновагу та створити умови для безпечного майбутнього. Забезпечення доступу до таких послуг сприяє не лише реабілітації окремих осіб, а й зменшенню рівня насильства в суспільстві загалом.

Залучення громадськості, створення ефективної законодавчої бази та активна робота з превенції насильства є ключовими факторами для вирішення цієї проблеми. Важливо, щоб кожна постраждала особа знала про можливість отримати кваліфіковану допомогу та мала доступ до неї вчасно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реабілітаційні послуги для постраждалих від домашнього насильства є важливою складовою соціальної політики України, проте вони стикаються з низкою викликів, які потребують негайного вирішення. За останні роки в Україні досягнуто значного прогресу у забезпеченні комплексного підходу до надання допомоги постраждалим. Зокрема, це міжвідомча співпраця органів соціального захисту, поліції та медичних установ. Кризові центри, які на сьогодні хоч і виконують важливу роль у наданні

тимчасового притулку та базових соціальних послуг, потребують розширення своїх функцій і покращення матеріально-технічної бази. Проблеми з фінансуванням та брак кваліфікованих кадрів є суттєвими перешкодами для ефективної реабілітації постраждалих від домашнього насильства. Важливим є громадське визнання проблеми домашнього насильства, продовження кампаній з підвищення обізнаності серед населення щодо домашнього насильства та наявних послуг, що допоможе зменшити стигму навколо цієї теми та заохотить постраждалих звертатися за допомогою. Важливою є і підтримка громадських організацій, що займаються цією проблемою.

Отже, для досягнення більш високого рівня ефективності реабілітаційних послуг постраждалим від домашнього насильства необхідно комплексно підійти до вирішення існуючих проблем, зокрема з фінансуванням, кадровими ресурсами та розширенням доступу до послуг на всіх рівнях. Подальше вдосконалення системи допомоги забезпечить зростання довіри до соціальних установ і покращення якості життя постраждалих осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верховна Рада України. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». 2017.
2. Верховна Рада України. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». 2001.
3. Верховна Рада України. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству». 2022.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11 травня 2011 року. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 25.04.2025).
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.04.2025).
6. Council of Europe Istanbul Convention Articles 2022: Support services for victims. 2011. URL: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention> (дата звернення: 25.04.2025).
7. Dobash R.E., Dobash R.P. *Women, Violence and Social Change*. Routledge. 1992.
8. World Health Organization. *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines*. 2013. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241548595> (дата звернення: 25.04.2025).
9. UNFPA. Домашнє насильство в умовах COVID-19 в Україні. 2020. URL: <https://ukraine.unfpa.org> (дата звернення: 25.04.2025).
10. UN Women. Покращення систем реагування на домашнє насильство: досвід України. 2021. URL: <https://eca.unwomen.org> (дата звернення: 25.04.2025).

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2017). *Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu»* [Law of Ukraine «On prevention and counteraction to domestic violence»]. [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). *Zakon Ukrainy «Pro poperedzhennia nasyilstva v sim'i»* [Law of Ukraine «On prevention of violence in the family»]. [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022). *Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu shchodo zhinok i domashnomu nasyilstvu»* [Law of Ukraine «On ratification of the Coun-

cil of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence»]. [in Ukrainian].

4. *Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu proty zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyschamy vid 11 travnia 2011 roku.* [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence of 11 May 2011.] Retrieved from: <https://rm.coe.int/1680093d9e> [in Ukrainian].

5. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku.* [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001.] Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].

6. Council of Europe. (2011). *Istanbul Convention articles 2022: Support services for victims.* Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention> [in English].

7. Dobash, R. E., & Dobash, R. P. (1992). *Women, violence and social change.* Routledge.

8. World Health Organization. (2013). *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines.* Retrieved from: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241548595>

9. UNFPA. (2020). *Domashnie nasylstvo v umovakh COVID-19 v Ukraini* [Domestic violence under COVID-19 conditions in Ukraine]. Retrieved from: <https://ukraine.unfpa.org>

10. UN Women. (2021). *Pokrashchennia system reahuvannia na domashnie nasylstvo: dosvid Ukrainy* [Improving domestic violence response systems: Ukraine's experience]. Retrieved from: <https://eca.unwomen.org>

УДК 364-7

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.21>**Руслан ОСАДЧУК***аспірант кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01601***ORCID:** 0009-0005-2321-8429

Бібліографічний опис статті: Осадчук, Р. (2025). Ветеранське підприємництво, його сутність та особливості. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 156–165, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.21>

ВETERАНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Ветеранське підприємництво є важливою складовою соціально-економічної реінтеграції ветеранів, що сприяє їхній фінансовій незалежності, професійній самореалізації та зміцненню економіки. Збільшення кількості ветеранів унаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну актуалізувало необхідність розробки ефективних механізмів їхньої підприємницької діяльності.

У статті розкриваються сутнісні характеристики ветеранського підприємництва, його співвіднесення з такою термінологічною системою як підприємництво, ветеранський бізнес, соціальна реінтеграція, соціальна допомога, соціальний захист. Зазначено, що на практиці розвиток ветеранського підприємництва залежить як від особистих якостей ветерана, так і від умов, створених державою та суспільством. Поєднання внутрішньої мотивації з ефективною підтримкою здатне значно підвищити успішність ветеранів, глибоко розуміти особливості ветеранського середовища й оцінити рівень їхньої готовності до ведення підприємницької діяльності. Спроможність до мережування у ветеранському підприємстві проявляється у здатності ветеранів ефективно будувати й підтримувати професійні зв'язки, що сприяють розвитку їх діяльності.

Уточнена термінологічна система «ветеранське підприємництво - ветеранський бізнес» та «соціальна реінтеграція-соціальна допомога-соціальний захист». Дослідження засвідчило, що сутність ветеранського підприємництва полягає у створенні та веденні підприємницької діяльності ветеранами, з урахуванням їхнього військового досвіду, навичок адаптації, стійкості до стресу та певної мотивації. Дослідження також виявило, що ключовими факторами успішності ветеранського бізнесу є державна підтримка, доступ до фінансових ресурсів, розвиток мережевого співробітництва, наявність освітніх програм та менторської допомоги. Розвиток ветеранського підприємництва є важливим напрямом державної політики та суспільної підтримки, що сприяє не лише самореалізації ветеранів, а й зміцненню економічного потенціалу країни.

Ключові слова: ветеранське підприємництво, ветеранський бізнес, ідентичність ветерана-підприємця, соціальний захист, соціальна підтримка, реінтеграція ветеранів, мережування.

Ruslan OSADCHUK*Postgraduate Student at the Department of Social Rehabilitation and Social Pedagogy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60 Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine, 02000***ORCID:** 0009-0005-2321-8429

To cite this article: Osadchuk, R. (2025). Veteranske pidpriemnytstvo, yoho sutnist ta osoblyvosti [Veteran entrepreneurship, its essence and features]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 156–165, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.21>

VETERAN ENTREPRENEURSHIP, ITS ESSENCE AND FEATURES

Veterans' entrepreneurship is an important component of the socio-economic reintegration of veterans, contributing to their financial independence, professional self-realisation and strengthening the economy. The increase in the number of veterans as a result of russia's full-scale invasion of Ukraine has made it necessary to develop effective mechanisms for their entrepreneurial activity.

The article reveals the essential characteristics of veteran entrepreneurship, its connection with such terminology as entrepreneurship, veteran business, social reintegration, social support, and social protection. It is noted that in practice, the development of veteran entrepreneurship depends both on the personal qualities of a veteran and on the conditions created by the State and society. The combination of intrinsic motivation and effective support can significantly increase the success of veterans, deeply understand the peculiarities of the veteran environment and assess their readiness for

entrepreneurship. The ability to network in veteran entrepreneurship is manifested in the ability of veterans to effectively build and maintain professional relationships that contribute to the development of their business.

The terminological system of 'veteran entrepreneurship-veteran business' and 'social reintegration-social support-social protection' was clarified. The study has shown that the essence of veteran entrepreneurship is the creation and conduct of entrepreneurial activities by veterans, taking into account their military experience, adaptation skills, stress resistance and certain motivation. The study also found that the key factors for the success of veteran businesses are government support, access to financial resources, networking, educational programmes and mentoring. The development of veteran entrepreneurship is an important area of state policy and public support, which contributes not only to the self-realisation of veterans, but also to strengthening the economic potential of the country.

Key words: *veteran entrepreneurship, veteran business, identity of a veteran entrepreneur, social protection, social support, reintegration of veterans, networking.*

Актуальність проблеми. В умовах повномасштабного вторгнення перед українським суспільством постали виклики, які актуалізують наявні та породжують нові соціальні проблеми. Зростання чисельності людей, які потребують соціальної допомоги стає поштовхом до пошуку інноваційних підходів допомоги і підтримки ветеранського бізнесу. Саме ветерани – це та категорія населення, яка потребує підтримки та реінтеграції до умов сучасного суспільства. Як засвідчують соціологічні дослідження, близько 62,89% військовослужбовців хотіли б після демобілізації зайнятися власною справою (Близько 62,89% військовослужбовців хотіли б після демобілізації зайнятися власною справою). Безперечно, ветеранське підприємство може стати важливим засобом для забезпечення їхньої зайнятості та економічної стабільності. Адже створення ветеранських підприємств сприяє розвитку місцевої економіки, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня доходів у громаді.

В умовах сучасних геополітичних викликів, зумовлених глобальними зрушеннями, гібридними війнами, міграційними процесами та іншими чинниками, дослідження феномену «ветеранського підприємництва» є одним із складників соціальної політики, полівекторність якої повинна бути, перш за все, спрямована на створення відповідних умов доступу до соціальних ресурсів та соціальної інклюзії (включеності). Ветерани як соціальна спільнота, в якій значно увиразнюється виконання її особливої соціально-функціональної місії, є однією із найважливіших стратегічних ресурсів країни, який не лише здатний відтворювати трудовий її потенціал, але й представляє головну цінність суспільства як об'єкт і суб'єкт взаємодії у підприємницькій діяльності. Ветеранські підприємства часто відіграють важливу роль у розвитку місцевих громад, створюючи

робочі місця, сприяючи економічному зростанню та залучаючи інвестиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки опубліковано низку монографій та статей, присвячених проблемам ветеранського підприємництва. Дане питання досліджують Г. Слосанська, Н.Горішна, Д. Бирик, І Криницька (2023), на комплекс проблем, пов'язаних із реабілітацією, реінтеграцією ветеранів у соціум звертають увагу Т.Палієнко Т.Семигіна. Соціологічне дослідження, проведене Т. Семигіною, А. Качмарик та О. Карагодіною (Semigina, Kachmaryk, Karagodina, 2021.) серед ветеранів АТО, показало, що після повернення додому їхньою головною потребою є отримання соціальної та психологічної підтримки.

Існує низка статей та інших наукових досліджень, що розглядають проблеми залучення ветеранів до підприємницької діяльності. Фундаментальні дослідження у вирішенні окремих проблем в рамках зазначеного питання здійснювалися такими науковцями як О. Авраменко, А. Ботті, Л. Гончаренко, І. Іщенко, Р. Корінець, К. Краус, Н. Краус Б. Лапчук, О. Манжура, П. Магліка, О. Марченка, В. Осецький, В. Фоменко, Д. Херолд, А. Шевченко, О. Штепа та ін. Вони підкреслюють, що ветеранська політика у сфері підтримки підприємництва спрямована на сприяння адаптації ветеранів до цивільного життя шляхом надання їм можливостей для створення та розвитку власного бізнесу. Ця політика може включати різні заходи та ініціативи, які підтримують підприємницькі зусилля ветеранів, зокрема вони можуть отримувати фінансові гранти або субсидії для започаткування або розвитку свого бізнесу; їм надаються кредити з пільговими умовами, такими як знижені відсоткові ставки або відтермінування платежів; вони залучаються до програм мікрофінансування, що забезпечують невеликі позики для ветеранів, які не мають доступу до

традиційних банківських кредитів. К. Краус, Н. Краус, А. Ігнатюк (2023) у своїх дослідженнях зазначають, ветеранське підприємництво та бізнес в Україні вирізняються певними складовими, зокрема інституційною, фінансовою та проєктною, завдяки яким воно функціонує, впливаючи на розвиток громад.

Для вирішення практичних завдань, пов'язаних із проблемою підприємницької діяльності ветеранів, накопичено достатній науковий доробок. Однак переважна більшість авторів звертають увагу на економічні, правові аспекти зазначеної проблеми, проте питання ветеранського підприємництва, його сутності та особливостей не достатньо розроблено у галузі соціальної роботи. Потребує обґрунтування методологічних засад проблема концептуалізації підприємницької діяльності ветеранів, її складових та механізмів імплементації в різні соціальні практики.

Основні **методи** дослідження аналіз та узагальнення наукової літератури – вивчення праць з підприємництва, соціальної адаптації ветеранів, економіки та менеджменту (уможливило отримання об'єктивних результатів кваліфікаційного опрацювання текстів); системний підхід, сутність якого полягає у розгляді ветеранського підприємництва як комплексного явища, що включає економічні, соціальні та психологічні аспекти; порівняльний аналіз (при зіставленні ветеранського підприємництва та ветеранського бізнесу). Критичний дискурс-аналіз є також одним із основних методів (при з'ясуванні спільного та відмінного між ветеранським підприємництвом та ветеранським бізнесом, що уможливило аналізувати дискурс ветеранського підприємництва в його трансформації, яка відбувається завдяки певним механізмам).

Метою дослідження є визначення сутності та особливостей ветеранського підприємництва в економічному та соціальному житті суспільства.

Результати. Станом на 25 липня 2024 року в Україні нараховується 1 мільйон 300 тисяч ветеранів. Приблизно 80% з них – мобілізовані люди (В Україні 1 мільйон 300 тисяч ветеранів: як їх підтримують).

В Україні ще на етапі АТО були впроваджені перші програми, спрямовані на надання матеріальної та соціальної підтримки військовим

і їхнім сім'ям. Згідно з онлайн-опитуванням, проведеним Фондом українських ветеранів, переважна більшість респондентів, 63,6%, хотіли б відкрити власний бізнес або підприємство; 6,2% вже мають свої бізнес. (Kirillova, Znoviak, Kazanska, Tkalych, 2023).

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки передбачає окремий напрям, присвячений посиленню соціального захисту ветеранів війни та їхніх сімей у громадах за місцем постійного проживання (Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, 2020). Однак після 24 лютого 2022 року ветеранська сфера зазнала кардинальних змін. Значно зросла кількість осіб, які отримали статус ветерана, а багато тих, хто вже мав цей статус, знову повернулися до лав Збройних сил. Такий подвійний характер правового статусу захисників створює нові виклики для ветеранської політики. Невирішені проблеми військовослужбовців можуть негативно впливати на ветеранів. У цьому контексті важливою є координація дій між профільними міністерствами для ефективної реінтеграції військових у цивільне життя та розбудови сучасної системи державної підтримки.

У 2021 році було створено Український ветеранський фонд, що керується Міністерством у справах ветеранів України. У 2024 році діяльність Українського ветеранського фонду була зосереджена на кількох пріоритетних напрямках, зокрема підтримці ветеранського бізнесу, сприянні працевлаштуванню, реалізації освітніх ініціатив, наданні психологічної та юридичної допомоги, реабілітації через фізичну активність. Також фонд займався проведенням інформаційних кампаній, аналізом потреб ветеранів, участю в благодійних заходах та організацією першого в Україні фестивалю ветеранської культури «Коло ветеранів» (Український ветеранський фонд: звіт роботи за 2024 рік).

Заступник Міністра у справах ветеранів України М. Кушнір, звертаючи увагу на те, що ветерани – це людський капітал, підкреслив, що потрібно створювати нову політику можливостей для ветеранів, сутність якої полягає у дотриманні принципу «вудка» замість риби. Серед ряду напрямів стратегії забезпечення інтеграції ветеранів у цивільне життя (реабілітація, психосоціальна підтримка, розвиток спорту для ветеранів, навчання (перекваліфіка-

ція), працевлаштування, забезпечення потреб житла для ветеранів, цифрові послуги для ветеранів, вшанування подвигу та пам'яті загиблих Героїв) він виокремив і ветеранське підприємство (Ветерани – це людський капітал, – заступник міністра Максим Кушнір).

Дослідження засвідчують, що серед ветеранів російсько-української війни представлені всі вікові категорії. Найбільшу частку становлять особи віком 31–40 років (34,5%) та 19–30 років (31,1%). Таким чином, більшість ветеранів – це молоді люди працездатного віку (Портрет ветерана російсько-української війни 2014 – 2022 рр.).

До початку повномасштабного вторгнення склалася ситуація, за якої ветеранами переважно ставали особи, які могли й надалі розвивати свій потенціал, працювати та забезпечувати власний добробут і добробут своїх сімей. Однак однією з основних проблем залишалася та, що держава не бажала переглядати та оновлювати застарілі підходи до підтримки ветеранів, які діяли ще з моменту відновлення незалежності України (Соціальні політики щодо ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів).

Важливим аспектом розуміння дієвих механізмів ветеранського підприємництва є осмислення його термінологічної системи. У Статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2025) зазначається: «Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни». Отже, у даному Законі мова йдеться про ідентифікацію ветеранів. Ю. Москаль виділяє два основні фактори, що впливають на формування ідентичності, зокрема орієнтацію на соціальне середовище та орієнтацію на власну унікальність. На його думку, ідентичність відіграє визначальну роль у виборі людиною свого життєвого шляху. Вона допомагає особистості визначити сенс життя, сформулювати власні цілі, погляди та моральні цінності, що впливає на подальший розвиток і самореалізацію (Москаль, 2006, с.108).

Зазначимо, що ідентичність ветерана-підприємця – це комплекс особистісних характеристик, цінностей, мотивацій і соціальних ролей, які формуються у ветеранів під впли-

вом їхнього військового досвіду та підприємницької діяльності, яка включає по-перше, перехід від військової до підприємницької ролі (адаптація військових навичок до умов підприємницької діяльності, коли формується нова ідентичність, що поєднує досвід служби та нові підприємницькі компетенції); по-друге, мотиваційні аспекти, що проявляються у пошуку самореалізації – як бажанні застосувати набуті навички у мирному житті, економічній незалежності – прагненні до фінансової стабільності без залежності від державної допомоги; соціальній місії – бажанні допомагати іншим ветеранам, створюючи робочі місця або підтримуючи ветеранські ініціативи; по-третє, психологічні особливості (високий рівень стресостійкості та адаптивності, навички швидкого ухвалення рішень в умовах невизначеності, чутливість до ризиків, що може впливати як позитивно (обережність), так і негативно (боязнь інвестувати)). Отже, ідентичність ветерана-підприємця – це унікальне поєднання військового досвіду та бізнес-орієнтованого мислення, що формує особливий підхід до ведення підприємницької діяльності. Вона ґрунтується на дисципліні, стратегічному плануванні, соціальній відповідальності та бажанні самореалізації після військової служби.

Дослідження ізраїльських вчених засвідчили, що нова ветеранська ідентичність формується під впливом сприйняття ролі військових у суспільстві, організаційних аспектів інтеграції ветеранів у цивільне життя, а меншою мірою – бойового досвіду. Також було встановлено, що жінки-ветерани мали вищий рівень ветеранської ідентичності та демонстрували більшу адаптивність до змін (Ben-Shalom, Rickover, Reizer, Connelly, 2023). Дослідники вказують на те, що військову ідентичність і соціальний зв'язок слід досліджувати водночас, щоб зрозуміти взаємодію та відносну важливість ризику та захисних ефектів цих феноменів та їх вплив на добробут серед сучасних колишніх ветеранів (Flack, Kite, 2021).

За даними Адміністрації малого бізнесу США (USSBA), на кожні десять ветеранів припадає приблизно одна фірма, що належить ветеранам, і ветерани на 45% частіше займаються самозайнятістю, ніж неветерани. Причому військова служба може впливати на людей різними способами, формуючи харак-

теристики, які впливають на їхні дії в подальшому житті. Також військовий досвід може відігравати вирішальну роль у формуванні різноманітних рішень, пов'язаних із підприємницьким процесом, у тому числі щодо рішень призупинення підприємницької діяльності (Su, Li, 2025). Дослідники зазначають, що підприємці з військовим минулим, незважаючи на сильні особистісні характеристики (наприклад, життєстійкість) і пов'язані з військовими навичками лідерства та командної роботи, мають меншу ймовірність сприймати відповідність між своїми ресурсами (наприклад, навичками, отриманими на військовій службі) та підприємницьким контекстом... (Su, Li, 2025).

Отже, ідентичність ветеранів-підприємців відіграє ключову роль, по-перше, у формуванні їхньої мотивації, підходів до ведення бізнесу та соціальної інтеграції; по-друге, як особистий досвід військової служби впливає на підприємницьку діяльність і яким чином можна ефективно підтримувати цю категорію підприємців; по-третє, має важливе значення для їхнього особистого розвитку, успішної реінтеграції та ефективного функціонування їхнього бізнесу; по-четверте, сприяє розробці цілеспрямованих програм підтримки, розвитку ветеранського підприємництва та зміцненню соціальної згуртованості..

У Законі України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» (2025) зазначається: «підприємництвом є самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється юридичними особами та фізичними особами – підприємцями з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку». Вважаємо, що у даному випадку подана доволі широка дефініція підприємництва. Перш за все, підприємництво – це процес пошуку, створення та реалізації нових ідей або можливостей, які мають потенціал для економічного зростання. Воно включає в себе визначення незадоволених потреб ринку, мобілізацію ресурсів, прийняття ризиків та інноваційний підхід для запуску нових продуктів чи послуг. Основною сутністю підприємництва є здатність бачити можливості там, де інші бачать лише проблеми, і перетворювати ці можливості у конкурентоспроможні проєкти.

Натомість бізнес – це ширше поняття, що охоплює організовану систему діяльності з виробництва товарів чи надання послуг з метою отримання прибутку. Бізнес включає в себе не лише сам процес виробництва чи торгівлі, а й управління, маркетинг, фінанси, логістику та інші аспекти, які забезпечують ефективну роботу підприємства на ринку. Його сутність полягає в систематичному веденні комерційної діяльності для досягнення стабільного економічного успіху.

Підсумовуючи можна виснувати, що підприємництво – це динамічний процес генерування нових ідей та впровадження інновацій через прийняття ризиків, що стимулює розвиток економіки. Натомість бізнес – це встановлена система організації та управління економічною діяльністю, спрямована на отримання прибутку та забезпечення стабільного функціонування підприємства на ринку. Таким чином, підприємництво виступає рушійною силою для створення нових підприємницьких моделей та інновацій, а бізнес є інструментом реалізації цих ідей у вигляді організованої економічної діяльності, що забезпечує комерційний успіх.

Звернемо увагу на феномен «ветеранське підприємництво». У проєкті Закону України «Про ветеранське підприємництво» (2023), що спрямований на створення сприятливих умов для започаткування та розвитку ветеранського підприємництва, підвищення його конкурентоспроможності, вирішення проблем реінтеграції ветеранів війни в цивільне життя та сприяння сталому розвитку України в цілому, зазначається: «Ветеранське підприємництво – самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами ветеранського підприємництва з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» (Про ветеранське підприємництво, 2023)

У даному контексті ветеранське підприємництво – це процес започаткування та розвитку бізнес-ініціатив, який здійснюють ветерани, використовуючи свій унікальний досвід, навички та ресурси, набуті під час військової служби. Це підприємницька діяльність, що спрямована не лише на економічну самореалізацію та отримання прибутку, а й на соціальну реінтеграцію ветеранів у цивільне життя, створення нових

робочих місць та стимулювання економічного розвитку регіонів і країни загалом.

О. Ілларіонов зазначає: «Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів, заснована ветераном війни, особою, яка має особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалим учасником Революції Гідності та особами, на яких поширюється чинність цього Закону (Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».), а також громадськими об'єднаннями ветеранів війни, – є ветеранським підприємництвом» (Ілларіонов, 2022, с.96). Натомість М.Бугера, А.Омельченко підкреслюють, що «ветеранське підприємництво – це місія з реінтеграції ветеранів у цивільне життя та задоволення потреб ветеранської спільноти» (Бугера, Омельченко, 2024, с.43). Також ряд дослідників (Краус, Краус, Ігнатюк, 2023), розглядаючи особливості ветеранського підприємництва та бізнесу, не розмежовують їх.

Вважаємо, що ветеранське підприємництво – це господарська діяльність, пов'язана із заснуванням, управлінням та розвитком підприємства ветеранами війни або за їхньої участі. Виокремимо основні структурні складові даної діяльності, що включають, по-перше, суб'єкт підприємництва, зокрема ветерани війни, які є засновниками, власниками або керівниками бізнесу та члени їх сімей або організації, що підтримують ветеранський бізнес; по-друге, галузеву спрямованість, оскільки бізнес може охоплювати різні сфери (виробництво, агросектор, ІТ, сфера послуг, консалтинг, освіта, реабілітаційні послуги тощо); по-третє, ресурсне забезпечення, зокрема фінансові ресурси (гранти, державні програми підтримки, інвестиції, кредити), матеріально-технічна база (обладнання, приміщення, сировина); людський капітал (навички, досвід команди); по-четверте, освітня та консультативна підтримка (навчальні програми з підприємництва для ветеранів, юридична, бухгалтерська та бізнес-консультаційна допомога); по-п'яте, соціальну складову, зокрема інтеграцію ветеранів у цивільне життя через самозайнятність і підприємницьку діяльність, створення робочих місць для інших ветеранів, розвиток ветеранських бізнес-спільнот та спільнот взаємопідтримки; державна та громадська підтримка, зокрема програми державного фінансування та пільго-

вого кредитування, громадські та міжнародні ініціативи для сприяння ветеранському бізнесу, законодавчі ініціативи, що стимулюють розвиток ветеранського підприємництва. Ці складові визначають унікальність ветеранського підприємництва та його роль у соціально-економічній адаптації ветеранів.

Один із аспектів створення дієвих механізмів підтримки ветеранів – це чітке розуміння сутності соціальної підтримки. Відповідно до українського законодавства, цей термін охоплює соціальні виплати, пільги та послуги, які надаються установами соціального захисту за рахунок державного і місцевих бюджетів, а також коштів Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування та інших дозволених джерел. Однак у нашому дослідженні ми розглядаємо соціальну підтримку значно ширше. Окрім зазначених аспектів, вона включає медичне забезпечення, житлові програми, реабілітаційні, освітні, соціальні та інші послуги. Ці заходи реалізуються не лише державними структурами, а й місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими установами, які сприяють реінтеграції ветеранів у суспільство та покращенню їхнього добробуту.

На нашу думку, соціальна підтримка – це також сфера діяльності фахівців із соціальної роботи. Головна відмінність між соціальним захистом і соціальною підтримкою полягає в тому, що соціальний захист є виключно державною функцією та включає лише законодавчо визначені заходи, тоді як соціальна підтримка виходить за ці рамки і може надаватися як державними, так і недержавними організаціями. (Слозанська, Горішна, Бибик, Криницька, 2023, с.48-49).

Комплексна підтримка ветеранського підприємництва сприяє не лише економічному розвитку, а й успішній соціальній адаптації ветеранів. М.Бугера, А.Омельченко звертають увагу на поєднання фінансових, освітніх, юридичних та інформаційних механізмів при створенні сприятливих умов для сталого розвитку ветеранського бізнесу. (Бугера, Омельченко, 2024, с.43). Слушною є думка Ю.Самойлової про те, що такі горизонтальні структури сприяють налагодженню співпраці, яка базується на визнанні важливості обміну знаннями, впровадженні нових ідей, спільному плануванні діяльності та професій-

ному розвитку через навчання. (Самойлова, 2018, с. 66–78).

Вважаємо, що ефективність ветеранського підприємництва проявляється саме у горизонтальних зв'язках, у схильності, спроможності до мережування, що проявляється у вмінні і здатності формувати горизонтальні структури взаємопідтримки і спільної, синергетичної діяльності. Причому процес мережування включає створення спільнот та об'єднань (ветеранські бізнес-асоціації та громадські організації допомагають обмінюватися досвідом, знаннями та ресурсами; колективне вирішення проблем і взаємопідтримка у складних ситуаціях); розширення ділових контактів (налагодження партнерських відносин із державними органами, інвесторами, постачальниками та клієнтами; використання особистих знайомств із військової служби для створення бізнес-можливостей); участь у бізнес-заходах (відвідування форумів, тренінгів, конференцій для підприємців, що дає змогу знаходити нових партнерів та інвесторів; участь у грантових і навчальних програмах, які пропонують можливості для розвитку бізнесу); онлайн-мережування (використання соціальних мереж (Facebook, LinkedIn) та спеціалізованих платформ для комунікації з іншими підприємцями; створення власного бренду через цифрові канали, що допомагає залучати клієнтів і партнерів); співпраця з іншими ветеранськими підприємництвами (взаємна підтримка, спільні проекти, спільне просування продукції та послуг; використання спільних ресурсів (наприклад, юридична або бухгалтерська допомога)); доступ до менторської підтримки (отримання консультацій від успішних ветеранів-підприємців або бізнес-експертів; передача досвіду новачкам, що сприяє зміцненню ветеранської бізнес-спільноти). Таким чином, спроможність до мережування дозволяє ветеранським підприємцям швидше адаптуватися до бізнес-середовища, отримувати необхідні ресурси та можливості для масштабування своєї діяльності, позаяк даний процес є зручним форматом обміну досвідом між ними, на якому за короткий час можна зав'язати партнерства, згенерувати ідеї, познайомитись з практикою досвіду інших, реінтегруватися у соціум.

Т. Захаріна цілком слушно звертає увагу на те, що аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує, що процес реінтеграції є складним

і багатовимірним, а трактування поняття «соціальна реінтеграція ветеранів» може різнитися. Проте більшість теоретичних робіт розглядають це поняття як процес адаптації колишніх військовослужбовців до мирного життя серед цивільного населення, яке не зазнало впливу бойових дій (Захаріна, 2023, с. 267).

Ветеранське підприємництво не лише сприяє самозайнятості колишніх військових, а й створює сталі механізми інтеграції у мирне життя, зміцнюючи соціальну згуртованість, позаяк соціальна реінтеграція ветеранів російсько-української війни – це процес і результат системної діяльності суб'єктів, що забезпечують повернення ветерана російсько-української війни в умови невоєнного соціуму, створюючи для нього оптимальні умови реалізації соціальних і культурних потреб життєдіяльності з урахуванням наявного особистого соціального досвіду ветерана, орієнтації на особистісні зміни та самовдосконалення (Захаріна, 2024, с.7)

Отже, у даному контексті соціальна реінтеграція ветеранів російсько-української війни – це процес повернення колишніх військовослужбовців до мирного життя, що передбачає їхню адаптацію до цивільного середовища, відновлення соціальних зв'язків, працевлаштування, доступ до медичних, психологічних та соціальних послуг, а також забезпечення належних умов для активної участі в суспільному житті. Цей процес включає подолання фізичних, психологічних та соціальних викликів, що виникають після завершення військової служби, і спрямований на створення сприятливого середовища для повноцінного включення ветеранів у громадянське суспільство.

Ветеранське підприємництво як реінтеграція – це процес повернення та адаптації ветеранів у соціально-економічне середовище після військової служби використовуючи підприємницьку діяльність. Передбачається створення умов для успішного ведення бізнесу через державну підтримку, освітні програми, фінансові стимули та соціальне партнерство, що сприяє професійній реалізації ветеранів, їхній економічній незалежності та інтеграції в суспільство. Отже, сутність ветеранського підприємництва полягає у тому, що воно є інструментом реінтеграції ветеранів у цивільне життя.

Таким чином, ветеранське підприємництво виступає ефективним інструментом реінтегра-

ції, сприяючи фінансовій стабільності, психологічній адаптації, соціальній згуртованості та загальному покращенню якості життя ветеранів та їхніх сімей.

Висновки. Таким чином, співвіднесення ветеранського підприємництва із такими поняттями, як підприємництво, ветеранський бізнес, соціальна реінтеграція, соціальна допомога та соціальний захист, дозволяє не лише глибше розкрити його сутнісні характеристики та визначити його роль у суспільстві, а й уможливує розуміння його як економічне, так і соціально значуще явище, що відіграє важливу роль у відновленні та адаптації ветеранів до мирного життя, зміцненні економіки та формуванні стійкої ветеранської спільноти.

Ветеранське підприємництво є ефективним способом адаптації ветеранів до цивільного життя, сприяє їх соціальній та економічній інтеграції. Ветерани, які засновують власний бізнес, мають можливість використовувати набуті під час служби навички, зокрема лідерство, стратегічне мислення та кризовий менеджмент. Ветерани мають добре розвинені навички тайм-менеджменту, стратегічного планування та відповідальності, що позитивно впливає на ведення бізнесу. Досвід військової служби сприяє розвитку навичок керівництва, ухвалення рішень у критичних ситуаціях та ефективного управління персоналом. Ветеранські підприємства часто спрямовані на підтримку інших ветеранів, зокрема шляхом працевлаштування, менторства та реалізації

соціальних ініціатив. Досвід служби в умовах високого тиску формує у ветеранів здатність швидко адаптуватися до змін та ефективно вирішувати кризові ситуації. Попри наявність цінних навичок, ветерани часто стикаються з проблемами у сфері маркетингу, фінансового менеджменту та бюрократичних процедур.

Ветеранське підприємництво поєднує високий рівень самодисципліни, лідерських навичок та соціальної відповідальності. Однак, для його успішного розвитку необхідна комплексна підтримка з боку держави та громадських організацій. Таким чином, ветеранське підприємництво є важливим елементом реінтеграції військових у суспільство, але потребує комплексного підходу, що включає фінансову, освітню та соціальну підтримку. Створення сприятливих умов для розвитку ветеранського підприємництва сприятиме не лише економічному зростанню, а й зміцненню соціальної стабільності в суспільстві. Перспективним у дослідженні розвитку ветеранського підприємства є як розширення державних і приватних програм підтримки, спрямованих на розвиток підприємницьких навичок у ветеранів, так і створення ветеранських бізнес-інкубаторів і платформ для нетворкінгу, що допоможуть покращити інтеграцію ветеранів у бізнес-середовище та підвищити рівень обізнаності про можливості ветеранського підприємництва через інформаційні кампанії та освітні ініціативи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Близько 62,89% військовослужбовців хотіли б після демобілізації зайнятися власною справою. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/246762.html
2. Бугера М. В., Омельченко А. І. Особливості становлення ветеранського підприємництва в Україні під час війни. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2024 р). Київ : КІП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. С. 43–44. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303600>
3. В Україні 1 мільйон 300 тисяч ветеранів: як їх підтримують. URL: <https://suspilne.media/798951-v-ukraini-1-miljon-300-tisac-veteraniv-ak-ih-pidtrimuut/>
4. Ветерани – це людський капітал, – заступник міністра Максим Кушнір. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/veterani--tse-ludskiy-kapital--zastupnik-ministra-maksim-kushnir>
5. Захаріна Т. І. Теоретико-методичні засади соціальної реінтеграції ветеранів російсько-української війни у закладах вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Київ, 2024. 672 с. URL: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Dis_Zakharina.pdf
6. Захаріна Т. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум. *Social work and education*. 2023. Vol. 10. №. 3. С. 263–275. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1>
7. Ілларіонов О. Ветеранський бізнес: правові засади підтримки та розвитку. *Grail of Science*. 2022. № (22). С. 89–100. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.14>

8. Краус К., Краус Н., Ігнатюк А. Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. Vol. 1. №. 11. С. 98–111.
9. Москаль Ю. Ідентифікація й ідентичність у суспільному форматі теоретичного аналізу. *Психологія і суспільство*. 2006. № 1. С. 96–112.
10. Палієнко Т., Семигіна Т. Психосоціальна підтримка ветеранів війни та цивільних, які постраждали через збройний конфлікт. URL: <https://cutt.ly/NwaexNXX>
11. Портрет ветерана російсько-української війни 2014 – 2022 рр. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/portret-veterana-rosijsko-ukrayinskoji-vijny-2014-2022-rr>
12. Про ветеранське підприємництво: Проєкт Закону України від 13.11.2023. № 10258. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI10290A>
13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
14. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
15. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 15.04.2025. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
16. Самойлова Ю. Концептуальні підходи до теорії та практики мережування шкіл у США: історичний контекст. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. 2018. № 5 (79). С. 66–78.
17. Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та їх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social work and education*. 2023. Vol. 1. №. 10. С. 47–62. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>
18. Соціальні політики щодо ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів. URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-657>
19. Український ветеранський фонд: звіт роботи за 2024 рік. URL: <https://veteranfund.com.ua/newsukr/ukrainskii-veteranskii-fond-zvit-roboti-za-2024-rik>
20. Ben-Shalom U., Rickover I., Reizer A., Connelly V. Emergent veteran identity: toward a new theory of veteran identity in Israeli society. *Armed Forces & Society*. 2024. Vol. 50. №. 4. С. 931–954. <https://doi.org/10.1177/0095327X231153043>
21. Flack M., Kite L. Transition from military to civilian: Identity, social connectedness, and veteran wellbeing. *Plos one*. 2021. Vol. 16. №. 12. С. e0261634. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0261634>
22. Kirillova Yu., Znoviak V., Kazanska, A. Tkalych M. (2023). Needs of veterans in 2023: online report. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/11/needsofveteranseng.pdf>
23. Semigina T., Kachmaryk A., Karagodina O. Analysing social needs of the Ukrainian ex-combatants: Looking on the lived experience. *Path of Science*. 2021. Vol. 7. №. 6. pp. 3001–3011.
24. Su E., Li Z. The impact of entrepreneurs' military experience on small business exit: A conservation of resources perspective. *Journal of Business Research*. 2025. Vol. 186. С. 115004. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2024.115004>

REFERENCES:

1. Blyzko 62,89% viiskovosluzhbovtziv khotily b pislia demobilizatsii zainiatysia vlasnoiu spravoiu [About 62.89 per cent of servicemen would like to start their own business after demobilisation]. (n.d.). Retrieved from: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/246762.html [in Ukrainian].
2. Buhera, M. V., & Omelchenko, A. I. (2024) Osoblyvosti stanovlennia veteranskoho pidpriemnytstva v Ukraini pid chas viiny [Features of the formation of veteran entrepreneurship in Ukraine during the war]. Abstracts of Papers: *Biznes, innovaciyi, menedzhment: problemy ta perspektyvy* (pp 43-44). KPI im. Ihorya Sikors'koho, Vyd-vo «Politexnika». Retrieved from: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303600> [in Ukrainian].
3. V Ukraini 1 milion 300 tysiach veteraniv: yak yikh pidtrymuut [There are 1 million 300 thousand veterans in Ukraine: how they are supported]. (n.d.). Retrieved from: <https://suspilne.media/798951-v-ukraini-1-miljon-300-tisac-veteraniv-ak-ih-pidtrimuut/> [in Ukrainian].
4. Vetryany – tse liudskyi kapital, – zastupnyk ministra Maksym Kushnir [Veterans are human capital, - Deputy Minister Maksym Kushnir]. (n.d.). Retrieved from: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/veterani--tse-liudskiy-kapital--zastupnik-ministra-maksim-kushnir> [in Ukrainian].
5. Zakharina, T. I. (2024). Teoretyko-metodychni zasady sotsialnoi reintehratsii veteraniv rosijsko-ukrainskoi viiny u zakladakh vyshchoi osvity [Theoretical and methodological foundations of social reintegration of veterans of the Russian-Ukrainian war in higher education institutions]. (Doctor of Sciences Thesis). Kyiv. Retrieved from: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Dis_Zakharina.pdf [in Ukrainian].

6. Zakharina, T. (2023). Reintegratsiyni potentsial veteraniv yak chynnyk uspishnoi yikh reintegratsii v sotsium [Reintegration potential of veterans as a factor of their successful reintegration into society]. *Social work and education*, 3(10), 263–275. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1> [in Ukrainian].
7. Illarionov, O. (2022). Veteranskyi biznes: pravovi zasady pidtrymky ta rozvytku [Veteran business: legal basis for support and development]. *Grail of Science*, (22), 89–100. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.14>. [in Ukrainian].
8. Kraus, K., Kraus, N., & Ihnatyuk, A. (2023). Veteranske pidpriemnytstvo ta biznes v Ukraini: instytutsiina, finansova ta proiektna skladova praktychnoi realizatsii [Veteran entrepreneurship and business in Ukraine: institutional, financial and project components of practical implementation]. *Yevropejskyj naukovyj zhurnal Ekonomichnyx ta Finansovyx innovacij*, 1(11), 98–111. [in Ukrainian].
9. Moskal, Yu. (2006). Identyfikatsiia y identychnist u suspilnomu formati teoretychnoho analizu [Identification and identity in the social format of theoretical analysis]. *Psykhologhiia i suspilstvo*, 1, 96–112. [in Ukrainian].
10. Paliyenko, T., & Semyhina, T. (n.d.). Psykhosotsialna pidtrymka veteraniv viiny ta tsyvilnykh, yaki postrazhdaly cherez zbroinyi konflikt [Psychosocial support for war veterans and civilians affected by the armed conflict.]. Retrieved from: <https://cutt.ly/NwaexNXX> [in Ukrainian].
11. Portret veterana rosiisko-ukrainskoi viiny 2014 – 2022 rr [Portrait of a veteran of the Russian-Ukrainian war of 2014-2022]. (n.d.). Retrieved from: <https://mil.in.ua/uk/news/portret-veterana-rosijsko-ukrayinskoyi-viiny-2014-2022-rr> [in Ukrainian].
12. Pro veteranske pidpriemnytstvo: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 13.11.2023. № 10258 [On Veteran Entrepreneurship: Draft Law of Ukraine of 13.11.2023]. № 10258. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/JI10290A> [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnogo rozvytku na 2021-2027 roky: postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020 r [On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 5 August 2020]. № 695. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
14. Pro osoblyvosti rehuliuвання diialnosti yurydychnykh osib okremykh orhanizatsiino-pravovykh form u perekhidnyi period ta obiednan yurydychnykh osib: Zakon Ukrainy vid 09.01.2025 [On the peculiarities of regulating the activities of legal entities of certain organisational and legal forms in the transition period and associations of legal entities: Law of Ukraine of 09.01.2025]. № 4196-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> [in Ukrainian].
15. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnogo zakhystu: Zakon Ukrainy vid 15.04.2025 [On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection: Law of Ukraine of 15.04.2025.]. № 3551-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
16. Samojlova, Yu. (2018). Kontseptualni pidkhody do teorii ta praktyky merezhuvannia shkil u SSHa: istorychnyi kontekst [Conceptual approaches to the theory and practice of school networking in the USA: historical context]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovacijni tekhnolohiyi : naukovyj zhurnal*, 5 (79), 66–78. [in Ukrainian].
17. Slozanska, H., Horishna, N., Bybyk, D., & Krynytska, I. (2023). Sotsialna pidtrymka veteraniv/veteranok rosiisko-ukrainskoi viiny ta yikh simei u voiennyi ta povoiennyi chas [Social support for veterans of the Russian-Ukrainian war and their families in wartime and post-war]. *Social work and education*, 1(10), 47-62. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5> [in Ukrainian].
18. Sotsialni polityky shchodo veteraniv, liudei z invalidnistiu ta pensioneriv [Social policies for veterans, people with disabilities and pensioners]. (n.d.). Retrieved from: <https://uareforms.org/pages/new-page-657> [in Ukrainian].
19. Ukrainskyi veteranskyi fond: zvit roboty za 2024 rik [Ukrainian Veteran's Fund: Annual Report for 2024]. (n.d.) Retrieved from: <https://veteranfund.com.ua/newsukr/ukrainskii-veteranskii-fond-zvit-roboti-za-2024-rik> [in Ukrainian].
20. Ben-Shalom, U., Rickover, I., Reizer, A., & Connelly, V. (2024). Emergent veteran identity: toward a new theory of veteran identity in Israeli society. *Armed Forces & Society*, 50(4), 931–954. <https://doi.org/10.1177/0095327X231153043>
21. Flack, M., & Kite, L. (2021). Transition from military to civilian: Identity, social connectedness, and veteran wellbeing. *Plos one*, 16(12), e0261634. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0261634>
22. Kraus, K., Ignatyuk, A., & Kraus, N. (2023). Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складові практичної реалізації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(11), 98–111. <https://doi.org/10.32750/2023-0108>
23. Semigina, T., Kachmaryk, A., & Karagodina, O. (2021). Analysing social needs of the Ukrainian ex-combatants: Looking on the lived experience. *Path of Science*, 7(6), 3001–3011.
24. Su, E., & Li, Z. (2025). The impact of entrepreneurs' military experience on small business exit: A conservation of resources perspective. *Journal of Business Research*, 186, 115004. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2024.115004>

УДК 364.4

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.22>

Ольга РОГОВСЬКА

старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна, 49044

ORCID: 0009-0000-1846-2850

Уляна ПРИХОДЬКО

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна, 49044

Бібліографічний опис статті: Роговська, О., Приходько, У. (2025). Соціальні наслідки, виклики та ризики для молоді з інвалідністю в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 166–172, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.22>

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ, ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено соціальні наслідки, виклики та ризики, з якими стикається молодь з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні. Наголошується на динамічному зростанні кількості осіб з інвалідністю внаслідок військових дій, серед яких помітну частку становить саме молодь. Автор акцентує увагу на відсутності чіткої статистики щодо кількості молодих осіб з інвалідністю, що ускладнює формування цілісного бачення масштабів проблеми та ефективного державного реагування. У тексті розглянуто суперечність між задекларованими в законодавстві правами молоді з інвалідністю та реальним станом справ, зокрема у сфері доступу до освіти, працевлаштування, соціальної підтримки та участі в суспільному житті. Визначено сутність соціальних наслідків, викликів та ризиків та різницю між ними. Встановлено, що існує цілий спектр соціальних наслідків – від маргіналізації до економічної залежності та психоемоційної ізоляції. Серед основних викликів виокремлено низьку поінформованість молоді про власні права, обмежену політичну активність, складнощі з мобільністю, низький рівень соціалізації та громадянських компетентностей. Підкреслено, що сучасна система соціальної роботи недостатньо адаптована до потреб молоді з інвалідністю, особливо у фазі переходу до дорослого життя. Також акцентовано увагу на наслідках російської збройної агресії, що суттєво ускладнила доступ до медичних і реабілітаційних послуг, спричинивши нову хвилю інвалідизації серед молодих людей. У дослідженні соціальних наслідків, викликів та ризиків для молоді з інвалідністю в умовах воєнного стану застосовувані загальнонаукові методи, зокрема аналіз, синтез та порівняння. Індуктивний та дедуктивний методи дозволили встановити закономірності та прогнозувати можливі наслідки. Моделювання дозволяє відтворити соціальні процеси та оцінити ефективність підтримки цієї групи молоді. Автор аналізує потенційні ризики подальшого поглиблення соціальної ізоляції, втрати довіри до інституцій та зростання навантаження на систему соціального захисту, що потребує комплексної міжгалузевої взаємодії та переосмислення підходів до підтримки цієї цільової групи.

Ключові слова: молодь, особи з інвалідністю, соціальні наслідки, виклики, ризики.

Olha ROHOVSKA

Senior Lecturer at the Department of Sociology and Social Work, State Higher Education Institution «Pryazovskyi State Technical University», 29 Gogolya str., Dnipro, Ukraine, 49044

ORCID: 0009-0000-1846-2850

Ulyana PRYKHODKO

Second (Master's) Level Higher Education Student, State Higher Education Institution «Pryazovskyi State Technical University», 29 Gogolya str., Dnipro, Ukraine, 49044

To cite this article: Rohovska, O., Prykhodko, U. (2025). Sotsialni naslidky, vyklyky ta ryzyky dlia molodi z invalidnistiu v umovakh voiennoho stanu [Social consequences, challenges, and risks for youth with disabilities under martial law]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 166–172, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.22>

SOCIAL CONSEQUENCES, CHALLENGES, AND RISKS FOR YOUTH WITH DISABILITIES UNDER MARTIAL LAW

The article examines the social consequences, challenges, and risks faced by young people with disabilities under martial law in Ukraine. Emphasis is placed on the dynamic increase in the number of persons with disabilities due to military actions, with youth making up a significant portion of this population. The author highlights the lack of accurate statistics regarding the number of young people with disabilities, which complicates the formation of a comprehensive understanding of the scale of the problem and the development of effective state responses. The article explores the contradiction between the rights of youth with disabilities declared in Ukrainian legislation and the real situation, particularly in terms of access to education, employment, social support, and participation in public life. The essence of social consequences, challenges, and risks is defined, and the differences between them are clarified. A wide range of social consequences is identified – from marginalization to economic dependency and psycho-emotional isolation. Key challenges include low awareness of rights, limited political engagement, mobility constraints, and insufficient social and civic competencies. It is emphasized that the current system of social work is insufficiently adapted to the needs of youth with disabilities, especially during the transition to adulthood. Attention is also drawn to the consequences of Russian armed aggression, which has significantly impeded access to medical and rehabilitation services, triggering a new wave of disability among youth. In the study of social consequences, challenges and risks for young people with disabilities under martial law, general scientific methods were used, including analysis, synthesis and comparison. Inductive and deductive methods allowed us to establish patterns and predict possible consequences. Modeling allows us to recreate social processes and assess the effectiveness of support for this group of young people. The author analyzes potential risks of further deepening social isolation, the erosion of trust in institutions, and the increasing burden on the social protection system – all of which require comprehensive intersectoral cooperation and a rethinking of approaches to supporting this target group.

Key words: youth, persons with disabilities, social consequences, challenges, risks.

Актуальність проблеми. У контексті сучасних соціальних трансформацій, які зумовлені збройною агресією проти України, питання соціальної роботи з вразливими групами населення набувають особливої актуальності. Однією з таких категорій є молодь з інвалідністю, яка в умовах воєнного стану стикається з подвійним навантаженням: з одного боку – наслідками загального соціально-економічного напруження, а з іншого – з системними бар'єрами на шляху до повноцінної інтеграції в суспільство.

Попри численні нормативно-правові ініціативи, що регламентують рівні можливості, у реальному житті особи з інвалідністю, зокрема молодь, часто залишаються на маргінесі суспільних процесів через глибоко вкорінені стереотипи, дискримінаційні уявлення про їхню спроможність і низький рівень готовності роботодавців до створення інклюзивного середовища.

Особливої гостроти ці питання набувають в умовах війни, коли і без того вразливе становище молодих людей з інвалідністю посилюється новими ризиками, викликами та наслідками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особи з інвалідністю завжди перебували в центрі уваги науковців, які досліджували їх проблеми з позицій різних наук: психології, педагогіки, медицини, соціології. В останні

роки все більше уваги цій категорії осіб приділяється і в соціальній роботі. Водночас значно менше уваги звертається на молодь з інвалідністю. Особливо це стосується аналізу проблем, з якими стикається молодь, що перебуває в такій складній життєвій ситуації.

На науковому рівні питання мети та напрямків державної політики щодо осіб з інвалідністю в контексті їх правового статусу та дотримання прав і свобод досліджував Д. В. Кіблик (2021), який окреслив основні напрямки уваги держави до молоді, у тому числі й молоді з інвалідністю. К. М. Горбачова (2020) аналізувала цивільний та трудовий аспекти проблеми інтеграції осіб з інвалідністю в українське суспільство. Л. М. Якушенко (2019) з'ясовував актуальні проблеми соціального захисту осіб з інвалідністю. Водночас ці вчені недостатньо уваги звертали на проблему соціальних наслідків, викликів та ризиків для молоді з інвалідністю. Найближче до цього питання наблизився Ю. Федорів (2024), який вивчав посилення викликів для захисту осіб з інвалідністю в умовах війни. Але цих досліджень недостатньо для коригування ефективних стратегій соціалізації молоді з інвалідністю під час воєнного стану та після його завершення.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні соціальних наслідків, викликів та ризиків для молоді з інвалідністю в умовах воєнного стану

Виклад основного матеріалу дослідження.

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я в світі біля 15% усього населення мають ту чи іншу форму інвалідності (біля 1 млрд. осіб), причому у 5% вона вроджена (2011). В Україні кількість осіб з інвалідністю у зв'язку з військовими діями активно зростає – на листопад 2024 р. їх нараховувалося 3 млн. осіб. Лише за останні два роки ця кількість зросла на 300 тис. осіб (Єсікова, 2024).

На жаль, в Україні відсутні чіткі статистичні дані стосовно кількості молоді з інвалідністю. Законодавство України визначає осіб з інвалідністю як «осіб зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист» (Закон України, 2025). При цьому в Законі України «Про основні засади молодіжної політики» під молоддю розуміються особи віком від 14 до 35 років (Закон України, 2023).

Офіційна статистика в Україні оперує даними щодо дітей з інвалідністю, яких в 2022 р. нараховувалося 162,2 тис. (5,95% від загальної кількості осіб з інвалідністю). Причому кількість дітей з інвалідністю, які можна віднести до категорії молоді (15-17 років) в 2021 р. складала 15627 осіб. Статистичні дані в Україні також містять кількість осіб з інвалідністю в працездатному віці (Державна служба статистики, 2021). Але з цих даних дуже складно визначити саме молодь щоб оцінити масштаби існуючих проблем.

Розбіжності в статистичних даних зумовлені відсутністю сталого та якісного моніторингу, недосконалістю механізмів збору інформації з боку державних інституцій, а також складнощами, з якими стикаються громадяни під час отримання статусу «особи з інвалідністю». До цього додаються небажання людей проходити складну та бюрократизовану процедуру оформлення і випадки неналежного виконання обов'язків з боку медико-соціальних експертних комісій.

Разом з тим Законі України «Про основні засади молодіжної політики» проголошує необхідність створення умов для самореалізації молоді в Україні, підвищення її самостійності,

участі в суспільному житті (Закон України, 2023), а Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» акцентує увагу на тому, що молодь з інвалідністю має усю повноту «соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод» (Закон України, 2025). Однак на практиці проблема залучення молоді з інвалідністю до повноцінної участі в суспільному житті залишається не вирішеною. Одним із найефективніших шляхів до досягнення соціальної рівності для цієї категорії осіб, які потрапили в складні життєві обставини є створення умов для їхньої самореалізації та набуття незалежності. Молодь і інвалідністю стикаються з численними труднощами у цьому процесі, які необхідно розглянути більш детально з метою підвищення ефективності розробки стратегії їх соціальної підтримки.

Варто відзначити, що соціальні наслідки, виклики та ризики охоплюють різні смислові та часові площини і при цьому кожне з понять відображає різні аспекти впливу соціального середовища на молодь з інвалідністю.

Соціальні наслідки слід розуміти як вже реалізовані або наявні зміни, які виникли внаслідок певних подій чи умов (наприклад, війни, кризи, реформ). Вони мають фактичний характер і можуть бути позитивними або негативними. З 1991 р. в Україні активно формувалася державна політика, яка формально орієнтована на дотримання принципів інклюзії, рівності прав і свобод, участі в усіх сферах життя.

Проте на практиці її реалізація супроводжується численними труднощами: недостатнє фінансування, фрагментарність програм, відсутність дієвих механізмів моніторингу та контролю (Кіблик, 2021). Для молоді з інвалідністю це означає обмежені можливості самореалізації, професійного зростання, участі в громадському житті. Така ситуація призводить до того, що молодь опиняється на периферії суспільного простору, не маючи змоги реалізувати свій потенціал.

Хоча законодавчо закріплено право осіб з інвалідністю на освіту, молодь цієї категорії часто зіштовхується з низкою бар'єрів: архітектурна недоступність закладів освіти, відсутність адаптованих навчальних матеріалів, нестача фахівців із супроводу та підтримки інклюзивного середовища (Якушенко, 2019).

У результаті багато молодих людей з інвалідністю не мають доступу до якісної освіти, що обмежує їхні шанси на працевлаштування і, як наслідок, призводить до економічної залежності, соціальної ізоляції та зниження самооцінки (Горбачова, 2020).

Соціальна робота з молоддю з інвалідністю в Україні залишається недостатньо системною. Бракує спеціалізованих програм, які враховують потреби саме молодих людей, зокрема в період переходу від дитячих форм допомоги до дорослого життя. Недостатня міжвідомча взаємодія між освітніми, соціальними, медичними та трудовими інституціями призводить до ситуації, коли молодь після завершення навчання фактично залишена сам на сам із проблемами, що спричиняє хронічне відчуття покинутості, маргіналізацію та втрату довіри до інституцій.

Варто звернути увагу на те, що російська збройна агресія проти України в 2022 р. спричинила масштабні зрушення у житті всіх громадян, однак особливо вразливими виявились ті, хто вже мав порушення здоров'я. В результаті воєнних дій суттєво зростає кількість отримання інвалідності серед молоді. Молодь з інвалідністю зазнає додаткових ускладнень – порушення стабільного доступу до медичних та реабілітаційних послуг, евакуація без належного супроводу, втрата підтримуючого середовища. Стрес, постійна тривожність, порушення звичного ритму життя значно погіршують як фізичний, так і психоемоційний стан молодих людей з інвалідністю, що може призводити до поглиблення інвалідизації (Федорів, 2024).

У період воєнного стану також значно зменшилася кількість можливостей для участі в суспільному житті, освітніх, культурних та волонтерських ініціативах. Для молоді з інвалідністю, яка й раніше стикалася з обмеженою соціалізацією, це призводить до ще глибшої ізоляції. Втрата спілкування, зменшення доступу до громадських просторів та цифрових ресурсів, зокрема через технічну чи економічну недоступність, погіршує комунікативні навички, збільшує рівень тривожності та відчуття самотності.

Комбінація недосконалої державної політики, неефективної соціальної підтримки та руйнівних наслідків війни формує у молоді з інвалідністю відчуття безперспективності та

викликає демотивацію щодо активної участі в суспільному житті. В умовах, коли базові потреби не задовольняються, питання особистісного розвитку, освіти, кар'єри або самореалізації часто відходять на другий план, що посилює внутрішню стигматизацію, формує негативні образи «я-образу», ускладнює процеси реабілітації та соціальної адаптації в мирний період.

Під викликами слід розуміти труднощі або завдання, які потребують вирішення в нових або складних умовах. Вони вже виникли або виникають у процесі адаптації до змін, але ще не обов'язково призвели до наслідків. В Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2021-2025 роки серед таких викликів відмічають наступні:

1. Обмежена участь молоді з інвалідністю у суспільному та громадському житті.

Молоді люди з інвалідністю часто залишаються поза процесами суспільної активності – як через фізичні бар'єри, так і через соціальне відторгнення. Їхня участь у діяльності інститутів громадянського суспільства, молодіжних організацій, студентського та учнівського самоврядування, а також у волонтерських ініціативах є мінімальною. Такий стан речей формує відчуття відчуженості, позбавляє молодь можливостей для самореалізації, зменшує шанси впливати на ухвалення рішень, що безпосередньо стосуються їхнього життя та майбутнього.

2. Низький рівень поінформованості про права, можливості та ресурси розвитку.

Молодь з інвалідністю нерідко не має доступу до повної, зрозумілої та адаптованої інформації про свої права, соціальні послуги, освітні та професійні програми, механізми захисту та участі в житті громади. Це ускладнює їхню здатність реалізовувати власний потенціал і знижує рівень самостійності. Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах децентралізації, коли на місцевому рівні бракує інформаційної підтримки осіб з інвалідністю.

3. Обмеження в політичній активності молоді з інвалідністю.

Через фізичні, інформаційні та ментальні бар'єри молоді люди з інвалідністю фактично виключені з політичного процесу як на національному, так і на регіональному рівнях. Вони рідко беруть участь у виборах, громадських слу-

ханнях або публічних консультаціях, оскільки не відчують, що мають вплив або можливість бути почутими, що посилює відчуття безправ'я та маргіналізації.

4. Обмежена мобільність у межах країни та за її межами.

Для молоді з інвалідністю мобільність часто є суттєво ускладненою через архітектурну недоступність транспорту, брак інфраструктури, відсутність індивідуального супроводу та фінансову нестабільність. Як результат – звужуються можливості для участі в освітніх обмінах, культурних заходах, молодіжних програмах, стажуваннях або працевлаштуванні за межами рідного населеного пункту.

5. Низький рівень громадянських компетентностей та правосвідомості.

Молодь з інвалідністю часто не має можливості повноцінно засвоїти знання про свої права, обов'язки та механізми захисту через нестачу адаптованих навчальних матеріалів, відсутність програм правової освіти в інклюзивному форматі, що знижує здатність молоді діяти як активні, обізнані громадяни, здатні відстоювати свої інтереси, а також формує залежність від зовнішньої допомоги.

6. Соціальна дезадаптація та низький рівень соціалізації.

Унаслідок недостатньої підтримки, ізоляції, дискримінації та упередженого ставлення, молодь з інвалідністю має обмежені можливості для соціалізації та реінтеграції в активне громадське життя. Особливо це стосується тих, хто проживає у складних життєвих обставинах – внутрішньо переміщених осіб, мешканців сільської місцевості або тимчасово окупованих територій. Відсутність умов для повноцінної участі в житті громади посилює ризик депресії, соціального відчуження та втрати віри в зміни (Розпорядження Кабінету Міністрів, 2020).

7. Погіршення вразливого становища молоді з інвалідністю. Як зазначає Ю. Федорів, особи з інвалідністю вже перебувають у соціально вразливому становищі, і будь-які перешкоди в отриманні медичної допомоги можуть суттєво вплинути на їхній загальний стан здоров'я. Забезпечення своєчасного доступу до необхідних медичних послуг і реабілітаційної підтримки перетворюється на складну задачу, яка потребує комплексного, міжгалузевого підходу

та тісної взаємодії державних структур і громадянського суспільства (Федорів, 2024).

Окремо слід зупинитися на ризиках для молоді з інвалідністю – це потенційні загрози або небезпеки, які можуть реалізуватись у майбутньому, якщо не вжити відповідних заходів. Вони ще не настали, але існує висока ймовірність їх виникнення.

Унаслідок повномасштабної війни в Україні спостерігається активне зростання кількості молодих осіб, які набули інвалідності – як серед військовослужбовців, що зазнали поранень у боях, так і серед цивільного населення, постраждалого внаслідок обстрілів, мінної небезпеки чи техногенних руйнувань. Якщо не буде створено адаптованої інфраструктури підтримки, програм реабілітації, інтеграції та працевлаштування цієї нової групи осіб з інвалідністю, існує серйозна загроза перевантаження наявної системи соціального захисту, що в свою чергу, може призвести до ще глибшого занепаду якості надання послуг, посилення соціального напруження та відчуття несправедливості серед постраждалої молоді.

Цей ризик є особливо чутливим, оскільки стосується не лише фізичного, а й психоемоційного стану тисяч молодих українців, для яких війна стала точкою неповернення – як у біографічному, так і у соціальному сенсі. Замкнення в собі, відсутність контактів, соціальної активності та підтримки може призвести до формування замкнених ізольованих спільнот, де молоді люди будуть позбавлені можливостей для розвитку, самореалізації та соціальної взаємодії. Умови невизначеності, ізоляції, обмеженого доступу до підтримки та низький рівень соціальної інтеграції можуть стати підґрунтям для розвитку депресивних станів, тривожних розладів, зниження мотивації до життя й саморозвитку. Без цілеспрямованої психосоціальної підтримки з боку соціальних служб, освітніх і медичних установ, ці проблеми матимуть довгострокові негативні наслідки.

Із зростанням кількості молоді, яка набула інвалідності внаслідок воєнних дій, аварій, обстрілів та інших небезпечних факторів, неминуче зростає і навантаження на систему соціального захисту, що стосується як фінансових витрат на пенсійне забезпечення, медичну допомогу, реабілітаційні послуги, так і витрат на спеціалізовану освіту, адаптацію робочих

місць та підтримку зайнятості. Цей ризик має структурний характер і потребує не лише збільшення обсягів фінансування, а й оптимізації соціальної політики з орієнтацією на раннє виявлення потреб, профілактику інвалідності та підтримку активної участі молоді в суспільному житті.

Ігнорування потреб молоді з інвалідністю, відсутність можливості впливати на суспільні процеси, брати участь у прийнятті рішень можуть породити два крайні сценарії: з одного боку – глибоку соціальну апатію, з іншого – пошук альтернативної, деструктивної форми самоствердження, що може призвести до участі в радикальних рухах або девіантній поведінці.

Нерівне ставлення, формалізм у наданні послуг, нехтування інтересами молоді з інвалідністю можуть сформувати у неї стійке переконання в тому, що держава й суспільство не спроможні забезпечити належний рівень захисту прав та потреб. У довготривалій перспективі це може призвести до втрати віри в позитивні зміни, зниження рівня громадянської активності та самоусунення від соціальних процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Молодь з інвалідністю в Україні постає однією з найвразливіших категорій населення, на яку негативно впливають як

структурні недоліки державної політики, так і руйнівні наслідки повномасштабної війни. Соціальні наслідки проявляються у формі глибокої соціальної ізоляції, обмеженого доступу до якісної освіти, низької залученості до професійної діяльності та участі в громадському житті. Виклики, які постають перед молоддю з інвалідністю, охоплюють брак інклюзивних програм, слабку інформованість про власні права, обмежену мобільність та політичну активність, а також відсутність системної міжсекторальної взаємодії. Ризики ж полягають у потенційному зростанні рівня соціальної напруги, перевантаженні системи соціального захисту, формуванні нових осередків молоді з інвалідністю через бойові дії, а також у можливій втраті цією категорією довіри до державних інституцій і соціальних механізмів. Сукупність цих факторів свідчить про необхідність докорінного перегляду підходів до соціальної підтримки молоді з інвалідністю, із залученням міжвідомчої координації, реформуванням системи надання послуг та впровадженням програм довготривалої реабілітації та інтеграції. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення ефективних моделей соціального супроводу та реінтеграції молоді з інвалідністю, адаптованих до умов воєнного та післявоєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбачова К. М. Актуальні проблеми інтеграції осіб з інвалідністю в українське суспільство: цивільний та трудовий аспекти. *Молодий вчений*. 2020. №2. С. 277–281.
2. Єсікова К. Від початку вторгнення РФ в Україні кількість людей з інвалідністю зросла на 300 тис. – Жолнович. URL: <https://espresso.tv/suspilstvo-vid-pochatku-vtorgnennya-rf-v-ukraini-kilkist-lyudey-z-invalidnistyu-zroslo-na-300-tis-zholnovich> (дата звернення 16.04.2025).
3. Кіблик Д. В. Мета та основні напрями державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 6. С. 67–73.
4. Обмежені можливості та здоров'я: Інформаційний лист Всесвітньої організації охорони здоров'я № 352 2011 р. URL: www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/index.html (дата звернення 16.04.2025).
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. №875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 16.04.2025).
6. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. №1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення 16.04.2025).
7. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 р. № 1669-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 16.04.2025).
8. Соціальний захист населення України-2021. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_szn_2021.pdf (дата звернення 16.04.2025).
9. Статистика інвалідизації в Україні. URL: <https://ukrhelpt.net/ru/statistika-invalidizatsii-v-ukraine.html> (дата звернення 16.04.2025).
10. Федорів Ю. Посилення викликів для захисту осіб з інвалідністю в умовах війни. *Академічні візії*. 2024. №31. С. 2–6.

11. Якушенко Л. М. Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю. *Аналітична записка. Серія «Соціальна політика»*, № 9. 2019. С. 3–8. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-yakushenko-social-policy-9-2019.pdf> (дата звернення 16.04.2025).

REFERENCES:

1. Horbachova, K. M. (2020). Aktualni problemy intehratsii osib z invalidnistiu v ukrainske suspilstvo: tsyvilnyi ta trudovyi aspekty [Current problems of integration of persons with disabilities into Ukrainian society: civil and labor aspects]. *Molodyi vchenyi*, 2, 277–281 [in Ukrainian].
2. Iesikova, K. (2025). Vid pochatku vtorhnennia RF v Ukraini kilkist liudei z invalidnistiu zroslo na 300 tys., – Zholnovych [Since the beginning of the Russian invasion of Ukraine, the number of people with disabilities has increased by 300 thousand, – Zholnovich]. Retrieved from: <https://espreso.tv/suspilstvo-vid-pochatku-vtorgnennya-rf-v-ukraini-kilkist-lyudey-z-invalidnistiu-zroslo-na-300-tis-zholnovich> [in Ukrainian].
3. Kiblyk, D. V. (2021). Meta ta osnovni napriamy derzhavnoi polityky shchodo zabezpechennia prav i svobod osib z invalidnistiu [The purpose and main directions of state policy on ensuring the rights and freedoms of persons with disabilities]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, 6, 67–73 [in Ukrainian].
4. Obmezheni mozhlyvosti ta zdorovia (2011) [Disability and Health]: Informatsiyni lyst Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia № 352. Retrieved from: www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/index.html [in Ukrainian].
5. Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini (1991) [On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.03.1991 r. №875-KhII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].
6. Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky (2021) [On the Basic Principles of Youth Policy]: Zakon Ukrainy vid 27.04.2021 r. №1414-IKh. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> [in Ukrainian].
7. Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy «Molod Ukrainy» na 2021-2025 roky (2020) [On approval of the Concept of the State Targeted Social Program "Youth of Ukraine" for 2021-2025]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.12.2020 r. № 1669-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy-2021 (2021) [Social Protection of the Population of Ukraine-2021]. Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_szn_2021.pdf [in Ukrainian].
9. Statystyka invalidyzatsii v Ukraini (2025) [Statistics of Disability in Ukraine]. Retrieved from: <https://ukrhelp.net/ru/statistika-invalidizatsii-v-ukraine.html> [in Ukrainian].
10. Fedoriv, Yu. (2024). Posylennia vyklykiv dlia zakhystu osib z invalidnistiu v umovakh viiny [Increasing challenges for the protection of persons with disabilities in wartime]. *Akademichni vizii*, 31, 2–6 [in Ukrainian].
11. Iakushenko, L. M. (2019). Aktualni problemy sotsialnoho zakhystu liudei z invalidnistiu [Current problems of social protection of people with disabilities]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-yakushenko-social-policy-9-2019.pdf> [in Ukrainian].

УДК 364

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.23>**Юрій САХАРУК**

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи інституту гуманітарних та соціальних наук, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79013
ORCID: 0009-0007-1821-9747

Бібліографічний опис статті: Сахарук, Ю. (2025). Соціальна робота в медичних закладах як чинник стійкості системи охорони здоров'я в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 173–180, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.23>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджено роль соціальної роботи в системі охорони здоров'я України в умовах війни як чинника стійкості, гуманізації допомоги та відновлення соціальної суб'єктності постраждалого населення. Проаналізовано функції соціальних працівників у межах медичних закладів: організація доступу до медичних послуг, психо-соціальна реабілітація, правовий супровід пацієнтів, підтримка родин загиблих, сприяння реінтеграції ветеранів і внутрішньо переміщених осіб. Висвітлено основні напрями розвитку медико-соціальної роботи: створення мультидисциплінарних команд, побудова цілісних маршрутів підтримки, інтеграція соціальної функції у структури лікувальних установ, орієнтація на превентивне збереження життєздатності громад. Здійснено міждисциплінарний огляд сучасних підходів із залученням праць Л. Клос, Н. Назар, С. Геглерт, З. Сакс Зерден, О. Семігіної та О. Столярик. Показано, що соціальна робота у сфері охорони здоров'я перестає бути допоміжним елементом і перетворюється на стратегічний ресурс підтримки функціональної цілісності суспільства в умовах тривалих криз. Проаналізовано феномен медичної пастки бідності та ролі соціальних працівників у подоланні бар'єрів доступу до медичної допомоги. Обґрунтовано необхідність інституційного закріплення соціальної роботи в системі охорони здоров'я, розвитку освітніх програм для підготовки фахівців мультидисциплінарного профілю та розбудови єдиного простору медико-соціальної допомоги. Стаття пропонує цілісне бачення соціальної роботи як механізму відновлення життєвої цілісності людини, стійкості громад і стабільності суспільства в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: соціальна робота, охорона здоров'я, війна, медико-соціальна підтримка, стійкість системи, мультидисциплінарні команди, соціальні права, реабілітація, медична пастка бідності.

Yuriy SAKHARUK

Postgraduate Student at the Department of Sociology and Social Work, Institute of the Humanities and Social Sciences, Lviv Polytechnic National University, 12 Bandery str., Lviv, Ukraine, 79013
ORCID: 0009-0007-1821-9747

To cite this article: Sakharuk, Yu. (2025). Sotsialna robota v medychnykh zakladakh yak chynnyk stiikosti systemy okhorony zdorov'ia v umovakh viiny [Social work in healthcare institutions as a factor of health system resilience during war]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 173–180, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.23>

SOCIAL WORK IN HEALTHCARE INSTITUTIONS AS A FACTOR OF HEALTH SYSTEM RESILIENCE DURING WAR

The article explores the role of social work in Ukraine's healthcare system during wartime as a factor of resilience, humanitarian assistance, and restoration of the social subjectivity of affected populations. It analyzes the functions of social workers within healthcare institutions, including organizing access to medical services, providing psychosocial rehabilitation, offering legal support to patients, assisting bereaved families, and facilitating the reintegration of veterans and internally displaced persons. Key directions for the development of medical and social work are highlighted: the formation of multidisciplinary teams, the construction of integrated support pathways, the integration of social functions into healthcare structures, and a focus on preventive community resilience. A multidisciplinary review of contemporary approaches is conducted, involving the works of L. Klos, N. Nazar, S. Gehlert, Z. Saxe Zerden, O. Semigina, and O. Stoliaryk. The study shows that social work in healthcare is no longer an auxiliary element but is becoming a strategic resource

for maintaining the functional integrity of society during prolonged crises. The phenomenon of the medical poverty trap and the role of social workers in overcoming barriers to medical access are analyzed. The article substantiates the need for the institutional integration of social work into the healthcare system, the development of educational programs for multidisciplinary specialists, and the creation of a unified space for medical and social assistance. It offers a holistic vision of social work as a mechanism for restoring human integrity, community resilience, and societal stability during wartime and in the post-war recovery period.

Key words: social work, healthcare, war, medical and social support, system resilience, multidisciplinary teams, social rights, rehabilitation, medical poverty trap.

Актуальність проблеми. На тлі посилення загроз здоров'ю цивільного населення, зростання кількості поранених, переміщених осіб та ветеранів роль соціального працівника в системі охорони здоров'я набуває особливого значення. Підтримка пацієнта в умовах війни вимагає не тільки медичного втручання, а й соціальної реабілітації, захисту прав і соціальної інтеграції (Клос, 2017; Семігіна & Столярник, 2024). Світовий досвід демонструє, що саме включення соціальної роботи в структуру медичних послуг сприяє забезпеченню стійкості суспільства в умовах надзвичайних ситуацій (Gehlert, 2019).

Наразі в Україні процес інституціоналізації соціальної роботи в сфері охорони здоров'я залишається фрагментарним. Відсутність чіткої нормативно-правової бази, недостатня кількість спеціалізованих посад у лікувальних закладах і обмеженість ресурсів ускладнюють реалізацію комплексної допомоги (Назар, 2022; Майданик, 2013). З огляду на ці обставини, актуальність дослідження ролі соціальної роботи в медичних установах як чинника стійкості системи охорони здоров'я в умовах війни визначається як теоретичними потребами осмислення цього феномену, так і практичною необхідністю розробки моделей інтеграції соціальної підтримки в лікувальний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку соціальної роботи у закладах охорони здоров'я України досі не набуло належного рівня опрацювання у науковій літературі. Проблематика соціальної роботи у сфері здоров'я у міжнародному вимірі стала предметом дослідження української науковиці Л. Є. Клос (Клос, 2017). Авторка підкреслює, що соціальна робота у медичній сфері є однією з найетичніше орієнтованих галузей діяльності соціальних працівників, оскільки саме тут найповніше проявляється поєднання підтримки людини і дотримання її базових прав. У своїй праці Л. Є. Клос аналізує аспекти професіо-

налізації соціальної роботи у сфері охорони здоров'я у США та Україні, а також порушує питання про необхідність підготовки фахівців, здатних здійснювати здоров'язбережувальну діяльність у мультидисциплінарних командах.

Розробку цих ідей продовжила її учениця Н. Назар, яка у своїй дисертаційній роботі здійснила спробу систематизації теоретико-методологічних основ соціальної роботи у сфері здоров'я (Назар, 2022). Дослідниця обґрунтовує міждисциплінарний характер цього напрямку, який інтегрує знання соціальної роботи, медицини, психології, соціології, педагогіки, біоетики, культурології та інших галузей гуманітарного знання. У центрі такої інтеграції опиняється ідея подолання соціальної нерівності у здоров'ї через вплив на соціальні детермінанти і зміну середовища існування людини.

Під змістом поняття «соціальна робота у сфері здоров'я» Н. Назар розуміє діяльність фахівців щодо організації та надання соціальних послуг у лікувальних закладах, установах соціального обслуговування та за місцем проживання клієнта, спрямовану на вирішення соціальних проблем у контексті збереження здоров'я (Назар, 2022). До основних завдань такої діяльності віднесено сприяння зміні поведінкових моделей щодо здоров'я, подолання бар'єрів у доступі до медичних послуг, захист права на охорону здоров'я і розширення можливостей клієнта.

Одним із перших, хто звернув увагу на те, що лікування має стосуватися не тільки тіла, був американський лікар Річард Кларк Кебот (1868–1939). Він ще на початку XX століття стверджував, що для справжнього одужання людини важливо враховувати і її психологічний стан, і соціальні обставини, а тому запропонував створити соціальні служби прямо в лікарнях (Gehlert, 2019). У його баченні медицина і соціальна допомога не могли існувати окремо – одна доповнювала іншу.

Ці ідеї поступово розвивалися. Подальші дослідження показали: системне поєднання медичних і соціальних послуг дозволяє не тільки краще лікувати, а й реально підтримувати людину на шляху від хвороби до повноцінного життя (Saxe Zerden et al., 2018; Столярик & Семігіна, 2020). Коли соціальні працівники працюють разом із медиками, допомога стає не точковою, а постійною: людина отримує не лише ліки й процедури, а ще й підтримку в складних життєвих ситуаціях, що часто стають частиною хвороби.

Для України сьогодні осмислення інтегрованого підходу має особливе значення. Війна не просто змінює потреби – вона змінює саму природу допомоги. Медичне лікування вже не може бути відірваним від соціальної підтримки. Військова травма, втрата дому, соціальна ізоляція – усе це частини одного досвіду. Тому запровадження соціальної роботи в закладах охорони здоров'я розглядається вже не як бажане доповнення, а як умова виживання і відновлення цілісної особистості в умовах глибокої гуманітарної кризи.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження соціальної роботи в медичних закладах як чинника стійкості системи охорони здоров'я в умовах війни. Дослідження ґрунтується на критичній парадигмі (Семігіна, 2021), яка наголошує: важливо не тільки бачити недоліки, а й змінювати самі соціальні інститути так, щоб вони відповідали реальним викликам часу. У тексті пропонується авторське бачення того, чому соціальна робота в медицині сьогодні – не питання майбутнього, а вже нагальна необхідність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система охорони здоров'я України в умовах війни зазнає не лише кількісних втрат ресурсів, а й якісних змін у структурі потреб та характері професійної діяльності. Стратегія Всесвітньої організації охорони здоров'я, орієнтована на досягнення «здоров'я для всіх», у контексті збройного конфлікту набуває нового виміру, де підтримка здоров'я населення передбачає поєднання медичних процедур із соціальною підтримкою і відновленням суспільних зв'язків (Бойчук, 2017). Війна змінює саму природу завдань охорони здоров'я, вимагаючи переходу від вузького лікувального підходу до комплексного забезпечення життєздатності людини

через інтеграцію медичних, соціальних і правових ресурсів.

У ситуації руйнування соціальних мереж, втрати родинних зв'язків, переміщення великих груп населення традиційна медична допомога стає недостатньою для реабілітації людини. Відновлення здоров'я потребує соціального супроводу, психосоціальної адаптації, захисту прав пацієнтів у системі, що перебуває у стані кризової трансформації. Саме тут діяльність соціального працівника у межах медичних установ набуває вирішального значення для збереження стійкості всієї системи охорони здоров'я.

Стан здоров'я населення в умовах війни визначається не лише фізичними ушкодженнями, а й психологічними травмами, соціальною дезінтеграцією, зростанням вразливості окремих груп. Демографічні показники – народжуваність, смертність, природний приріст – доповнюються даними про втрати серед цивільного населення, зростання рівня інвалідності, масові переміщення осіб. Ці фактори вимагають нового бачення ролі соціальної роботи в медичних закладах як інструменту забезпечення стійкості системи охорони здоров'я.

В умовах війни здоров'я набуває характеру стратегічного ресурсу національної безпеки. Право людини на найвищий досяжний рівень здоров'я, зафіксоване у Статуті ВООЗ, набуває особливого звучання, коли йдеться про захист життя і гідності у кризових ситуаціях (Бойчук, 2017). Збереження і відновлення здоров'я стають завданнями, що виходять за межі медичного втручання і потребують мультидисциплінарної взаємодії, у центрі якої опиняється соціальний працівник.

Законодавча система охорони здоров'я України, що включає Конституцію, Основи законодавства України про охорону здоров'я, спеціальні закони і підзаконні акти, створює базу для здійснення комплексної медико-соціальної підтримки (Майданик, 2013, с. 64; Гончаренко, 2020, с. 5). Однак виклики війни виявили структурні слабкості цієї системи: недостатню інтеграцію соціальної роботи в медичну практику, обмежений доступ до послуг для переміщених осіб, поранених, людей із психологічними травмами.

Соціальна робота у медичних закладах в умовах війни перетворюється на чинник

підтримання не лише індивідуального стану здоров'я, а й колективної життєздатності спільнот. Завдання соціального працівника розширюється у напрямках, що охоплюють організацію доступу до медичної допомоги, захист прав постраждалих, підтримку родин загиблих і поранених, сприяння реабілітації військово-службовців та цивільних осіб, допомогу людям, що набули інвалідність унаслідок воєнних дій (Клос, 2023, с. 20). У ситуації обмежених ресурсів і постійного психологічного навантаження саме діяльність соціального працівника стає містком між медициною, соціальною політикою і базовими правами людини.

Війна водночас оголює приховані раніше культурні бар'єри у доступі до медичних послуг. Масове переміщення населення, зміна соціального складу спільнот, поява нових груп уразливості вимагають від системи охорони здоров'я особливої культурної чутливості, здатності адаптувати послуги до мовних, релігійних, етнічних особливостей пацієнтів. Саме соціальні працівники, присутні у структурі медичних установ, беруть на себе завдання розбудови довіри, налагодження комунікації, запобігання дискримінаційним практикам і подолання стигматизації тих, хто опинився на межі соціального виключення.

В умовах війни соціальна робота в медичних закладах розширює традиційні функції: профілактика, реабілітація, підтримка життєздатності громад набувають рис екстреної соціальної інтервенції. Роль соціального працівника стає центральною у забезпеченні стійкості системи охорони здоров'я як простору, де захищаються не тільки тіла, а й гідність, надія, можливість для відновлення.

Війна змінює не лише кількісні показники медичних потреб, а й саму структуру викликів, що постають перед системою охорони здоров'я: недостатність ресурсів, руйнування інфраструктури, хвиля переміщених осіб, зростання кількості психосоціальних травм вимагають не стільки розширення традиційних медичних послуг, скільки переосмислення самої ролі соціальної роботи у межах лікувальних установ. Недофінансування галузі, що ще до початку війни було хронічною проблемою, в умовах бойових дій перетворюється на критичний чинник, який підживляє здатність держави гарантувати право

людини на доступну і якісну медичну допомогу (Зима, 2019, с. 110).

Конституційні норми, що закріплюють право на охорону здоров'я, у воєнній реальності набувають характеру декларативних положень. Зростання вартості лікування, скорочення обсягів безоплатних послуг, дефіцит спеціалізованої допомоги спричиняють ситуацію, коли широкий загал населення фактично втрачає доступ до базових медичних ресурсів (Майданик, 2013, с. 70). У цьому контексті формуються практики вимушеної приватизації лікування, де власні витрати і неформальні платежі стають передумовою виживання, а сама медицина – джерелом ризику соціального зубожіння (Клос, 2023, с. 20).

У відповідь на ці виклики соціальні працівники в межах медичних установ виступають активними захисниками прав людини на медичну допомогу, зосереджуючи свою діяльність на підтримці найбільш уразливих груп – внутрішньо переміщених осіб, постраждалих унаслідок бойових дій, ветеранів війни, людей із інвалідністю. Використання правозахисного підходу в такій ситуації перестає бути стандартом доброї практики і набуває характеру стратегії виживання у системі, що переживає структурну кризу.

Окрему роль в умовах війни отримує питання економічної доступності медичних послуг. Соціальні працівники стають тими, хто вибудовує маршрути доступу до благодійних фондів, державних програм компенсацій, шукає додаткові джерела фінансування для тривалого лікування, реабілітації, підтримки постраждалих (Клос, 2023). У багатьох випадках саме їхня діяльність визначає, чи вдасться подолати бар'єр між людиною і системою допомоги, чи залишиться пацієнт сам на сам із безвихіддю.

Ефективність соціальної роботи в умовах війни визначається її здатністю діяти на кількох рівнях одночасно: індивідуальному, через допомогу окремим пацієнтам; груповому, через роботу з родинами постраждалих, ветеранами, спільнотами переміщених осіб; системному, через вплив на організаційні процеси у лікарнях, адвокацію нових стандартів доступності й підтримки. Така багаторівнева дія сприяє формуванню стійкості не лише окремих осіб, а й усього сектора охорони здоров'я.

Зміна логіки функціонування системи охорони здоров'я в умовах війни обумовлює необ-

хідність інституціоналізації медико-соціальної роботи як невід'ємної складової професійної діяльності у сфері лікування та реабілітації. Витоки цього процесу пов'язані зі стратегіями ООН щодо захисту населення в періоди криз, концепцією ВООЗ «Здоров'я для всіх», дослідженнями здоров'я національних спільнот та історичними традиціями соціальної підтримки у часи випробувань (Шульгіна, 2020).

Під час війни інтеграція медичної та соціальної допомоги набуває особливої важливості, оскільки пошкодження здоров'я людей часто супроводжується втратою житла, соціальних зв'язків, засобів до існування. Медичні втручання, що не супроводжуються соціальною підтримкою, втрачають стійкість, оскільки ризик рецидиву, погіршення стану, втрати життєвої мотивації різко зростає без належного соціального супроводу. Саме тому соціальні працівники, які діють у лікарнях, шпиталях, реабілітаційних центрах, стають каталізаторами відновлення життєздатності постраждалих.

Концепція медико-соціальної роботи в умовах війни базується на принципах комплексності, міждисциплінарності, орієнтації на суб'єкта. Завдання соціального працівника полягає не лише у наданні консультацій чи допомозі у доступі до послуг, а у відновленні цілісності особистості пацієнта через підтримку фізичного, психологічного та соціального благополуччя (Шульгіна, 2020). Війна перетворює медико-соціальну роботу на сферу надзвичайних гуманітарних зусиль, де реабілітація та соціальна інтеграція йдуть пліч-о-пліч.

Основні напрями медико-соціальної роботи в умовах війни виходять далеко за межі просто організації доступу до лікування. Вони включають створення цілісних маршрутів підтримки для людей із бойовими травмами, родин загиблих, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та дітей, які пережили наслідки бойових дій (Клос, 2023). У центрі такої роботи стоїть не лише допомога «тут і зараз», а й розвиток самостійності, навчання навичкам адаптації, підтримка стійкості громад через індивідуальні та групові програми психосоціальної реабілітації (Gehlert, 2019; Семігіна & Столярик, 2024).

Досвід зарубіжних країн підтверджує: ефективність системи охорони здоров'я в періоди криз напряму залежить від рівня інтеграції соціальної роботи у межах лікувальних установ.

У країнах Західної Європи, США, Канади соціальні працівники стали невід'ємною частиною медичних команд, організовуючи психологічну допомогу постраждалим від насильства, підтримуючи родини у стані втрати, надаючи правовий супровід пацієнтам із особливими потребами (Saxe Zerden et al., 2018; Beder, 2006). Така практика дозволяє скоротити тривалість госпіталізацій, запобігати повторним зверненням до лікарень, підтримувати соціальну стійкість громад, особливо у тривалих кризових умовах.

Війна загострила потребу в медико-соціальній роботі так, як це важко було уявити в мирний час. Щодня збільшується кількість людей, які несуть на собі тягар травм, психічних розладів, втрати житла і соціальних зв'язків (Назар, 2022; Зима, 2019). На цьому тлі формується запит на фахівців, здатних бути поруч не тільки як медики, а як супутники у процесі повернення людини до цілісного життя. Бути там, де потрібно не лише лікувати тіло, а й допомагати будувати нові сенси і відновлювати втрачені опори.

Водночас у структурі багатьох лікарень і досі не визначено місця для соціальних працівників. Відсутність посад, що закріплюють їхню роль у медичних командах, залишається однією з головних перепон для створення комплексної допомоги – тієї допомоги, без якої сучасна система охорони здоров'я не здатна відповідати на виклики війни (Гончаренко, 2020).

У таких умовах медико-соціальна робота перестає бути додатковою послугою. Вона стає самою умовою відновлення функціональної цілісності людини. Завдання соціального працівника розгортається не лише у супроводі лікування: воно полягає у тому, щоб підтримати процес повернення людини до активної участі у житті, допомогти їй знову стати суб'єктом власної історії – не об'єктом допомоги, а творцем власної стратегії буття.

Таким чином, у структурі воєнної медицини соціальні працівники виконують роль зв'язкової ланки між медичним лікуванням і процесами соціальної адаптації, психосоціальної підтримки, захисту прав людини. Їх присутність у лікарнях, реабілітаційних центрах і мобільних групах перетворюється на системний чинник збереження не лише функціональної спроможності окремих закладів, а й стійкості всієї системи охорони здоров'я загалом.

У країнах із розвинутою соціальною інфраструктурою соціальні працівники є постійною частиною медичних команд: вони супроводжують лікування і реабілітацію не тільки медичними втручаннями, а й психологічною, правовою та соціальною підтримкою, засвідчуючи, що без інтеграції соціальної роботи у лікарні складно зберегти стійкість системи охорони здоров'я в умовах криз (Beder, 2006). Такий підхід допомагає не просто лікувати захворювання, а підтримувати людину в цілому, допомагаючи їй зберігати життєздатність у складних обставинах. Тому у більшості країн підготовка фахівців, які поєднують знання медицини, психології та соціальної роботи, давно стала обов'язковою частиною навчальних програм у сферах охорони здоров'я та соціального захисту (Назар, 2022; Семігіна & Столярик, 2024).

Під час війни інтеграція соціальної роботи в медичні заклади забезпечує реалізацію гуманітарного принципу: допомога має охоплювати не лише фізичний стан людини, а й її соціальний статус, психічну рівновагу, право на гідність. Соціальні працівники сприяють підтримці людей, які пережили втрату близьких, зазнали каліцтв, вимушено залишили свої домівки, виявилися у ситуації соціального вакууму. Допомога цим категоріям стає не лише інструментом гуманітарного реагування, а й чинником відновлення соціальної стабільності на рівні громад.

Український досвід засвідчує, що в умовах війни соціальна робота в медичних закладах потребує глибокої реорганізації. Формальне закріплення соціального супроводу як складника лікувального процесу, створення посад соціальних працівників у лікарнях, розвиток міждисциплінарних команд, розширення програм підготовки спеціалістів – усе це стає передумовою підвищення ефективності реагування системи охорони здоров'я на виклики війни (Гончаренко, 2020, с. 5).

У воєнних умовах соціальні працівники у сфері охорони здоров'я виконують багато різних завдань. Вони допомагають людям отримати доступ до медичних послуг, організовують психосоціальну реабілітацію, захи-

щають права пацієнтів, підтримують родини загиблих і сприяють соціальній інтеграції ветеранів та внутрішньо переміщених осіб (Клос, 2023, с. 20). Усе це базується на принципах поваги до людської гідності, справедливості та рівності у доступі до ресурсів – принципах, які в умовах війни стають особливо важливими. Саме завдяки цій діяльності система охорони здоров'я зберігає не лише фізичну можливість надання допомоги, а й свою соціальну функцію, яка в критичних ситуаціях стає вирішальною.

Ідея створення єдиного простору медико-соціальної допомоги набуває характеру внутрішньої потреби. У ньому лікування і підтримка більше не існують окремо: медичне втручання зливається із соціальним супроводом, а психологічна реабілітація стає не менш важливою за фізичне відновлення (Назар, 2022; Семігіна & Столярик, 2024). У цій системі соціальний працівник уже не є стороннім фахівцем: він діє як координатор складних життєвих траєкторій, допомагаючи людині проходити шлях від фізичного зцілення до соціальної інтеграції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна робота у медичних закладах в умовах війни виявляється одним із головних механізмів забезпечення стійкості системи охорони здоров'я, оскільки саме поєднання медичних, соціальних і правозахисних підходів дозволяє підтримувати фізичне відновлення пацієнтів і водночас допомагає зберігати їхню соціальну суб'єктність і приналежність до громади; інтеграція соціальних працівників у структури закладів охорони здоров'я стає не додатковим ресурсом, а базовою умовою для подолання наслідків медичної пастки бідності, соціальної ізоляції та дискримінаційних практик, а отже – для гуманізації системи допомоги загалом; перспективи подальших досліджень полягають у розробці моделей мультидисциплінарної взаємодії в умовах кризових ситуацій, в аналізі механізмів інституційної інтеграції соціальної роботи в медичні заклади та у вивченні впливу таких змін на довгострокову стійкість і соціальну згуртованість у посткризовому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойчук Ю. Д. Сучасні підходи до розуміння сутності здоров'я людини та суміжних з ним понять. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колект. монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 5–16.

2. Гончаренко О. В. Технологія медико-соціальної роботи в системі охорони здоров'я. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навч.-метод. посібник / за заг. ред. А. О. Полянничко, А. В. Кирилюк. Суми : ФОП Цьома, 2020.
3. Зима І. Я. Аналіз законодавчого забезпечення державного управління трансформацією системи охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 108–113.
4. Клос Л. Є. Аспекти професіоналізації соціальної роботи сфери здоров'я у США і Україні. *Social Work and Education*. 2017. Vol. 4(1). Р. 8–21.
5. Клос Л. Є. Соціальна робота у сфері здоров'я в Україні в умовах війни як інструмент соціальної інклюзії. *Вісник науки та освіти. Серія філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія*, № 11(17) 2023. С. 736–750. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/7821/7865>
6. Майданик Р. Законодавство України в сфері охорони здоров'я: система і систематизація. *Медичне право*. 2013. №2(12). С. 63–74.
7. Назар Н. Розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні: порівняльний аналіз. Дис. доктора філософії, спец. 231 «Соціальна робота». Львів : НУ «Львівська політехніка», 2022. 380 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/20805/disernazar.pdf>
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19 листопада 1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/>
9. Семігіна Т., Столярик О. Соціальна робота у сфері охорони здоров'я України: виклики та перспективи. *Ввічливість. Humanitas*, (3), 147–153. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/383767916_SOCIALNA_ROBOTA_U_SFERI_OHORONI_ZDOROV'A_UKRAINI_VIKLIKI_TA_PERSPEKTIVI
10. Шульгіна Н. А. Медико-соціальна робота в закладах охорони здоров'я. Миколаївська міська лікарня Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України. ISSN 2411-1597. *Медсестринство*. 2020. № 2 С. 66–68. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/nursing/article/download/11245/10708/40910>
11. Gehlert S. The Conceptual Underpinnings of social work in health care. *Handbook of Health Social Work*. New Jersey: WILEY, 2019. Р. 3–22.

REFERENCES:

1. Boichuk, Y. D. (2017). Suchasni pidkhody do rozuminnia sutnosti zdorov'ia liudyny ta sumizhnykh z nym poniat [Modern approaches to understanding the essence of human health and related concepts]. In *Zahalna teoriia zdorov'ia ta zdorov'iazbezpezhennia: kolektyvna monohrafiia* (pp. 5–16). Kharkiv: Vyd. Rozhko S. H. [in Ukrainian].
2. Honcharenko, O. V. (2020). Tekhnolohiia medyko-sotsialnoi roboty v systemi okhorony zdorov'ia [Technology of medico-social work in the healthcare system]. In *Tekhnolohii sotsialnoi roboty i sotsialnoi dopomohy v umovakh transformatsiinoho periodu: navch.-metod. posibnyk* (edited by A. O. Polianyčko, A. V. Kyrlyuk). Sumy: FOP Tsioma [in Ukrainian].
3. Zyma, I. Ya. (2019). Analiz zakonodavchoho zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia transformatsiieiu systemy okhorony zdorov'ia [Analysis of legislative support for public administration of healthcare system transformation]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (7), 108–113 [in Ukrainian].
4. Klos, L. Ye. (2017). Aspekty profesiinalizatsii sotsialnoi roboty sfery zdorov'ia u SShA i Ukraini [Aspects of professionalization of social work in the field of health in the USA and Ukraine]. *Social Work and Education*, 4(1), 8–21 [in Ukrainian].
5. Klos, L. Ye. (2023). Sotsialna robota u sferi zdorov'ia v Ukraini v umovakh viiny yak instrument sotsialnoi inkluzii [Social work in the health sector in Ukraine during the war as a tool of social inclusion]. *Visnyk nauky ta osvity, Seriia filolohiia, kultura i mystetstvo, pedahohika, istoriia ta arkheolohiia, sotsiolohiia*, (11(17)), 736–750. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/7821/7865> [in Ukrainian].
6. Maidanik, R. (2013). Zakonodavstvo Ukrainy v sferi okhorony zdorov'ia: systema i systematyzatsiia [Legislation of Ukraine in the field of healthcare: system and systematization]. *Medychne pravo*, 2(12), 63–74 [in Ukrainian].
7. Nazar, N. (2022). Rozvytok sotsialnoi roboty u sferi zdorov'ia v Kanadi ta Ukraini: porivnialnyi analiz [Development of social work in healthcare in Canada and Ukraine: comparative analysis]. PhD diss., Lviv: National University "Lvivska Politehnika". Retrieved from <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/20805/disernazar.pdf> [in Ukrainian].
8. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorov'ia [Fundamentals of Ukrainian health care legislation]. (1992). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/> [in Ukrainian].
9. Semihina, T., & Stoliaryk, O. (2024). Sotsialna robota u sferi okhorony zdorov'ia Ukrainy: vyklyky ta perspektyvy [Social work in Ukraine's healthcare sector: challenges and prospects]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (3), 147–153. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/383767916_SOCIALNA_ROBOTA_U_SFERI_OHORONI_ZDOROV'A_UKRAINI_VIKLIKI_TA_PERSPEKTIVI [in Ukrainian].

10. Shulhina, N. A. (2020). Medyko-sotsialna robota v zakladakh okhorony zdorov'ia [Medico-social work in healthcare institutions]. *Medsestrynstvo*, (2), 66–68. Retrieved from <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/nursing/article/download/11245/10708/40910> [in Ukrainian].
11. Gehlert, S. (2019). The Conceptual Underpinnings of Social Work in Health Care. In S. Gehlert & T. A. Browne (Eds.), *Handbook of Health Social Work* (pp. 3–22). New Jersey: WILEY.

УДК 364

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.24>**Олег САХАРУК***аспірант кафедри соціальної роботи, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79013***ORCID:** 0009-0005-2720-0154

Бібліографічний опис статті: Сахарук, О. (2025). Ефективність онлайн-платформ для надання психологічної допомоги особам, які пережили травму війни. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 181–191, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.24>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ТРАВМУ ВІЙНИ

Дослідження присвячено аналізу ефективності онлайн-платформ для надання психологічної допомоги особам, які пережили травму війни. Метою роботи є оцінка рівня потреби у психологічній підтримці, визначення основних бар'єрів доступу до послуг та аналіз впливу цих платформ на емоційний стан користувачів.

Актуальність теми зумовлена тривалим впливом війни на психічне здоров'я населення та необхідністю розробки інноваційних підходів до надання допомоги в умовах кризових обставин. У сучасному світі, де цифрові технології відіграють ключову роль, важливо адаптувати психосоціальні інструменти до нових реалій. Методологія дослідження включає теоретичний аналіз наукової літератури, узагальнення статистичних даних та оцінку практичного досвіду використання цифрових платформ. Також було проведено опитування серед користувачів, що дозволило виявити ключові тенденції у сприйнятті онлайн-допомоги. Результати дослідження свідчать про високу потребу населення у психологічній підтримці, при цьому лише незначна частина респондентів звертається за допомогою через недовіру до сервісів або впевненість у здатності впоратися самостійно.

Найпопулярнішими каналами отримання допомоги залишаються Telegram/Viber-боти та спеціалізовані офіційні сайти. Основними емоційними станами, які потребують корекції, є тривога, напруженість, втома та роздратування. Ефективними стратегіями впливу визнано поєднання автоматизованих функцій платформ із можливістю індивідуальних консультацій з фахівцями. Висновки підкреслюють важливість подальшого розвитку онлайн-платформ, інтеграції цифрових рішень із традиційними методами терапії, підвищення довіри до сервісів через інформаційні кампанії та забезпечення їх адаптації до специфічних потреб різних категорій населення.

Запропоновані рекомендації орієнтовані на вдосконалення доступу до послуг, зміцнення психосоціальної підтримки та розробку програм підвищення стресостійкості. Очікується, що подальше впровадження результатів дослідження сприятиме покращенню загального психоемоційного фону у суспільстві.

Ключові слова: онлайн-платформи, психологічна допомога, психічне здоров'я, війна, емоційна підтримка, цифрові сервіси.

Oleg SAKHARUK*Postgraduate Student at the Department of Social Work, Lviv Polytechnic National University, 12 Bandery str., Lviv, Ukraine, 79013***ORCID:** 0009-0005-2720-0154

To cite this article: Sakharuk, O. (2025). Efektyvnist onlain-platform dla nadання psykhologichnoi dopomohy osobam, yaki perezhly travmu viinu [Effectiveness of online platforms for providing psychological support to individuals who have experienced war trauma]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 181–191, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.24>

EFFECTIVENESS OF ONLINE PLATFORMS FOR PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO INDIVIDUALS WHO HAVE EXPERIENCED WAR TRAUMA

The study focuses on analyzing the effectiveness of online platforms for providing psychological assistance to individuals who have experienced war-related trauma. The aim of the research is to assess the demand for psychological support, identify key barriers to accessing these services, and evaluate the impact of such platforms on users' emotional well-being. The relevance of the topic is determined by the prolonged impact of war on the mental health of the population and the need to develop innovative approaches to delivering assistance in crisis conditions.

In today's world, where digital technologies play a key role, it is important to adapt psychosocial tools to the new realities. The methodology includes theoretical analysis of scientific literature, synthesis of statistical data, and evaluation of practical experiences with digital platforms. The results indicate a high demand for psychological support, with only a small proportion of respondents seeking help due to a lack of trust in services or confidence in their ability to cope independently.

The most popular channels for accessing support are Telegram/Viber bots and specialized official websites. At the same time, there is a need to improve platform interfaces, enhance the accessibility of materials, and ensure confidentiality. The primary emotional states requiring intervention include anxiety, tension, fatigue, and irritability. Effective strategies involve combining automated platform features with opportunities for individual consultations with specialists. The conclusions highlight the importance of further development of online platforms, integrating digital solutions with traditional therapy methods, increasing trust in services through awareness campaigns, and adapting platforms to the specific needs of various population groups.

The proposed recommendations focus on improving service accessibility, enhancing psychosocial support, and developing stress resilience programs. It is expected that the further implementation of the research findings will contribute to the improvement of the overall psycho-emotional climate in society.

Key words: online platforms, psychological assistance, mental health, war, emotional support, digital services.

Постановка проблеми: Агресія проти України спричинила масштабні зрушення в усіх сферах суспільного життя, викликавши значні людські та матеріальні втрати. Однією з найсерйозніших проблем, спричинених війною, є порушення психічного здоров'я населення. Психологічна травма, яка виникає внаслідок пережитих подій, залишається довготривалим викликом як для окремих індивідів, так і для суспільства в цілому. Військовослужбовці, їхні сім'ї, переселенці та цивільні особи, які стали свідками або учасниками трагічних подій, найчастіше потребують спеціалізованої допомоги.

В умовах війни онлайн-платформи психологічної допомоги набули важливого значення. Їхній розвиток забезпечив доступ до фахових послуг навіть у кризових обставинах, де традиційні форми підтримки можуть бути обмеженими. Використання цифрових технологій дозволяє подолати географічні та організаційні бар'єри, забезпечуючи безперервність і конфіденційність консультацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема психологічної допомоги в умовах війни залишається відносно новою, тому кількість ґрунтовних досліджень у цій галузі обмежена. Однак, дійсні роботи пропонують цінний матеріал для аналізу та розробки ефективних підходів до підтримки психічного здоров'я населення. Дослідження Gradus Research Company (Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024.), проведене в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, висвітлює рівень обізнаності

українців про доступні сервіси психологічної допомоги та їхнє ставлення до використання таких платформ. Матеріали ПРООН (Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>) ілюструють практичні аспекти реалізації програм психологічної допомоги через громадські організації. Колективна монографія Інституту соціальної та політичної психології (Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій: зб. статей. Ін-т соціальної та політичної психології; Представництво Польської академії наук у м. Києві; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. Київ : Міленіум, 2015. с.150.) зосереджує увагу на наслідках травматичних подій для психічного здоров'я та способах мінімізації їхнього впливу. Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного форуму (Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024). акцентує на переході від кризового втручання до формування стійкості у постраждалих. Навчальний посібник під редакцією І.І. Приходька (Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>)

doromohu-ukrayintsyam) аналізує особливості психологічної роботи в екстремальних умовах. Дослідження Опанасюка В.В. (Вознюк А.В, 2020) висвітлює питання доступності соціальних послугонлайн, включаючи психологічну підтримку. Роботи Кузікової С.Б. та Лукомської С.О. (Тімченко О.В, 2016; Приходько І.І, 2016; Колесніченко О.С, 2016) аналізують вікові особливості переживання травм війни. Систематизація наукових матеріалів демонструє міждисциплінарний характер досліджень у сфері психологічної допомоги. Вивчення психосоціальних аспектів війни потребує подальшого розвитку, включаючи інтеграцію інноваційних технологій, адаптацію інтервенцій до умов воєнного часу та використання міжнародного досвіду. Представлені роботи надають цінний внесок у формування стратегії підтримки психічного здоров'я в умовах війни та постконфліктного періоду.

Мета цієї роботи виявити основні аспекти ефективності таких платформ, їхньої роботи, визначити рівень довіри до них і оцінити їхній вплив на покращення психічного стану користувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна призвела до кардинальних змін у всіх аспектах суспільного життя. Матеріальні збитки, економічні втрати та руйнування інфраструктури піддаються кількісній оцінці та потенційній реконструкції. Однак людські втрати та психологічні травми мають незворотний характер, залишаючи глибокий відбиток у свідомості індивіда й історичній пам'яті народу.

Емоційне навантаження, спричинене подіями війни, формує значний вплив на психічне здоров'я різних соціальних груп. Страждання, спричинені втратами та руйнуваннями, часто стають причиною довготривалої дезадаптації. Колективні антропогенні катастрофи, які супроводжуються людськими втратами та руйнуванням культурного середовища, викликають масові психологічні потрясіння.

Військовослужбовці, їхні родини, поранені, військовополонені, а також цивільні особи, які стали переселенцями або біженцями, найбільше піддаються впливу цих травм. Жителі зон бойових дій, а також ті, хто не був безпосередньо залучений до бойових дій, часто залишаються психологічно прив'язаними до цих

подій через соціальні зв'язки або інформаційний простір (Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій: зб. статей. Ін-т соціальної та політичної психології; Представництво Польської академії наук у м. Києві; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. Київ : Міленіум, 2015. с.150).

Стресові ситуації війни вимагають від особистості максимальної мобілізації внутрішніх ресурсів. Психологічна адаптація включає розвиток навичок подолання кризових ситуацій, підвищення рівня уваги та формування нових стратегій поведінки. Перегляд системи цінностей і ставлення до оточуючого середовища стає невід'ємним етапом у процесі пристосування до екстремальних умов.

Адаптація до умов війни є складним і тривалим процесом, що стосується усіх категорій постраждалих. Ефективна психологічна допомога має враховувати індивідуальні особливості травматичного досвіду, культурні аспекти та специфіку колективної травми. Залучення професійних методик і розвиток системи підтримки залишаються ключовими елементами подолання наслідків війни.

Війна впливає на людину комплексно, задіюючи взаємопов'язані фізичні, психологічні та соціальні чинники. Адаптація до бойових умов залежить від рівня адаптаційного потенціалу, наявності життєвих ресурсів і психологічних резервів. Надмірна тривалість або висока інтенсивність стресових факторів, які перевищують можливості адаптації, призводять до психічної травматизації. Наслідки включають загострення хронічних соматичних захворювань, розвиток невротичних розладів і зниження функціональної активності, які часто формують необхідність у кваліфікованій психологічній допомозі (Тімченко О.В, 2016; Приходько І.І, 2016; Колесніченко О.С, 2016).

Зміна часових орієнтирів у період війни суттєво впливає на психіку населення. Майбутнє постає як невизначена перспектива, а спогади про «мирне життя» здаються фрагментом іншої реальності. В сучасних умовах головними завданнями стають захист власного життя та безпеки близьких, а також допомога постраждалим і підтримка обороноздатності держави (Тімченко О.В, 2016; Приходько І.І, 2016; Колесніченко О.С, 2016).

Психічне здоров'я під час війни зазнає серйозних загроз, серед яких:

1. Перенавантаження нервової системи. Постійна реакція мозку на загрози спрямована на захист і зменшення їх впливу. Такий механізм, будучи адаптивним, під час тривалого стресу виснажує резерви організму. Наслідком є порушення нормальної життєдіяльності та зниження стресостійкості.

2. Деадаптивна поведінка. Тривалий стрес провокує пошук деструктивних способів його подолання, серед яких зловживання алкоголем чи наркотиками, а також суїцидальні дії. Такі стратегії не лише шкодять окремим людям, але й мають негативний вплив на суспільство. Нерідко розвивається посттравматичний стресовий розлад, що руйнує емоційний і когнітивний баланс.

3. Зниження функціональних реакцій. Хронічний стрес ослаблює здатність до адекватної відповіді на подразники, ускладнюючи адаптацію до змін і викликаючи тривалі деадаптивні стани (Психологічна допомога: від кризи до ресурсу).

Довготривалий вплив бойових дій формує серйозні ризики для психічного стану. Сирени, фізичне виснаження та емоційне перенапруження спричиняють значні патологічні зміни в діяльності нервової системи. Розвиток посттравматичного стресового розладу стає однією з найпоширеніших форм реакції на тривалі періоди насильства (Вознюк А.В, 2020).

Для здоров'я, як фізичного, так і психічного, важливо розуміти, що пережите під час війни не може залишитися без наслідків. Основний психологічний травмуючий ефект війни полягає в тривалих стресових ситуаціях, які залишають негативний відбиток. Ці дії та події можуть призвести до змін у психічній діяльності людини. Для подолання такого впливу важливо робити зусилля для вирішення емоційних переживань, зменшення тривоги і напруги. В підтримці оточення та відсутності безпосередньої загрози може бути ключ до відновлення і позитивного перетворення наслідків стресу. Однак для деякої підгрупи осіб, можуть розвинути симптоми посттравматичного стресового розладу, які вимагають професійної підтримки і допомоги.

Для більшості українського населення військова агресія сусідньої держави спричинила

глибокий психологічний, соціальний і культурний удар. З позиції психології війна чи будь-який акт агресії провокує виникнення страху, гніву, розпачу, розгубленості та ненависті. Формування психологічної травми відбувається через сильні негативні емоції, високий рівень напруженості та тривалі емоційні переживання. У загальному розумінні травма характеризується як пошкодження чи рана, спричинена зовнішніми факторами. Наслідки такого впливу охоплюють руйнування фізичного та психічного здоров'я особистості (Тімченко О.В, 2016; Приходько І.І, 2016; Колесніченко О.С, 2016).

Інформаційно-психологічна війна, ініційована агресором, посилює глибину психологічної травми. Цілеспрямоване поширення паніки, дезінформації та чуток провокує підвищення соціальної напруженості. У соціальній сфері фіксуються суттєві негативні зміни. Зменшення рівня соціального захисту, зниження стандартів життя та збільшення переселенських потоків спричиняють зростання соціальної нестабільності. Посилення міграційних настроїв доповнює картину суспільної непевності.

На момент початку агресії жодне покоління українців не мало досвіду переживання війни в сучасному контексті, що ускладнило пристосування до нових реалій. Тривалі культурно-історичні зв'язки із сусідньою державою робили збройний конфлікт малоймовірним на перший погляд. Несподіваність і неочікуваність агресії стали додатковим психологічним ударом. У соціокультурному аспекті події війни спричинили радикальні зміни, що торкнулися не лише суспільної свідомості, але й колективної історичної пам'яті (Лукомська С, 2022).

Факти агресії трансформували образ сусідньої держави. З партнера та культурного сусіда він перетворився на ворога. Соціокультурна сфера, попри свою консервативність, зазнала стрімких змін. Культурна травма, викликана цими подіями, матиме довготривалі наслідки. Закарбування військової агресії в історичній пам'яті стане важливою частиною національної ідентичності. Публічні заяви про «спільну історію» та «братерство» сприймаються як інструмент маніпуляцій і виправдання дій, спрямованих на привласнення чужих ресурсів.

Війна спричинила стрімкий процес розмежування інформаційних, культурно-освітніх, мистецьких і релігійних ресурсів за критерієм

«свій» і «чужий». Відбувається активне розвінчання історичних міфів, перегляд подій минулого та трансформація міждержавних відносин. Агресія має далекосяжні наслідки, які відчутно позначаються на політичному житті та масовій свідомості суспільства.

Соціально-психологічна травматизація стає ключовою проблемою в умовах війни. Руйнування цивільної інфраструктури та знищення звичного способу життя створюють надзвичайно важкі умови для адаптації. Суспільство та кожен індивід опиняються у стані глибокої соціально-психологічної кризи. З одного боку, війна вимагає повної мобілізації внутрішніх ресурсів і зусиль для протидії ворогу. З іншого боку, вона провокує серйозні психологічні травми, порушує основи безпеки, руйнує світоглядні засади, збільшує кількість психічних розладів і загострює конфліктність у суспільстві (Лукомська С, 2022).

Психотравмуючий характер війни полягає в постійній загрозі життю та здоров'ю, супроводжується відчуттями страху, безсилля і невідзначеності. Наслідки впливають не лише на окремих осіб, але й на колективну свідомість. Руйнуються моральні норми, ідеологічні та культурні цінності, що закарбовуються в історичній пам'яті на рівні суспільства.

Трансгенераційна травма стає неминучим результатом таких подій. Передача наслідків травмування від одного покоління до іншого відбувається через сімейні комунікації, соціальні моделі поведінки та пам'ятні практики. Формуються зміни у світогляді, ціннісних орієнтирах і ставленні до оточуючого середовища. Історичний досвід свідчить, що травми війни без належного лікування мають рецидивні наслідки у наступних поколіннях (Кузікова С.Б, 2022; Зливков В.Л, 2022; Лукомська С.О, 2022).

Сучасна психологія приділяє значну увагу вивченню таких травм у межах клінічної психології та психотерапії. Зусилля спеціалістів спрямовані не лише на мінімізацію наслідків травм у кожному конкретному випадку, але й на вплив на суспільні настрої та поведінкові моделі. Вироблення ефективних стратегій психологічної допомоги стає основою для реабілітації населення і запобігання повторним проявам соціальних криз.

Масштабна війна в Україні спричинила значні міграційні потоки, які охопили близько 8

мільйонів осіб, змушених залишити країну, та 6,5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб (Тімченко О.В, 2016; Приходько І.І, 2016; Колесніченко О.С, 2016). Адаптація цих категорій населення до нових соціальних умов, як і їхня психологічна реабілітація, стали пріоритетом державних і громадських організацій. Значна увага приділяється розробці й реалізації програм, спрямованих на формування стійкості, кризової адаптації та подолання наслідків психологічних травм.

Однією з таких ініціатив є проєкт «Термінові заходи щодо кризової психосоціальної адаптації, формування резильєнтності та елімінації наслідків (UA-CARE)», реалізований громадською організацією «Девелопмент Фаундейшн» за підтримки ПРООН і фінансування Європейського Союзу. Основний фокус діяльності спрямований на психологічну підтримку ВПО в дев'яти областях України. Проєкт передбачає проведення групових терапевтичних сесій безпосередньо в громадах, що прийняли переселенців, а також індивідуальних онлайн-консультацій. Такий формат забезпечує оперативність і доступність допомоги навіть у складних умовах масованих ракетних обстрілів, які унеможливають очні зустрічі (Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>).

Досвід впровадження таких програм демонструє важливість залучення місцевих фахівців, які користуються довірою серед населення. Наприклад, у Запоріжжі психологічну допомогу надавали спеціалісти, які самі постраждали від війни, що дозволило налагодити ефективний контакт із переселенцями та місцевими жителями. Значну роль у цьому процесі відіграють телефонні гарячі лінії, чати та інші онлайн-інструменти. За даними, наданими ГО «Девелопмент Фаундейшн», понад 60% клієнтів гарячих ліній становлять родичі зниклих безвісти або полонених, що свідчить про важливість фахової підтримки саме цієї категорії населення (Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допо-

могу українцям URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psykhichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>).

Аналіз ефективності проєктів у цій сфері показує, що терапевтична підтримка може бути успішно реалізована через креативні підходи. Використання арттерапії та інтеграція творчих методів у процес психологічної реабілітації сприяють підвищенню емоційної стійкості та соціалізації. Проєкт «Львів єднає і зміцнює» демонструє ефективність таких підходів, коли основний акцент робиться на залученні переселенців до культурно-освітніх заходів та групових активностей (Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psykhichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>). Плетіння маскувальних сіток чи організація спільних майстерень створюють сприятливе середовище для взаємодії, відновлення довіри й формування відчуття значущості.

Психологічна підтримка вимагає міждисциплінарного підходу, який включає не лише традиційні методи, але й спеціалізовані програми для роботи з різними категоріями постраждалих. Курси для сімей, які очікують повернення військовослужбовців, і програми з адаптації ветеранів до мирного життя стали важливим елементом довготривалої реабілітації. За підтримки благодійних фондів і міжнародних організацій вдалося забезпечити проведення індивідуальних і групових консультацій для понад 8 000 осіб, що стало значним досягненням у зменшенні психологічного навантаження на населення (Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psykhichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>).

Масштабні виклики, спричинені війною, вимагають продовження активної діяльності в напрямку розвитку системи психосоціальної

допомоги. Підвищення рівня обізнаності про доступні послуги, розширення їхньої доступності та вдосконалення методик є ключовими завданнями для забезпечення стійкості суспільства в умовах тривалого збройного конфлікту.

У світлі масштабних викликів, пов'язаних із військовою агресією, створення онлайн-платформ для надання психологічної допомоги стало надзвичайно важливим. Головна мета цих сервісів полягає в забезпеченні своєчасної, доступної та якісної підтримки для тих, хто переживає психологічні травми, викликані війною (Онлайн-платформи психологічної допомоги. URL: <https://do.gov.ua/onlajn-platformy/>). Ресурси спрямовані на подолання стресу, адаптацію до нових обставин, зменшення психологічного навантаження та формування стійкості в умовах тривалого конфлікту. Розширення доступу до таких послуг особливо важливе для військовослужбовців, їхніх родин, вимушених переселенців та цивільних, які зазнали втрат і руйнувань унаслідок бойових дій.

Серед існуючих платформ особливо виділяється «Хаб стійкості», що пропонує не лише індивідуальні консультації, а й цінні поради з психологічної самопомоги. Цей сервіс націлений на зміцнення емоційної стійкості та допомогу у вирішенні кризових ситуацій. Група підтримки «Разом», організована платформою «Твій психолог», надає можливість участі в груповій терапії, що сприяє створенню відчуття взаємопідтримки серед учасників. Також доступні індивідуальні консультації для вирішення особистих питань, пов'язаних із психологічними труднощами.

Інші сервіси, такі як «Обій-Ми», Mental Help і «Розкажи мені», створюють можливість звернутися до досвідчених психологів, які працюють на волонтерських засадах. Ці платформи забезпечують консультації в онлайн-режимі, дозволяючи людям з будь-якого регіону України отримувати фахову підтримку. Особливу увагу привертає мобільний застосунок Тепло, який пропонує індивідуальний підбір фахівця, можливість спілкування через чат і проведення відеоконсультацій. Для осіб, які постраждали від війни, ці послуги надаються безкоштовно, що робить їх доступними навіть для тих, хто опинився у скрутному фінансовому становищі.

Додатково портал Help24 забезпечує короткочасні консультації в онлайн-чатах, надаючи

підтримку тим, хто потребує негайного втручання. У разі необхідності адміністратори платформи спрямовують користувачів до інших фахівців або сервісів для подальшої допомоги. Центр психологічного консультування Open Doors пропонує спеціалізовану підтримку для військовослужбовців, членів їхніх родин та інших осіб, які постраждали від війни. Ця ініціатива, заснована Міжнародним інститутом післядипломної освіти, зосереджена на подоланні травматичних наслідків війни.

Особливу увагу привертає діяльність Служби психологічної допомоги «Перемога». Фахівці з усієї України працюють у текстових чатах, через відеозв'язок і телефоном, щоб надавати допомогу навіть у разі перебоїв з доступом до інтернету. Такий підхід робить сервіс надзвичайно важливим для людей у віддалених регіонах або в умовах бойових дій. Платформи також сприяють збереженню психологічного здоров'я на колективному рівні, оскільки допомагають долати панічні настрої, формують впевненість у завтрашньому дні та підтримують емоційний баланс у кризових ситуаціях (Онлайн-платформи психологічної допомоги. URL: <https://do.gov.ua/onlajn-platformy/>).

Створення таких ресурсів спрямоване на мінімізацію негативних наслідків війни, реабілітацію постраждалих і формування стійкого суспільства. Завдяки їх діяльності забезпечується можливість не лише індивідуального відновлення, а й зниження загального рівня соціального напруження. Онлайн-платформи стають не лише інструментом допомоги в умовах війни, але й важливим елементом у побудові системи психосоціальної підтримки в Україні.

Онлайн-платформи набули ключової ролі у сфері надання психологічної допомоги, особливо в умовах військових конфліктів. Їхня функція полягає у забезпеченні доступу до професійної підтримки для широких верств населення, що постраждали від травматичних подій. У дослідженні «Ефективність онлайн-платформ для надання психологічної допомоги особам, які пережили травму війни» розглянуто основні аспекти використання цих платформ, включаючи рівень потреби у послугах, популярність ресурсів, рівень довіри до них і вплив на емоційний стан користувачів.

1. Рівень потреби в психологічній допомозі серед населення, яке зазнало впливу війни,

залишається високим. Результати опитування показали, що 40% респондентів вказали на необхідність звернення до психологів, однак лише 8% з них скористалися відповідними послугами. Важливим є той факт, що 26% опитаних висловили намір звернутися по допомогу в майбутньому. Водночас 58% респондентів не планують цього робити. Така ситуація зумовлена різними чинниками, серед яких основними є впевненість у власній здатності подолати труднощі самотійно (25%) та недовіра до фахівців (9%) (Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024).

Онлайн-платформи дозволяють усунути значну частину бар'єрів, пов'язаних із доступністю психологічної допомоги. Серед переваг таких платформ варто зазначити можливість звернення до фахівця з будь-якої точки, конфіденційність консультацій і швидкість отримання відповіді. Особливо важливим є те, що ці сервіси дають змогу подолати стигму, яка часто супроводжує звернення по психологічну допомогу у традиційному форматі. Платформи пропонують як індивідуальні консультації, так і групові сеанси, що сприяє створенню підтримувального середовища.

Дані дослідження підтверджують необхідність розширення доступу до таких платформ. Створення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності населення про ефективність онлайн-консультацій, здатне збільшити рівень довіри до цих ресурсів. Крім того, важливо розробляти спеціалізовані програми, які відповідатимуть специфічним потребам різних категорій постраждалих, включаючи внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і членів їхніх сімей.

Забезпечення ефективної роботи онлайн-платформ передбачає також інтеграцію їх із системами державної та громадської психологічної підтримки. Співпраця з місцевими громадами, міжнародними організаціями та громадськими ініціативами сприятиме покращенню координації дій і розширенню спектра послуг. У результаті такі платформи зможуть не лише забезпечити якісну підтримку постраждалим, але й відіграти важливу роль у зміцненні психосоціальної стійкості всього суспільства.

Рис. 1. Потреба в психологічній підтримці серед респондентів

Однією з головних перешкод на шляху до отримання психологічної допомоги є впевненість людей у здатності самостійно подолати труднощі. Такий підхід притаманний 25% респондентів, які вважають, що можуть впоратися зі своїми проблемами без залучення фахівців. Ще одним бар'єром є відсутність довіри до спеціалістів, яку зазначили 9% опитаних. Виникнення таких переконань може бути зумовлене недостатньою обізнаністю про можливості та ефективність психологічних консультацій. Формування довіри до психологічних послуг і подолання стигматизації ментального здоров'я є основними завданнями для інформаційних кампаній. Їх реалізація сприятиме підвищенню рівня звернень за допомогою, зменшенню тривоги щодо процесу терапії та популяризації професійної підтримки.

Емоційний стан населення в умовах війни характеризується підвищеним рівнем стресу. За результатами опитування, 46% респондентів вказали на відчуття постійної втоми, а 44% – на напруженість. Значна частка опитаних (38%) відчуває тривогу, яка пов'язана як із невизначеністю майбутнього, так і з особистими втратами. Інші емоції, серед яких роздратування (28%) і самотність (9%), також є поширеними серед населення. Такий спектр негативних емоцій свідчить про нагальну потребу у своєчасній емоційній підтримці (Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024).

Ситуація ускладнюється тим, що накопичення стресу без належного опрацювання може спричинити серйозні порушення ментального

здоров'я, включаючи депресивні стани та розлади адаптації. В умовах війни ці наслідки можуть бути особливо руйнівними для соціального функціонування та загального благополуччя. Ефективне вирішення цих проблем вимагає не лише індивідуального підходу, але й впровадження систематичних програм підтримки, які базуються на науково обґрунтованих методах.

Розробка і впровадження спеціалізованих онлайн-платформ можуть значно полегшити доступ до психологічної допомоги, особливо в регіонах, де спостерігаються труднощі з доступом до традиційних послуг. Використання таких платформ дозволяє забезпечити конфіденційність, зручність і безперервність підтримки, що є важливим для людей у кризових ситуаціях. Синергія між традиційними методами терапії та інноваційними онлайн-інструментами створює ефективний механізм подолання психологічних труднощів і сприяє зміцненню ментального здоров'я населення.

2. Серед основних причин емоційного стресу, який переживають люди в умовах війни, домінують кілька факторів. Війна, як головне джерело стресу, згадується 72% респондентів. Значну роль відіграють також фінансові труднощі, які відзначили 41% опитаних, і соціально-політична нестабільність, яка турбує 38%. Така багатовекторність факторів впливу створює унікальні виклики для розробників програм психологічної підтримки. Впровадження спеціалізованих підходів, орієнтованих на різноманітні аспекти стресових ситуацій, є важливим кроком до підвищення якості життя постраждалих (Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля

Рис. 2. Основні емоції серед респондентів

3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024).

Складна економічна ситуація, зумовлена війною, не лише погіршує матеріальне становище, але й значною мірою впливає на ментальне здоров'я. У таких умовах ефективна психологічна підтримка має враховувати одночасну присутність кількох стресових чинників. Адаптивні програми, які охоплюють подолання як фінансових, так і соціальних викликів, сприятимуть створенню середовища для відновлення емоційної рівноваги.

3. Рівень довіри до онлайн-платформ для психологічної допомоги відіграє вирішальну роль у їхній ефективності. За результатами дослідження, 31% респондентів висловлюють довіру до таких платформ. Серед них 25% готові користуватися послугами лише за умови індивідуального спілкування з професійним психологом. Водночас лише 7% опитаних довіряють автоматизованим сервісам, таким як чат-боти (Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024.).

Потреба у взаємодії з фахівцем вказує на важливість персоналізованого підходу в наданні психологічної допомоги. Платформи, які пропонують консультації з реальними спеціалістами, мають більший потенціал для формування довіри серед користувачів. Використання інструментів, що поєднують автоматизовані функції з можливістю індивідуальної підтримки, дозволить розширити охоплення послуг і задовольнити потреби різних категорій населення.

Низький рівень довіри до автоматизованих сервісів свідчить про необхідність підвищення обізнаності про їхні переваги. Просвітницькі кампанії, які демонструють успішні кейси використання таких платформ, можуть сприяти зміні сприйняття користувачів. Інтеграція новітніх технологій із традиційними методами психологічної допомоги дозволить створити більш ефективну і доступну систему підтримки, адаптовану до сучасних викликів.

4. Серед найбільш поширених каналів доступу до психологічної допомоги виділяються Telegram- і Viber-боти, якими користуються 48% респондентів. Офіційні спеціалізовані сайти, які надають послуги з психологічної підтримки, обирають 26% опитаних. Такі платформи забезпечують легкий і швидкий доступ до інформації, що сприяє їх популярності серед населення. Вони часто пропонують інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і широкий спектр послуг, які відповідають різноманітним потребам користувачів (Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024.).

Телефонні гарячі лінії та мобільні застосунки, хоча й менш популярні, становлять важливий резерв для розширення доступності психологічної допомоги. Ці канали здатні охоплювати аудиторію, яка віддає перевагу живому спілкуванню з фахівцем або має обмежений доступ до інтернету. Використання мобільних додатків дозволяє індивідуально адаптувати послуги до конкретних потреб користувачів, забезпечуючи високий рівень персоналізації. Телефонні лінії, своєю чергою, надають мож-

Рис. 3. Рівень довіри до онлайн-платформ

ливість отримати екстрену підтримку, що є надзвичайно важливим у кризових ситуаціях.

Комбінація різних каналів взаємодії з користувачами підвищує ефективність системи психологічної допомоги. Інтеграція автоматизованих ботів, мобільних застосунків і гарячих ліній дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення ментальних проблем. Такий формат сприяє не лише зручності доступу, але й значно покращує охоплення аудиторії. Підтримка через багатоканальні платформи є особливо важливою в умовах кризи, коли своєчасність і доступність допомоги відіграють вирішальну роль.

Розширення можливостей використання мобільних застосунків та гарячих ліній вимагає активної інформаційної кампанії. Покращення обізнаності населення про існування таких ресурсів і їх переваги здатне залучити більше користувачів. Водночас розвиток цифрових технологій у цій сфері має враховувати особливості різних соціальних груп. Наприклад, молодь віддає перевагу інтерактивним

платформам, тоді як старші люди частіше звертаються до телефонних ліній або простих у використанні додатків. Такий адаптивний підхід дозволить ефективно задовольнити потреби різних категорій населення в умовах війни.

Висновки. Онлайн-платформи психологічної допомоги стали важливим інструментом у подоланні наслідків війни для психічного здоров'я населення. Результати дослідження свідчать про високу потребу у таких послугах серед різних категорій постраждалих. Хоча лише невелика частка респондентів уже зверталася за допомогою, значна кількість опитаних висловлює намір скористатися послугами в майбутньому. Розвиток онлайн-платформ для психологічної допомоги, їх адаптація до потреб різних категорій населення та вдосконалення функціоналу є важливими етапами формування стійкої системи психосоціальної підтримки. Подальше впровадження інноваційних рішень, а також розширення доступу до послуг сприятиме зменшенню психологічного навантаження та формуванню емоційної стійкості в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верещук розповіла, скільки людей ще залишається на тимчасово окупованих територіях. URL: <https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-skilki-lyudey-shche-zalishayetsya-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-11976861.html>
2. Кузікова С.Б., Зливков В.Л., Лукомська С.О. Вікові особливості переживання травм війни: інтегративний підхід. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2022. 2. 64–70.
3. Лукомська С. Особливості психологічних травм Російсько-Української війни у контексті євроінтеграційних процесів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. 11. 78–85.
4. Онлайн-платформи психологічної допомоги. URL: <https://do.gov.ua/onlajn-platformy/>
5. Опанасюк В. В., Сімакова А. *Забезпечення доступності державних соціальних послуг онлайн в Україні*. 2024. PhD Thesis. Сумський державний університет.
6. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 3. Gradus Research Company. Дослідження у межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я, березень 2024. 48 с.

7. Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>
8. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій: зб. статей. Ін-т соціальної та політичної психології; Представництво Польської академії наук у м. Києві; Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. Київ : Міленіум, 2015. 150 с.
9. Психологічна допомога: від кризи до ресурсу : Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного форуму, м. Суми, 21–26 квітня 2020 року за заг. ред. А.В. Вознюк. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2020. 182 с.
10. Тімченко О.В., Приходько І.І., Колесніченко О.С. та ін. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. : за заг. ред. проф. І.І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.
11. Ukraine Refugee Situation. Select location. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

REFERENCES:

1. Vereshchuk rozpovila, skilky liudei shche zalyshaetsia na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh [Vereshchuk revealed how many people still remain in temporarily occupied territories]. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-skilki-lyudey-shche-zalishayetsya-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-11976861.html> [in Ukrainian].
2. Kuzikova, S. B., Zlyvkov, V. L., & Lukomska, S. O. (2022). Vikovi osoblyvosti perezhyvannya travm viiny: intehtatyvnyi pidkhid [Age-related features of experiencing war traumas: An integrative approach]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Psykhologichni nauky»-Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological Sciences Series*, 2, 64–70 [in Ukrainian].
3. Lukomska, S. (2022). Osoblyvosti psykholohichnykh travm Rosiis'ko-Ukrains'koi viiny u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [Features of psychological traumas of the Russo-Ukrainian War in the context of European integration processes]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya psykholohichni nauky-Bulletin of Lviv University. Psychological Sciences Series*, 11, 78–85 [in Ukrainian].
4. Onlain-platformy psykholohichnoi dopomohy [Online psychological help platforms]. Retrieved from: <https://do.gov.ua/onlajn-platformy/> [in Ukrainian].
5. Opanasyuk, V. V., & Simakova, A. (2024). Zabezpechennia dostupnosti derzhavnykh sotsial'nykh posluh onlain v Ukraini [Ensuring accessibility of state social services online in Ukraine] (PhD Thesis). Sumy State University [in Ukrainian].
6. Gradus Research Company. (2024). Psykhichne zdorov'ia ta stavlennia ukraintsiv do psykholohichnoi dopomohy pid chas viiny: khvylya 3[Mental health and Ukrainians' attitudes toward psychological help during the war: Wave 3]. Doslidzhennia u mezakh Vseukrains'koi prohramy mental'noho zdorov'ia, berezen'-Research within the framework of the National Mental Health Program, March 2024. 48 p [in Ukrainian].
7. Psykhichne zdorov'ia v umovakh viyny: yak hromads'ki orhanizatsii, pidtrymuvani PROON, nadaiut psykholohichnu dopomohu ukrayintsyam [Mental health in wartime: How NGOs supported by UNDP provide psychological assistance to Ukrainians]. Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam> [in Ukrainian].
8. Psykholohichna dopomoha osobystosti, shcho perezhyvae naslidky travmatychnykh podii: zb. statei. In-t sotsial'noi ta politychnoi psykholohii; Predstavnytstvo Pol'skoi akademii nauk u m. Kyievi; Sotsial'no-psykholohichni metodychni reabilitatsiyni tsentr. Kyiv: Milenium [Psychological assistance to individuals experiencing the consequences of traumatic events]: Collected articles. Institute of Social and Political Psychology; Representative Office of the Polish Academy of Sciences in Kyiv; Socio-Psychological Methodological Rehabilitation Center. Kyiv: Millennium, 2015. 150 p. [in Ukrainian].
9. Voznyuk, A. V. (2020). Psykholohichna dopomoha: vid kryzy do resursu: [Psychological assistance: From crisis to resource]. Materialy III Vseukrains'koho nauково-praktychnoho forumu-Materials of the III All-Ukrainian Scientific and Practical Forum, Sumy, April 21–26. Sumy: NVV KZ SOIPPO, 182 p. [in Ukrainian].
10. Timchenko, O. V., Prykhodko, I. I., & Kolesnichenko, O. S. (2016). Psykholohiia ekstremal'noi diialnosti: navch. posib.: za zah. red. prof. I.I. Prykhod'ka. Kharkiv: NA NHU [Psychology of extreme activities] A textbook (Ed. Prof. I. I. Prykhodko). Kharkiv: National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. 571 p. [in Ukrainian].
11. Ukraine Refugee Situation. Select location. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

УДК 373.3/.5.015.31:176

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.25>

Тетяна СПІРІНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus Author ID: 57950126200

Валерій ПЕТРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Рустам КОЗАЧОК

студент, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0009-0003-3546-8551

Бібліографічний опис статті: Спіріна, Т., Петрович, В., Козачок, Р. (2025). До питання сексуальної освіти підлітків у закладах загальної середньої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 192–197, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.25>

ДО ПИТАННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Питання сексуальної освіти підлітків є нагальним та важливим, адже нестача об'єктивної, ґрунтовної, якісної інформації про інтимні стосунки між чоловіком та жінкою, про можливі наслідки таких стосунків, підлітки змушені дізнаватися методом «спроб та помилок». Для більшості підлітків джерелом інформації є, переважно, інтернет та друзі.

У статті автори наголошують, що підліткам бракує навичок та знань та компетенцій, необхідних для ухвалення виважених й ефективних рішень щодо свого сексуального та репродуктивного здоров'я, що робить їх вразливими до різноманітних ризиків, що стосуються як їхнього здоров'я, так і їхньої безпеки. Звертається увага на компоненти якісної сексуальної освіти: комплексний підхід (фізичний, емоційний аспекти); участь батьків; предмет має вести спеціально навчений вчитель; обов'язкове відвідування таких уроків; навчальні програми мають сприяти обговоренню різноманітних тем без табу. Науковці зазначають, що сексуальна освіта є комплексним підходом до навчання та виховання, який передбачає формування знань, навичок, ставлень, загальнолюдських цінностей й охоплює фізичні, емоційні, соціально-культурні аспекти сексуальності. Отож, реалізація комплексних програм сексуальної освіти у закладах загальної середньої освіти сприятиме формуванню навичок комунікації, що дозволить підліткам спілкуватися, слухати, чути та домовлятися, покращенню їхньої здатності приймати виважені й усвідомлені рішення, допоможе підліткам захистити себе від насильства, небажаної вагітності, захворювань, що передаються статевим шляхом.

Ключові слова: громадська організація, заклад загальної середньої освіти, здоровий спосіб життя, комплексна програма, сексуальна освіта, підлітки, просвітницько-профілактична програма.

Tetiana SPIRINA

PhD in Education, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus Author ID: 57950126200

Valeriy PETROVYCH

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0003-4955-2642

Rustam KOZACHOK

Student, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, I. Shamo Boulevard, 18/2, Kyiv, Ukraine, 02154
ORCID: 0009-0003-3546-8551

To cite this article: Spirina, T., Petrovych, V., Kozachok, R. (2025). Do pytannya seksualnoyi osvity pidlitkiv u zakladakh zahalnoyi serednoyi osvity [On the issue of sexual education for adolescents in secondary education institutions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 192–197, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.25>

ON THE ISSUE OF SEXUAL EDUCATION FOR ADOLESCENTS IN SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The issue of sexual education for adolescents is urgent and important, because due to the lack of objective, thorough, high-quality information about intimate relationships between men and women, and about the possible consequences of such relationships, adolescents are forced to learn by the method of "trial and error." For most adolescents, the source of information is mainly the Internet and friends.

In the article, the authors emphasize that adolescents lack the skills, knowledge, and competencies necessary to make informed and effective decisions about their sexual and reproductive health, which makes them vulnerable to a variety of risks related to both their health and their safety. Attention is drawn to the components of quality sex education: a comprehensive approach (physical, emotional aspects); parental involvement; the subject should be taught by a specially trained teacher; mandatory attendance of such lessons; curricula should promote discussion of various topics without taboos. Scientists note that sex education is a comprehensive approach to learning and upbringing, which involves the formation of knowledge, skills, attitudes, and universal human values, and covers the physical, emotional, and socio-cultural aspects of sexuality. Therefore, the implementation of comprehensive sex education programs in secondary education institutions will contribute to the formation of communication skills, which will allow adolescents to communicate, listen, hear and negotiate, improve their ability to make informed and informed decisions, and help adolescents protect themselves from violence, unwanted pregnancy, and sexually transmitted diseases.

Key words: public organization, secondary education institution, healthy lifestyle, comprehensive program, sexual education, adolescents, educational and preventive program.

Постановка проблеми. Сексуальна освіта у закладах загальної середньої освіти України, яка відповідала б міжнародним стандартам й викликам часу, наразі, відсутня. Водночас, підліткам бракує навичок та знань та компетенцій, необхідних для ухвалення виважених й ефективних рішень щодо свого сексуального та репродуктивного здоров'я, що робить їх вразливими до різноманітних ризиків, що стосуються як їхнього здоров'я, так і їхньої безпеки, як-от: сексуальне насильство, булінг, інфекції, що передаються статевим шляхом, агресивна поведінка, рання вагітність та її переривання, соціальна стигматизація, психоемоційні травми.

Питання сексуальної освіти підлітків є актуальним, оскільки через нестачу об'єктивної, ґрунтовної, якісної інформації про інтимні стосунки між чоловіком та жінкою, про можливі

наслідки таких стосунків, підлітки змушені дізнаватися методом «спроб та помилок». Для більшості підлітків джерелом інформації є, переважно, інтернет та друзі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях І. Кобзевої, Л. Кравченко обґрунтовується значення сексуальної просвіти підлітків як складової культури здоров'я особистості, аналізуються чинники, які впливають на формування статевого поведінки (Кравченко, Кобзева, 2018); О. Бялик вивчає зарубіжний досвід у системі статевого виховання учнівської молоді (Бялик, 2017); А. Даниленко, Т. Спіріна розглядають сексуальну освіту підлітків як комплекс знань про анатомію статевих органів людини й репродуктивне здоров'я, емоційні стосунки із сексуальним партнером або ж партнеркою, взаємну відповідальність за наслідки таких дій, планування сім'ї та

контроль над народжуваністю (Спіріна, Даниленко, 2023); Л. Горобчук досліджує виклики щодо впровадження сексуальної освіти підлітків в закладах загальної середньої освіти під час воєнного стану (Горобчук, 2024); Т. Журавель, Т. Лях, О. Нікітіна обґрунтовують можливості інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки підлітків (Журавель, Лях, Нікітіна, 2010); О. Швед, Т. Спіріна аналізують роль та діяльність громадських організацій в протидії сексуальному насильству щодо дітей та наголошують, що неурядові організації проводять інтерактивні заняття й реалізують освітні програми для дітей та дорослих, створюють та розповсюджують соціальну рекламу (Швед, Спіріна, 2023); О. Закусило, Н. Зимівець, В. Петрович досліджують проблему репродуктивного здоров'я підлітків і обґрунтовують актуальність просвітницької роботи щодо збереження, розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я (Зимівець, Петрович, Закусило, 2010).

Мета статті. Проаналізувати особливості впровадження програм комплексної сексуальної освіти підлітків у закладах загальної середньої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік є одним з важливих етапів у житті кожної людини. У підлітків з'являються нові морально ціннісні орієнтири, стають нормою можливості, які раніше були неприпустимими, вони швидко дорослішають. Водночас, відсутність науково обґрунтованих програм сексуальної освіти, які реалізуються у закладах загальної середньої освіти призводить до зниження віку початку статевого життя, розповсюдження захворювань, що передаються статевим шляхом, збільшення випадків небажаної вагітності серед неповнолітніх дівчат (Журавель, Лях, Нікітіна, 2010).

Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України оприлюднив офіційні дані за 2023 р., зазначаючи що жінки в Україні зробили понад 42 тисяч абортів, зокрема 411 – у віці 15-17 років, 29 – дівчата віком до 14 років (Статистичні дані системи МОЗ, 2024). Загалом, кожна десята дитина починає статеве життя у 12 років або й раніше. У віці 15 років підлітки здебільшого вже мають певний сексуальний досвід (Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків..., 2019).

Питання сексуальної освіти для України є чутливою, вразливою, делікатною та, подекуди, табуованою темою, а надто, якщо мова стосується підлітків. Наразі, науковці зазначають, що сексуальна освіта є комплексним підходом до навчання та виховання, який передбачає формування знань, навичок, ставлень, цінностей й охоплює фізичні, емоційні, соціально-культурні аспекти сексуальності. Підлітки навчаються розуміти й цінувати власну сексуальність, безпечні сексуальні стосунки та беруть на себе відповідальність за власне сексуальне здоров'я загалом.

А. Даниленко, Т. Спіріна наголошують, що сексуальна освіта має сприяти формуванню необхідної системи знань щодо сексуальної сфери життя підлітків та бути спрямована на їхню поінформованість про власне тіло й вікові особливості його функціонування, про емоційні стосунки із сексуальним партнером або ж партнеркою та спільну відповідальність за наслідки таких дій, правила й норми безпечної сексуальної поведінки і здорового способу життя, репродуктивне здоров'я (Спіріна, Даниленко, 2023).

Водночас, через нестачу якісної та достовірної інформації про неминучі наслідки сексуальних стосунків між чоловіком та жінкою, підлітки отримують необхідну інформацію через друзів, Інтернет, власний досвід, не завжди вдалий. Саме тому, важливо сприяти формуванню у підлітків системи знань про власне тіло, статеві органи та вікові особливості їхнього функціонування; інформувати про ключові чинники ризику, що призводять до захворювань, які передаються статевим шляхом й про засоби контрацепції з метою запобігання небажаної вагітності; формувати мотивацію до здорового способу життя, навчати навичкам безпечної сексуальної поведінки.

Брак науково обґрунтованих знань про емоційну грамотність, відсутність критичного мислення, дефіцит досвіду, усталені стереотипи, суб'єктивні судження й переконання сприяють уразливості підлітків до насильницьких ситуацій. Оскільки у них не сформована культура відстоювання власних кордонів, згодом вони починають експериментувати, не усвідомлюючи наслідків таких ризикованих експериментів (підліткові вагітності, підліткові зґвалтування, розповсюдження хвороб, які передаються ста-

тевим шляхом, формування нездорових стосунків, домашнє насильство тощо). Таким чином, питання впровадження сексуальної освіти підлітків є досить актуальним. На думку Н. Зимівця, В. Петровича, О. Закусило, найбільш ефективно сексуальну освіту у закладах загальної середньої освіти можна здійснювати шляхом впровадження відповідних просвітницько-профілактичних програм (Зимівець, Петрович, Закусило, 2010).

Також, питання сексуальної освіти підлітків мають містити обов'язково знання про захист основних прав на безпечну й погоджену сексуальну поведінку, право на інформацію про своє тіло й захист від будь-яких форм насильства та дискримінації на основі сексуальної орієнтації тощо. Науковці, Т. Спіріна, О. Швед, вивчаючи питання сексуальної освіти підлітків, зауважують, що неурядові організації відіграють важливу роль у профілактиці та запобіганні дискримінації, гендернозумовленого насильства, сексуального насильства шляхом реалізації просвітницько-профілактичних програм, створення та розповсюдження соціальної реклами, проведення інтерактивних занять (Швед, Спіріна, 2023).

Як зазначає міжнародна організація ЮНЕСКО, підґрунтям сексуальної освіти є наукова, реальна, об'єктивна, неупереджена інформація щодо анатомії статевих органів, репродуктивного здоров'я, психоемоційних взаємостосунків із сексуальним партнером або партнеркою, свідоме, осмислене, виражене й відповідальне планування таких стосунків.

Водночас, науковиці І. Кобзева, Л. Кравченко звертають увагу, що сексуальна освіта має відповідати віку, рівню розвитку, враховувати соціокультурне середовище і статеву приналежність, ґрунтуватися на гендерній рівності, самовизначенні та прийнятті різноманітності (Кравченко, Кобзева, 2018).

У 2013 році Європейський парламент у брошурі «Принципи статевої освіти в Європейському Союзі» окреслив п'ять компонентів якісної сексуальної освіти (Policies for Sexuality Education in the European Union..., 2013): комплексний підхід (фізичний, емоційний аспекти); участь батьків; предмет має вести спеціально навчений вчитель; обов'язкове відвідування таких уроків; навчальні програми мають сприяти обговоренню різноманітних тем без табу.

Хоча в Україні відсутні комплексні програми сексуальної освіти, все ж таки, більшість батьків та вчителів підтримують ідею запровадження таких програм, наголошуючи, що уроки сексуальної освіти мають проводити запрошені фахівці.

Проаналізувавши європейські стандарти сексуальної освіти О. Бялик, зауважує, що підґрунтям такої освіти має бути комплексний підхід, який передбачає впровадження сексуальної освіти в закладах загальної середньої освіти та підвищення кваліфікації вчителів в контексті сексуального розвитку підлітків (Бялик, 2017).

Комплексний підхід до впровадження програм сексуальної освіти підлітків спрямований на отримання знань, навичок, ставлення та цінностей, необхідних для визначення власної сексуальності: фізичної та емоційної, індивідуальної та у стосунках.

Метою комплексного підходу у впровадженні сексуальної освіти підлітків є формування знань й навичок, які сприятимуть підтримці власного здоров'я, реалізації особистих прав, побудові шанобливих стосунків з партнером(кою), відтермінуванню початку статевого життя.

Впровадження комплексних програм сексуальної освіти у закладах загальної середньої освіти сприятиме формуванню навичок комунікації, що дозволить підліткам спілкуватися, слухати, чути та домовлятися, покращенню їхньої здатності приймати виважені й усвідомлені рішення, допоможе підліткам захистити себе від насильства, небажаної вагітності, захворювань, що передаються статевим шляхом (Байдарова, Бобрик, 2022).

Висновки. Отож, сексуальна освіта передбачає комплексні знання про дорослішання, тіло, сексуальну поведінку, покращення власного здоров'я у контексті їхніх життєвих та загальнолюдських цінностей. Водночас, можемо стверджувати, що впровадження комплексних програм сексуальної освіти у закладах загальної середньої освіти має сприяти формуванню актуальної системи знань щодо сексуальної сфери життя підлітків (інформування підлітків про власне тіло, статеві органи та вікові особливості, ключові чинники ризику, які призводять до захворювання, що передаються статевим шляхом, засоби профілактики, правила безпечної сексуальної поведінки і здорового способу життя).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байдарова О., Бобрик О. Зміст і передумови впровадження комплексної сексуальної освіти в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2022. Т. 1, № 8. С. 5–12. URL: <https://visnyk.soch.robota.knu.ua> (дата звернення: 02.04.2025).
2. Бялик О. В. Статеве виховання школярів: вітчизняний та зарубіжний досвід : навч. посіб. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. 228 с.
3. Горобчук Л. Виклики впровадження сексуальної освіти підлітків в закладах загальної середньої освіти під час воєнного стану. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 22–29.
4. Журавель Т. В., Лях Т. Л., Нікітіна О. М. Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки : метод. посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками / за ред. Т. В. Журавель. Київ : МБФ «СНІД Фонд Схід-Захід», 2010. 168 с.
5. Зимівець Н. В., Петрович В. С., Закусило О. Ю. Навчання здоров'я: просвітницька робота з підлітками щодо збереження, розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я : навч.-метод. посіб. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 360 с.
6. Кравченко Л. А., Кобзєва І. М. Сексуальна просвіта як складова виховного процесу підлітків. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2018. № 2(16). С. 66–71.
7. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проєкту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : монографія / О. М. Балакірєва, Т. В. Бондар, Г. М. Даниленко, Р. Я. Левін, Н.-М. К. Нгуєн, Д. М. Павлова, Н. П. Пивоварова, О. Т. Сакович та ін.; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». Київ : Фоліант, 2019. 127 с.
8. Спіріна Т. П., Даниленко А. В. Сексуальна освіта як складова здорового способу життя підлітків. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 104–109. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua> (дата звернення: 02.04.2025).
9. Статистичні дані системи МОЗ / Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://medstat.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2025).
10. Швед О. В., Спіріна Т. П. Роль міжнародних та українських неурядових організацій у протидії сексуальному насильству стосовно дітей. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 144–151. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua> (дата звернення: 02.04.2025).
11. Policies for Sexuality Education in the European Union. Brussels : European Parliament, 2013. 56 p. URL: <https://www.europarl.europa.eu> (last accessed: 02.04.2025).

REFERENCES:

1. Baidarova, O., & Bobryk, O. (2022). Zmist i peredumovy vprovadzhennia kompleksnoi seksualnoi osvity v Ukraini [Content and prerequisites for the implementation of comprehensive sexual education in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsialna robota – Bulletin of the Kyiv Taras Shevchenko National University. Social Work*, 1(8), 5–12. Retrieved from: <https://visnyk.soch.robota.knu.ua> [in Ukrainian].
2. Bialyk, O. V. (2017). Stateve vykhovannia shkoliariv: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [Sex education of schoolchildren: domestic and foreign experience]. Uman: FOP Zhovtyi O. O. [in Ukrainian].
3. Horobchuk, L. (2024). Vykylyky vprovadzhennia seksualnoi osvity pidlitkiv v zakladakh zahalnoi serednoi osvity pid chas voiennoho stanu [Challenges of implementing sexual education for adolescents in secondary education institutions during martial law]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka – Social pedagogy: theory and practice*, 4, 22–29. [in Ukrainian].
4. Zhuravel, T. V., Liakh, T. L. & Nikitina, O. M. (2010). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv ta multfilmiv u profilaktytsi ryzykovanoi povedinky [Using interactive methods and cartoons in the prevention of risky behavior]. Kyiv: MBF “SNID Fond Skhid-Zakhid”. [in Ukrainian].
5. Zymivets, N. V., Petrovych, V. S., & Zakusylo, O. Yu. (2010). Navchannia zdorovia: prosvitnytska robota z pidlitkamiy shchodo zberezhennta, rozvytku ta zmitsnennia reprodaktyvnoho zdorovia [Health education: educational work with adolescents on preserving, developing, and strengthening reproductive health]. Lutsk: Volynskiy Natsionalnyi Universytet imeni Lesi Ukrainky. [in Ukrainian].
6. Kravchenko, L. A., & Kobzieva, I. M. (2018). Seksualna prosvita yak skladova vykhovnoho protsesu pidlitkiv [Sexual education as a component of the educational process of adolescents]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Hobelia. Ser. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky – Bulletin of the Alfred Nobel University. Ser. Pedagogy and Psychology. Pedagogical Sciences*, 2(16), 66–71. [in Ukrainian].
7. Balakiriev, O. M., Bondar, T. V., Danylenko, H. M., Levin, R. Ya., Nhuien, N.-M. K., Pavlova, D. M. et al. (2019). Sotsialna obumovlenist ta pokaznyky zdorovia pidlitkiv ta molodi: za rezultatamy sotsiolohichnoho doslidzhennia v mezhakh mizhnarodnoho proiektu “Zdorovia ta povedinkovi oriientatsii uchnivskoi molodi” [Social conditioning and

health indicators of adolescents and youth: according to the results of a sociological study within the framework of the international project “Health and behavioral orientations of student youth”]. Kyiv: Foliant. [in Ukrainian].

8. Spirina, T. P., & Danylenko, A. V. (2023). Seksualna osvita yak skladova zdravoho sposobu zhyttia pidlitkiv [Sexual education as a component of a healthy lifestyle for adolescents]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas, 1*, 104–109. Retrieved from <http://journals.vnu.volyn.ua> [in Ukrainian].

9. Statystychni dani systemy MOZ [Statistical data of the Ministry of Health system. (n. d.). *Tsentr hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy – Center for Public Health of the Ministry of Health of Ukraine*. Retrieved from <https://medstat.gov.ua> [in Ukrainian].

10. Shved, O. V., & Spirina, T. P. (2023). Rol mizhnarodnykh ta ukrainskykh neuriadovykh orhanizatsii u protydii seksualnomu nasylstvu stosovno ditei [The role of international and Ukrainian non-governmental organizations in combating sexual violence against children]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas, 1*, 144–151. Retrieved from <http://journals.vnu.volyn.ua> [in Ukrainian].

11. Policies for Sexuality Education in the European Union. (2013). Brussels : European Parliament. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu>

УДК 364.62-058.566:343.8

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.26>

Svitlana SURGOVA

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Pedagogy and Speech Therapy, Petro Mohyla Black Sea National University, 10 68 Desantnikiv str., Mykoliiv, Ukraine, 54003

ORCID: 0000-0002-3840-2924

Olena FAICHUK

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Pedagogy and Speech Therapy, Petro Mohyla Black Sea National University, 10 68 Desantnikiv str., Mykoliiv, Ukraine, 54003

ORCID: 0000-0001-8889-0455

To cite this article: Surgova, S., Faichuk, O. (2025). Sotsialno-psykholohichna pidtrymka zasudzhenykh katehorii «vidtorhuntykh vid zahalu» v derzhavnii kryminalno-vykonavchii sluzhbi Ukrainy [Social and psychological support of public excluded convicts in the state penitentiary service of Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 198–206, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.26>

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PUBLIC EXCLUDED CONVICTS IN THE STATE PENITENTIARY SERVICE OF UKRAINE

The study is devoted to the study of the problem of socio-psychological support for convicts of the category of “rejected from the general public” in the State Penitentiary Service of Ukraine. The purpose of the article is to analyze effective forms of socio-psychological support for convicts of the category of “rejected from the general public” as conditions for their successful adaptation in society. The research methodology consisted of a set of methods of theoretical (analysis, synthesis, generalization, interpretation) and practical (questionnaire, conversation, interview, direct and indirect pedagogical observation, pedagogical experiment, statistical methods for processing the obtained data) research.

An analysis of the psycho-emotional state of convicts on the eve of the experimental work was carried out. Effective forms of socio-psychological support and the role of a social worker in this process were highlighted. The results of the study on the positive dynamics of the psycho-emotional state of convicts of the category of “rejected from the general public” were analyzed. It was found that positive changes in indicators occurred during the application of effective forms of socio-psychological support, namely, psychological support groups, training programs, and mass events aimed at the creative development of potential in convicts, the formation of spiritual and moral values, ideals, and self-belief in them. In the process of working with the category of “rejected from the general public,” individual psychological personality traits were identified that affect the attitude towards others, the surrounding reality, and oneself. It was found that after the participation of convicts in the category of “rejected from the general public” in forms of socio-psychological support (50%) became calmer, more sociable, and more restrained. There was a decrease in the level of psycho-emotional tension, an increase in self-esteem, a decrease in the number of suicidal signs, a decrease in the level of aggression, and an increase in the level of adaptability in the social environment of the specified category.

The results of the study can be used for practical purposes by social workers and psychologists of institutions in order to improve the process of providing psychological support to this category of convicts, as well as by scientists studying the outlined issues.

Key words: convicted public excluded categories, social worker, subculture, forms of socio-psychological support, psycho-emotional state.

Світлана СУРГОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, педагогіки і логопедії, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна, 54003

ORCID: 0000-0002-3840-2924

Олена ФАЙЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, педагогіки і логопедії, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна, 54003

ORCID: 0000-0001-8889-0455

Бібліографічний опис статті: Сургова, С., Файчук, О. (2025). Соціально-психологічна підтримка засуджених категорії «відторгнута від загалу» в державній кримінально-виконавчій службі України. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 198–206, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.26>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЗАСУДЖЕНИХ КАТЕГОРІЇ «ВІДТОРГНУТИХ ВІД ЗАГАЛУ» В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено вивченню проблеми соціально-психологічної підтримки засуджених категорії «відторгнута від загалу» в Державній кримінально-виконавчій службі України. Метою статті є аналіз ефективних форм соціально-психологічної підтримки засуджених категорії «відторгнута від загалу» як умови їх успішної адаптації в соціумі. Методологію дослідження склали комплекс методів теоретичного (аналіз, синтез, узагальнення, інтерпретація) та практичного (анкетування, бесіда, інтерв'ю, пряме й опосередковане педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, статистичні методи для опрацювання отриманих даних) дослідження.

Здійснено аналіз психоемоційного стану засуджених напередодні експериментальної роботи. Висвітлено ефективні форми соціально-психологічної підтримки, та роль соціального працівника в цьому процесі. Проаналізовано результати дослідження щодо позитивної динаміки психоемоційного стану засуджених категорії «відторгнута від загалу». З'ясовано, що відбулися позитивні зміни показників, в ході застосування ефективних форм соціально-психологічної підтримки, а саме групи психологічної підтримки, тренінгової програми, та проведення масових заходів, які направлені на творчий розвиток потенціалу у засуджених, формування в них духовно-моральних цінностей, ідеалів, віри в себе. Установлено в процесі роботи соціального працівника з категорією «відторгнута від загалу», індивідуально-психологічні риси особистості, які впливають на ставленні до оточуючих, навколишньої дійсності та самого себе. З'ясовано, що після участі засуджених категорії «відторгнута від загалу» у формах соціально-психологічної підтримки (50%) стали більш спокійнішими, комунікабельними, стриманими. Спостерігалось зниження рівня психоемоційної напруги, підвищення самооцінки, зменшення кількості суїцидальних ознак, зниження рівня агресії, підвищення рівня адаптивності в соціальному оточенні зазначеної категорії.

Результати дослідження можуть бути використані у практичних цілях соціальними працівниками та психологами установ з метою покращення процесу надання психологічної підтримки даної категорії засуджених, а також науковцями, що вивчають окреслену проблематику.

Ключові слова: засуджені категорії «відторгнута від загалу», субкультура, форми соціально-психологічної підтримки, психоемоційний стан.

Introduction. Advanced penitentiary practice, international standards for criminal penalties execution prove that social activities with convicts is an objective necessity, since they create conditions for the implementation of their rights, restoration of social justice, prevention of further negative development of the personality, training in non-criminal ways to solve life situations and minimize the negative consequences of imprisonment, contribute to preparation for normal full-fledged social life of persons released from penal institutions (Yakovets, 2011). In recent years, Ukraine has been improving legislation, in particular, bringing it in line with international standards of life. As a result, the activities of the State Penitentiary Service of Ukraine are being optimized in accordance with generally recognized international standards for

the treatment of convicts, where a social worker is essential and the activities are aimed at providing social and psychological support to convicts and overcoming difficult life circumstances in which they appear. This issue is especially crucial for the convicts of the category of "excluded from the public". Public excluded are the convicts who have become victims of violence (including sexual violence) by other convicts, which led to their inclusion in this category. Such persons become objects of constant discrimination (including, unfortunately, by the employees of the State Penitentiary Service), which begins with the quarantine, diagnosis and distribution section. They are kept separately from others (as employees state, primarily in order to ensure an appropriate level of security and protection from violence, since information about

such persons is transmitted very quickly and all "newcomers" already know the so-called informal "status" of each other).

Analysis of recent research and publications.

The above mentioned issue has been considered in the works of many scholars. The relevance of social work in prisons is shown in the works of D. Smith (Smith, 1992), C. Mazza (Mazz, 2008), J. Matejkowski, T. Johnson, M. E. Severson (Matejkowski et al., 2014). The following works are important: devoted to the criminal subculture as a social phenomenon (Zamula et al., 2003); social work with convicts (Tretiak et al., 2013); issues of sexual violence against convicts (Austin, 2006).

Taking into account the rather broad historiography of the issue of social work with convicts, it should be noted that the issues of providing social and psychological support to convicts of the public excluded category remain relevant.

The article is aimed at analyzing effective forms of social and psychological support for public excluded convicts as a condition for their successful adaptation in society. This goal is realized against the background of the following research tasks: to characterize the forms of social and psychological support of the public excluded category; to carry out an analysis and identify their effectiveness.

Presentation of the main research material.

"Crime, like any social phenomenon, in addition to its external, objective indicators, has an internal (subjective) content, which is expressed in the foundations, norms, values, behavioral models prevailing in the criminal environment. In the most concentrated form, they manifest themselves in places of imprisonment. In science, these phenomena are called "social deviations", "antisocial lifestyle" and "criminal subculture" (Criminal Code of Ukraine, 2001).

Considering the category of convicts rejected by the public, we came to the conclusion that on the basis of criminal rules and prison traditions, self-regulation of relationships between convicts is carried out, who introduce inhumane methods of influence and oppress their human dignity, and in some cases demonstrate arbitrariness and cruelty by which a serious social problem is realized, which causes many other individual and social adversities. The awareness was formed that it is necessary not only to punish the culprits, but to socially and psychologically support and guide this category.

This group of convicts is in a kind of "double isolation": first they are rejected by society, and then expelled from their ranks by their own community. The convicts of this category are saved only by the fact that informal rules of conduct prohibit communication with them. They are untouchable. In the barracks, they lie down at the door, in the cell - near the toilet or under the bed. Sometimes they are forced to build screens in order to completely isolate from the prison outcast. There are "sex slave tables and benches" in the dining room, where only "those who are cut off from the public" eat (Zhygarenko, 2014).

According to our observations, convicts who are in this category are in a state of constant stress, oppression and discrimination, which as a result leads to giving up their individuality. For this category, conventional methods of social and psychological assistance will not be effective. The assistance for this category requires a special approach, systematicity, individuality and tolerant attitude, as well as the work to restore the mechanisms of self-identification, self-confidence, belief in one's dignity, the ability to take responsibility for oneself and one's life, which is possible in the process of social and psychological support.

To answer the question about the change in the psycho-emotional state of convicts of the public rejected category in the process of their participation in the proposed activities of social and psychological support, a thorough analysis of the data obtained during the ascertaining and formative stages of the experiment was carried out.

To determine the changes in the psycho-emotional state of public excluded convicts according to the criteria of reducing the aggressive reaction level, physical aggression manifestations, hostility reactions, hatred, anger, revenge desire, resentment, guilt and actions that can lead to suicide, the differences in the levels of these criteria before the start of participation in activities of social and psychological support and after its completion, were checked. To test the hypothesis, the Bass-Darka method (diagnosis of the state of aggression, hostility, auto-aggression), the Eysenck method (the study of individual psychological personality traits), the "Prognosis" method (identification of persons with signs of neuro-psychic instability) were used.

During the work, the effectiveness of the activities of social and psychological support

provided to convicts of the public excluded category by the NGO organization "Penitentiary Initiative" was assessed, according to changes in the level of indicators of psycho-emotional state: a decrease in the level of psycho-emotional stress, an increase in self-esteem, a decrease in the number of suicidal signs (thoughts, intentions, actions), a decrease in the level of aggression, an increase in the level of adaptability in the social environment; a comparative assessment of the psycho-emotional state of public rejected convicts at the beginning of the experiment and after their participation in activities of social and psychological support was provided.

Having analyzed the results of the research on changes in the psycho-emotional state of the public excluded convicts, in the process of socio-psychological support, we found out that at the ascertaining stage of the experiment, the level of physical aggression in the convicts was 70%, while at the formative stage it decreased to 40%, indirect aggression at the ascertaining stage was 70%, turned to 30%, the respective indicators in the course of the research showed that irritability

was 54%, at the end of the experiment it was 34%, at the beginning of the study, negativism was 40%, at the formative stage it changed to 20%. The given data indicate the positive results of the work carried out during the formative experiment to improve the psycho-emotional state of public excluded convicts (Fig. 1).

According to the results of the research, at the beginning of the experiment, the interviewed convicts of the category of "rejected from the public" had a high rate of resentment, guilt, that indicates that the surge of aggression was directed, first of all, at oneself, which may end in a suicide attempt, while after participating in forms of socio-psychological support, we see a decrease in these indicators (Fig. 2).

In the course of our work, we identified individual psychological personality traits that affect the attitude towards others, the surrounding reality and oneself, we conducted a survey, with the help of which we found out that among the public rejected convicts, 60% have a restless, changeable, impulsive, anxious, pessimistic, uncommunicative, passive, aggressive, restless,

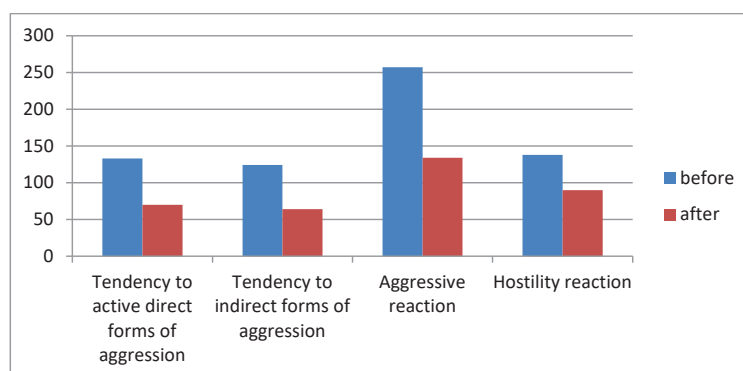

Fig. 1. Comparative data on changes in the psycho-emotional state of convicts according to the results (ascertaining and formative experiment)

Fig. 2. Comparative dynamics of changes in the scale of auto-aggression

closed personality type, 40% have a reliable, restrained, rigid, carefree personality type. After the participation of the public excluded convicts in the activities of social and psychological support, 50% became calmer, more sociable, restrained and reliable.

According to the results of the "Prognosis" questionnaire at the beginning of the experiment, we found out that 55% of respondents had unsatisfactory neuropsychological instability, a high probability of neuropsychological breakdowns, 45% had satisfactory neuropsychological stability, but neuropsychological breakdowns were possible, especially in extreme circumstances. After participating in forms of socio-psychological support, 70% have calmer behavior and a low probability of neuropsychological breakdowns.

The results obtained give us the opportunity to assert that the experimental work had a positive tendency to change the psycho-emotional state and social adaptation of public excluded convicts in the process of using effective activities of social and psychological support.

In order to identify effective activities of social and psychological support for public excluded convicts, an experiment was conducted, the purpose of which was to trace the dynamics of changes in the level of aggression, hostility, depression, nervous breakdowns in the process of working with them in various forms of social and psychological support, namely the work of a psychological support group, trainings, public events.

With public excluded convicts a survey was conducted, which made allowed to assess the level of influence of various forms of work with the target group on changes in certain psycho-emotional states of the persons who participated in the 5-point scale survey.

Our experience suggests that psychological support groups for inmates categorized as "rejected by society" provide a space of complete trust among the participants. This environment facilitates the exchange of emotional experiences and enables the resolution of specific issues that are difficult or impossible to address alone. The mechanisms involved in group sessions include: firstly, it is a social assessment and awareness of the problem; secondly, socio-psychological activation; thirdly, it is the exchange of socio-psychological information at the cognitive, emotional and behavioral levels.

The initial sessions of psychological support groups aim to inform inmates about the prevention of HIV, tuberculosis, sexually transmitted infections (STIs), and the promotion of a healthy lifestyle. This information is no less important for convicts than psychological support, which will be provided to them in the future. This makes it possible to evaluate the group members during this time and gain the necessary level of trust from them, without which the group itself will not be able to progress.

In the course of the group's work, the facilitator makes sure that the mechanisms of social evaluation and awareness of the problem are involved; socio-psychological activation; exchange of socio-psychological information at the cognitive, emotional and behavioral levels. Based on the answers received after the survey, which made it possible to assess the level of influence of the psychological support group on changes in certain psychosocial states in convicts of the category of "excluded from the public", we found out that the level of psycho-emotional stress decreased by 100%, self-esteem increased by 80%, the number of suicidal signs (thoughts, intentions, actions) decreased by 90%, the level of aggression decreased, and the level of adaptability in the social environment increased by 90%. This indicates the effectiveness of this form of work.

Thus, a psychological support group is a source of valuable information and new knowledge, and most importantly, new experience in solving important issues. For public excluded convicts it is a safe place where each participant is given the opportunity to express their feelings and share their experience in overcoming difficult life situations. At such meetings, there is no assessment of "what are you", here the participants are accepted as they are, as self-disclosure is practiced, which allows to create a trusting atmosphere. The social worker motivates the group members to further sessions and does everything possible to build a safe environment of trust, in which the convict can open up and move from the situation of a victim to an active position of an actor who changes own life for the better.

The next effective form of socio-psychological support, in our opinion, is training, which ensures active participation and creative interaction of convicts of the category of "excluded from the public" between themselves and the facilitator.

This approach allows to believe in own abilities and solve many issues, and it also enhances the efficiency and effectiveness of psychological support groups. At the trainings, a set of necessary and sufficient for the implementation of psychosocial skills is mastered; the skills are practiced at trainings: communication skills; own decision-making mechanism, development of criticality, interpersonal interaction skills, the ability to defend own point of view, the ability to self-control, self-regulation skills in stressful and extreme situations, skills to solve the problem of bad mood, sadness, the problem of meaningful life.

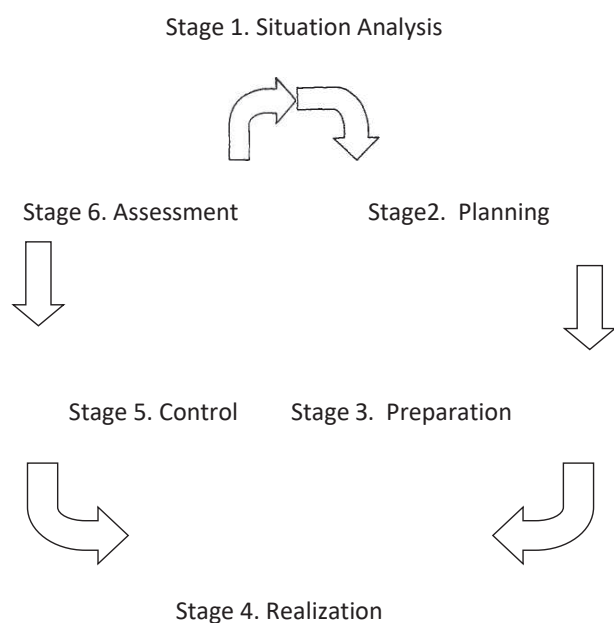

Fig. 3. Training Cycle Stages

This framework is effective for both a large 3-5 day training program and a 90-minute session. The primary goal set by the trainer was to draw the attention of inmates categorized as "rejected by society" to the idea that education should aim for more than merely providing information. It seeks to change attitudes of the convicted towards their problems and encourage them to reconsider their behavior. The support from peers equipped with sufficient knowledge can help inmates make positive decisions about preserving their own health. A crucial aspect of these sessions is training counselors using the "peer-to-peer" model. Since project staff cannot visit penitentiary institutions more than once or twice a month, and the group of the public excluded remains highly closed off, it is essential to have trained inmates at each institution who can provide accurate and

appropriate answers regarding health preservation in incarceration settings. Therefore, it was decided to teach the basics of counseling to the public excluded convicts, who expressed a desire to provide information assistance to their peers. For this purpose, trainings were held in each institution on the following topics: "Communication skills", "Counseling", "Active listening", etc.

For example, one training session focused on the topic "Peer-to-Peer Counseling." The event aimed to teach the participants of the group of the public excluded convicts the principles of individual and group counseling. Since many from this category are unable to attend training due to work obligations, it is vital that those present acquire quality counseling skills to build effective consultancy work and provide accurate information to those needing health safe guidance in imprisonment.

Our experience demonstrates that the core strength of the training approach lies in helping inmates discover and mobilize their own resources to set life goals, break the cycle of discrimination in which they occur, and regain the ability to take responsibility for their lives and well-being.

Thus, the participation in training fosters increased self-esteem, reduced aggression, and improved adaptability in social environments. This confirms that training is an effective form of socio-psychological support for changing the psycho-emotional state.

In our opinion, another effective form of social and psychological support for the category of "excluded from the public" is participation in public events. This form of work helps to solve a number of problems, namely the way to get rid of conflicts and strong emotions, an accelerator of the therapeutic process, a disciplining and controlling "force"; a means of developing attention to feelings, enhancing the sense of one's own personal value and increasing artistic competence. One of such forms can be considered the creation of a theater as a new interesting and effective form of work with convicts in places of detention. Such work is one of the forms of art therapy, which is actively recommended by psychologists as an effective way to get rid of conflicts and strong emotions, an accelerator of the therapeutic process, a disciplining and controlling "force"; a means of developing attention to feelings, enhancing the sense of one's own personal value and increasing artistic competence.

For some, this became a way to prove to their family that they are not quite a "lost person" and give a reason, perhaps for the first time in their lives, to be proud of themselves, many have significantly increased their self-esteem, as well as self-belief and belief in their own potential to change something in their lives for the better – to return to society after being released as a full member of it. The members of the public rejected group on their own initiative held an impromptu concert for their peers. In a friendly atmosphere, they recited their poems, sang songs to the guitar, and told parables. This form of work showed that the participants have reached such a level of trust and openness that they do not hesitate to open up to each other, to demonstrate their abilities. Such behavior is a great achievement for this category, and such impromptu events help to create a trusting atmosphere in the team and promote group unity.

A very significant event in the life of a psychological support group from one of the penal colonies of the Mykolaiv region was the final of the contest "Prison's Got Talent", which was devoted to December 1 "AIDS Day". The convict of the public excluded category took part in this competition on a general basis, and took the 3rd place among 10 finalists. The convict presented his own poem dedicated to his belief in love and justice. According to the jury and the audience, it was one of the most sincere and touching performances for the convict himself, such a high assessment of his work became, according to him, one of the brightest and most memorable events during the years of imprisonment.

Sports events such as, various sports competitions, football, tennis, chess, backgammon tournaments are held in places of detention. The goal is the formation of a healthy lifestyle, the ability to interact in a team, unity, positive emotions, especially after the presentation of medals and certificates. The participants perceive the competition with inspiration, they have a lot of positive emotions, this contributes to the unity of the group and raises the self-esteem of the participants. It was a surprise for the organizers of the competition when one of the participants, who took the first place in the table tennis competition, was moved to tears by the fact that he received the award. Later, he explained that he grew up in a large family and never received gifts, especially beautifully packaged ones. And the fact that he

was able to earn a gift with his talent became a real event for him.

Participation in mass events allows convicts to be more successful, protected, adapt to the tense conditions of the institution, quickly go through the process of re-socialization after release, as well as take care of the health of people in difficult life circumstances in an interesting and understandable way.

The results of the survey indicate that 80% have reduced the level of psycho-emotional stress, 100% have increased self-esteem, 90% have decreased the number of suicidal signs (thoughts, intentions, and actions), 90% have reduced the level of aggression, and 100% have increased the level of adaptability in the social environment.

Based on the data obtained from the answers of convicts, we determined the levels of effectiveness of changes in indicators of psycho-emotional state due to participation in forms of social and psychological support. The results are presented in the table (Table 1.).

The diagnostics data of psycho-emotional state indicators after the participation in the activities of socio-psychological support at the formative stage of the experiment indicate that as a result of the participation in these activities, there is a change in all the criteria that were measured: a decrease in the level of psycho-emotional stress, an increase in self-esteem, a decrease in the number of suicidal signs (thoughts, intentions, actions), a decrease in the level of aggression and an increase in the level of adaptability in the social environment.

The data obtained indicate that it is impossible to give preference to any one method or technique, considering it a universal cure for any problems. The impact on the convict of the category of "rejected from the public" is most effective when various forms of work and methods are used, taking into account the conditions of the situation, the experience gained, the factors that strengthen the client's motivation for the result and have proven their effectiveness in the course of experimental work.

Conclusions and prospects for further research. In the course of our experiment, we found that socio-psychological support is a special space created for self-knowledge of the individual, disclosure of opportunities and resources, help and support in difficult life circumstances, providing effective social and psychological support to people

Table 1

**Dynamics of Changes in the Psycho-Emotional State of Inmates
in Socio-Psychological Support Activities**

Indicators of psycho-emotional state	Psychological support group	Training	Public events
Psycho-emotional stress level reduction	100%	80%	80%
Self-esteem increase	80%	100%	100%
Suicidal signs (thoughts, intentions, actions) reduction	90%	90%	90%
Aggression level reduction	100%	90%	90%
Adaptiveness to social environment increase	90%	100%	100%

serving sentences, and especially to convicts from the public excluded category, providing assistance in understanding the situation and choosing an adequate strategy of behavior.

We have analyzed and identified effective forms of social and psychological support. We found out that conducting psychological support groups helps to restore the mechanisms of self-identification, belief in oneself, one's dignity, the ability to take responsibility for oneself and one's life, as well as a sense of ownership of one's own life. The next effective form of providing social and psychological support is training, which helps in finding and releasing one's own resources for setting life goals and objectives, getting out of the circle of discrimination in which they are, as well as restoring the ability to take responsibility for their life and well-being. The experience of our work convinces that public events are also one of the effective forms of social and psychological support of this category, which are aimed at the creative development of potential in convicts, the formation of spiritual and moral values, ideals, self-belief in them through the creation of theatrical groups, preparation and conduct of theatrical performances on socially important topics (value, life, help, kindness, parents, love, life in society), training of consultants on the principle of "peer-to-peer" from among convicts, to conduct information and educational work in penitentiary institutions, promotion of a healthy lifestyle.

Having analyzed the results obtained on changes in the psycho-emotional state of public excluded convicts in the process of socio-psychological support, we found out that there were positive changes in indicators, in the course of the use of effective forms of socio-psychological support of public excluded convicts, namely (50%) became calmer, more communicative, restrained and reliable.

According to the results of the questionnaire at the beginning of the experiment, we found out that 55% of respondents have unsatisfactory neuropsychological instability, a high probability of neuropsychological breakdowns, 45% have satisfactory neuropsychological stability, but neuropsychological breakdowns are possible, especially in extreme circumstances. After participating in forms of socio-psychological support, 70% have calmer behavior and a low probability of neuropsychological breakdowns.

The study does not cover all the aspects of this issue. Further socio-psychological research involves the study of the theoretical and methodological foundations of socio-psychological support of public excluded convicts. The results of the research can be used for practical purposes by social workers and psychologists of various institutions, as well as by students studying in relevant specialties, by public workers when planning work in relevant public organizations on the territory of Ukraine, for the research purposes by scientists studying the issue of social and psychological support of public excluded convicts.

REFERENCES:

1. Austin, J. Fabelo, T., Gunter, A., & McGinnis, K. (2006). Sexual violence in the Texas prison system. TX: JFA Institute. Retrieved from: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/215774.pdf> (data zvernennia: 10.03.20205).
2. Matejkowski, J., Johnson, T., & Severson, M. (2014). Prison Social Work. Encyclopedia of Social Work. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.1002> (data zvernennia: 10.03.20205).
3. Mazza, C. (2008). Within These Walls: The Effects of Environment on Social Work Practice in Prisons. *Social Work in Action*. 20 (4), 251–264.

4. Smith, D. (1992). Social work in prisons. *Practice*. 6 (2), 135–146.
5. Zhygarenko, I. (2014). Spetsyfika sotsialno-psykholohichnoi roboty z zasudzhenyimi do pozbavlennia voli: dyferentsiiiovanyi pidkhid [Specifics of socio-psychological work with prisoners: a differentiated approach]. *Theoretical and applied problems of psychology*. 3(35), 31–36 [in Ukrainian].
6. Zamula, S., Kostenko, V. et al. (2003). *Osnovy penitentsiarnoi pedahohiky i psykholohii* [Fundamentals of penitentiary pedagogy and psychology]. Bila Tserkva: National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov [in Ukrainian].
7. Criminal Code of Ukraine. (2001). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua>. (data zvernennia: 10.03.2025) [in Ukrainian].
8. Tretyak, O., & Chebonenko, S. (2013). Stanovlennia sotsialnoi roboty iz zasudzhenyimi v mistsiakh pozbavlennia voli za kordonom [Formation of social work with prisoners in places of imprisonment abroad]. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical Sciences*. 108 (1), 50–55 [in Ukrainian].
9. Yakovets, I. et al. (2011). *Zasoby vypravlennia ta resotsializatsii zasudzhenykh* [Means of correction and resocialization of prisoners]. Kharkiv: Crossroad [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY:

1. Austin J., Fabelo T., Gunter A., McGinnis K. Sexual violence in the Texas prison system. TX: JFA Institute, 2006. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/215774.pdf> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Matejkowski J., Johnson T., Severson M. Prison Social Work. *Encyclopedia of Social Work*. 2014 URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.1002> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Mazza C. Within These Walls: The Effects of Environment on Social Work Practice in Prisons. *Social Work in Action*. 2008. № 20 (4). P. 251–264.
4. Smith D. Social work in prisons. *Practice*. 1992. №6 (2). P. 135–146.
5. Жигаренко І. Специфіка соціально-психологічної роботи з засудженими до позбавлення волі: диференційований підхід. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2014. № 3(35). С. 31–36.
6. Замула С., Костенко В. та ін. Основи пенітенціарної педагогіки і психології. Біла Церква : Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2003. 101 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2314-III / Верхована Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>. (дата звернення: 10.03.2025).
8. Третяк О., Чебоненко С. Становлення соціальної роботи із засудженими в місцях позбавлення волі за кордоном. *Бюлетень Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108 (1). С. 50–55.
9. Яковець І. та ін. Засоби виправлення та ресоціалізації засуджених. Харків : Кроссроуд, 2011. 326 с.

УДК 37.018.43:376.36:159.922

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.27>

Неллі ТАРАСЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0000-0002-3990-1813

Валентина АНГОЛЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0000-0001-6673-4494

Наталя ПЕЧЕРИЦЯ

кандидат педагогічних наук, доцент, викладач кафедри соціальної роботи, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0000-0002-9219-2294

Бібліографічний опис статті: Тарасенко, Н., Анголенко, В., Печериця, Н. (2025). Форми та методи неформальної освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 207–212, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.27>

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ СУБ'ЄКТІВ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ З ОРІЄНТАЦІЄЮ НА РОЗВИТОК
СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З РАС**

У межах дослідження схарактеризовані ключові поняття дослідження: неформальна освіта (процес, що здійснюється поза межами формальної системи й надає можливість здобуття знань і навичок, які сприяють розвитку особистості, підвищенню професійного рівня та інтелектуальної зрілості) та соціально-педагогічна підтримка (система цілеспрямованих дій, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку, соціалізації та інтеграції особистості в суспільство, з урахуванням її індивідуальних потреб і особливостей).

Обґрунтовано необхідність упровадження форм і методів неформальної освіти, здатних забезпечити навчання суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з розладами аутичного спектра (РАС).

Визначено, що під формами та методами неформальної освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС доцільно розуміти сукупність цілеспрямованих освітніх практик, що реалізуються поза межами формальної системи освіти й мають на меті підвищення професійної компетентності фахівців через гнучкі, інноваційні та контекстуально адаптовані підходи.

Охарактеризовано основні форми та методи неформальної освіти, зокрема онлайн-курси, семінари, вебінари, майстер-класи, стажування, та розкрито їхній потенціал у підвищенні професійної компетентності суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС.

Ключові слова: неформальна освіта, соціально-педагогічна підтримка, суб'єкти, соціально-емоційні навички, діти з розладами аутичного спектра.

Nelli TARASENKO

PhD in Pedagogy, Lecturer at the Department of Social Work, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Rustaveli ave., 7, Kharkiv, Ukraine, 61000

ORCID: 0000-0002-3990-1813

Valentyna ANHOLENKO

PhD in Pedagogy, Lecturer at the Department of Social Work, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Rustaveli ave., 7, Kharkiv, Ukraine, 61000

ORCID: 0000-0001-6673-4494

Nataliia PECHERYTSIA

PhD in Pedagogy, Lecturer at the Department of Social Work, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Rustaveli ave., 7, Kharkiv, Ukraine, 61000

ORCID: 0000-0002-9219-2294

To cite this article: Tarasenko, N., Anholenko, V., Pecherytsia, N., (2025). Formy ta metody neformalnoi osvity subiektiv sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky z oriiientatsiieiu na rozvytok sotsialno-emotsiinykh navychok ditei z RAS [Forms and methods of informal education of subjects of socio-pedagogical support with an orientation to the development of socio-emotional skills of children with ASD]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 207–212, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.27>

FORMS AND METHODS OF INFORMAL EDUCATION OF SUBJECTS OF SOCIAL-PEDAGOGICAL SUPPORT WITH AN ORIENTATION ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL-EMOTIONAL SKILLS OF CHILDREN WITH ASD

The study describes the key concepts of the study: informal education (a process that takes place outside the formal system and provides an opportunity to acquire knowledge and skills that contribute to the development of the individual, increase the professional level and intellectual maturity) and socio-pedagogical support (a system of purposeful actions aimed at creating favorable conditions for the development, socialization and integration of the individual into society, taking into account his individual needs and characteristics).

The need for the introduction of forms and methods of informal education capable of providing training for subjects of socio-pedagogical support with an orientation to the development of socio-emotional skills of children with autism spectrum disorders (ASD) is substantiated.

It is determined that the forms and methods of informal education of subjects of socio-pedagogical support with an orientation to the development of socio-emotional skills of children with ASD should be understood as a set of purposeful educational practices that are implemented outside the formal education system and are aimed at increasing the professional competence of specialists through flexible, innovative and contextually adapted approaches.

The main forms and methods of informal education are characterized, in particular online courses, seminars, webinars, master classes, internships, and their potential in increasing the professional competence of subjects of socio-pedagogical support with an orientation to the development of socio-emotional skills of children with ASD is revealed.

Key words: *informal education, socio-pedagogical support, subjects, socio-emotional skills, children with autism spectrum disorders.*

Актуальність проблеми. У сучасному суспільстві зростає усвідомлення необхідності цілісної підтримки дітей з розладами аутичного спектра (РАС), зокрема у напрямі розвитку їх соціально-емоційних навичок як ключового чинника інтеграції у соціальне середовище. Водночас ефективність такої підтримки безпосередньо залежить від рівня підготовки суб'єктів соціально-педагогічної підтримки – вчителів, соціальних педагогів, асистентів дитини, психологів та інших фахівців, які надають професійну допомогу дітям з РАС у процесі їхнього розвитку й адаптації.

У цьому контексті неформальна освіта постає як особливо важливий, гнучкий та прак-

тико-орієнтований інструмент професійного розвитку фахівців. Її форми та методи сприяють не лише підвищенню рівня професійної компетентності, а й формуванню емоційно-чутливої та інклюзивної культури взаємодії з дітьми з РАС.

З огляду на це зростає потреба в систематизації та критичному аналізі існуючих форм і методів неформальної освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки, з орієнтацією на розвиток саме тих компетентностей, які є ключовими для ефективного розвитку соціально-емоційних навичок дітей у РАС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика форм і методів неформальної

освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки у контексті розвитку соціально-емоційних навичок дітей з РАС охоплює широке коло питань, що мають міждисциплінарний характер. Її зміст формується на стику кількох ключових галузей: неформальної освіти дорослих, психолого-педагогічної взаємодії з дітьми з РАС та сучасних підходів до розвитку їхніх соціально-емоційних навичок.

Питання неформальної освіти дорослих та її ролі у професійному зростанні фахівців розглядаються у роботах Я. Боренько, А. Гончарук, В. Давидова, Ю. Деркач, С. Зінченко, О. Огієнко, Н. Павлик, які наголошують на актуальності безперервного навчання, а також окреслюють окремі проблемні аспекти організації неформальної освіти в Україні.

Проблематика психолого-педагогічної взаємодії з дітьми з РАС висвітлюється у дослідженнях Т. Гладун, Н. Івашури, Т. Суменко та інших, де акцентується увага на важливості індивідуалізованого підходу, розвитку емоційного контакту, а також на потребі у спеціальній підготовці фахівців до роботи з такими дітьми.

Окремі аспекти розвитку соціально-емоційних навичок, зокрема у дітей з РАС, розглядаються у працях Л. Гриневич, Т. Дрожиної, О. Елькіна, О. Масалітіної, В. Тарасун, О. Чепки та інших, які акцентують увагу на перевагах програм соціально-емоційного та етичного навчання та інших підходів до формування базових навичок взаємодії, саморегуляції та емпатії у дітей з РАС.

Разом із тим, аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що саме цілісний підхід до вивчення форм і методів неформальної освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС залишається недостатньо розробленим. Це зумовлює потребу у подальших дослідженнях, які враховують практичні запити освітнього середовища та потреби самих фахівців, задіяних у процесі соціально-педагогічної підтримки дітей з РАС.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення та характеристика форм і методів неформальної освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття неформальної освіти відносно нове

для українського наукового дискурсу. Воно увійшло до вжитку під впливом англomовної академічної традиції як відображення зростаючого інтересу до альтернативних форм навчання. Поширення та успішна апробація практик неформального навчання у світовому досвіді підтвердили його ефективність як у контексті соціально-економічного розвитку суспільства, так і в забезпеченні соціально-психологічного добробуту окремих соціальних груп.

Неформальною освітою в законодавчому аспекті визначається освіта, що здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій (Про освіту, 2017).

Під неформальною освітою в науковому полі зазвичай розуміють процес, який здійснюється поза межами формальної освіти (Павлик, 2017, с. 14; Василенко, 2014, с. 143), надаючи можливість для здобуття знань і навичок, що сприяють розвитку особистості, підвищенню професійного рівня та інтелектуальної зрілості.

Основною ознакою неформальної освіти є відсутність єдиних, стандартизованих вимог до результатів навчальної діяльності. Ця сфера освітньої практики зазвичай зорієнтована на поповнення знань і умінь в області аматорських занять і захоплень з прагненням розширити культурний кругозір і набути знання та вміння, що необхідні в побуті, в сфері міжособистісного спілкування, для компетентної участі людини в різних видах соціально значущої діяльності (Одарченко & Кузнєцова & Акімова., 2020).

Особливе значення неформальна освіта набуває для фахівців, що надають соціально-педагогічну підтримку дітям з РАС, адже вона дозволяє підвищити їхню професійну кваліфікацію, обізнаність та здатність ефективно застосовувати новітні підходи у роботі з цією категорією дітей.

Наукові дослідження Т. Алексеєнко, Ю. Жданович, Р. Малиношевський (Алексеєнко, & Жданович & Малиношевський, 2017), М. Житинська (Житинська, 2017), Н. Заверико (Заверико, 2011), Н. Чернуха (Чернуха, 2012) свідчать про те, що поняття «соціально-педагогічна підтримка» є багатограним і багатогранним. Воно має різноманітні тлумачення

та розглядається крізь призму кількох наукових підходів – передусім у межах соціальної педагогіки та соціальної роботи. Динамічність розвитку цього поняття зумовлена постійними змінами у соціальному середовищі та запитам практик. У науковому дискурсі соціально-педагогічну підтримку зазвичай аналізують у двох взаємозалежних площинах: соціальній, що передбачає надання допомоги особі у складних життєвих обставинах з метою подолання кризових ситуацій; педагогічній, що фокусується на превентивному супроводі, сприянні саморозвитку, розкритті особистісного потенціалу та формуванні здатності до автономної життєдіяльності.

Виходячи з окреслених підходів до розуміння соціально-педагогічної підтримки та з урахуванням складнощів її реалізації у роботі з дітьми з РАС, постає необхідність визначення можливих форм і методів неформальної освіти, здатних забезпечити ефективну підготовку фахівців до виконання таких завдань.

Під формами та методами неформальної освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС доцільно розуміти сукупність цілеспрямованих освітніх практик, що реалізуються поза межами формальної системи освіти й мають на меті підвищення професійної компетентності фахівців через гнучкі, інноваційні та контекстуально адаптовані підходи. До таких, на нашу думку, належать онлайн-курси, семінари, тренінги, вебінари, майстер-класи, стажування.

Аналізуючи потенціал форм та методів неформальної освіти для суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС, можна зазначити, що онлайн-курси, розміщені на таких платформах, як Prometheus, EdEra, «Дія.Освіта», Internet Archive, EdWay та інших, є важливим інструментом для професійного розвитку фахівців. Ці курси надають можливість ознайомитися з теоретичними та практичними аспектами становлення дітей з РАС та, зокрема, специфікою розвитку їхніх соціально-емоційних навичок. Вони дозволяють учасникам отримати глибокі знання, які можна застосувати у реальних умовах педагогічної практики. Зокрема, онлайн-курси з розвитку емоційної

компетентності, соціальної адаптації та підтримки дітей з РАС сприяють формуванню необхідних навичок у фахівців, що є основою їх подальшої ефективної роботи.

Не менш важливою є участь у семінарах, які організовуються як онлайн, так і офлайн. Семінари дозволяють фахівцям не тільки ознайомлюватися з актуальними науковими дослідженнями, але й активно взаємодіяти з колегами, обмінюватися досвідом та перевіряти на практиці нові підходи до роботи з дітьми з РАС. Семінари, що включають тренінги, рольові ігри та інші інтерактивні методи, дозволяють учасникам набути практичні навички для розвитку емоційної регуляції, емпатії та соціальної адаптації дітей.

Майстер-класи є ще одним перспективним методом, спрямованим на підвищення рівня професійної компетентності фахівців. Вони дозволяють детально опрацювати конкретні методики з розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС. Практичні заняття з використанням соціально-емоційних методик, таких як моделювання соціальних ситуацій чи вправи на розвиток комунікативних навичок, забезпечують учасників необхідними інструментами для роботи в реальних умовах.

Вебінари, як доступна і гнучка форма навчання, дозволяють фахівцям отримувати нові знання з різноманітних аспектів соціально-емоційного розвитку дітей з РАС без необхідності присутності в одному місці. Вебінари охоплюють широкий спектр тем, від розробки індивідуальних програм підтримки до розвитку навичок саморегуляції та емоційної компетентності у дітей.

Окрім вебінарів, важливою формою є стажування, яке надає фахівцям можливість безпосередньо взаємодіяти з дітьми, що дозволяє отримати практичний досвід і поглиблене розуміння труднощів, з якими стикаються діти з РАС, а також специфіки розвитку їхніх соціально-емоційних навичок. Стажування забезпечує можливість застосовувати набуті теоретичні знання в реальних умовах, що сприяє підвищенню професійної кваліфікації та ефективності роботи фахівців.

У цілому, різноманітність форм неформальної освіти для суб'єктів соціально-педагогічної підтримки, орієнтованих на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС, надає

можливість кожному фахівцеві обирати найбільш ефективні інструменти для підвищення своїх професійних навичок.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, неформальна освіта суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС є важливим інструментом, який дозволяє педагогам, соціальним працівникам, психологам та іншим фахівцям, що працюють з цією категорією дітей, здобути необхідні знання та навички для розвитку соціально-емоційних компетенцій у дітей з РАС. Ці компетенції є надзвичайно важливими для дітей з РАС, оскільки сприяють їх соціалізації, полегшують інтеграцію в су-

спільство та покращують якість міжособистісних взаємодій.

До форм та методів неформальної освіти суб'єктів соціально-педагогічної підтримки з орієнтацією на розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС доцільно віднести онлайн-курси, семінари, тренінги, вебінари, майстер-класи, стажування.

З огляду на недостатню апробацію зазначених форм та методів неформальної освіти для суб'єктів соціально-педагогічної підтримки, доцільно спрямувати подальші дослідження в русло експериментального вивчення ефективності впровадження цих форм та методів у практичну діяльність фахівців, що працюють з дітьми з РАС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василенко О. В. Розвиток системи неформальної освіти дорослих в умовах соціально-економічної кризи. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, 28 жовтня, 2014 р. Київ, 2014. Ч.2 С. 138–146.
2. Житинська М. О. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2018. 24 с.
3. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Вид. Дім «Слово», 2011. 240 с.
4. Міжнародне дослідження соціально-емоційних навичок – в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/news/mizhnarodne-doslidzhennya-sotsialno-emotsiynikh-navichok-v-ukraini> (дата звернення: 06.03.2025).
5. Одарченко В. І., Кузнецова О. В., Акімова О. М. Сучасні підходи організації неформальної освіти в процесі підготовки майбутніх вчителів у ЗВО. *Danish Scientific Journal*. 2020. № 43. С. 25–29.
6. Павлик Н. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 162 с.
7. Про освіту : Закон України № від 05.09.2017 р. 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.04.2025).
8. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді : монографія. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. 168 с.
9. Чепка О. Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутичного спектра. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. Вип. 2. С. 209–220.
10. Чернуха Н. М. Категорія соціально-педагогічної підтримки: теорія і практика. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 179–182.

REFERENCES:

1. Aliksieienko, T. F., Zhdanovych, Yu. M., & Malynoshevskiy, R. V. (2017). *Sotsialno-pedahohichna pidtrymka ditei ta uchnivskoi molodi [Socio-pedagogical support for children and students]*. Kyiv : TOV «Zadruha». [in Ukrainian].
2. Chepka, O. (2022). *Psykhologo-pedahohichnyi suprovod ditei z rozladamy autychnoho spektra [Psychological and pedagogical support for children with autism spectrum disorders]*. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, (2), 209–220 [in Ukrainian].
3. Chernukha, N. M. (2012). *Katehoriia sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky: teoriia i praktyka [Category of socio-pedagogical support: theory and practice]*. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina» - Collection of scientific papers of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University «Ukraine»*, 6, 179–182 [in Ukrainian].
4. *Mizhnarodne doslidzhennia sotsialno-emotsiynikh navychok – v Ukraini [International study of social and emotional skills – in Ukraine]*. (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/news/mizhnarodne-doslidzhennya-sotsialno-emotsiynikh-navichok-v-ukraini> [in Ukrainian].

5. Odarchenko, V. I., Kuznietsova, O. V., & Akimova, O. M. (2020). Suchasni pidkhody orhanizatsii neformalnoi osvity v protsesi pidhotovky maibutnikh vchyteliv u ZVO [Modern approaches to organizing non-formal education in the process of training future teachers in higher education institutions]. *Danish Scientific Journal - Danish Scientific Journal*, 43. 25–29. [in Ukrainian].
6. Pavlyk, N. (2017). *Teoriia i praktyka orhanizatsii neformalnoi osvity molodi [Theory and practice of organizing non-formal education for youth]*. Zhytomyr, 2017. 162 s. [in Ukrainian].
7. Pro osvitu : Zakon Ukrainy [Law of Ukraine on Education]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
8. Vasylenko, O. (2014). Rozvytok systemy neformalnoi osvity doroslykh v umovakh sotsialno-ekonomichnoi kryzyiu [Development of the system of non-formal adult education in conditions of socio-economic crisis]. Proceedings from MIIM: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni problemy profesiinoi oriantatsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti» - *International scientific and practical conference «Current problems of professional orientation and professional training of the population in conditions of socio-economic instability»*. (pp.138–146). Kyiv [in Ukrainian].
9. Zaveryko, N.V. *Sotsialna pedahohika [Social pedagogy]*. Kyiv, 2011. 240 s. [in Ukrainian].
10. Zhytynska, M. O. (2018). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka zhyttiediialnosti osib pokhlyoho viku v umovakh terytorialnoho tsentru sotsialnoho obsluhovuvannia [Socio-pedagogical support for the vital activities of the elderly in the conditions of a territorial social service center:]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

УДК 37.018.46.091:364-051](477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.28>

Наталія ТІЛІКІНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041

ORCID: 0000-0002-5755-5301

Бібліографічний опис статті: Тілікіна, Н. (2025). Штучний інтелект та сучасні цифрові технології в соціальній роботі: переваги та ризики. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 213–226, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.28>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

У статті проаналізовано потенціал та виклики впровадження штучного інтелекту (ШІ) та сучасних цифрових технологій у соціальну роботу, зосереджуючись на адаптації соціальних послуг до сучасних потреб, підвищенні ефективності підтримки клієнтів та мінімізації ризиків, пов'язаних із захистом персональної інформації. Авторка аналізує наукові дослідження, міжнародний досвід та законодавчі ініціативи, зокрема Концепцію розвитку ШІ в Україні, акцентуючи увагу на адаптації соціальних послуг до сучасних викликів. Серед ключових напрямів застосування ШІ та цифрових технологій виділено: прогнозування соціальних проблем (домашнє насильство, безпритульність), автоматизацію адміністративних процесів, використання чат-ботів для консультацій, моніторинг психоемоційного стану та підтримку вразливих груп (наприклад, системи для лікування ТБ в Україні). Міжнародні кейси (Велика Британія, США, Австралія) демонструють потенціал ШІ для оптимізації роботи соціальних служб, водночас підкреслюють проблеми з прозорістю алгоритмів, проявами расової та гендерної упередженості, нерівним ставленням до різних груп людей та захистом персональних даних.

Важливим аспектом є етичні виклики: конфіденційність, упередженість алгоритмів, необхідність інформованої згоди та баланс між технологічним прогресом і соціальною справедливістю. Авторка наголошує, що ШІ не замінює людський фактор, а слугує інструментом для підвищення ефективності, вимагаючи професійної підготовки кадрів і законодавчого врегулювання. Серед ризиків для України – низька цифрова грамотність, обмежене фінансування та необхідність адаптації етичних стандартів. Для успішної інтеграції ШІ у соціальну роботу необхідна співпраця держави, міжнародних партнерів і громадянського суспільства, а також подальші дослідження щодо поєднання технологій з етико-правовими принципами соціальної роботи.

Ключові слова: штучний інтелект, цифрові технології, соціальна робота етика, автоматизація, конфіденційність.

Nataliia TILIKINA

PhD in Economics, Associate Professor at the Department of Social Work and Rehabilitation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 15 Heroiv Oborony str., Kyiv, Ukraine, 03041

ORCID: 0000-0002-5755-5301

To cite this article: Tilikina, N. (2025). Shtuchnyi intelekt ta suchasni tsyfrovi tekhnolohii v sotsialnii roboti: perevahy ta ryzyky [Artificial intelligence and modern digital technologies in social work: benefits and risks]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 213–226, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.28>

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES IN SOCIAL WORK: BENEFITS AND RISKS

The article examines the potential and challenges of integrating artificial intelligence (AI) and modern digital technologies into social work, focusing on adapting social services to contemporary needs, enhancing client support efficiency, and minimising risks related to personal data protection. The author analyses scientific research, international experiences, and legislative initiatives, including Ukraine's AI Development Concept, highlighting the need to align social services with current challenges. Key areas of AI and digital technology application identified include: predicting social issues (such as domestic violence and homelessness), automating administrative processes, utilising chatbots for consultations, monitoring psycho-emotional states, and supporting vulnerable groups (e.g., systems for tuberculosis

treatment in Ukraine). International case studies from the United Kingdom, the United States, and Australia demonstrate AI's potential to optimise social services, while also underscoring concerns about algorithm transparency, racial and gender biases, unequal treatment of different groups, and personal data protection.

An important aspect discussed is the ethical challenges, including confidentiality, algorithmic bias, the necessity of informed consent, and the balance between technological advancement and social justice. The author emphasises that AI does not replace the human element but serves as a tool to enhance efficiency, necessitating professional training and legislative regulation. Risks for Ukraine include low digital literacy, limited funding, and the need to adapt ethical standards. Successful AI integration into social work requires collaboration among the state, international partners, and civil society, as well as further research on combining technology with the ethical and legal principles of social work.

Key words: artificial intelligence, digital technologies, social work, ethics, automation, confidentiality.

Актуальність. Штучний інтелект (далі – ШІ) та цифрові технології все більше впливають на різні аспекти суспільного життя, і соціальна робота не є винятком. У багатьох країнах світу ШІ вже застосовується для аналізу та прогнозування соціальних проблем, автоматизації адміністративних процесів, моніторингу психоемоційного стану вразливих груп населення та персоналізованого надання соціальних послуг. В Україні використання ШІ у соціальній сфері поки що перебуває на початковому етапі, однак з'являються перспективні ініціативи та проекти, які демонструють потенціал цієї технології.

Застосування ШІ у сфері соціальної роботи охоплює декілька ключових напрямів, зокрема аналіз та прогнозування соціальних проблем, автоматизацію адміністративних процесів і розширення доступу до соціальних послуг. Сучасні алгоритми опрацьовують великі масиви даних, ідентифікуючи тенденції, які свідчать про потенційні ризики, зокрема бездомності, домашнього насильства та зростання рівня безробіття. Автоматизація адміністративних процесів дозволяє оптимізувати діяльність соціальних служб, зменшуючи навантаження на фахівців шляхом використання ШІ для обробки заявок, складання звітності та моніторингу програм допомоги. Крім того, цифрові помічники та чат-боти сприяють покращенню доступу до соціальних послуг, надаючи громадянам консультації з питань соціального захисту, оформлення пільг і юридичних аспектів, що є особливо актуальним для віддалених регіонів та соціально вразливих груп населення.

Окрім ШІ, значну роль у модернізації соціальної роботи відіграють цифрові технології, такі як великі дані (Big Data), блокчейн, мобільні додатки та онлайн-платформи для надання соціальних послуг. Використання цифрових рішень дозволяє покращити комунікацію

між соціальними працівниками та громадянами, спрощує доступ до ресурсів та забезпечує більшу прозорість у розподілі соціальної допомоги.

Водночас інтеграція ШІ та цифрових технологій у соціальну сферу супроводжується викликами: недостатній рівень цифрової грамотності серед соціальних працівників, потреба у додатковому фінансуванні для розробки та впровадження технологічних рішень, питання захисту персональних даних тощо. Використання цифрових інструментів та ШІ потребує особливої обережності, оскільки робота з чутливими даними вимагає дотримання високих стандартів конфіденційності та етичного використання інформації. З огляду на сучасні соціально-економічні виклики, наслідки повномасштабного російського вторгнення на територію України, зростає потреба у впровадженні інноваційних технологій для підвищення ефективності соціальної роботи. Використання ШІ та цифрових технологій може значно покращити процеси аналізу соціальних проблем, автоматизації адміністративних завдань та надання адресної допомоги вразливим групам населення. Водночас необхідно забезпечити надійний захист персональних даних та дотримання етичних норм при використанні цих технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зв'язку з розвитком ШІ та сучасних цифрових технологій зростає кількість наукових досліджень, присвячених інтеграції ШІ у різні сфери життя, зокрема й у соціальну сферу, що потребує глибокого аналізу та оцінки можливостей і викликів, пов'язаних із його застосуванням, зокрема щодо етичних аспектів, ефективності ухвалення рішень, впливу на професійну діяльність соціальних працівників та забезпечення справедливого доступу до технологій для вразливих груп населення.

У багатьох публікаціях розглядається можливість використання алгоритмів ШІ у соціальній роботі для автоматизації обробки запитів клієнтів, проведення аналізу даних та прогнозування соціальних ризиків. Серед зарубіжних науковців, які досліджують інтеграцію штучного інтелекту (ШІ) у соціальну роботу, окреслюють підходи та етичні принципи застосування ШІ в соціальних інтервенціях, практики використання алгоритмів у соціальних мережах, варто виділити: М. Тамбе та Е. Райс (*Tambe & Rice, 2018*), Ф. Рімер (*Reamer, 2023*) та інші. Також праці зарубіжних науковців присвячені використанню ШІ для покращення медико-соціальних послуг, зокрема в ранній діагностиці та моніторингу психоемоційного стану клієнтів (*Graham et al., 2019*).

Крім того, значна кількість публікацій присвячена питанням етики використання ШІ в соціальній роботі. Зокрема, вивченню питань конфіденційності, упередженості алгоритмів та можливих загроз для людської автономії в соціальній роботі. Вчені наголошують на необхідності розробки етичних стандартів та нормативно-правових актів для регулювання цих питань (*Tambe & Rice, 2018; Reamer, 2023*).

Серед українських вчених використання штучного інтелекту переважно розглядається при підготовці майбутніх педагогів: потенціал та виклики застосування штучного інтелекту в освітньому просторі (*Карташова, 2019; Мельник, 2019*); методи використання ChatGPT та інших систем штучного інтелекту в освіті (*Балик та Шмигер, 2023; інші*); переваги ШІ в освіті (*Барна, Матушевська, 2021*). Також, деякі українські науковці присвятили свої праці використанню ШІ та цифрових технологій у сфері адміністрування та управління ресурсами (*Марутян, 2018; Ткаленко, Макаренко, Полоневич, 2019*) та у діяльності соціальних служб (*Кримчак, 2022; Семигіна, 2024*). Стратегію розвитку штучного інтелекту в Україні розробляли А. Шевченко, О. Білокобильський, Є. Бодянський, А. Довбиш та інші (*Шевченко, 2023*).

Аналіз останніх наукових публікацій свідчить про значний потенціал ШІ у сфері соціальної роботи. Використання новітніх технологій дозволяє покращити якість послуг, підвищити ефективність аналізу та прогнозування соціальних проблем та їх вирішення. Водночас зберігається низка викликів, пов'язаних з ети-

кою, безпекою даних та потребою у професійній адаптації фахівців. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку інтеграційних моделей, що поєднуюватимуть можливості ШІ з людським фактором у соціальній роботі.

Метою статті є аналіз сучасних наукових дослідження щодо інтеграції ШІ та цифрових технологій у соціальну сферу, визначення основних можливостей і викликів їх застосування, а також окреслення перспектив впровадження ШІ у сфері соціальної роботи та соціальної політики.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом цієї теми є законодавче визнання принципів розвитку технологій ШІ в Україні. Принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні законодавчо визнано одним із пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Україна, яка є членом Спеціального комітету із штучного інтелекту при Раді Європи, у жовтні 2019 року приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту (*Organization for Economic Cooperation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449*). У грудні 2020 року Постановою Кабміну № 1556-р. було схвалено «Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні», в якій основною метою було визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій ШІ для задоволення прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління (*Про схвалення Концепції, 2020*).

Однак, незважаючи на значні кроки вперед, існують труднощі в розумінні самого поняття ШІ, що може ускладнювати його впровадження. Аналіз наукових праць виявив, що не завжди штучний інтелект правильно розуміється і трактується як окрема концепція. У багатьох випадках його помилково ототожнюють із цифровими технологіями загалом, що спричиняє плутанину в наукових дослідженнях і практичному застосуванні. Тому, насамперед, варто розглянути трактування вищезгаданих понять та здійснити їх порівняння.

Так, поняття «*штучний інтелект (ШІ)*» визначають як (*Вікіпедія, 2020*):

– галузь інформатики, що займається розробкою систем, зданих виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту, зокрема аналіз, навчання, ухвалення рішень і взаємодію з природною мовою;

– технологічний напрям, що передбачає створення систем, здатних до самостійного аналізу, навчання, ухвалення рішень і виконання завдань, які традиційно вимагають людського інтелекту.

До основних методів ШІ належать машинне навчання, глибоке навчання, нейронні мережі та обробка природної мови. Серед основних підходів до створення ШІ виділяють: символічний (низхідний), який моделює високорівневі когнітивні процеси; біологічний (висхідний), що базується на штучних нейронних мережах і еволюційних обчисленнях. Також науковці виділяють декілька типів ШІ, які сьогодні широко використовуються (Burkov, 2019):

– ШІ на основі правил, що працює за фіксованими алгоритмами ухвалення рішень;

– машинне навчання, яке вдосконалюється на основі вхідних даних;

– обробка природної мови (NLP), що забезпечує взаємодію комп'ютерів із людськими мовами;

– робототехніка, яка інтегрує ШІ у фізичні пристрої;

– експертні системи, що допомагають в ухваленні рішень в певній сфері;

– загальний ШІ (AGI), який, на відміну від вузькоспеціалізованих систем, має потенціал до універсального мислення та навчання.

Як наукова дисципліна, штучний інтелект охоплює декілька ключових напрямів (Burkov, 2019):

– машинне мислення, який включає методи планування, представлення знань, логічного висновку, а також алгоритми пошуку й оптимізації;

– машинне навчання, що поділяється на глибоке навчання, яке використовує багаторівневі нейронні мережі, та навчання з підкріпленням, яке базується на взаємодії агента із середовищем для покращення своїх дій;

– робототехніка – зосереджена на управлінні, обробці сенсорної інформації, функціонуванні датчиків і виконавчих механізмів, а також інтеграції ШІ у фізичні системи.

Прикладами ШІ, які вже використовуються у різних сферах, є: генеративний (ChatGPT,

DALL·E, DeepSeek тощо); віртуальні асистенти (Siri (Apple), Google Assistant, Alexa (Amazon) тощо); у сфері охорони здоров'я (IBM Watson Health, Google DeepMind Health тощо); у транспорті (Tesla Autopilot, Waymo (Google) тощо); фінансові технології (Bloomberg AI, AlphaSense, антифрод-системи (Visa, Mastercard, PayPal); розпізнавання зображень та голосу (Face ID (Apple), Google Lens тощо); у кібербезпеці (Darktrace, ReCAPTCHA v3 (Google) тощо).

Щодо трактування поняття «цифрові технології», то у наукових і законодавчих документах також не існує єдиного підходу до визначення цього терміну. Так, О. Антонова та Л. Фамілярська тлумачать його як «...електронний спосіб обробки та передачі інформації за допомогою знаків кодування, що використовуються у комп'ютерній техніці та комп'ютерних технологіях...» (Антонова, 2019), О. Берназюк – як «...технології, в яких застосовуються цифрові сигнали для передачі інформації...» (Берназюк, 2019). Отже, **цифрові технології** – це широкий термін, що охоплює всі електронні та комп'ютерні засоби обробки, передачі та збереження даних. Загалом, це сукупність технологічних засобів та інструментів, які використовують цифрові (бінарні) сигнали для зберігання, обробки та передачі інформації та охоплюють широкий спектр технологій, включаючи комп'ютери, мобільні пристрої, програмне забезпечення, інтернет, соціальні медіа, хмарні обчислення, штучний інтелект, Інтернет речей (IoT), блокчейн, великі дані (Big Data), віртуальну та доповнену реальність тощо.

Умовно цифрові технології можна поєднати у декілька груп, кожна з яких має свої особливості та функціональні можливості: технології обробки даних, технології комунікації і взаємодії, хмарні технології і великі дані (див. табл. 1).

Отже, головна **відмінність** між поняттями «цифрові технології» та «ШІ», полягає в тому, що останнє є *лише одним із напрямів цифрових технологій, але не всі цифрові технології містять елементи ШІ*. Наприклад, електронні системи документообігу чи онлайн-платформи для комунікації є цифровими технологіями, але вони не обов'язково використовують ШІ. Тоді як для покращення роботи електронної пошти може використовуватися ШІ (автоматичне сортування листів, розпізнавання та фільтрація спаму, автозаповнення тексту тощо). Водночас

Таблиця 1

Класифікація та приклади цифрових технологій

Категорії	Опис	Приклади
Інформаційні технології (IT)	Технології для створення, збереження, обробки та передачі інформації	Комп'ютерні системи (апаратне та програмне забезпечення), бази даних (Oracle, MySQL), мережеві технології (LAN, WAN, інтернет)
Телекомунікаційні технології	Засоби передачі інформації на відстані	Мобільний зв'язок (3G, 4G, 5G), оптичні мережі (волоконно-оптичні кабелі), супутниковий зв'язок
Інтернет речей (IoT)	Мережа пристроїв, що обмінюються даними	Розумні будинки (автоматизоване керування системами), промисловий IoT (оптимізація виробництва), медичний IoT (пристрої для моніторингу здоров'я)
Хмарні обчислення	Надання обчислювальних ресурсів через інтернет	IaaS (віртуальні сервери – AWS, Azure), PaaS (платформи для розробки – Heroku, Google App Engine), SaaS (готові програми – Google Workspace, Office 365)
Штучний інтелект (AI) і машинне навчання (ML)	Автоматизовані системи, що аналізують дані та приймають рішення	Обробка природної мови (чат-боти, голосові помічники), комп'ютерне бачення (розпізнавання обличч), робототехніка
Великі дані (Big Data)	Технології для обробки та аналізу великих масивів інформації	Зберігання даних (Hadoop), аналітика даних (статистичні моделі, ML-алгоритми)
Блокчейн	Децентралізовані системи для безпечного збереження та передачі даних	Криптовалюти (Bitcoin, Ethereum), смарт-контракти, відстеження ланцюгів постачання
Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR)	Технології для створення імерсивних або змішаних реальностей	VR (ігри, симуляції), AR (цифрові елементи в реальному світі – дизайн, навчання)
Кібербезпека	Захист цифрових даних та систем від загроз	Шифрування, аутентифікація, виявлення загроз
Електронна комерція (E-commerce)	Технології для ведення бізнесу онлайн	Інтернет-магазини (Amazon, eBay), цифрові платежі (PayPal, Stripe), маркетингові інструменти (SEO, соцмережі)

Джерело: складено автором.

чат-боти, системи розпізнавання мови або аналітичні алгоритми з елементами самонавчання є проявами саме ІІІ.

Розуміння цієї різниці є важливим для точного визначення можливостей та обмежень ІІІ в соціальній сфері та уникнення надмірних або помилкових очікувань від його впровадження. Це дає змогу більш цілісно розглядати ІІІ та цифрові технології в соціальній роботі, визначаючи їхні можливості для підвищення ефективності надання послуг, покращення комунікації з клієнтами та оптимізації процесів ухвалення рішень.

Міжнародний досвід використання ІІІ в соціальній роботі демонструє значний потенціал для підвищення ефективності надання соціальних послуг, персоналізації підтримки та покращення комунікації з клієнтами.

Так, у *Великій Британії* надавачі соціальних послуг використовують такий інструмент, як *Magic Notes*, який записує та аналізує розмови під час зустрічей, швидко створює резюме та

пропонує подальші дії. Його вже застосовують у семи муніципалітетах, зокрема у Свіндоні, Барнеті та Кінгстоні, а ще 24 ради тестують цю систему. Компанія Beam, яка розробила *Magic Notes*, стверджує, що система може допомогти зекономити до £2 млрд на рік, зменшуючи адміністративне навантаження на соціальних працівників.

Також в одному з округів Лондона використовують систему *Early Help Profiling System*, яка аналізує інформацію про сім'ю і допомагає надавачам соціальних послуг визначати ті, які можуть потребувати додаткової підтримки. Ця інформація включає статистичні дані різних державних установ, такі як відвідування школи, інформація про житло, економічні показники тощо, що дозволяє здійснювати раннє втручання в ці сім'ї, уникаючи виникнення кризи за допомогою більш дорогих подальших дій. Повідомлялося, що модель мала високу точність, понад 80% попереджень про ризики вважалися дійсними, незважаючи на проблеми

з постійним оновленням деяких джерел даних. Очікувалося, що система допоможе заощадити близько одного мільйона євро на рік завдяки раннім цілеспрямованим втручанням, але система була піддана жорсткій критиці. Характер збору даних і оцінка ризиків були дуже непрозорими, оскільки дані оброблялися приватною компанією, що викликало занепокоєння громадян. На даний час робота з програмою припинена.

У **США** надавачі соціальних послуг використовують ШІ для прогнозування можливих кризових ситуацій. Наприклад, у Пенсильванії з серпня 2016 року працює система *Allegheny Family Screening Tool (AFST)*, яка призначена для оцінювання ризиків жорстокого поводження з дітьми. Цей інструмент, аналізуючи великі обсяги даних з різних державних реєстрів, допомагає прогнозувати потребу у вилученні дитини з сім'ї. При досягненні критичного порогу випадок підлягає обов'язковому розслідуванню, а в інших випадках оцінка доповнює довідку, яке використовується виключно на етапі скринінгу і не впливає на подальші рішення щодо добробуту дитини.

Також в США є програма *myPlan*, яка була розроблена як комп'ютерне втручання для допомоги постраждалим у прийнятті рішень щодо безпеки та благополуччя. Як і більшість цифрових втручань, *myPlan* навчає розпізнавати тривожні стани і нездорові стосунки та оцінювати ризик летального результату (Emezue, 2020).

В **Австралії** використовується платформа *Beyond Blue*, яка застосовує ШІ для аналізу емоційного стану користувачів на основі їхніх текстових повідомлень у чаті. Це дозволяє визначати людей, які перебувають у групі ризику щодо депресії чи тривожних розладів, і пропонувати їм відповідну підтримку (Your mental, 2022).

У країнах **Європейського Союзу** активно використовуються системи автоматизації соціальних послуг. Наприклад, у Фінляндії запроваджено електронні платформи з елементами ШІ для швидкої обробки заявок на соціальну допомогу, що дозволяє зменшити бюрократичні процедури та прискорити надання послуг (Emezue, 2020).

В **Україні** та в деяких країнах світу запроваджується система цифрова система *OneImpact*, в межах якої надається комплексна послуг з підтримки та контролю за лікуванням людей,

які проходять лікування від туберкульозу. Так, в цьому додатку є стандартна операційна процедура використання ШІ для конфіденційного відео-підтримуючого лікування, що передбачає алгоритм автоматизованого моніторингу прийому медикаментів без необхідності верифікації. Вона включає налаштування освітлення, ідентифікацію користувача через FaceID, організацію ліків у спеціальний адаптований органайзер та їх розподіл за кольоровими індикаторами для коректного розпізнавання ШІ. Контроль прийому здійснюється шляхом відеофіксації, де система аналізує кількість та тип препаратів, визначає факт ковтання через рухи щитоподібного хряща або характерний звук, а завершальним етапом є візуальне підтвердження пацієнтом прийому ліків.

Отже, досвід різних країн демонструє, що штучний інтелект може значно покращити якість соціальної роботи: від прогнозування ризиків до автоматизації адміністративних процесів. Водночас важливо враховувати етичні аспекти його використання, зокрема захист персональних даних та недопущення дискримінації в алгоритмах. У цьому контексті актуальним є розгляд методів і способів застосування ШІ у соціальній сфері. Зокрема, ШІ вже активно використовується для оцінки ризиків виникнення випадків самогубств і домашнього насильства, де він має потенціал значно покращити точність оцінок порівняно з традиційними методами, що застосовуються людьми (Hodgson, Goldingay, Boddy, Watts, & others, 2021). Наприклад, у дослідженні, проведеному групою науковців (Walsh, Ribeiro & Franklin, 2017), ШІ, використовуючи машинне навчання, продемонстрував вищу точність у прогнозуванні ризику самогубств порівняно з людськими оцінками. Подібні технології, де застосовуються машинне навчання, допомагають підвищити точність існуючих інструментів (Petering et al., 2018).

У своїх працях М. Тамбе та Е. Райс досліджують роль ШІ у прогнозуванні соціальних проблем шляхом аналізу великих масивів даних, оцінці психоемоційного стану осіб на основі текстових повідомлень та соціальних мереж, а також автоматизації комунікацій через чат-боти. Окрему увагу вони приділяють використанню ШІ для моніторингу кризових ситуацій, зокрема виявлення потенційних ризи-

ків суїциду чи насильства, а також підтримці соціальних працівників у прийнятті рішень завдяки аналізу інформації про клієнтів. Крім того, автори акцентують увагу на автоматизованому проведенні інтерв'ю як засобу оптимізації роботи соціальних служб та підвищення ефективності процесу збору даних (Tambe & Rice, 2018).

Питання застосування ІІІ у соціальній роботі, зосереджуючись на його потенціалі для оцінки ризиків, підтримки кризових груп та моніторингу соціальних умов, також вивчають й інші дослідники. Ф. Рімер акцентує увагу на виявленні системних упереджень, профілактиці криз та прогнозуванні ефективності соціальних послуг (Reamer, 2023). Натомість Р. Джонс розглядає ІІІ як інструмент для зменшення адміністративного навантаження, автоматизації рутинних завдань та запобігання професійному вигоранню, що сприяє підвищенню ефективності роботи соціальних працівників і вдосконаленню процесу надання допомоги (Jones, 2024).

ІІІ може автоматизувати рутинні завдання, такі як написання звітів, ведення справ і складання електронних листів, дозволяючи соціальним працівникам витрачати більше часу на пряме спілкування з клієнтом. Крім того, ІІІ допомагає соціальним працівникам бути в курсі нових методик і стратегій завдяки швидкому доступу до досліджень, що сприяє постійному професійному розвитку.

Отже, підводячи підсумок можна виокремити такі **способи і методи** використання ІІІ в соціальній роботі, як:

1. *Консультаційні чат-боти* – віртуальний терапевт для емоційної підтримки, що використовує когнітивно-поведінкову терапію, а також як автоматичні відповіді на запитання клієнтів, що допомагають знайти ресурси чи подати заявку на отримання соціальних послуг та/або соціально-психологічну допомогу.

2. *Аналіз великих обсягів даних та прогнозування соціальних проблем*. ІІІ може використовуватися для виявлення домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі шляхом аналізу звернення, повідомлень у месенджерах або на «гарячу» лінію, повідомлень у соціальних мережах, що дозволяє ідентифікувати потенційні загрози для окремих категорій населення та запобігати кризовим ситуаціям.

3. *Моніторинг психічного (ментального) здоров'я* може включати використання віртуальних психологів, які аналізують міміку, тон голосу та поведінку для оцінки ментального здоров'я.

4. *Автоматизація адміністративних процесів*. ІІІ може допомогти зменшити бюрократичне навантаження на надавачів соціальних послуг, автоматизуючи заповнення звітності, обробку заявок на соціальні виплати та моніторинг ефективності програм допомоги, що дозволяє підвищити ефективність стандартизації процесу збору та аналізу інформації.

5. *Інструменти для підтримки людей з інвалідністю* – це мобільні додатки, які озвучують текст та/або описують зображення для людей з порушенням зору, допомагають людям із порушенням мовлення спілкуватися за допомогою розпізнавання голосу.

6. ІІІ для *соціальної інтеграції* може використовувати у різних програмах чи додатках для біженців і мігрантів, от-як: системи перекладу на основі ІІІ, які допомагають подолати мовний бар'єр; чат-боти, які можуть направляти людей до відповідних ресурсів, таких як притулки, гарячі лінії чи програми допомоги, інформувати про права і послуги.

7. Автоматизовані системи для *виявлення фейкової інформації та дезінформації* допомагають запобігти поширенню маніпулятивних або неправдивих даних про соціальні програми та права вразливих груп.

8. *Розширення доступу до соціальних послуг*, а саме через онлайн-платформи, сайти тощо, що працюють на основі ІІІ, можуть значно покращити доступність соціальної підтримки у віддалених регіонах або для вразливих груп населення.

9. *Освіта в сфері соціальної роботи*. Використання ІІІ для створення освітніх програм та інструментів, які можуть покращити навчання соціальних працівників та підвищити їхні навички в роботі з клієнтами.

10. *Прогнозування вигорання соціальних працівників та результатів надання послуг*.

Використання таких підходів сприяє підвищенню ефективності роботи надавачів соціальних послуг, покращенню якості надання соціальних послуг та зменшенню можливих ризиків. Попри значні переваги ІІІ для соціальної роботи можна виділити низку **викликів**,

з якими стикається соціальна сфера, зокрема в Україні:

- *низька цифрова грамотність* серед соціальних працівників;
- *етичні питання та конфіденційність даних*, адже робота з вразливими групами населення вимагає особливого захисту інформації;
- *обмежене фінансування*, оскільки розробка та впровадження ІІІ-технологій потребують значних інвестицій;

Водночас урядові ініціативи та громадянське суспільство в Україні активно шукають шляхи застосування ІІІ для підвищення ефективності соціальної роботи. Важливу роль у цьому можуть відіграти міжнародні партнери, які вже мають досвід впровадження подібних рішень. Крім того, що ІІІ може стати корисним інструментом в роботі надавачів соціальних послуг, він може значно спростити та покращити навчальні процеси в закладах вищої освіти, які навчають соціальній роботі.

Тому важливо враховувати **етичні питання**, зокрема, щодо інформованої згоди, конфіденційності, прозорості та запобігання алгоритмічним упередженням. Деякі науковці наголошують, що використання ІІІ викликає занепокоєння щодо збереження конфіденційності, точності аналізу та етичних аспектів. Британська асоціація соціальних працівників закликає до створення національної нормативної бази для регулювання ІІІ в соціальній сфері. На даний момент у Великій Британії 70% державних установ тестують або планують впровадження систем ІІІ, однак їхній розвиток може гальмувати застаріла ІТ-інфраструктура та нестача спеціалістів (*Social workers in England, 2025*).

Однією з головних проблем є баланс між потенційною користю для суспільства та можливими шкодами для окремих осіб, які можуть стати жертвами несправедливих або помилкових оцінок. Так, на думку одного з науковців, в деяких випадках ІІІ може рекомендувати стратегії втручання, що максимізують загальну користь для населення, але при цьому можуть спричинити шкоду для окремих осіб чи груп (*Grant, 2018*). У деяких випадках алгоритми можуть проявляти расову або гендерну упередженість, що може призвести до нерівного ставлення до різних груп населення. А. Ховард і Дж. Боренштейн зазначають, що такі алгоритмічні

упередження можуть мати серйозні наслідки, коли мова йде про вразливі групи, наприклад, етнічні меншини або жінок, які зазнали домашнього насильства або дискримінації за ознакою статі (*Howard & Borenstein, 2017*).

Використання ІІІ в соціальній роботі викликає суперечливі думки серед фахівців. Британська асоціація соціальних працівників (BASW) та профспілка соціальних працівників закликають уряд до регулювання ІІІ, зокрема щодо етичних питань, таких як конфіденційність, упередженість і якість практики (*NASW, 2017*). Деякі науковці виступають проти того, щоб інструменти ІІІ заміняли професійне судження та прийняття рішень у складних ситуаціях. Водночас, інші вважають, що не можна ігнорувати технологічні зміни, і що використання ІІІ в соціальній роботі може значно підвищити продуктивність (*AI could be time-saving, 2024*).

Ф. Рімер описує такі етичні аспекти використання ІІІ в соціальній роботі, як: інформована згода та автономія клієнта; конфіденційність та приватність клієнта; прозорість; постійна турбота про клієнта; спостереження за клієнтами; дотримання доброчесності; відсутність упередженості та несправедливості; етичне використання доказових інструментів ІІІ (*Reamer, 2023*). М. Тамбе та Е. Райс також розглядають етичні принципи, що важливі при використанні технологій ІІІ в соціальній роботі, а саме: прозорість щодо того, як працюють алгоритми ІІІ; конфіденційність і захист даних; справедливість; автономія та контроль клієнтів; рівність доступу; підтримка і навчання соціальних працівників (*Tambe & Rice, 2018*).

На думку Дж. Річард, потрібно з обережністю та свідомо впроваджувати ІІІ, враховуючи такі проблеми, як упередженість та етичні аспекти. Соціальні працівники мають пройти навчання, щоб зрозуміти переваги та ризики використання ІІІ, а також отримати інформовану згоду від клієнтів (*Jones, 2024*). Під час надання соціальних послуг соціальні працівники, які використовують ІІІ, повинні інформувати клієнтів про будь-яке несанкціоноване розкриття особистої інформації про клієнтів, наприклад, у результаті злому комп'ютера або збою в інтернеті чи цифровій безпеці (відповідно до технологічних стандартів, прийнятих NASW, ASWB, CSWE та CSWA (*NASW, 2017*)).

Останнім часом експерти зі ШІ розробили «Протокол етичного використання штучного інтелекту», в який включили низку конкретних кроків, які соціальні працівники можуть зробити, щоб підвищити ймовірність дотримання основних етичних принципів (*Gattadahalli, 2020*):

Згідно з Кодексом етики NASW (*Code of Ethics, 2021*), «соціальні працівники повинні вживати розумних заходів для захисту конфіденційності електронних комунікацій, включаючи інформацію, надану клієнтам або третім особам. Соціальні працівники повинні використовувати відповідні засоби захисту (такі як шифрування, брандмауери, паролі) під час використання електронних засобів зв'язку, таких як електронна пошта, онлайн-дописи, чат-бот, мобільний зв'язок і текстові повідомлення». Також має бути розроблено політику та процедури, які детально описуватимуть, як буде відбуватися інформування клієнтів про порушення конфіденційності.

Однією з переваг ШІ є те, що він дозволяє соціальним працівникам швидко генерувати корисну інформацію, пов'язану з роботою. Наприклад, соціальні працівники можуть використовувати ChatGPT та інші подібні інструменти для створення контенту, який може бути корисним у заявках на отримання грантів, оцінці програм, адвокації та при зверненнях щодо збору коштів. Соціальні працівники, які користуються перевагами цього потужного інструменту ШІ, повинні обов'язково цитувати свої джерела та дотримуватися доктрини «чесного використання», щоб уникнути звинувачень у недоброчесності та плагіаті. Хоча використання текстів з ChatGPT не обов'язково є плагіатом, але він може містити думки інших авторів, чиї роботи варто цитувати. Тому при генеруванні текстів з використанням ШІ потрібно дотримуватися чинних етичних стандартів (*Code of Ethics, 2021*).

Враховуючи потенційні етичні проблеми, важливо, щоб соціальні працівники та дослідники активно обговорювали ці питання. Потрібно ретельно оцінювати як позитивні, так і негативні наслідки використання ШІ в будь-якій сфері, щоб забезпечити не лише ефективність, але й справедливість та етичність впровадження таких технологій у соціальну роботу. Там, де ШІ вже застосовуються, як у випадку з алгоритмами для оцінки ризику самогубств або домашнього

насилення, необхідно також враховувати соціальні та політичні аспекти технологій, зокрема, хто має доступ до даних, які алгоритми використовуються, і як ці рішення впливають на життя осіб, що перебувають у складних життєвих ситуаціях (*Rice et al., 2018*). Крім того, важливим аспектом є питання упередженості алгоритмів ШІ, які можуть відтворювати або навіть посилювати існуючі соціальні та культурні стереотипи.

Деякі українські науковці також наголошують на необхідності впровадження етико-правових аспектів у використанні систем ШІ та виокремлюють певні етичні принципи, а саме (*Чудик, 2023*):

- технологія ШІ не шкодить, тому розробники ШІ повинні вживати заходів для захисту клієнтів, яких вони обслуговують;
- технологія ШІ має бути розроблена з використанням прозорих протоколів і перевірених методологій;
- інструменти ШІ збирають і обробляють дані клієнтів задля зниження упередженого ставлення до груп населення за расою, етнічним походженням, культурою, статтю, сексуальною орієнтацією, релігією та іншими потенційними упередженнями.

Отже, підводячи підсумок виділимо такі **етичні принципи** у соціальній роботі:

- *прозорість* – забезпечити прозорість та можливість пояснення роботи алгоритмів ШІ;
- *конфіденційність і захист даних* – забезпечення високого рівня конфіденційності та захисту даних коли у соціальній роботі використовуються чутливі дані про клієнтів (наприклад, медична інформація, психологічний стан тощо), тому технології ШІ повинні відповідати вимогам законодавства про захист особистих даних;
- *справедливість* – необхідно забезпечити, щоб технології ШІ не мали упередженості щодо певних груп населення (за ознакою статі, віку тощо), не шкодили вразливим групам населення і не погіршували існуючі соціальні нерівності;
- *автономія та контроль клієнтів* – ШІ не повинно обмежувати автономію клієнтів або примушувати їх до дій, яких вони не хочуть, тому соціальні працівники повинні зберігати право вибору за клієнтом;
- *відповідальність і нагляд* – має бути чітка відповідальність за використання ШІ;

– *рівність доступу* – важливо гарантувати, що технології ШІ доступні всім соціальним працівникам і всім клієнтам, а не лише обмеженій групі осіб або організацій;

– *підтримка і навчання* – для того щоб соціальні працівники ефективно використовували ШІ, необхідно забезпечити їм відповідну підтримку та навчання щодо застосування цих інструментів;

– *поінформованість* – важливо, щоб соціальні працівники розуміли потенційні ризики й етичні проблеми, які виникають при роботі з ШІ.

У майбутньому, якщо ШІ та машинне навчання досягнуть повного потенціалу, соціальна робота може змінитися радикально. Наприклад, в освіті викладачі з соціальної роботи співпрацюватимуть з дизайнерами курсів, програмістами та іншими фахівцями для створення курсів з використанням цифрових технологій, онлайн-курсів, віртуальної реальності та ШІ. Студенти зможуть вчитися у зручний для них час, без обмежень за семестрами чи групами, а ШІ буде управляти прогресом навчання студентів. Оцінка знань також буде здійснюватися за допомогою ШІ, а складніші завдання можуть оцінюватимуться викладачами.

Такі зміни ставлять під сумнів традиційний підхід у соціальній роботі, що базується на особистих стосунках та етичних принципах. Тому потрібно замислитися, які аспекти професії соціальної роботи та освіти є незмінними і які з них варто зберегти у майбутньому. Ці питання потребують термінового обговорення серед освітян як у соціальній сфері, так й в інших. Дослідження показують, що ШІ не замінює соціальних працівників, а виступає інструментом для підвищення ефективності їхньої роботи. Тому важливо забезпечити відповідну підготовку фахівців для роботи з технологіями, що впроваджуються у соціальній роботі.

ШІ має потенціал значно змінити вищу освіту, включаючи адміністрування навчальних закладів, процеси навчання та досліджень. Зокрема, ШІ може допомогти в наборі студентів, управлінні їхнім навчанням, а також у забезпеченні персоналізованої підтримки для студентів з особливими освітніми потребами. Крім того, інтелектуальні репетитори та чат-боти можуть значно змінити процеси навчання, замінивши частину викладацької роботи, а також дозволити автоматичне оцінювання робіт студентів. У дослідженнях ШІ може допомогти обробляти великі обсяги даних та створювати огляд літератури. Але доцільно пам'ятати про етичні питання застосування ШІ, зокрема можливість відтворення упереджень та нерівностей, таких як расові та гендерні стереотипи. Тому необхідно ретельно вивчити етичні наслідки використання ШІ у вищій освіті, зокрема у соціальній роботі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ШІ у соціальній роботі допомагає покращувати комунікацію, аналізувати великі масиви даних та ефективніше підтримувати клієнтів. Дослідження показують, що чат-боти та віртуальні консультанти можуть значно зменшити навантаження на соціальних працівників, забезпечуючи базову підтримку клієнтам. Сучасні алгоритми машинного навчання здатні аналізувати великі масиви даних та прогнозувати потенційні соціальні проблеми, такі як ризик домашнього насильства, безпритульності або соціального відчуження. Попри ці труднощі, Україна має значний потенціал для впровадження ШІ та цифрових технологій у соціальну роботу. Активна співпраця між державою, громадськими організаціями та міжнародними партнерами може сприяти ефективному використанню цих технологій для покращення якості соціальних послуг та підтримки вразливих верств населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. AI could be time-saving for social workers but needs regulation, say sector bodies. URL: https://www.communitycare.co.uk/2024/10/04/ai-could-be-time-saving-for-social-workers-but-needs-regulation-say-sector-bodies/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.02.2025).
2. Allegheny Family Screening Tool. URL: <https://www.alleghenycounty.us/Services/Human-Services-DHS/DHS-News-and-Events/Accomplishments-and-Innovations/Allegheny-Family-Screening-Tool> (дата звернення: 16.02.2025).
3. Burkov A. The hundred-page machine learning book. Quebec City. 2019. URL: <https://www.worldcat.org/oclc/1083639942> (дата звернення: 10.01.2025).
4. Code of Ethics. The National Association of Social Workers (NASW), 2021. URL: [https://www.uaf.edu/socwork/student-information/checklist/\(D\)-NASW-Code-of-Ethics.pdf](https://www.uaf.edu/socwork/student-information/checklist/(D)-NASW-Code-of-Ethics.pdf) (дата звернення: 16.02.2025).

5. Emezue C. Digital or Digitally Delivered Responses to Domestic and Intimate Partner Violence During COVID-19. *JMIR Public Health Surveill*, 2020. 6(3). URL: <https://publichealth.jmir.org/2020/3/e19831> (дата звернення: 12.03.2025).
6. Gattadahalli S. *Ten steps to ethics-based governance of AI in health care*. 2020. URL: <https://www.statnews.com/2020/11/03/artificial-intelligence-health-care-ten-steps-to-ethics-based-governance/> (дата звернення: 12.12.2024).
7. Graham S., Depp C., Lee E. E. et al. Artificial Intelligence for Mental Health and Mental Illnesses: An Overview. *Curr Psychiatry Rep*, 2019. Vol. 21(11). P. 116.
8. Grant D. Ethics and artificial intelligence in public health social work. *Artificial Intelligence and Social Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. pp. 231–249. URL: https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities (дата звернення: 12.03.2025).
9. Hackney Council. EHPS – Early help profiling system to identify children and families considered vulnerable. URL: <https://www.hackneycitizen.co.uk/2018/10/18/council-360k-xantura-software-profiles-troubled-families/> (дата звернення: 01.03.2025).
10. Hodgson D., Goldingay S., Boddy J., Watts L., others. Problematising Artificial Intelligence in Social Work Education: Challenges, Issues and Possibilities. *British Journal of Social Work*, 2021. 52(1). <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab168> (дата звернення: 01.03.2025).
11. Howard A., Borenstein J. The ugly truth about ourselves and our robot creations: The problem of bias and social inequity. *Science and Engineering Ethics*, 2017. 24(5). 1521–1536. URL: https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities (дата звернення: 01.03.2025).
12. Jones R. Technology: AI in social work. *Social Work Today*, 2024. 24(4). 6.
13. NASW, ASWB, CSWE, & CSWA. Standards for Technology in Social Work Practice. National Association of Social Workers. Association of Social Work Boards, Council on Social Work Education, Clinical Social Work Association. National Association of Social Workers, 2017. 60 p.
14. Reamer F. Artificial Intelligence in Social Work: Emerging Ethical Issues. *International Journal of Social Work Values and Ethics*, 2023. 20(2). 52–71. URL: <https://doi.org/10.55521/10-020-205> (дата звернення: 01.03.2025).
15. Rice E., Yoshioka-Maxwell A., Petering R., et al. Piloting the use of artificial intelligence to enhance HIV prevention interventions for youth experiencing homelessness. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 2018. 9(4). 551–573. URL: https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities (дата звернення: 30.01.2025).
16. Slyusar V. Artificial intelligence as the basis of future control networks. *Coordination problems of military technical and deensive industrial policy in Ukraine. Weapons and military equipment development perspectives. VII International Scientific and Practical Conference. Abstracts of reports*. October 8–10, Kyiv. 2019. Pp. 76–77.
17. Social workers in England begin using AI system to assist their work. URL: <https://www.theguardian.com/society/2024/sep/28/social-workers-england-ai-system-magic-notes> (дата звернення: 22.03.2025).
18. Tambe M., Rice E. (Eds.). *Artificial Intelligence and Social Work*. Cambridge University Press, 2018. <https://doi.org/10.1017/9781108669016> (дата звернення: 30.01.2025).
19. Braun J. V., Archer M. S., Reichberg G. M. *Robotics, AI, and humanity: science, ethics, and policy*. Springer, Cham, 2021. URL: <https://www.worldcat.org/oclc/1240736654> (дата звернення: 13.02.2025).
20. Walsh C. G., Ribeiro J. D., Franklin J. C. *Predicting risk of suicide attempts over time through machine learning. Clinical psychological science*, 2017. 5(3). 457–469. URL: https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities (дата звернення: 13.02.2025).
21. Werra L., Wolf T. *Natural language processing with transformers: building language applications with Hugging Face*. O'Reilly Media, Sebastopol, CA, 2023. URL: <https://search.worldcat.org/title/1321899597> (дата звернення: 27.02.2025).
22. Your mental health matters. <https://www.beyondblue.org.au/> (дата звернення: 22.03.2025).
23. Антонова О., Фамілярська Л. Використання цифрових технологій в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, 2019. С. 10–22. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s2> (дата звернення: 30.12.2024).
24. Балик Н. Р., Шмигир Г. П. Методичні прийоми навчання учнів основам штучного інтелекту та машинного навчання. XI Міжнар. науково-практ. інтернет-конф. Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи, Тернопіль, 2023. С. 176–179.
25. Барна О. В., Матушевська І. А. Вивчення основ штучного інтелекту в курсі інформатики. VIII Міжнар. науково-практ. інтернет-конф. Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи, Тернопіль, 2021. С. 50–45.

26. Берназюк О. О. Проблема наукового визначення поняття цифрових технологій у праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*, 2017. Вип. 47. Том 2. С. 83–86.
27. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82#cite_note-4 (дата звернення: 30.01.2025).
28. Карташова Л. А., Бойченко О. А. Штучний інтелект в освіті: актуальність підготовки педагогів у цьому напрямі. XIV Міжнар. наук. конф. Сучасні досягнення у науці та освіті, Нетанія, Хмельницький, 2019. С. 138–141.
29. Кримчак Л. Ю. Цифрові технології як інструмент у діяльності соціальних служб. International scientific and practical conference «Organization of scientific research in modern conditions '2022», USA, May. 2022. Р. 3–7. <https://proconference.org/index.php/usc/article/download/usc10-01-010/200/92> (дата звернення: 30.01.2025).
30. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.03.2025).
31. Марутян Р. Р. Інформаційні технології інтелектуального управління у публічно-управлінській практиці: зарубіжний та вітчизняний досвід. Вісник Національного університету цивільного захисту України, 2018. № 2. С. 146–153.
32. Мельник А. В. Застосування штучного інтелекту в освітньому середовищі: потенціал та виклики. III Всеукраїнської науково-практ. конф. Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій, 2023. с. 250–253.
33. Семігіна Т. Інтеграція штучного інтелекту в соціальну роботу: практичні та освітні перспективи. Наука та освіта в умовах воєнного часу: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, Дніпро, 18 жовтня 2024 р. Research Europe, 2024. С. 122–126.
34. Ткаленко О. М., Макаренко А. О., Полоневич О. В. Інтелектуальні технології та системи штучного інтелекту для підтримки прийняття рішень. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2019. № 2. С. 53–59.
35. Чудик Н. Етико-правові аспекти впровадження систем штучного інтелекту: балансування технологічного прогресу та фундаментальних прав людини в умовах цифрової трансформації суспільств. *Актуальні проблеми правознавства*, 2023. 3(31). 45–53. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1927/1971> (дата звернення: 14.03.2025).
36. Шевченко А. І. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія. Київ: ІПШ, 2023. 305 с. https://doi.org/10.15407/development_strategy_2023 (дата звернення: 24.03.2025).

REFERENCES:

1. AI could be time-saving for social workers but needs regulation, say sector bodies. *communitycare.co.uk*. Retrieved from https://www.communitycare.co.uk/2024/10/04/ai-could-be-time-saving-for-social-workers-but-needs-regulation-say-sector-bodies/?utm_source=chatgpt.com
2. Allegheny Family Screening Tool. *alleghenycounty.us*. Retrieved from <https://www.alleghenycounty.us/Services/Human-Services-DHS/DHS-News-and-Events/Accomplishments-and-Innovations/Allegheny-Family-Screening-Tool>
3. Burkov, A (2019). *The hundred-page machine learning book*. Quebec City. Retrieved from <https://www.worldcat.org/oclc/1083639942>
4. Code of Ethics. The National Association of Social Workers (NASW), 2021. Retrieved from [https://www.uaf.edu/socwork/student-information/checklist/\(D\)-NASW-Code-of-Ethics.pdf](https://www.uaf.edu/socwork/student-information/checklist/(D)-NASW-Code-of-Ethics.pdf)
5. Emezue C. (2020). *Digital or Digitally Delivered Responses to Domestic and Intimate Partner Violence During COVID-19*. JMIR Public Health Surveill. 6(3). Retrieved from <https://publichealth.jmir.org/2020/3/e19831>
6. Gattadahalli, S. (2020). *Ten steps to ethics-based governance of AI in health care*. Retrieved from <https://www.statnews.com/2020/11/03/artificial-intelligence-health-care-ten-steps-to-ethics-based-governance/>
7. Graham, S., Depp, C., Lee, E. E. et al. (2019). *Artificial Intelligence for Mental Health and Mental Illnesses: An Overview*. Curr Psychiatry Rep. 21(11). 116.
8. Grant, D. (2018). Ethics and artificial intelligence in public health social work. *Artificial Intelligence and Social Work*. Cambridge: Cambridge University Press. 231–249. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities
9. Hackney Council. EHPS – Early help profiling system to identify children and families considered vulnerable. *hackneycitizen.co.uk*. Retrieved from <https://www.hackneycitizen.co.uk/2018/10/18/council-360k-xantura-software-profiles-troubled-families/>
10. Hodgson, D., Goldingay, S., Boddy, J., Watts, L., & others. (2021). Problematising Artificial Intelligence in Social Work Education: Challenges, Issues and Possibilities. *British Journal of Social Work*, 52(1). Retrieved from <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab168>

11. Howard, A., & Borenstein, J. (2017). The ugly truth about ourselves and our robot creations: The problem of bias and social inequity. *Science and Engineering Ethics*, 24(5), 1521–1536. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities
12. Jones, R. (2024). Technology: AI in social work. *Social Work Today*, 24(4), 6.
13. NASW, ASWB, CSWE, & CSWA Standards for Technology in Social Work Practice. National Association of Social Workers. Association of Social Work Boards, Council on Social Work Education, Clinical Social Work Association. *National Association of Social Workers*, 2017. 60.
14. Reamer, F. (2023). Artificial Intelligence in Social Work: Emerging Ethical Issues. *International Journal of Social Work Values and Ethics*, 20(2), 52–71. Retrieved from <https://doi.org/10.55521/10-020-205>
15. Rice, E., Yoshioka-Maxwell, A., Petering, R., Onasch-Vera, L., Craddock, J., Tambe, M., & Wilson, N. (2018). Piloting the use of artificial intelligence to enhance HIV prevention interventions for youth experiencing homelessness. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 9(4), 551–573. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities
16. Slyusar, V. (2019). Artificial intelligence as the basis of future control networks. *Coordination problems of military technical and deensive industrial policy in Ukraine. Weapons and military equipment development perspectives. VII International Scientific and Practical Conference. Abstracts of reports*. October 8–10, 2019. Kyiv. Pp. 76–77.
17. Social workers in England begin using AI system to assist their work. *theguardian.com*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/society/2024/sep/28/social-workers-england-ai-system-magic-notes>
18. Tambe, M., & Rice, E. (2018). *Artificial Intelligence and Social Work*. Cambridge University Press. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/9781108669016>
19. Braun, J.V., Archer, M. S., & Reichberg, G.M. (2021). *Robotics, AI, and humanity: science, ethics, and policy*. Cham. Retrieved from <https://www.worldcat.org/oclc/1240736654>
20. Walsh, C. G., Ribeiro, J. D., & Franklin, J. C. (2017). Predicting risk of suicide attempts over timethrough machine learning. *Clinical psychological science*, 5(3), 457–469. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/353652409_Problematising_Artificial_Intelligence_in_Social_Work_Education_Challenges_Issues_and_Possibilities Retrieved from
21. Werra, L., & Wolf, T. (2023). *Natural language processing with transformers : building language applications with Hugging Face*. O'Reilly Media, Sebastopol, CA. Retrieved from <https://search.worldcat.org/title/1321899597>
22. Your mental health matters. *beyondblue.org.au*. Retrieved from <https://www.beyondblue.org.au/>
23. Antonova, O., & Familiarska, L. (2019). Vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii v osvithnomu seredovyskhchi zakladu vyshchoi osvity [The use of digital technologies in the educational environment of a higher education institution]. *Vidkryte osvithnie e-seredovyshe suchasnoho universytetu – Discover the educational e-environment of a modern university*. 10–22. Retrieved from <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s2> [in Ukrainian].
24. Balyk, N. R., & Shmyher, H. P. (2023). Metodychni pryiony navchannia uchniv osnovam shuchnoho intelektu ta mashynnoho navchannia [Methods for Students in the Basics of Artificial Intelligence and Machine Learning]. *XI Mizhnar. naukovo-prakt. internet-konf. Suchasni tsyfrovi tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektyvy – XI International Scientific and Practical Internet Conference. Modern Digital Technologies and Innovative Teaching Methods: Experience, Trends, Perspectives*. 176–179. [in Ukrainian].
25. Barna, O. V., & Matushevskaya, I. A. (2021). Vychennia osnov shuchnoho intelektu v kursy informatyky [Studying the Basics of Artificial Intelligence in the Informatics Course]. *VIII Mizhnar. naukovo-prakt. internet-konf. Suchasni tsyfrovi tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektyvy – VIII International Scientific and Practical Internet Conference. Modern Digital Technologies and Innovative Teaching Methods: Experience, Trends, Perspectives*. 50–45. [in Ukrainian].
26. Bernazyuk, O. O. (2017). Problema naukovoho vyznachennia poniattia tsyfrovyykh tekhnolohii u pravi [The problem of scientific definition of the concept of digital technologies in law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*. Vol. 47. 83–86. [in Ukrainian].
27. Wikipedia. [uk.wikipedia.org](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B-B%D0%B5%D0%BA%D1%82#cite_note-4). Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B-B%D0%B5%D0%BA%D1%82#cite_note-4 [in Ukrainian].
28. Kartoshova, L. A., & Boichenko, O. A. (2019). Shuchnyi intelekt v osviti: aktualnist pidhotovky pedahohiv u tsumu napriami [Artificial Intelligence in Education: Relevance of Teacher Training in This Direction]. *XIV Mizhnar. nauk. konf. Suchasni dosiahnennia u nauky ta osviti – 14th International Scientific Conference. Modern Achievements in Science and Education*, Netanya, Khmelnytskyi. 138–141. [in Ukrainian].

29. Krymchak, L. Yu. (2022). Tsyfrovi tekhnolohii yak instrument u diialnosti sotsialnykh sluzhb [Digital technologies as a tool in the activities of social services]. *International scientific and practical conference «Organization of scientific research in modern conditions '2022»*, USA. 3–7. Retrieved from <https://proconference.org/index.php/usc/article/download/usc10-01-010/200/92> [in Ukrainian].
30. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shchuchnoho intelektu v Ukraini” vid 02.12.2020 № 1556-p [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2020) On Approval of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine/ December 2, 2020, № 1556-p]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
31. Marutian, R.R. (2018). Informatsiini tekhnolohii intelektualnoho upravlinnia u publichno-upravlinskii praktytsi: zarubizhnyi ta vitchyznianyi dosvid [Information technologies of intelligent management in public management practice: foreign and domestic experience]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy – Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine*. 2. 146–153. [in Ukrainian].
32. Melnik, A. V. (2023). Zastosuvannia shchuchnoho intelektu v osvitnomu seredovyschi: potentsial ta vyklyky [Application of Artificial Intelligence in the Educational Environment: Potential and Challenges]. *III Vseukrainskoi naukovo-prakt. konf. Rozvytok pedahohichnoi maisternosti maibutnoho pedahoha v umovakh osvity transformatsii – III All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Development of Pedagogical Excellence for Future Educators in the Context of Educational Transformation*. 250–253. [in Ukrainian].
33. Semyhina, T. (2024). Intehratsiia shchuchnoho intelektu v sotsialnu robotu: praktychni ta osvitni perspektyvy [Integration of artificial intelligence into social work: practical and educational perspectives]. *Nauka ta osvita v umovakh voiennoho chasu: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Science and education in wartime: proceedings of the II International scientific and practical conference*. 122–126. [in Ukrainian].
34. Tkalenko, O.M., Makarenko, A.O., & Polonevych, O.V. (2019). Intelektualni tekhnolohii ta systemy shchuchnoho intelektu dlia pidtrymky pryiniattia rishen [Intelligent technologies and artificial intelligence systems for decision support]. *Telekomunikatsiini ta informatsiini tekhnolohii – Telecommunications and information technologies*. 2. 53–59. [in Ukrainian].
35. Chudyk, N. (2023). Etyko-pravovi aspekty vprovadzhennia system shchuchnoho intelektu: balansuvannia tekhnolohichnoho prohresu ta fundamentalnykh prav liudyny v umovakh tsyfrovoi transformatsii suspilstva [Ethical and legal aspects of the implementation of artificial intelligence systems: balancing technological progress and fundamental human rights in the context of digital transformation of societies]. *Aktualni problemy pravozyavstva – Current problems of law*. 3(31). 45–53. Retrieved from <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1927/1971> [in Ukrainian].
36. Shevchenko, A. I. (2023). *Stratehiia rozvytku shchuchnoho intelektu v Ukraini [Strategy for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine]*. Retrieved from https://doi.org/10.15407/development_strategy_2023 [in Ukrainian].

УДК 374.014(4):005

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.29>

Алла ХОМ'ЯК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-7693-4016

Бібліографічний опис статті: Хом'як, А. (2025). Соціальний аспект формування освітнього простору європейського континенту. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 227–231, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.29>

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ОСВІТЬНОГО ПРОСТОРУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНТИНЕНТУ

За умов соціальних та економічних трансформацій з середини ХХ – початку ХХІ ст. у європейських країнах відбулися кардинальні зміни в освіті. Ефективні новації на європейському континенті є особливо значущими, зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні. А відтак доцільно осмислити і раціонально використати позитивний досвід.

Насамперед зазначений період характеризується розширенням доступу молоді з різних соціальних груп до отримання освіти. Значно збільшуються інвестиції у цю сферу. Продовжується тривалість обов'язкової освіти. Характерними є скандинавська, традиційна та змішана моделі її організації.

Викликом для більшості європейських країн став низький рівень зайнятості, що призвело до необхідності коригування освітніх стратегій. Йдеться про концепцію неперервної освіти, яка охоплює увесь життєвий цикл індивіда. Основними напрямками розвитку освіти стали підвищення її якості та результативності. Вживаються заходи щодо оптимізації освітнього менеджменту.

Відбувається децентралізація освіти для ефективнішого використання можливостей регіональних освітніх інституцій. Доступна та якісна освіта стала невід'ємним правом для кожного європейця.

З початком ХХІ ст. за умов переходу до постіндустріального суспільства у ЄС здійснюється розбудова нової соціальної моделі розвитку освіти. Визначальними у ній є: ефективність і справедливість, в основу яких закладено «пріоритет особистості».

Ефективність та справедливість освіти забезпечується інтенсифікацією децентралізації, запровадженням системи підзвітності, удосконаленням викладання, посиленням мотивації викладацького складу.

Ключові слова: соціальний аспект, освітній менеджмент, неперервна освіта, децентралізація освіти, соціальна модель освіти, ефективність освіти, справедливість освіти, здібності, ринок праці.

Алла КХОМІАК

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-7693-4016

To cite this article: Khomiak, A. (2025). Sotsialnyi aspekt formuvannia osvithnoho prostoru yevropeiskoho kontynentu [Educational domain of the European continent in terms of social dimension]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 227–231, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.29>

EDUCATIONAL DOMAIN OF THE EUROPEAN CONTINENT IN TERMS OF SOCIAL DIMENSION

Under the conditions of social and economic transformations from the mid-20th century to the early 21st century European countries have undergone fundamental changes in education. Effective innovations on the European continent are of primary importance, given the European integration processes in Ukraine. Therefore, it is deemed appropriate to analyze and rationally utilize its positive experience.

The specified period is primarily characterized by expanding access to education for young people from various social groups. Investment in this domain increases significantly contributing to its development. The duration of compulsory education continues to extend. It is organized in three basic models: Scandinavian, traditional, and mixed.

The low employment rate has become the dilemma for most European countries having led to the adjustment of educational strategies, in particular the concept of lifelong learning encompassing individual's full life cycle. The emphasis in education development is placed on improving its efficiency. Measures are being taken to optimize educational management.

Education is being decentralized to make better use of the resources that regional educational institutions have. Accessible and high quality education has become a basic right for every European citizen.

At the very beginning of the 21st century, during the process of post-industrial society transformations, a new social model of education development has been worked out. It is based on the "personality is our first priority" motto and is defined by efficiency and justice.

Efficacy and equity of education is ensured by intensifying decentralization, introducing an accountability system, modernizing teaching, reinforcing faculty involvement.

Key words: social dimension, educational management, lifelong learning, decentralization of education, social model of education, efficacy of education, equity of education, abilities, labour market.

Актуальність проблеми. З середини ХХ ст. відбуваються масштабні перебудови в освіті європейських країн. Йдеться, насамперед, про створення умов для вирівнювання можливостей молодих громадян з різних соціальних груп щодо отримання освіти. Зокрема, про відмову від так званої академічної освіти для еліти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чинники та процеси, що впливають на розвиток освітньої нерівності, можна поділити за такі ключовими ознаками: здібності, соціальне походження, сегрегація між школами та територією проживання, умови викладання в школах, відкрита та прихована дискримінація, зв'язок між рівнем освіти та ринком праці, а також зв'язок між освітою та іншими соціальними секторами (Benavot, 2006, 2007; Kumari, 2009; Dronkers, 2010; Hart & Sriprakash, 2017; Elgart, 2017; Rodriguez, 2020).

Метою статті є теоретичний аналіз соціальної складової освітнього простору європейського континенту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здібності позитивно оцінюються і винагороджуються в освіті та суспільстві. І це не є незвичним, оскільки сприяє більшій продуктивності окремої людини, та суспільства в цілому. В освітній галузі це означає, що здібні здобувачі освіти, незалежно від їхнього соціального походження, мають більше шансів досягти високого освітнього рівня. Це також стосується і ринку праці: здібні працівники мають більше шансів досягти успіху (до прикладу, мати більш високооплачувану роботу і вищий дохід). Є підстави вважати, що розвиненіші здібності сприяють успіху як в освіті, так і в суспільстві, і цей успіх можна лише частково пояснити соціальним походженням (Benavot, 2006).

Шанси дитини на успішну освітню кар'єру залежать від соціального походження у контексті двох ключових ознак, які пов'язані між собою, але не є взаємозамінними: професійна зайнятість батьків (у більшості випадків батька) та рівня освіти обох батьків, що є, свого роду, батьківським фінансовим та культурним капіталом, тобто довгострокової доступності ресурсів. Вплив соціального походження на успіх не обмежується шкільною освітою. Поряд із здібностями та освітніми досягненнями воно також відіграє роль в успіху на ринку праці, особливо на початку кар'єри (Elgart, 2017).

Фактори, що впливають на питання сегрегації шкіл та місця проживання: репутація шкіл, сприйняття батьками та учнями їх якості, стосунки з однокласниками, відмінності у витратах, пов'язаних з відвідуванням певних шкіл (наприклад, плата за навчання, підручники, екскурсії, стандарти шкільного одягу), дискримінація деяких учнів з боку шкільної адміністрації, вчителів, однокласників та їх батьків. Фінансово спроможні батьки зі зв'язками мають більше можливостей отримати фальшиву адресу в хорошому районі, щоб їхню дитину могли прийняти до хорошої школи в цьому районі. Добре освічені батьки знайдуть низку аргументів, аби переконати адміністрацію школи, яка розташована не за місцем їхнього проживання, у тому, що саме їх дитина потребує саме їхньої спеціальної програми навчання, таким чином забезпечуючи собі гарантований вступ (Benavot, 2007).

Належні умови викладання та сприятливе шкільне середовище варіюються від школи до школи, і пов'язані з учнівським контингентом, навіть у країнах, де школи фінансуються на однакових засадах. Школи з великою кількістю проблемних учнів мають менше можли-

востей стати і залишатися результативними. Навчальний і викладацький час у таких школах постійно витрачається на вирішення проблем, не пов'язаних з навчанням. У підсумку, виникає ризик того, що педагогічний колектив відмовиться від боротьби за якість викладання (Hart & Sriprakash, 2017).

Однією з функцій освіти в сучасному суспільстві є відбір і розподіл учнів за закладами освіти, які найкраще відповідають їхнім розвиненим здібностям. Починаючи з 1960-х років, більшість країн, які входять до складу ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), обговорювали та експериментували з відтермінуванням такого відбору в системі середньої освіти. Оскільки багато хто не є прихильниками такої ідеї, цей процес можна розглядати як спробу викоринити його з освітньої системи. Однак, якщо послуговуватися ним на ринку праці, це призведе до того, що соціальна нерівність між різними верствами населення стане ще очевиднішою, ніж та, яка існує в системі освіти (CEC final, 2006).

Безумовно, існує взаємозв'язок між рівнем здобутої освіти та можливостями на ринку праці, який не обмежується лише перспективами отримання оплачуваної роботи та періодом часу, необхідним для її пошуку. Він також пов'язаний із якістю роботи та заробітною платою. Існує кілька теорій, що пояснюють зв'язок між освітою та ринком праці. По-перше, знання, вміння та навички, набуті під час навчання, необхідні для успішної роботи. По-друге, диплом є свідченням виявленої продуктивності та здатності до навчання, які є необхідними для набуття подальших знань, умінь і навичок, переважно пов'язаних безпосередньо з місцем роботи (Dronkers, 2010).

Розширення доступу населення до отримання освіти відбувалося завдяки значному збільшенню фінансування цієї сфери. Так, упродовж 50–70 років XX ст. частка ВВП, що виділялася на освіту у більшості країн Європи, зросла в середньому у 2-3 рази. Наприклад, у Німеччині – з 3,0% до 5,1%; у Франції – з 1,5% до 5,2%; у Фінляндії – з 3,1% до 6,3%; у Данії – з 3,1% до 7,8 %.

Багато європейських держав продовжили тривалість обов'язкової освіти. Зокрема, в Італії її було продовжено до 14-річного віку, в Австрії, Греції та Португалії – до 15 років,

у Франції і Швеції – до 16-ти, а в Німеччині та Бельгії здобувачі освіти повинні були відвідувати школу до 18 років, поєднуючи з роботою або професійним навчанням (Локшина, 2009).

Відтак, в Європі відбувається перехід до масової середньої освіти. Запроваджуються такі моделі її організації:

- скандинавська: початкову та молодшу ланки об'єднано у базовий тип навчального закладу для охоплення середньою освітою усіх дітей шкільного віку;
- традиційна: збережено класичні, сучасні та технічні типи середніх шкіл;
- змішана: поряд із базовим типом навчального закладу продовжували функціонувати інші освітні установи.

Наприкінці XX ст. викликом для більшості європейських країн стало падіння рівня зайнятості населення, особливо серед молоді. Політика рівних можливостей завершилася великим розчаруванням для тих, хто закінчив інституції середньої, а іноді й вищої освіти (Локшина, 2009).

Швидкість кардинальних соціально-економічних змін призвела до певної втрати цінностей знань, умінь і навичок, набутих індивідами. Аби ефективно конкурувати на ринку праці, необхідно постійно їх поновлювати.

Ситуація, що склалась, призвела до необхідності коригування державної освітньої політики. У більшості країн Європи запроваджується концепція освіти як неперервний процес.

Неперервна освіта охоплює увесь життєвий цикл індивіда. Освіта надається як у рамках формальної, так і неформальної (на робочому місці, вдома, у громадах). При цьому реалізується широкий спектр соціальних, культурних й економічних завдань.

Неперервна освіта використовується для подолання безробіття та проблем із конкурентоспроможністю. Для динамічного розвитку Європейського співтовариства необхідні компетентні працівники, які постійно самоудосконалюються (Kumari, 2009).

У 90-х роках XX ст. у європейських країнах відбувається трансформація освіти у напрямі підвищення її якості та результативності, і як обов'язкова умова конкурентоспроможності. Йдеться про тісний зв'язок між якісними знаннями та вміннями випускників освітніх закладів й ефективним економічним та соціальним розвитком.

Реалізація нової ідеології освіти забезпечується здійсненням наступних заходів:

- продовження терміну навчання в освітніх закладах;
- створення систем моніторингу якості освіти;
- упровадження новітніх педагогічних технологій;
- активізація навчання іноземних мов;
- оптимізація освітнього менеджменту під гаслом децентралізації.

Децентралізація передбачала передачу значної частини повноважень регіональним органам влади, для повнішого виявлення і ефективнішого використання потенціалу регіональних освітніх інституцій.

Отже, у цей період регіональні органи влади здійснювали планування освітньої політики та технічне оснащення закладів освіти, а центральна влада забезпечувала їх бюджетне фінансування. Таким чином зміст освіти стає доступним для всього населення відповідного віку.

З початком XXI ст. за умов переходу до постіндустріального суспільства у ЄС трансформується період посилення ефективності та справедливості. Гасло освіти «навчати усіх усьому» змінюється на «вчити вчитися» (Локшина, 2009).

З огляду на зазначене, в євроспільноті постає проблема запровадження принципу результативності освіти, розвитку в молодого покоління громадянської активності, готовності до участі

в прийнятті рішень. Акцентується ідея розбудови нової соціальної моделі, в основу якої закладено пріоритет особистості з її амбіціями постійного розвитку власного потенціалу.

У цьому зв'язку ключовими завданнями в європейських системах освіти та професійної підготовки є ефективність та справедливість. Оцінювання ефективності має як внутрішній аспект (вимірювання здійснюється засобами тестування та порівняння результатів державних іспитів), так і зовнішній (вимірюється приватними та соціальними коефіцієнтами віддачі). Справедливі освітні системи забезпечують незалежність освітніх результатів від соціо-економічного, гендерного, етнічного та інших факторів (Rodriguez, 2020).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Ефективність та справедливість освіти забезпечується нарощуванням потужностей децентралізації, введенням системи підзвітності, осучасненням методик та технологій викладання, залученістю педагогів.

Важливим засобом досягнення глобальних завдань у європейських системах освіти є збільшення її фінансування. Інвестиції в освіту – це стратегічні вкладення у майбутнє, що приносять як безпосередні, так і опосередковані вигоди. Більшість урядових структур схиляються до того, що такі інвестиції мають позитивний ефект на вирішення нагальних викликів, зокрема, таких як суспільна гармонія, конкурентоспроможність на міжнародній арені та сталий розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія. К. : Богданова А. М., 2009. 404 с.
2. Benavot A. The Diversification of Secondary Education: School Curricula in Comparative Perspective. IBE Working Papers on Curriculum Issues. 2006. No. 6. 27 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/280131768_The_Diversification_of_Secondary_Education_School_Curricula_in_Comparative_Perspective
3. Benavot A., Reznik J. Lessons from the Past: a Comparative Socio-Historical Analysis of Primary and Secondary Education. The MIT Press. Edition: 1st. Chapter: chapter 3. 2007. P. 123–230. URL: https://www.researchgate.net/publication/316045536_Lessons_from_the_Past_A_Comparative_Socio-Historical_Analysis_of_Primary_and_Secondary_Education
4. Dronkers J. Features of Educational Systems as Factors in the Creation of Unequal Educational Outcomes. *Quality and Inequality of Education*. 2010. 29 p. https://doi.org/10.1007/978-90-481-3993-4_12
5. Elgart, M. A. Can Schools Meet the Promise of Continuous Improvement? SAGE Publications. 2017. 6 p. <https://doi.org/10.1177/0031721717745546>
6. European Union. Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament. Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. 8.9.2006. COM (2006) 481 final. {SEC(2006) 1096}. Brussels: Commission of the European Union, 2006. 11 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52006DC0481>

7. Hart C. S., Sriprakash A. International Perspectives on Social Inequalities, Excellence and Aspiration in Education. *International Studies in Sociology of Education* 2017. Vol. 26, No. 3. P. 229–230. URL: <https://doi.org/10.1080/09620214.2017.1359227>
8. Kumari R. Continuous improvement in schools: Understanding the practice. *International Journal of Educational Development*. Elsevier BV. 2009. 12 p. <https://doi.org/10.1016/J.IJEDUDEV.2008.02.006>
9. Rodriguez Sh. Continuous Improvement in Education: A Toolkit for Schools and Districts. REL 2021-014. Regional Educational Laboratory Northeast & Islands. 2020. 95 p. URL: https://www.academia.edu/126772446/Continuous_Improvement_in_Education_A_Toolkit_for_Schools_and_Districts_REL_2021_014?nav_from=8d1e9e3a-14c2-4bca-bf79-5306eec31f63

REFERENCES:

1. Lokshyna, O. I. (2009). *Zmist shkilnoi osvity v kraiinakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druga polovyna XX – pochatok XXI st.): monohrafiia*. [School education content in European countries: theory and practice]. K. : Bohdanova A. M. 404 s. [in Ukrainian]
2. Benavot, A. (2006). The Diversification of Secondary Education: School Curricula in Comparative Perspective. IBE Working Papers on Curriculum Issues. No. 6. 27 p. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/280131768_The_Diversification_of_Secondary_Education_School_Curricula_in_Comparative_Perspective
3. Benavot, A., & Reznik, J. (2007). Lessons from the Past: a Comparative Socio-Historical Analysis of Primary and Secondary Education. The MIT Press. Edition: 1st. Chapter: 3. P. 123–230. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/316045536_Lessons_from_the_Past_A_Comparative_Socio-Historical_Analysis_of_Primary_and_Secondary_Education [in English]
4. Dronkers, J. (2010). Features of Educational Systems as Factors in the Creation of Unequal Educational Outcomes. *Quality and Inequality of Education*. 29 p. Retrieved from: https://doi.org/10.1007/978-90-481-3993-4_12
5. Elgart, M. A. (2017). *Can Schools Meet the Promise of Continuous Improvement?* SAGE Publications. 6 p. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/0031721717745546>
6. European Union. (2006). Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament. Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. 8.9.2006. COM (2006) 481 final. {SEC(2006) 1096}. Brussels: Commission of the European Union. 11 p. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52006DC0481>
7. Hart, C. S., & Sriprakash, A. (2017). International Perspectives on Social Inequalities, Excellence and Aspiration in Education. *International Studies in Sociology of Education*. Vol. 26, No. 3. P. 229–230. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/09620214.2017.1359227>
8. Kumari, R. (2009). Continuous Improvement in Schools: Understanding the Practice. *International Journal of Educational Development*. Elsevier BV. 12 p. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/J.IJEDUDEV.2008.02.006>
9. Rodriguez, Sh. (2020). Continuous Improvement in Education: A Toolkit for Schools and Districts. REL 2021-014. Regional Educational Laboratory Northeast & Islands. 95 p. Retrieved from: https://www.academia.edu/126772446/Continuous_Improvement_in_Education_A_Toolkit_for_Schools_and_Districts_REL_2021_014?nav_from=8d1e9e3a-14c2-4bca-bf79-5306eec31f63

УДК 364:172

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.30>**Костянтин ЧАВЧЕНКО***аспірант кафедри соціальних технологій, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Житомирська обл., Україна, 10008***ORCID:** 0009-0006-0879-7976

Бібліографічний опис статті: Чавченко, К. (2025). Етика та стандарти соціальної роботи в проєктах міжнародних організацій: постановка проблеми. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 232–244, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.30>

ЕТИКА ТА СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЄКТАХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті зроблено акцент на тому, що імплементація етики, стандартів, професійних засад соціальної роботи, базованих на досвіді міжнародних організацій, актуалізує широкий спектр для, першою чергою, якісного вдосконалення полісистеми соціальної роботи в Україні. Автор акцентує увагу на тому, що такий процес не можна сприймати буквально перенесення такого досвіду в українську практику (використанням готових моделей, скриптів та іншого), оскільки, окрім культурної, соціальної та інших самобутності у нашій країні триває гібридна російська-українська війна. Остання є стрижневим актором впливу на окреслену полісистему: відповідно, мовиться про комплексну, якісну і дбайливу адаптацію міжнародного досвіду до локального соціокультурного, нормативного й професійного контексту.

Підкреслено, що міжнародний досвід побутування етичних моделей, орієнтованих на права людини (клієнтоорієнтованість, автономію тощо) істотно розширюють узвичаєні для нашої практики і теорії соціальної роботи. Остання буває базована на нормативно-бюрократичному підході (структурованість результату, кількісні показники), наслідком чого стає потенційне нівелювання певних етичних норм такої діяльності. Натомість базовими для полісистеми соціальної роботи в Україні є узвичаєна низка культурних, інституційних та ресурсних обмежень, які виступають визначальними щодо такої діяльності. Відповідно – вони впливають і на рівень дотримання етичних принципів у практиці відповідної роботи в нашій країні. Законірно, що такі обмеження потребують комплексного, чутливого та продуманого підходу і не можуть бути вирішені тут і зараз.

Підкреслено, що супервізія та її види (міжвізія, етична та інші рефлексії) складають основу інноваційного підходу до сучасної соціальної роботи в нашій країні. Їх актуалізація не тільки зміцнить, увиразнить та дозволить використати вітчизняний позитивний досвід такої діяльності, а й стане базою для чутливої імплементації її (соціальної роботи) міжнародних стандартів, що, своєю чергою, не лише покращить якість послуг населенню, а й виформує нову етичну культуру галузі. Невід'ємним складником окресленого процесу є усунення конфлікту між адміністративними вимогами та етикою професії, що засвідчує потребу у глибоких структурних змінах системи організації соціальної роботи в Україні. Цей процес має супроводжувати паралельна інституціоналізація етичних стандартів: зокрема, через виформування згаданого етичного кодексу (та суміжних документів) хоча б на локальному (організація, департамент тощо) рівні, оновлення освітніх програм підготовки молодих спеціалістів та інтеграція етичних критеріїв у систему оцінки якості послуг.

Ключові слова: соціальна робота, етика соціальної роботи, стандарти соціальної роботи, етичні моделі, етичний кодекс, етичний стандарт.

Kostiantyn CHAVCHENKO*Postgraduate Student at the Department of Social Technologies, Zhytomyr Ivan Franko State University, 40 Velyka Berdychivska str., Zhytomyr, Ukraine, 10008***ORCID:** 0009-0006-0879-7976

To cite this article: Chavchenko, K. (2025). Etyka ta standarty sotsialnoi roboty v proiektakh mizhnarodnykh orhanizatsii: postanovka problemy [Ethics and standards of social work in projects of international organizations: problem statement]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 232–244, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.30>

ETHICS AND STANDARDS OF SOCIAL WORK IN PROJECTS OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS: PROBLEM STATEMENT

The article emphasizes that the implementation of ethics, standards, and professional principles of social work based on the experience of international organizations actualizes a wide range of issues for, first of all, qualitative improvement of the social work policy in Ukraine. The author emphasizes that such a process cannot be taken as a literal transfer of such experience to Ukrainian practice (using ready-made models, scripts, etc.) since, in addition to cultural, social, and other identities, our country is experiencing a hybrid russian-Ukrainian war. The latter is the pivotal actor of influence on the outlined poly system; accordingly, we are talking about a comprehensive, high-quality, and careful adaptation of international experience to the local sociocultural, normative, and professional context.

It is emphasized that the international experience of ethical models based on human rights (client-centeredness, autonomy, etc.) significantly expands the usual ones for our social work practice and theory. The latter is based on a normative and bureaucratic approach (structured results, quantitative indicators), which leads to the potential leveling of certain ethical norms of such activities. Instead, the basis of the social work policy system in Ukraine is a set of cultural, institutional, and resource constraints that are decisive for such activities. Accordingly, they also affect adherence to ethical principles in the practice of relevant work in our country. Such limitations require a comprehensive, sensitive, and thoughtful approach and cannot be resolved here and now.

It is emphasized that supervision and its types (inter-supervision, ethical and other reflections) form the basis of an innovative approach to modern social work in our country. Their actualization will not only strengthen, emphasize, and allow the use of domestic positive experiences in such activities. Still, it will also become the basis for the sensitive implementation of its (social work) international standards, which, in turn, will not only improve the quality of services to the population but also form a new ethical culture in the industry. An integral part of this process is eliminating the conflict between administrative requirements and the profession's ethics, which demonstrates the need for profound structural changes in the system of social work organizations in Ukraine. The parallel institutionalization of ethical standards should accompany this process: in particular, through the development of the aforementioned code of ethics (and related documents) at least at the local (organization, department, etc.) level, updating educational programs for training young professionals, and integrating ethical criteria into the system of service quality assessment.

Key words: social work, social work ethics, social work standards, ethical models, code of ethics, ethical standard.

Актуальність проблеми. Гібридна російсько-українська війна є феноменом із соціокультурною природою, що, першою чергою, пов'язано з увиразненням діяльності низки неприбуткових організацій (у тому числі і неурядових). Мовиться про те, що саме вищезазначені організації, громадські об'єднання та благодійні організації відіграють стрижневу роль у сталому розвитку та підтримці стійкості нашої країни. Такі організації посідають чільне місце у волонтерському русі, оскільки саме їх діяльність дозволила виформувати цілі мережі центрів допомоги для її розподілу й організації постраждалим українцям (Zaviršek & Cox, 2024).

Природно, що в умовах війни робота вищезазначених установ та організацій зазнала змін: оскільки вони мали швидко адаптуватись, реагуючи на поточні запити українського суспільства. Своєю чергою, це спричинило низку актуальних соціокультурних та інших трансформацій суспільства України, які позначені імплементацією міжнародних практик, стратегій та іншого. Відповідно, чільне місце у таких процесах посідають саме міжнародні організації, досвід та співпраця з якими покликана підвищити ступінь інклюзивності тощо нашого

суспільства. Мовиться, першою чергою, про впровадження чутливої комунікації, удосконалення механізмів підтримки вразливих груп населення, розвиток інституційної взаємодії та імплементацію інноваційних підходів у соціальну роботу.

Одним з складників вищезазначеного процесу є дотримання етичних принципів та професійних стандартів такої роботи, оскільки саме вони впливають на якість останньої, відповідність соціальним запитам та соціальному контракту тощо. У цьому контексті згадаємо про низку міжнародних організацій (UNICEF, UNHCR, IOM, IRC, Norwegian Refugee Council та інші), базовими у яких є наявність усталених етичних кодексів, розвиненої інституційної культури щодо дотримання прав людини, наявність скриптів (алгоритмів) взаємодії з клієнтами (громадянами й громадянками) (Давиденко, 2023). Показово, що останні виформовані на базі багаторічного досвіду й враховують інноваційні та глобалізаційні виміри соціальної роботи у сучасних умовах (в тому числі під час війни).

Наслідком вищезазначеного є значущість досвіду останніх в контексті адаптації на українському підґрунті й удосконалення поточних

практик соціальної роботи в умовах затяжних соціальних зрушень, криз та іншого. Серед останніх – забезпечення великої кількості поранених військовослужбовців та військово-службовиць (лікування, реабілітація, адаптація і тому подібне), внутрішньо переміщених осіб (психологічна, економічна тощо допомога), зростання вразливості приватної власності (надання тимчасового прихистку і тому подібне) тощо. Природно, що актуальний стан громадського сектора корелює із імплементацією стратегічних підходів до управління окресленими організаціями у контексті стабілізації розвитку українського суспільства в умовах війни (Melnyk, Iermolenko & Cordery, 2025).

Таким чином, особливої значущості набуває вивчення етичних засад і професійних стандартів соціальної роботи у міжнародному вимірі (першою чергою, міжнародних організацій) і локалізація низки проблем імплементації на українському підґрунті. Показовими у цьому плані вважаємо механізми адаптації глобальних підходів до локальних реалій, з урахуванням поточної нормативно-правової бази, самобутності професійної підготовки спеціалістів та соціального запиту населення. Відтак, феномен діяльності міжнародних благодійних організацій доцільно розглядати у соціально-політичній, соціокультурній, соціально-медичній та інших площинах. Останні варто вивчати в контексті сучасних викликів, зумовлених військовими діями, гуманітарною кризою та необхідністю реформування системи охорони здоров'я і соціального захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вищезазначена постановка аналізованої у цьому дослідженні проблеми логічно підводить нас до її самобутності та специфіки. Так, вона має особливу значущість на українському підґрунті, увиразнюючись низкою практичних моментів імплементації окреслених практик на тлі наявної гуманітарної та економічної кризи, спричиненої гібридною російсько-українською війною. Аналіз розвитку професії соціальної роботи в Україні та опис впливу соціальних, економічних, культурних і політичних змін на практику й освіту у відповідній галузі вміщено у праці Й. Романюк, К. Фаркас (Romanjuk & Farkas, 2024). Зокрема, проведено тематичне дослідження реакції польської громади на українських біженців й проілюстровано,

як соціальні працівники можуть використовувати існуючі соціальні структури для подальшого зміцнення громадянського суспільства в Україні. Так, вплив російського вторгнення ускладнив і посилив здатність соціальних працівників розпізнавати потреби та реагувати на них. Обмеженнями є часовий розрив між опублікованими статтями та швидка зміна ситуації в Україні.

Значущою в контексті досліджуваної проблематики є низка праць Т. Семигіної (Семигіна, 2025; Чуйко, Шкуро & Семигіна, 2024; Семигіна, Слозанська та Кокоячук, 2024): зокрема, у першій розглянуто теоретичні та практичні підвалини проведення досліджень у соціальній роботі. Авторка репрезентує сучасні парадигми, методи, стратегії та етичні підходи до досліджень, які сприяють розвитку професії та покращенню якості соціальних послуг і життя вразливих груп населення. Окрім того, вчена зосереджує увагу на питаннях поширення результатів досліджень з метою досягнення більшої соціальної справедливості в суспільстві (Семигіна, 2025).

Продовжує аналіз проблеми наступна праця вченої (Т. Семигіна, Г. Слозанська, Ю. Кокоячук (Семигіна, Слозанська & Кокоячук, 2024)), у якій представлено принципово інший вимір функціонування останньої. Мовиться про процес децентралізації та об'єднання громад, у межах якого вони (громади) отримали розширений функціонал (повноваження) та низку додаткових ресурсів. У праці вчені зазначають, що таке позірне покращення мало б продукувати інтенсифікацію розробки проєктів розвитку інфраструктури (зокрема, соціальних послуг). Дослідники вбачають низьку швидкість такого розвитку у відсутності спеціалістів, що дозволяє їм перейти до питання наявних та сучасних практик підготовки соціальних працівників до надання відповідних послуг на рівні громади.

У іншій праці дослідниці зі співавторами (О. Чуйко, В. Шкуро, Т. Семигіна (Чуйко, Шкуро & Семигіна, 2024) зосереджено увагу на стійкості та адаптивності практичної освіти у царині соціальної роботи. Автори зазначають, що актуалізували підхід швидкого оцінювання, який включав напівструктуровані інтерв'ю з викладачами соціальної роботи, онлайн-опитування студентів та аналіз. Вчені підкреслю-

ють, що викладачі та студенти продемонстрували стійкість і креативність у пошуку рішень. При цьому дослідники визнають обмеження інновацій у вищезазначеній царині, оскільки студенти соціальної роботи не змогли повною мірою оволодіти всіма компетентностями, визначеними академічними та професійними стандартами в Україні. Вагомим вважаємо, розгляд авторами додаткових викликів, пов'язаних із повномасштабним вторгненням в Україну у 2022 році. Зокрема, вчені визначають стратегії, які використовують викладачі та студенти для подолання труднощів і використання можливостей, що виникають у контексті війни.

Пов'язаним з вищезазначеними (щодо підготовки соціальних працівників) є праця О. Цибанюк, В. Стасюк, А. Петров (Цибанюк, Стасюк & Петров, 2025), у якій подано досвід інтегрованої організації спортивних проєктів «Klitschko Foundation». Діяльність останньої спрямована на розвиток української молоді через спорт, освіту та лідерство, що відбувається шляхом імплементації фізичної активності, виховання лідерських якостей та характеру. Показовим у контексті нашого дослідження є охоплення вищезазначеним фондом не лише фізичної підготовки, а й низки освітніх компонентів. Зокрема, мовиться про те, що «Klitschko Foundation» є не лише провідною благодійною організацією, а реалізатором (втілювачем) освітніх, спортивних та соціальних ініціатив. Так, показовими у цьому контексті вважаємо проєкти – «Граї за рівність», «Посилка успіху», освітню платформу – «Розквітай» та інші, спрямовані не лише на розвиток фізичної, а й комунікаційної культури (зокрема, подолання гендерних та інших стереотипів у молоді, її психологічну підтримку й мотивування до здорового способу життя).

Показовою в контексті представленого дослідження вважаємо працю Г. Давиденко (Давиденко, 2023), у якій розкрито актуальне для українського суспільства питання інклюзії (див. *Актуальність проблеми*). Зокрема, авторка аналізує нормативно-правову базу й пропонує методичні рекомендації щодо доступності тих чи тих даних, представлених у електронно-цифровій формі. В контексті сучасних викликів вчена представляє власний підхід до процесу створення соціально привабливого та легкого для сприйняття контенту і програмних продук-

тів для вразливих груп населення. Дослідниця зосереджує свою увагу на поточному стані та міжнародному досвіді соціальної інклюзії і доступності, а також увиразнює теоретико-методичні особливості її забезпечення в нашій країні.

Продовжує вивчення проблем соціальної реабілітації й інклюзії та їх місця у полісистемі сучасної соціальної роботи праця Н. Кабусь, В. Костіна (Кабусь & Костіна, 2025), де зосереджено увагу на комплексності такої діяльності. Зокрема, автори підкреслюють самобутність відновлення у дітей та дорослих потенціалу життєтворення, впевненості та іншого. Вчені наводять розроблений для впровадження варіативний освітній курс для здобувачів другого (магістерського) рівня освіти «Соціальна реабілітація та інклюзія». Останній спрямований на здобуття студентами необхідних компетентностей для здійснення соціально-реабілітаційної діяльності в умовах гібридної російсько-української війни та післявоєнного часу.

Питання проведення досліджень та/або надання допомоги в умовах збройного конфлікту в контексті особистої безпеки учасників таких розвідок та морально-етичних засад висвітлено у праці Л. Доміnellі (Dominelli, 2025). Автор акцентує увагу на українських соціальних працівниках, які були внутрішньо та зовнішньо переміщені: аналізує їхній героїзм всупереч обставинам, і розглядає організації. Зокрема, особливу увагу приділено Міжнародній асоціації шкіл соціальної роботи, Міжнародній федерації соціальних працівників та організації «Соціальна робота заради миру» та іншим. Вчений вивчає їх щодо готовності долучитися до підтримки цих практиків-дослідників: така підтримка включає в себе людей, які проводять дослідження, а також надають допомогу, практичну та емоційну підтримку в несприятливих умовах.

Досвід міждисциплінарної команди дослідників, більшість з яких були внутрішньо переміщеними науковцями, в одному з проєктів, присвячених документуванню гібридної російської-української війни вміщено у праці Н. Отріщенко, А. Харченко, В. Шевченко (Otrishchenko, Kharchenko & Shevchenko, 2025). Зокрема, авторами розглянуто окреслену ініціативу з різних професійних та інституційних перспектив: в контексті взаємозв'язку і взає-

мовпливу втіленого досвіду дослідників, логіки організації команди та ухвалених методологічних рішень. У праці також зосереджено увагу на ролі тіла і на тому, як це відображалось під час психологічної супервізії: з точки зору групової терапії для дослідників, так і з точки зору розвитку чутливості у взаємодії з оповідачами та оповідачками.

Натомість процедури соціальної адаптації ветеранів у кореляції з чинною нормативно-правовою базою України щодо визначення кола та надання останнім правового статусу (обсягу прав і обов'язків) висвітлено у праці С. Ільїн (Ільїн, 2024). Питання професійної адаптації військовослужбовців і військовослужбовиць, які повертаються до цивільного життя після звільнення зі Збройних Сил України та інших військових формувань, представлено у праці О. Ярошенко та ін. (Yaroshenko et al., 2025). Зокрема, авторами досліджено сучасні інституційні підходи до процесу трудової адаптації колишніх військових, вивчено досвід зарубіжних країн та формулювання шляхів удосконалення української системи їхньої професійної адаптації. Дослідження привертає увагу до цінного досвіду інших країн, зокрема США, Сьєрра-Леоне та Великої Британії, щодо успішної реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя. Ці приклади дають уявлення про різні аспекти соціальної та професійної адаптації, такі як професійна підготовка, перепідготовка, соціальне житло та ранній початок реінтеграції.

Продовжує дослідження вищезазначеного аспекту праця М. Великодна та ін. (Velykodna et al., 2024), де проаналізовано конференцію «Етичні виклики в психоаналітичній практиці під час війни», що відбулася 22–23 квітня 2023 року. Автори описують клінічно обґрунтовані ідеї п'ятнадцяти основних доповідей, які присвячені різним етичним питанням, що виникають у психоаналітичній практиці в Україні під час війни. Вчені зосереджують також увагу на темі конфіденційності, нейтралітету, обмежень психоаналітика та травми, а також викликах використання психоаналітичних технік та іншого в умовах соціальної та гуманітарної кризи, пов'язаної з гібридною російсько-українською війною.

Інноваційний погляд на етичні дослідження в умовах гібридної російсько-української війни представлено у праці І. Кушнір, О. Заболотна

(Kushnir & Zabolotna, 2025), у якій автори позиціонують їх у координатах практики свободи. Вчені акцентують увагу на тому, що наявні дослідження такого спрямування здебільшого зосереджені на проблемах безпеки, наслідках аутсайдерської позиції дослідників та політизації таких розвідок у зонах воєнних дій. Автори підкреслюють, що у своїй праці вони заповнили наявні лакуни у дослідженнях розуміння емансипативного потенціалу відповідних розвідок на прикладі українських закладів вищої освіти.

Репрезентативною в контексті нашого дослідження є праця Н. Гусак, Я. Мартін, К. Соуза (Gusak, Martin & Sousa, 2024), де проаналізовано гібридну російсько-українську війну (супровідні їй окупацію, військову агресію та інші) щодо підризу здоров'я та добробуту всіх громадян України. Зокрема, прикметними є низка гострих викликів у сфері соціального забезпечення та охорони психічного здоров'я для працівників царини. Автори підкреслюють, що вищезазначена війна є підґрунтям для соціального запиту на отримання послуг, пов'язаних із травмою. Своєю чергою, останнє є особливо складним для працівників галузі, оскільки вони так само відчують на собі негативний вплив, перебуваючи у кризовому періоді українського суспільства. Наслідком цього, за вченими, є низка актуальних питань щодо етичних та практичних потреб солідарності в такій (соціальній) роботі у глобальному контексті війни.

Аналіз досвіду соціальних працівників у Польщі, які підтримують біженців з України після початку гібридної російсько-української війни, представлено у працях Р. Непел (Necel, 2025; Otrishchenko, Kharchenko & Shevchenko, 2025). У дослідженні актуалізовано концепцію «культури катастроф», у межах якої вищезазначених співробітників позиціоновано професіоналами, які реагують на кризи та катастрофи на макрорівні. Показано, що більшість соціальних працівників були, першою чергою, залучені до реагування на надзвичайні ситуації, зосереджуючись на задоволенні базових соціальних потреб. При цьому їхня участь у соціальній інтеграції та адвокації була значно менш розповсюдженою: у межах дослідження також висвітлено низку професійних проблем таких робітників (професійне перевантаження тощо).

Прикметно, що більшість установ соціального захисту для біженців з України пропонували соціальне консультування, а також матеріальну та фінансову допомогу. Натомість послуги з інтеграції та соціальної активізації надавалися значно рідше, що дозволяє зробити висновок: ключовими партнерами, які допомагають біженцям з України, окрім шкіл, є пересічні громадяни, які створювали різні неформальні групи страхування.

Аналіз діяльності волонтерських організацій в Тбілісі щодо оцінки потреб українських біженців з інвалідністю представлено у одній з праць К. Ігнатенко (Ihnatenko, 2024). У ньому автор зосереджує увагу на вивченні та описі вищезазначеного процесу (оцінки потреб окреслених вразливих груп) і виокремлює стрижневі лакуни реагування на нього з боку грузинських волонтерських організацій. Інша праця автора (Ihnatenko & Sadzaglishvili, 2025) визначає стрижневі бар'єри у доступі до соціальних послуг для осіб з інвалідністю серед українців біженців та локалізує зацікавлених сторін, які можуть долучатися до їх надання через канали комунікації.

Отримані дані свідчать про значні труднощі, з якими стикаються українські біженці з інвалідністю у доступі до основних послуг, таких як охорона здоров'я, працевлаштування, психологічне консультування, реабілітація, послуги раннього втручання, правова допомога та інформація. Основними стратегіями, які використовують зацікавлені сторони, що надають гуманітарну допомогу, є індивідуальний підхід та комунікація. Однак, хоча багато неурядових організацій надають допомогу українським біженцям, наразі немає жодної неурядової організації, яка б спеціалізувалася на підтримці дітей та дорослих з інвалідністю серед цієї категорії населення. Продовжують вивчати цей аспект аналізованої проблематики у своїй праці Д. Завіршек, Дж. Кокс (Zaviršek & Cox, 2024), де автори стверджують, що систематична деґуманізація людей з інвалідністю в мирний час посилюється під час війни та в повоєнні періоди, особливо в регіонах і країнах, де переважає медико-патологічний підхід до них.

Вчені, використовуючи критичні підходи до соціальної роботи та дослідження інвалідності, акцентують увагу на соціальній роботі з такими людьми. Так, дослідники зазначають, що зона

бойових дій в Україні є важливим тематичним дослідженням, покликаним підвищити чутливість і розуміння серед науковців та фахівців із соціальної роботи потреб й прав людей з інвалідністю, а також багатовимірних бар'єрів і небезпек, видимих та невидимих, з якими вони стикаються під час збройного конфлікту та після нього. Автори акцентують на потенціалі соціальної роботи та спільній відповідальності за сприяння реалізації прав людей з інвалідністю в умовах війни через навчання, дослідження, практику та політику.

Сексуальне насильство як прояв війни та соціальний вимір (соціальна робота) останнього представлена у праці О. Швед та ін. (Shved et al., 2024), де автори підкреслюють, що воно визначено як зброя війни у більшості політичних конфліктів. Зокрема, вчені підкреслюють деструктивну роль такого насильства, яке є символом приниження ворогом окремих осіб та спільнот. Так, жертви сексуального насильства зазнають серйозних психологічних травм і фізичного болю, переживають посттравматичні стресові розлади, мають проблеми з психічним здоров'ям, можуть намагатися покінчити життя самогубством, що, природно, вимагає соціального супроводу.

Водночас проблема надання допомоги постраждалим ускладнюється ще й тим, що сексуальне насильство залишається табуованою темою в українському суспільстві. Люди, які постраждали від нього, переважно жінки, часто бояться і соромляться звертатися за допомогою до фахівців (соціальних робітників та інших), які здатні надати психосоціальну допомогу. Зазначимо, що для українських фахівців галузі цей вид роботи є відносно новим, наслідком чого є потреба у додаткових знаннях про надання ефективної психосоціальної підтримки.

Специфічний аспект досліджуваної проблематики проаналізовано у праці В. Мельник, О. Єрмоленко, К. Кордері (Melnyk, Iermolenko & Cordery, 2025), де автори вивчають підзвітність благодійних організацій як передумову їх продуктивної діяльності та існування. Вчені використовують неетнографічні дані та дані інтерв'ю для вивчення того, як залучення громадськості через мас-медіа змінює підзвітність благодійних організацій у воєнний час. Дослідники актуалізували кейс вели-

кого українського благодійного фонду, який у 2022 році зібрав понад 110 мільйонів доларів США пожертв на потреби армії, а також жертв російської війни в Україні. Показово, що удосконалення комунікації благодійної організації і суспільства (зокрема, діалогових процесів підзвітності) відбулось на прецедентній основі. Не менш важливий аспект функціонування таких організацій – потенційні конфлікти, які виникають у відповідному секторі, а також шляхи їх вирішення й управління ними, які представлено у праці Б. Полкінгхорн (Polkinghorn, 2025).

Вищезазначений аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив інтегровану природу, потребу у комплексному підході тощо до аналізованої проблематики. Своєю чергою, це дозволяє виокремити: а) місце, роль та значущість досвіду міжнародних благодійних організацій у контексті соціальної роботи; б) потенційні механізми імплементації такого досвіду; в) аналіз останніх, який природно корелює з вивченням глобальних викликів вищезазначеної діяльності, а також г) оглядом інституційних та правових аспектів. Отже, проаналізовані праці, репрезентативні щодо теоретико-практичних (зокрема, етичних) проблем функціонування міжнародних благодійних організацій в контексті соціальної роботи в Україні.

Мета дослідження. Метою статті є репрезентація етики та стандартів як складника полісистеми сучасної соціальної роботи. *Предметом* – самобутність останньої в контексті проєктів міжнародних організацій та умов гібридної російсько-української війни. Окреслені мета та предмет нашого дослідження дозволили сформулювати його *завдання*: а) проаналізувати теоретико-практичні напрацювання з аналізованої проблематики та виокремити лакуни у них; б) представити специфіку феномена соціальної роботи в контексті гібридних впливів (зокрема, російсько-української війни); в) означити точки біфуркації полісистеми соціальної роботи в контексті імплементації у неї досвіду вищезазначених організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні, наша країна переживає безпрецедентну низку соціально-економічних, соціально-культурних та інших гуманітарних викликів та криз. Останні, природно, спричинені гібридною російсько-українською війною, наслідки якої виявилися є інтегрованими, бага-

тошаровими для нашого суспільства. Однак найбільше вони виявляються у соціальному вимірі: вищезазначене збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та інших, природно, впливає на цю галузь (Chuiko, Shkuro & Semigina, 2024).

Так, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на жовтень 2023 року понад 7,7 мільйона українців стали внутрішньо переміщеними особами, а понад 6,2 мільйона були змушені виїхати за межі країни. Всесвітня організація охорони здоров'я повідомляє про понад 1100 атак (ракетних, дронів тощо) на медичні заклади та працівників з початку війни. Останнє, закономірно, значно ускладнює доступ населення до медичних послуг, особливо в зонах активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях.

Таким чином, незважаючи на діяльність міжнародних благодійних організацій (Міжнародного комітету Червоного Хреста, Лікарів без кордонів, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародного надзвичайного фонду допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй та інших), що активно працюють в Україні, надаючи гуманітарну допомогу та забезпечуючи медикаментами та обладнанням, підтримуючи програми психосоціальної підтримки і реабілітації постраждалих, існує низка проблем. Зокрема, мовиться про проблеми з координацією діяльності останніх щодо роботи державних інституцій, розподілом і ефективністю використання ресурсів та адаптацією міжнародних підходів на українському підґрунті (Polkinghorn, 2025).

Вагомий аспект аналізованої проблематики, на нашу думку, становлять самобутні механізми імплементації міжнародних етичних стандартів в умовах обмежених ресурсів. Зокрема, мовиться про аналіз практик, які дозволять забезпечити наступність, тяглість та інше цього аспекту (етичності допомоги) навіть у випадку критичної нестачі персоналу, перевантаженості полісистеми чи потенційно обмеженого фінансування. Не менш важливою є і адаптація таких стандартів до питомих культурних, економічних, правових та соціальних контекстів нашої країни. Останнє репрезентоване трансформаціями міжнародних етичних моделей в українських громадах тощо.

Також в контексті цього дослідження науковий інтерес становить роль окремих соціальних працівників у переосмисленні запозичених форм комунікації, роботи та іншого. Говоримо у цьому випадку про інтеграцію з соціальною (так званою «подієвою») історією, яка дозволяє удосконалити такі імпортовані моделі соціальної роботи у взаємодії з донорами та партнерами (Gusak, Martin & Sousa, 2024). Тут же доцільно згадати про низку потенційних конфліктів питомих для української полісистеми соціальної роботи стандартів із запозиченими. Зокрема, професійною етикою міжнародних організацій та догматичними адміністративними практиками місцевої влади (розкриємо далі). Окрім того, згадаємо потребу у вивченні напружень, флуктуацій тощо, які виникають у реальних кейсах і полягають у протистоянні гуманістичних підходів міжнародних акторів та бюрократичними механізмами самоврядування.

Окремо виділимо парадигму етичних дилем, які виникають у польових проєктах: так, соціальні робітники, залучені до міжнародних проєктів в Україні узвичаєно можуть стикатись із проблемами конфіденційності, самотності роботи з клієнтами, неупередженості ставлення та оцінкою ризиків. У такому випадку доцільно згадати стратифікованість впливу таких (міжнародних) проєктів на професійний розвиток фахівців в етичній площині: тренінги, супервізію, міжвізійні групи тощо. Мовиться про все те, що дозволяє імплементувати міжнародний досвід на українське підґрунтя соціальної полісистеми: від разових ініціатив до інституціоналізації. Своєю чергою, це дозволить перевести його з розряду «проєктного», актуалізувавши як частину сучасної української соціальної роботи (Кабусь & Костіна, 2025).

Так, саме кризь неї відбувається теоретичне осмислення стрижневих концептуальних напрямів діяльності міжнародних благодійних організацій. Тут згадаємо напрацювання українських дослідників і дослідниць (О. Балакірева, Н. Власенко, Є. Головаха, С. Пирожков, Т. Семигіна та інші), які фундаментально вивчили вплив міжнародної допомоги на розвиток соціально-медичної сфери України, особливості соціальної роботи з вразливими групами населення, роль міжнародних організацій у формуванні соціальної політики. Окрім того,

ціла низка досліджень присвячена безпосередньо питанням співпраці державних інституцій з такими організаціями (В. Курпіта, О. Полякова, О. Руднєва, Ю. Сасенко, Л. Черненко та інші).

Натомість питання правового регулювання діяльності вищезазначених організацій обґрунтовано в роботах таких дослідників як: М. Коваль, О. Тодощук, В. Шаповалов та інші. Така вагома історіографія досліджень закономірно увиразнює актуальність інтеграції міжнародного досвіду у соціально-медичну сферу (в тому числі у етичній площині): М. Барнетт, П. Фармер, Д. Халм, Ф. Террі та інші. Окреслені вчені акцентують свою увагу на вивчення проблем глобального здоров'я, соціальної нерівності, етичних та політичних аспектів гуманітарної діяльності. Так, вагомим у контексті вищезазначеного (правового забезпечення діяльності міжнародних благодійних організацій) є ратифікація Україною Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» у 2009 році (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2009). Цей нормативно-правовий документ зобов'язує державу забезпечувати доступ до медичних та соціальних послуг для всіх громадян. Також було прийнято Закон України «Про гуманітарну допомогу» у 1999 році, який спростив процедури ввезення та розподілу гуманітарних вантажів (Про гуманітарну допомогу, 1999).

Вищезазначене дозволяє висновувати актуальність невідкладного комплексного наукового розв'язання аналізованої проблеми щодо імплементації позитивного міжнародного досвіду у розробці науково-методичного супроводу процесу інтеграції міжнародних благодійних організацій у соціально-медичну сферу України (Necel, 2025). Окрім того, мовиться також про впровадження ефективних програм співпраці та підвищення готовності державних структур до взаємодії з міжнародними партнерами. Виділимо у табл. 1. стрижневі наявні об'єктивні суперечності цього процесу:

Показово при цьому, що під час нашого дослідження етичних засад і професійних стандартів соціальної роботи в проєктах міжнародних організацій, реалізованих в Україні, було виявлено певні закономірності й практики. Останні систематизовані й осмислені з позицій теоретико-методологічної та, власне, прикладної соціальної роботи. Відзначимо, що ми акценту-

Таблиця 1

**Суперечності процесу імплементації практик і стратегій міжнародних
благодійних організацій**

№	Суперечності	
1	зростаючі потреби, запити та очікування населення України у сфері соціально-медичних послуг	обмежені можливості державних та благодійних організацій у їх забезпеченні
2	традиційні підходи та протоколи української системи медичних послуг	впроваджувані міжнародними благодійними організаціями сучасні міжнародні практики медичної допомоги
3	зумовлене війною зростання кількості споживачів медичних послуг в Україні	необхідність трансформації ролі та значення діяльності міжнародних благодійних організацій для задоволення цих потреб
4	потреба в оперативному впровадженні міжнародного досвіду	технології і відсутність адаптації цих практик до специфіки української соціально-медичної сфери
5	необхідність ефективної координації між державними установами та міжнародними благодійними організаціями	наявні бюрократичні перешкоди й правові обмеження, що ускладнюють цю взаємодію
6	бажання міжнародних благодійних організацій надавати допомогу в Україні	недостатня поінформованість населення та місцевих фахівців про можливості та програми цих організацій
7	потреба у спеціальній підготовці українських фахівців для роботи з міжнародними організаціями	відсутність відповідних освітніх програм та тренінгів у цій сфері
8	запит суспільства на покращення якості соціально-медичних послуг	недостатня розробленість науково-методичних основ для інтеграції міжнародного досвіду в національну практику

Джерело: розроблено автором

емо увагу саме на механізмах перенесення та адаптації етичних моделей на українське підґрунтя (Yaroshenko et al., 2025). Питомим для останнього є наявність низки соціальних ризиків, нестабільність інституційного середовища та високий рівень професійного навантаження і, як наслідок, вигоряння. Отже, виділимо:

1. Моделі етичної взаємодії. Аналіз таких моделей низки міжнародних організацій (International Federation of Social Workers, International Committee of the Red Cross та інших) засвідчує комплексність діяльності соціальних робітників. Так, у міжнародному вимірі у неї входять не лише узвичаєні для нашої країни принципи конфіденційності, клієнтської автономії, недискримінації, а й динамічна актуалізація прав людини. На противагу такому підходу в Україні у соціальній роботі відзначимо переважання нормативно-адміністративного підходу, у межах якого здебільшого відбувається акцент на звітності, ніж на етиці діяльності та зручності для клієнта. Окрім того, постулюємо значний розрив між заявленими міжнародними етичними нормами й фактичними умовами реалізації послуг для вразливих груп. Не завжди така ситуація викликана недбалістю: так, її причиною є брак спеціалістів, перевантаження

наявних тощо, що унеможливлює надання послуг на окресленому рівні (Ihnatenko & Sadzaglishvili, 2025).

2. Адаптацію до українського підґрунтя щодо викликів культурної та іншої чутливості. Остання полягає у невідповідності вищезазначених міжнародних стандартів соціальної роботи щодо контекстів високого рівня автономії клієнта або клієнтки. Водночас такий підхід не завжди корелює з уявленнями українців про допомогу, де превалюють патерналістські моделі, не питомі для західної професійної комунікації. Так, принцип участі клієнта або клієнтки в ухваленні рішень може бути сприйнятий ним/нею як вияв непрофесійності соціального робітника, низької компетентності останнього тощо. Адже і працівники, і клієнти звикли до наявності чітких скриптів (алгоритмів) дій у певних ситуаціях, саме тому варіативність підходу може бути сприйнята вороже і викликати непорозуміння та конфлікти. Так, відсутність структурованого алгоритму надання послуг у межах клієнтоцентричного підходу не є популярною навіть серед соціальних працівників з України. Це при тому, що вони беруть участь у міжнародних проєктах: так, здебільшого клієнти та клієнтки просто не готові до

такого рівня взаємодії (Chuiko, Shkuro & Semigina, 2024).

3. Вищезазначену *супервізію як особливого простору етичного навчання*. Останнє є питомим елементом імплементації міжнародних практик, стратегій та іншого в українське середовище. Прикметно, що в цьому контексті цей феномен доцільно позиціонувати не як складник системи контролю, а, більшою мірою, підтримки українського соціального робітника щодо парадигми актуальних етичних викликів. Зазначимо, що наявність супервізії в українських кейсах позначена значним зниженням ризику емоційного вигорання (постійне відчуття підтримки, допомоги тощо). Окрім того, саме завдяки їй підвищується якість етичної бази під час ухвалення рішень, що, своєю чергою, призводить до експоненційної автономізації клієнтів та клієнток в процесі обґрунтування певних дій (Melnyk, Iermolenko & Cordero, 2025).

4. Окреслені в інших частинах нашого дослідження *конфлікти стандартів*, позначені актуалізацією адміністративного тиску (особливо в контексті місцевого самоврядування) проти гуманістичної етики. Мовиться, першою чергою, про вищезазначений питома український конфлікт між інкрементованими (заявленими) міжнародними етичними нормами й фактичними умовами реалізації послуг для вразливих груп (див. пункт 1). Так, спостерігаємо конфлікт вимог звітності державних інституцій (представлених низкою структурованих даних: кількістю запланованих відвідувачів, широтою охоплення, термінами виконання та іншим) та етичними засадами роботи з клієнтами і клієнтками (до прикладу, постраждалими від насильства, внутрішньо переміщеними особами і тому подібними). Відтак, можемо висунути науково обґрунтоване припущення про те, що системна, комплексна та продовжувана імплементація етики та стандартів міжнародних організацій можлива лише у випадку перегляду національної моделі оцінки ефективності такої (соціальної) роботи. Мовиться про перехід від базування на структурованих даних (кількісних) даних до якісно-орієнтованого підходу, у межах якого визначальною буде етика як невід’ємний складний професіоналізму (Zaviršek & Cox, 2024).

5. *Умови сталої імплементації окресленого досвіду*, а саме – процес інституціоналізації

такої етики. Так, аналіз нормативно-правової бази України (частково презентований у межах представленою дослідження, розширено вміщений у нашій дисертаційній роботі, а саме – огляді її джерельної бази) вказує на лакунізованість етичного кодексу соціального працівника в нашій країні. Показово, що останній має бути глибинно адаптований на українське підґрунтя: мовиться не лише про впровадження в контексті світоглядних та інших імперативів, національної й мовної картин світу, а й врахування впливу гібридної російсько-української війни. Так, практика міжнародних проєктів засвідчує потребу у розробці такого кодексу, оскільки його наявність (поряд з низкою інших чітких етичних документів, навіть на локальному (рівні організації)) суттєво покращує професійну саморефлексію соціального робітника. Наслідком цього стає істотне зниження кількості потенційних конфліктних ситуацій та іншого під час роботи з клієнтами та клієнтками (Цибанюк, Стасюк & Петров, 2025).

Відтак, виходом з вищезазначеної ситуації, на нашу думку, є розробка рекомендацій щодо імплементації етичних складників до освітніх програм (підготовка молодих спеціалістів), створення чіткої та прозорої структури підвищення кваліфікації (робота з практиками). Окрім того, доопрацювання чинних стандартів соціальних послуг шляхом інтегрування етичної компоненти у оцінку їх якості й розробку чітких процедур інституціоналізації таких практик, задля недопущення конфліктів питомих та впроваджуваних етичних стандартів.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження нами встановлено, що імплементація етики, стандартів, професійних засад соціальної роботи, базованих на досвіді міжнародних організацій, актуалізує широкий спектр для, першою чергою, якісного вдосконалення полісистеми соціальної роботи в Україні. При цьому такий процес не можна сприймати буквально перенесення такого досвіду в українську практику (використанням готових моделей, скриптів та іншого), оскільки, окрім культурної, соціальної та інших самобутності у нашій країні триває гібридна російська українська війна.

Остання є стрижневим актором впливу на окреслену полісистему: відповідно, мовиться

про комплексну, якісну і дбайливу адаптацію міжнародного досвіду до локального соціокультурного, нормативного й професійного контексту. Серед основних висновків виділимо такі:

1. Міжнародний досвід побутування етичних моделей, орієнтованих на права людини (клієнтоорієнтованість, автономію тощо) істотно розширюють узвичаєні для нашої практики і теорії соціальної роботи. Остання буває базована на нормативно-бюрократичному підході (структурованість результату, кількісні показники), наслідком чого стає потенційне нівелювання певних етичних норм такої діяльності.

2. Базовими для полісистеми соціальної роботи в Україні є узвичаєна низка культурних, інституційних та ресурсних обмежень, які виступають визначальними щодо такої діяльності. Відповідно – вони впливають і на рівень дотримання етичних принципів у практиці відповідної роботи в нашій країні. Закономірно, що такі обмеження потребують комплексного, чутливого та продуманого підходу і не можуть бути вирішені тут і зараз.

3. Вищезазначені супервізія та її види (міжвізія, етична та інші рефлексії) складають основу інноваційного підходу до сучасної соціальної роботи в нашій країні. Їх актуалізація не тільки зміцнить, увиразнить та дозволить використати вітчизняний позитивний досвід такої діяльності, а й стане базою для чутливої імplementації її (соціальної роботи) міжнародних стандартів, що, своєю чергою, не лише покращить якість послуг населенню, а й виформує нову етичну культуру галузі.

4. Невід'ємним складником окресленого процесу є усунення конфлікту між адміністративними вимогами та етикою професії, що засвідчує потребу у глибоких структурних змінах системи організації соціальної роботи в Україні. Цей процес має супроводжувати паралельна інституціоналізація етичних стандартів: зокрема, через виформування згаданого етичного кодексу (та суміжних документів) хоча б на локальному (організація, департамент тощо) рівні, оновлення освітніх програм підготовки молодих спеціалістів та інтеграція етичних критеріїв у систему оцінки якості послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність : соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця : Твори, 2023. 240 с. URL: <https://goo.su/4B9sMOB> (дата звернення: 10.04.25).
2. Ільїн С. В. Державна політика у сфері соціальної адаптації учасників бойових дій. *Сучасні перспективи розвитку обліку, фінансів, економіки, управління, права та інженерії* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (5–6 грудня 2024 р., м. Запоріжжя) / за ред. А. П. Макаренка, Т. О. Меліхової. Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. С. 298–300. URL: <https://goo.su/9YxbdL> (дата звернення: 10.04.25).
3. Кабусь Н., Костіна В. Підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до здійснення соціальної реабілітації та інклюзії в умовах війни в Україні. *Новий колегіум*. 2025. № 4(116). С. 52–59. <https://doi.org/10.34142/nc.2024.4.52>
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю : ратифіковано Законом України від 16 грудня 2009 року № 1767-VI. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://goo.su/aWYMZ1> (дата звернення: 10.04.2025).
5. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://goo.su/oXQOIT> (дата звернення: 10.04.2025).
6. Семігіна Т. Сприяючи змінам : дослідження в соціальній роботі. Таллінн : Teadmus, 2025. 436 с. URL: <https://goo.su/L4mpmsg> (дата звернення: 10.04.25).
7. Цибанюк О., Стасюк В., Петров А. Специфіка організації спортивних проєктів Klitschko Foundation. *Physical culture and sport : scientific perspective*. 2025. Volume 1. Issue 1. P. 221–228. [https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1\(1\).29](https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1(1).29)
8. Chuiko O., Shkuro V., Semigina T. Continuities and Innovations in Social Work Practice Education in Ukraine : Lessons from the Pandemic and War Context. *Social Work Practice Education Beyond the Pandemic : Comparative Perspectives on Continuities, Adaptations and Innovations*. Cham : Springer Nature Switzerland, 2024. P. 105–117. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66559-2_8
9. Dominelli L. Behaving ethically during challenging disaster situations : Undertaking research and delivering aid during the armed conflict in Ukraine. *Handbook of research methods in social work*. Edward Elgar Publishing, 2025. P. 418–430. <https://doi.org/10.4337/9781035310173.00044>
10. Ethical challenges in psychoanalytic practice in wartime : conference report, Kyiv, Ukraine, 2023 / M. Velykodna et al. *Psychodynamic Practice*. 2024. Volume 30. Issue 1. P. 49–66. <https://doi.org/10.1080/14753634.2023.2258036>

11. Gusak N., Martin J., Sousa C. Reflections from a seminar series supporting Ukrainian social workers in time of war : Professional solidarity and human rights. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2024. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00317-z>
12. Ihnatenko K. Enhancing support system : identifying and addressing service gaps in humanitarian response to ukrainian refugees in Georgia. *Socium*. 2024. Volume XX. № XX. <https://doi.org/10.62476/soc1.183>
13. Ihnatenko K., Sadzaglishvili S. Barriers to Social Service Access for Ukrainian Refugees with Disabilities in Georgia : Outreach and Communication. *Social Sciences*. 2025. Volume 14. Issue 2. P. 1–21. <https://doi.org/10.3390/socsci14020095>
14. Kushnir I., Zabolotna O. Pursuit of ethical research in a war zone : a quest for freedom. *Journal of Academic Ethics*. 2025. <https://doi.org/10.1007/s10805-025-09619-x>
15. Melnyk V., Iermolenko O., Cordery C. Unfolding crowd-based accountability of a charity fund during the war. *Financial Accountability & Management*. 2025. Volume 41. Issue 1. P. 136–158. <https://doi.org/10.1111/faam.12410>
16. Necel R. The Welfare System in the Face of War Refugees From Ukraine : The Experience of Social Workers in Poland. *Global Networks*. 2025. Volume 25. Issue 1. <https://doi.org/10.1111/glob.12517>
17. Necel R. War refugees from Ukraine in Poland : the welfare system in the face of New social challenges. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*. 2024. Volume 32. Issue 1. P. 75–94. <https://doi.org/10.1080/25739638.2024.2320475>
18. Otrishchenko N., Kharchenko A., Shevchenko V. Ukrainian Researchers in a War Documentation Project : Inter-twined Experiences and Methodologies. *Communist and Post-Communist Studies*. 2025. P. 1–21. <https://doi.org/10.1525/cpcs.2025.2465577>
19. Polkinghorne B. Managing Intense Conflict Experienced by Nonprofit Humanitarian Organizations Working in Dangerous Theaters of Operation. *Conflict Management in Nonprofits: Volume 1: Navigating Disagreements in Secular Organizations*. Berlin, Boston: De Gruyter, 2025. <https://doi.org/10.1515/9783111252018>
20. Professional adaptation of former servicemen after Russo-Ukrainian war : World experience and ways of improvement / O. M. Yaroshenko et al. *WORK : A Journal of Prevention, Assessment & Rehabilitation*. 2025. <https://doi.org/10.1177/10519815241312595>
21. Psychosocial support for victims of sexual violence during the war in Ukraine : challenges for social work / O. Shved et al. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2024. Volume 9. Issue 3. P. 464–473. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00336-w>
22. Romaniuk J. R., Farkas K. J. The transformation of social work in Ukraine before and during the war. *Society Register*. 2024. Volume 8. Issue 1. URL: <https://goo.su/JJmH91> (date of application: 10.04.25).
23. Semigina T., Slozanska H., Kokoichuk Y. Preparing adults to be community workers : What lessons should Ukrainian educators learn? *The Routledge International Handbook of Social Work Teaching*. 2024. P. 469–488. URL: <https://goo.su/KRqfH> (date of application: 10.04.25).
24. Zaviršek D., Cox J. Navigating Minefields : Social Work with People with Disabilities in the Context of War. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2024. Volume 9. Issue 3. P. 441–452. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00329-9>

REFERENCES:

1. Davidenko, H. (2023). *Tsyfrova inkluziia ta dostupnist: sotsialna didzhytalizatsiia [Digital inclusion and accessibility: Social digitalization]*. Vinnytsia: Tvory. Retrieved from <https://goo.su/4B9sMOB> [in Ukrainian].
2. Iljin, S. V. (2024). *Derzhavna polityka u sferi sotsialnoi adaptatsii uchasykh boiovykh dii [State policy in the field of social adaptation of combatants]*. *Suchasni perspektyvy rozvytku obliku, finansiv, ekonomiky, upravlinnia, prava ta inzhenerii – Modern prospects for the development of accounting, finance, economics, management, law and engineering* (pp. 298–300). Zaporizhzhia: ZNU. Retrieved from <https://goo.su/9YxbdL> [in Ukrainian].
3. Kabus, N., & Kostina, V. (2025). Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi haluzi do zdiisnennia sotsialnoi reabilitatsii ta inkluzii v umovakh viiny v Ukraini [Training future social sector professionals for social rehabilitation and inclusion in wartime Ukraine]. *Novyi kolehium – New Collegium*, (4)116, 52–59. <https://doi.org/10.34142/nc.2024.4.52> [in Ukrainian].
4. Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu: ratyfikovano Zakonom Ukrainy vid 16 hrudnia 2009 roku № 1767-VI [Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Ratified by the Law of Ukraine of December 16, 2009 No. 1767-VI]. *Verkhovna Rada Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine*: web-sait. Retrieved from <https://goo.su/aWYMZ1> [in Ukrainian].
5. Pro humanitarnu dopomohu: Zakon Ukrainy vid 22 zhovtnia 1999 roku № 1192-XIV [On humanitarian aid: Law of Ukraine of October 22, 1999 No. 1192-XIV]. *Verkhovna Rada Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine*: web-sait. Retrieved from <https://goo.su/oXQOIT> [in Ukrainian].

6. Semyhina, T. (2025). *Spriiauchy zminam: doslidzhennia v sotsialnii roboti [Fostering change: Research in social work]*. Tallinn: Teadmus. Retrieved from <https://goo.su/L4mpmsg> [in Ukrainian].
7. Tsybaniuk, O., Stasiuk, V., & Petrov, A. (2025). Spetsyfika orhanizatsii sportyvnykh proektiv Klitschko Foundation [Specifics of organizing sports projects of Klitschko Foundation]. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 1(1), 221–228. [https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1\(1\).29](https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1(1).29) [in Ukrainian].
8. Chuiko, O., Shkuro, V., & Semigina, T. (2024). Continuities and innovations in social work practice education in Ukraine: Lessons from the pandemic and war context. In *Social work practice education beyond the pandemic: Comparative perspectives on continuities, adaptations and innovations* (pp. 105–117). Cham: Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66559-2_8
9. Dominelli, L. (2025). Behaving ethically during challenging disaster situations: Undertaking research and delivering aid during the armed conflict in Ukraine. In *Handbook of research methods in social work* (pp. 418–430). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781035310173.00044>
10. Velykodna, M., et al. (2024). Ethical challenges in psychoanalytic practice in wartime: Conference report, Kyiv, Ukraine, 2023. *Psychodynamic Practice*, 30(1), 49–66. <https://doi.org/10.1080/14753634.2023.2258036>
11. Gusak, N., Martin, J., & Sousa, C. (2024). Reflections from a seminar series supporting Ukrainian social workers in time of war: Professional solidarity and human rights. *Journal of Human Rights and Social Work*. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00317-z>
12. Ihnatenko, K. (2024). Enhancing support system: Identifying and addressing service gaps in humanitarian response to Ukrainian refugees in Georgia. *Socium*, XX(X). <https://doi.org/10.62476/soc1.183>
13. Ihnatenko, K., & Sadzaglishvili, S. (2025). Barriers to social service access for Ukrainian refugees with disabilities in Georgia: Outreach and communication. *Social Sciences*, 14(2), 1–21. <https://doi.org/10.3390/socsci14020095>
14. Kushnir, I., & Zabolotna, O. (2025). Pursuit of ethical research in a war zone: A quest for freedom. *Journal of Academic Ethics*. <https://doi.org/10.1007/s10805-025-09619-x>
15. Melnyk, V., Iermolenko, O., & Cordery, C. (2025). Unfolding crowd-based accountability of a charity fund during the war. *Financial Accountability & Management*, 41(1), 136–158. <https://doi.org/10.1111/faam.12410>
16. Necel, R. (2025). The welfare system in the face of war refugees from Ukraine: The experience of social workers in Poland. *Global Networks*, 25(1). <https://doi.org/10.1111/glob.12517>
17. Necel, R. (2024). War refugees from Ukraine in Poland: The welfare system in the face of new social challenges. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 32(1), 75–94. <https://doi.org/10.1080/25739638.2024.2320475>
18. Otrishchenko, N., Kharchenko, A., & Shevchenko, V. (2025). Ukrainian researchers in a war documentation project: Intertwined experiences and methodologies. *Communist and Post-Communist Studies*, 1–21. <https://doi.org/10.1525/cpcs.2025.2465577>
19. Polkinghorn, B. (2025). Managing intense conflict experienced by nonprofit humanitarian organizations working in dangerous theaters of operation. In *Conflict Management in Nonprofits: Volume 1: Navigating Disagreements in Secular Organizations*. Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783111252018>
20. Yaroshenko, O. M., et al. (2025). Professional adaptation of former servicemen after Russo-Ukrainian war: World experience and ways of improvement. *WORK: A Journal of Prevention, Assessment & Rehabilitation*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/10519815241312595>
21. Shved, O., et al. (2024). Psychosocial support for victims of sexual violence during the war in Ukraine: Challenges for social work. *Journal of Human Rights and Social Work*, 9(3), 464–473. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00336-w>
22. Romaniuk, J. R., & Farkas, K. J. (2024). The transformation of social work in Ukraine before and during the war. *Society Register*, 8(1). Retrieved from <https://goo.su/JJmH91>
23. Semigina, T., Slozanska, H., & Kokoichuk, Y. (2024). Preparing adults to be community workers: What lessons should Ukrainian educators learn? In *The Routledge International Handbook of Social Work Teaching* (pp. 469–488). Retrieved from <https://goo.su/KRqfH>
24. Zaviršek, D., & Cox, J. (2024). Navigating minefields: Social work with people with disabilities in the context of war. *Journal of Human Rights and Social Work*, 9(3), 441–452. <https://doi.org/10.1007/s41134-024-00329-9>

УДК 35.078:364.442

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.31>

Ірина ЧАЙКА

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0003-2315-7724

Євген ЦОКУР

доктор політичних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри політології, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0000-0002-7605-0114

Бібліографічний опис статті: Чайка, І., Цокур, Є. (2025). Соціальний аудит в проєктній діяльності організацій третього сектору. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 245–252, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.31>

СОЦІАЛЬНИЙ АУДИТ В ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ТРЕТЬОГО СЕКТОРУ

Стаття присвячена дослідженню застосовності технології соціального аудиту у проєктній діяльності громадських організацій. **Метою дослідження** є аналіз особливостей реалізації технології соціального аудиту щодо комерційних організацій в проєктній діяльності організацій третього сектору. **Методологія дослідження** включає комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових (зокрема, проєктний метод, метод конкретних ситуацій) методів. **Наукова новизна роботи** визначається обґрунтуванням застосовності соціального аудиту (як технології, що дозволяє оцінити відповідність діяльності об'єкта аудиту суспільним цілям і цінностям, і те, чи реалізація мети такої діяльності здійснюється з урахуванням потреб всіх зацікавлених груп громадськості) для виконання контрольної функції організацій третього сектору відносно комерційних організацій. **Висновки.** Вихідним етапом створення проєкту соціального аудиту має бути виокремлення проблеми, яка існує чи може виникнути в громаді внаслідок діяльності підприємства або декількох підприємств. Проєктний підхід передбачає виокремлення бенефіціарів проєкту. В якості таких виступатимуть реальні та потенційні клієнти ННО. Іншими важливими суб'єктами є заінтересовані сторони проєкту. Якщо ці місцеві бізнеси демонструють відкритість і прагнуть позиціонувати себе як соціально відповідальні, то на цьому етапі громадська організація може скористатися відкритими даними внутрішніх соціальних аудитів таких підприємств. Можливою є ситуація, коли підприємство розглядає, витрати на внутрішній соціальний аудит, як надмірні, і може погодитися на пропозицію надати доступ для проведення аудиту за рахунок ННО. Можливий, втім, і варіант, коли роботодавець відмовиться від співробітництва з ННО задля проведення соціального аудиту. Джерелом інформації для висновків щодо особливостей соціального впливу діяльності такого підприємства можуть стати інтерв'ю з співробітниками (діючими чи звільненими), місцевими мешканцями, які проживають у безпосередній близькості до підприємства, екстраполювання доступної інформації щодо соціальної політики та політики відносно зайнятих на підприємствах аналогічного профілю в інших регіонах країни. За результатами проєктного соціального аудиту можуть бути сформовані рекомендації та пропозиції. В тому випадку, коли бізнес не виявляє зацікавленості у процесі соціального аудиту і його результатах, але ці результати свідчать про відсутність у його діях соціальної відповідальності, громадська організація може використати доступні механізми захисту прав і законних інтересів своїх клієнтів і жителів громади в цілому.

Ключові слова: соціальний аудит, проєктна діяльність, громадська організація.

Iryna CHAIKA

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University, 66 Universitetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0003-2315-7724

Yevhen TSOKUR*Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Acting Head at the Department of Politology, Zaporizhzhia National University, 66 Universitetska str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011***ORCID:** 0000-0002-7605-0114

To cite this article: Chaika, I., Tsokur, Ye. (2025). Sotsialnyi audyt v proiektanii diialnosti orhanizatsii tretogo sektoru [Social audit in project activities of third sector organizations]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 245–252, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.31>

SOCIAL AUDIT IN PROJECT ACTIVITIES OF THIRD SECTOR ORGANIZATIONS

*The article is devoted to the study of the applicability of social audit technology in the project activities of public organizations. **The purpose of the study** is to analyze the features of the implementation of social audit technology in relation to state and commercial organizations in the project activities of third sector organizations. **The research methodology** includes a complex of general scientific and special scientific (in particular, the project method, the case method) methods. **The scientific novelty of the work** is determined by the justification of the applicability of social audit (as a technology that allows assessing the compliance of the activities of the audit object with social goals and values, and whether the implementation of the goal of such activities is carried out taking into account the needs of all interested groups of the public) for performing the control function of third sector organizations in relation to commercial organizations. **Conclusions.** The initial stage of creating a social audit project should be the identification of a problem that exists or may arise in the community as a result of the activities of an enterprise or several enterprises. The project approach involves the identification of project beneficiaries. These will be the actual and potential clients of the NGO. Other important subjects are the stakeholders of the project. If these local businesses demonstrate openness and strive to position themselves as socially responsible, then at this stage the public organization can use open data from internal social audits of such enterprises. There is also a possible situation where the company considers the costs of an internal social audit to be excessive and may agree to the offer to provide access for the audit at the expense of the NGO. However, there is also a possibility where the employer refuses to cooperate with the NGO to conduct a social audit. The source of information for conclusions regarding the specifics of the social impact of the activities of such an enterprise can be interviews with employees (current or dismissed), local residents living in close proximity to the enterprise, and extrapolation of available information on social policy and policies regarding employees at enterprises of a similar profile in other regions of the country. Recommendations and proposals can be formed based on the results of the project social audit. In the event that a business does not show interest in the social audit process and its results, but these results indicate a lack of social responsibility in its actions, a public organization can use available mechanisms to protect the rights and legitimate interests of its clients and residents of the community as a whole.*

Key words: social audit, project activity, public organization.

Актуальність проблеми. Найбільш значущим і впливовим компонентом громадянського суспільства в будь-якій сучасній демократії є недержавні неприбуткові організації (ННО), які за визначенням сформованим ще у 1945 р. у Договорі ООН: «...виконують функцію захисту національного соціокультурного простору, сприяють розширенню сфери впливу учасників соціокультурного процесу. Організації третього сектора здійснюють суспільно-корисну діяльність, надаючи послуги там, де з якихось причин цього не робить держава чи приватне підприємництво» (Буко, 2006, с. 55). Саме у цьому визначенні зазначено, що ННО відрізняються принципово від державних організацій (перший сектор) і комерційних структур (другий сектор), оскільки не зобов'язані виконувати певні функції, як держава, і з іншого боку не отримують винагороди за виконання

добровільно покладених на себе обов'язків, як прибуткова організація. Роль недержавних неприбуткових організацій полягає в участі у забезпеченні складної системи стримувань і противаг, що лежить в основі демократичного врядування. ННО соціальної спрямованості виконують посередницьку функцію, синхронізуючи державні інтереси і інтереси різноманітних груп громадськості (перш за все найбільш уразливих її категорій). Оскільки такі ННО орієнтовані переважно на виконання спеціалізованих функцій, тісно пов'язаних з інтересами їхніх бенефіціарів, то їхня діяльність дозволяє привернути увагу громадськості і відповідних державних структур до специфічних потреб певних категорій населення, які можуть випадати з фокусу уваги осіб та інституцій, які долучені до прийняття державно-управлінських рішень.

Поширеною є думка, що діяльність громадських організацій третього сектору є комплексною відносно до виконання функцій державними та / або муніципальними структурами та комерційними організаціями. Іноді саме це завдання: бачити окремі непомітні чи нецікаві іншим учасникам соціально-політичної чи соціально-економічної взаємодії проблеми, і намагатися їх вирішити, використовуючи волонтерські людські ресурси й недержавні джерела фінансування (від благодійних пожертв до залучення грантових коштів закордонних фондів), розглядається як основне, пов'язане із самим смислом існування організацій третього сектору.

Втім перебирання на себе ролі останньої надії для тих, чиї голоси настільки тихі, що не можуть бути почутими державою, чи ігноруються бізнес-структурами, чия діяльність може впливати на життєдіяльність громадян, не є оптимальним напрямком для розвитку ННО в сучасних демократіях. Захист суспільних інтересів організаціями третього сектору полягає не лише у допомозі державним структурам в виконанні покладених на них функцій, але й у стимулюванні до якнайповнішої їх реалізації, якщо можливості і ресурси держави це дозволяють. Мова йде про другу системну функцію ННО – функцію громадського моніторингу за діяльністю держави та її структур. Громадський моніторинг як різновид контролю сприяє встановлення відповідності або невідповідності дій об'єкта моніторингу чинному законодавству з метою подальшого усунення порушень (Арабаджієв, 2012, с. 87). Втім, на нашу думку, необхідним є аналіз відповідності діяльності державних структур не тільки букві закону, але й оцінка довгострокових наслідків законних державно-управлінських рішень, які можуть потенційно стати джерелом виникнення соціальних проблем. До того ж об'єктом такого аналізу можуть бути і організації другого сектору, оскільки діяльність комерційних організацій також може справляти іноді неочевидний побічний негативний вплив на життєдіяльність громадян, окремих громад чи суспільства в цілому. Технологією, що здатна забезпечити реалізацію завдань такого аналізу, можна визначити соціальний аудит.

Саме тому, розгляд застосовності соціального аудиту (як технології, що дозволяє оці-

нити відповідність діяльності об'єкта аудиту суспільним цілям і цінностям, і те, чи реалізація мети такої діяльності здійснюється з урахуванням потреб всіх зацікавлених груп громадськості) для виконання контрольної функції організацій третього сектору відносно держави та її структур й комерційних організацій є актуальним дослідницьким завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс з проблематики соціального аудиту бере свій початок в роботах дослідників, які представляли Чиказьку школу соціології (США). Використовуючи, розроблений вченими-економістами концепт «соціальний аудит» (Т. Ж. Крепс), чиказькі соціологи систематизували емпіричні дані щодо соціальних наслідків урбанізації, індустріалізації, проаналізували соціальну відповідальність великих корпорацій, що здійснювали виробничу діяльність в конкретних громадах. (Мазурик О.В., 2013, с. 73–99). Великий масив публікацій із зазначеної проблематики має науково-прикладний характер, і містить роботи, в яких здійснюється розгляд проблем впровадження і використання соціального аудиту на конкретному підприємстві, у галузі, або на регіональному рівні. Зокрема, такий підхід представлений в роботах Г.М. Буасландель (H.M. Boislandelle), Ж.-М. Естев (J.-M.Esteve), М. Боне (M. Bonnet), Е. Бек (E. Beck), С. Бусажо (S. Boussagnet), А. Куре (A. Couret), Ж. Ігалєс (J. Igalens) (Мазурик О., 2013, с. 79). Важливими є і публікації, які містять практичні рекомендації щодо організації та проведення процедури соціального аудиту. Можна зокрема згадати роботи Ф. Спрекклі (F. Spreckely), С. Хант (S. Hunt), Дж. Пірс (J. Pearce), П. Рейнард (P. Raynard), С. Задек (S. Zadek) (Spreckely, 2008; Pearce J., Raynard P., Zadek S., 1996). Дослідження можливостей соціального аудиту як інструменту зміцнення партисипаторної демократії здійснюється в роботі Дж. Бертін (G. Berthin) (Berthin, 2011). Особливості реалізації практики соціального аудиту відносно державних і місцевих проєктів в Індії і Південній Африці аналізуються в дослідженнях (Puri, Lahariya, 2011; A Guide to Conducting..., 2015). Серед вітчизняних публікацій поширеними є дослідження, пов'язані із соціальним аудитом, що є складовою системи аудиторських перевірок в соціальній сфері підприємств та організацій, і надає можливість

керівному складу приймати необхідні рішення і реалізовувати адекватні та обґрунтовані заходи, що мають на меті здійснення оптимізації чисельності, зміни у структурі, вплив на якісні характеристики персоналу та оптимізацію витрат на людські ресурси (О. Лебединська, В. Дерій, С. Саченко, Л. Бабій) (Дерій, Саченко, Бабій, 2016; Лебединська, 2018). Автори посібника «Методологія соціального аудиту» (Методологія соціального..., 2020), спираючись на закордонний досвід, пропонують власний технологічний підхід до здійснення соціального аудиту діяльності державних організацій. Однак, публікацій, присвячених саме можливостям побудови системи соціального аудиту як інструменту організацій третього сектору для аналізу соціальних наслідків дій або бездіяльності комерційних організацій для уразливих категорій громадян чи мешканців громад в цілому, наразі немає.

Провідним способом діяльності ННО є проєктна діяльність, що передбачає обмежену у часі діяльність, що орієнтована на вирішення конкретної актуалізованої і усвідомленої проблеми, є цілеспрямованою, і передбачає ефективну реалізацію всіх етапів життєвого циклу проєкту, що завершується досягненням його очікуваного результату.

Саме тому **метою цього дослідження** є аналіз особливостей реалізації технології соціального аудиту щодо комерційних організацій в проєктній діяльності організацій третього сектору, і розгляд потенціалу застосування соціального аудиту в практиці недержавних неприбуткових організацій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглянути практику соціального аудиту в комерційному секторі, то зміст, структура і напрямки цієї діяльності регламентовані цілою низкою міжнародних стандартів. Зокрема, це:

1. Стандарт соціальної звітності компаній AA1000 AS. Регламентує процедуру проведення соціального і етичного аудиту організації шляхом вимірювання результатів її діяльності через систему критеріїв, в основу яких покладено етичний підхід.

2. Керівництво із соціальної відповідальності ISO 26000. У цьому документі містяться настанови для тих організацій, які визнають, що повага до суспільства та навколишнього середовища є критично важливим фактором

успіху. Застосування ISO 26000 все частіше розглядається не лише як «правильна річ», але й як спосіб оцінити прихильність організації до сталого розвитку та її загальну ефективність.

3. Стандарт корпоративної соціальної відповідальності SA 8000. Є міжнародним стандартом, який визначає соціальну відповідальність і зобов'язання організацій перед персоналом і суспільством в цілому. Цей стандарт визначає умови, за яких відбувається впровадження забезпечення якості умов праці співробітника на робочому місці. SA 8000 містить стандарти дотримання трудових прав працівників, що ґрунтуються в тому числі на Конвенції Міжнародної організації праці, Загальній Декларації прав людини та Конвенції ООН з прав дитини.

4. Керівництво із звітності у сфері сталого розвитку Глобальної ініціативи із звітності GRI (The Global Reporting Initiative). Може застосовуватися організаціями на добровільних засадах задля оцінки соціальної, екологічної та економічної діяльності компанії в контексті цінностей сталого розвитку.

Здійснення соціального аудиту в комерційних організаціях, як правило, ініціюється їхнім керівництвом і має як прикладні цілі: підсвітити чи реалізується діяльність організації в руслі цілей і цінностей суспільства, чи відповідають результати очікуванням різних зацікавлених груп, так і іміджеві: представити підприємство як соціально-відповідальний бізнес, що демонструє екологічне відношення до власних співробітників, громади (і всього суспільства), природного середовища в найширшому розумінні.

Досліджуючи можливості використання технологій соціального аудиту комерційних організацій недержавними неприбутковими організаціями з використанням проєктного підходу, необхідно зазначити, що результати внутрішнього соціального аудиту підприємств, в разі їхнього оприлюднення, можуть бути використані ННО, проте вибірково на різних етапах такого аудиту.

Вихідним етапом створення проєкту соціального аудиту має бути виокремлення проблеми, яка існує чи може виникнути в громаді внаслідок діяльності підприємства або декількох підприємств. Зосередження уваги ННО на конкретному типі проблем визначатиметься профілем їхньої діяльності. Припустимо, що громадська організація орієнтована на допо-

могу особам, що перебувають в складних життєвих обставинах і є малозабезпеченими. Тоді очевидною проблемною ситуацією, дослідження і розв'язання якої може бути здійснене за допомогою технології соціального аудиту, є проблема втрати роботи особами працездатного віку та неможливості швидкого пошуку ними нової роботи.

Мету соціального аудиту в цій ситуації можна визначити як аналіз дисбалансу в системах «найманий працівник-роботодавець», «попит-пропозиція на ринку праці», і формулювання пропозицій щодо подолання таких проблем.

Проектний підхід передбачає виокремлення бенефіціарів проекту. В якості таких виступатимуть реальні та потенційні клієнти ННО. Іншими важливими суб'єктами є зацікавлені сторони проекту. В якості таких як раз і можуть виступити підприємства, що є провідними роботодавцями у конкретній громаді.

Якщо ці місцеві бізнеси демонструють відкритість і прагнуть позиціонувати себе як соціально відповідальні, то на цьому етапі ННО, що здійснює соціальний аудит, може скористатися відкритими даними внутрішніх соціальних аудитів таких підприємств. Можливою є і ситуація, коли підприємство розглядає, витрати на внутрішній соціальний аудит, як надмірні, і може погодитися на пропозицію надати доступ для проведення аудиту за рахунок ННО. Ці два варіанти свідчитимуть про готовність роботодавців до співробітництва, і на етапі формування пропозицій і рекомендацій, є висока вірогідність, що такі рекомендації будуть прийняті, впроваджені і матимуть наслідком покращення ситуації із зайнятістю в громаді, а отже, зменшать коло реальних і потенційних бенефіціарів ННО.

Можливий, втім, і варіант, коли роботодавець відмовиться від співробітництва з ННО задля проведення соціального аудиту. Тоді представники громадської організації, зважаючи на структуру соціального аудиту, можуть припустити, що бізнес має проблеми з умовами праці, безпекою на робочих місцях, невиконанням вимог щодо впливу виробництва на природне середовище, здоров'я і життєдіяльність мешканців громади.

Джерелом інформації для висновків щодо особливостей соціального впливу діяльності

такого підприємства можуть стати інтерв'ю з співробітниками (діючими чи звільненими), місцевими мешканцями, які проживають у безпосередній близькості до підприємства, екстраполювання доступної інформації щодо соціальної політики та політики відносно зайнятих на підприємствах аналогічного профілю в інших регіонах країни.

За результатами проектного соціального аудиту можуть бути сформовані рекомендації та пропозиції. Як вже зазначалося, вони можуть бути прийняті і впроваджені в діяльності підприємства, сприяючи покращенню ситуації із зайнятістю в громаді, а отже, зменшать коло реальних і потенційних бенефіціарів громадської організації.

В тому випадку, коли бізнес не виявляє зацікавленості у процесі соціального аудиту і його результатах, але ці результати свідчать про відсутність у його діях соціальної відповідальності, а іноді і прямого недотримання прав найманих працівників на безпечні умови праці, чи завдання шкоди природному середовищу чи створення небезпеки для місцевих мешканців, громадська організація може використати доступні механізми захисту прав і законних інтересів своїх клієнтів і жителів громади в цілому. Наприклад, здійснити організацію мітингів, пікетів, інших законних способів реалізації прав громадян на протест задля привернення уваги до негативних впливів діяльності бізнесу на місцеву спільноту. Можливим є і консультування бенефіціарів щодо представництва їхніх інтересів в суді.

Необхідно зазначити, що кейс, в якому застосовувалася технологія схожа на описану в цій статті, розгортається протягом останніх восьми років у Запорізькій області (Лиховид, 2025).

Предметом активності громадськості є екологічна проблема, яка породжує цілу низку інших: соціальних, економічних, управлінських та етичних проблем. На території Павлівської ОТГ у 2018 р. розпочав свою господарську діяльність із видобутку та переробки каоліну Біляївський збагачувальний комбінат (БЗК). Світова практика видобутку каоліну свідчить про те, що цей процес є надзвичайно екологічно небезпечним, оскільки призводить до незворотного руйнування екосистем, що знаходяться в зоні його функціонування, забруднення ґрунтів на великих територіях навколо

кар'єрів, що робить їх непридатними до сільськогосподарського використання, забруднення водних артерій. Ситуація у Павлівській ОТГ ускладнювалася ще й тим, що на її території достатньо близько до поверхні ґрунту знаходяться поклади урану, який, в разі видалення верхніх шарів під час видобутку каоліну, міг потрапити до джерел води. Громадські активісти ОТГ і прилеглих громад Вільнянського району достатньо швидко відреагували на ситуацію, що склалася, об'єднавшись у громадську організацію «Вольтерра», і почавши кампанію з інформування громадськості. Найпростіші інформаційні заходи виявилися доволі ефективними: мешканці громади отримали друковані листівки з описом проблемної ситуації, що склалася, і можливих її наслідків. «Вольтерра» успішно організовувала і проводила акції за участі місцевих мешканців, які перешкоджали роботі важкої техніки на території БЗК. Таким чином, вони вигравали певний час, для того, щоб громадська організація могла організувати і здійснювати представництво їхніх інтересів в судових органах, сподіваючись на отримання заборони діяльності БЗК. Коло бенефіціарів проєкту із припинення діяльності БЗК розширилося і за рахунок тих землевласників, чий ділянки незаконно, без їхньої згоди, були включені до території видобутку каоліну, з перспективою подальшого примусового викупу. Комунікативна стратегія «Вольтерри» була надзвичайно ефективною, провадилася різними каналами, в тому числі і через соцмережі, що сприяло і розширенню кола бенефіціарів, які її підтримували. Зокрема, проблема БЗК постала як регіональна, коли були отримані результати дослідження щодо того, що у разі забруднення річки Вільнянки, що протікає на території Павлівської ОТГ, відходами видобувного виробництва каоліну чи ураном, під загрозою опиниться безпечне водопостачання обласного центру. Вільнянка впадає у Дніпро в місці водозабору міста Запоріжжя.

«Вольтерра» ефективно визначила групи заінтересованих осіб і почала співпрацю з ними. Зокрема, у 2018 р. громадські активісти організували спільну поїздку з депутатами Вільнянської районної ради до сел. Просіяна Дніпропетровської області, у якому функціонує аналогічне видобувне підприємство. Його діяльність спричинило екологічне лихо у насе-

леному пункті і прилеглих територіях: повітря забруднене пилом, землі не придатні для сільськогосподарського використання, вода, що доступна на території селища, непридатна для вживання, відбулося різке зростання випадків онкологічних захворювань серед місцевих мешканців. На підставі свідчень депутатів і відеозвіту про поїздку Вільнянська районна рада прийняла звернення до Верховної Ради, Уряду і Президента з вимогою заборонити розробку кар'єру. У 2021 р. Запорізька обласна державна адміністрація створювала робочу групу з вивчення ситуації. Громадськість залучала до вирішення проблем і народних депутатів, які подавали запити до дозвільних і правоохоронних органів. Запорізькі екологодослідники та представники екологічних організацій також висловлювалися щодо серйозних наслідків функціонування підприємства для екосистем, і занепокоєння відсутністю зобов'язань власників кар'єру їх відтворювати.

Протягом наступних років «Вольтерра» співпрацювала з дослідницькими організаціями, зокрема, з Інститутом ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського, що надав висновок про те, що на передбаченій для видобутку території знаходяться особливо цінні землі, зміна цільового призначення яких можлива лише за рішенням Верховної Ради. Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України піддав сумніву заяви БЗК, про те, що зразки каоліну з Біляївського родовища належать до першого класу небезпеки, натомість зазначивши, що вони є більш небезпечними (другий клас), оскільки містили важкі метали, небезпечні для ґрунтів.

Незважаючи на активний протест мешканців громади, наявність науково-обґрунтованих висновків щодо небезпеки видобутку каоліну у БЗК, підтримку вимог громадськості з боку органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, власники підприємства не відмовилися від видобутку каоліну у Павлівській ОТГ. Тому вже протягом п'яти років «Вольтерра» організовує представництво інтересів громади у судових органах. На жаль, рішення про остаточну заборону діяльності БЗК наразі не прийняте.

На нашу думку, описаний кейс ілюструє і підтверджує ефективність технології соціаль-

ного аудиту в контексті проєктної діяльності організацій третього сектору.

Висновки. Отже, поширеною є думка, що діяльність громадських організацій є комплексною відносно до виконання функцій державними та / або муніципальними структурами та комерційними організаціями. Втім захист суспільних інтересів організаціями третього сектору полягає не лише у допомозі державним чи комерційним структурам в виконанні покладених на них функцій, але й у стимулюванні до якнайповнішої їх реалізації, якщо можливості і ресурси це дозволяють. Необхідним є аналіз відповідності діяльності державних структур не тільки букві закону, але й оцінка довгострокових наслідків законних державно-управлінських рішень, які можуть потенційно стати джерелом виникнення соціальних проблем. До того ж об'єктом такого аналізу можуть бути і організації другого сектору, оскільки діяльність комерційних організацій також може справляти іноді неочевидний побічний негативний вплив на життєдіяльність громадян, окремих громад чи суспільства в цілому. Технологією, що здатна забезпечити реалізацію завдань такого аналізу, можна визначити соціальний аудит. Оскільки, провідним способом діяльності ННО є проєктна діяльність, то можливо виокремити особливості реалізації технології соціального аудиту щодо державних та комерційних організацій в проєктній діяльності організацій третього сектору, а також з'ясувати потенціал застосування соціального аудиту в практиці недержавних неприбуткових організацій в Україні. Вихідним етапом створення проєкту соціального аудиту має бути виокремлення проблеми, яка існує чи може виникнути в громаді внаслідок діяльності підприємства або декількох підприємств. Проєктний підхід передбачає визначення бенефіціарів проєкту. В якості таких виступатимуть реальні та потенційні клієнти ННО. Іншими важливими суб'єктами є зацікавлені сторони проєкту. Якщо ці місцеві бізнеси демонстру-

ють відкритість і прагнуть позиціонувати себе як соціально відповідальні, то на цьому етапі громадська організація може скористатися відкритими даними внутрішніх соціальних аудитів таких підприємств. Можливою є і ситуація, коли підприємство розглядає, витрати на внутрішній соціальний аудит, як надмірні, і може погодитися на пропозицію надати доступ для проведення аудиту за рахунок ННО. Можливий, втім, і варіант, коли роботодавець відмовиться від співробітництва з ННО задля проведення соціального аудиту. Тоді представники громадської організації, зважаючи на структуру соціального аудиту, можуть припустити, що бізнес має проблеми з умовами праці, безпекою на робочих місцях, невиконанням вимог щодо впливу виробництва на природне середовище, здоров'я і життєдіяльність мешканців громади. Джерелом інформації для висновків щодо особливостей соціального впливу діяльності такого підприємства можуть стати інтерв'ю з співробітниками (діючими чи звільненими), місцевими мешканцями, які проживають у безпосередній близькості до підприємства, екстраполювання доступної інформації щодо соціальної політики та політики відносно зайнятих на підприємствах аналогічного профілю в інших регіонах країни. За результатами проєктного соціального аудиту можуть бути сформовані рекомендації та пропозиції. В тому випадку, коли бізнес не виявляє зацікавленості у процесі соціального аудиту і його результатах, але ці результати свідчать про відсутність у його діях соціальної відповідальності, громадська організація може використати доступні механізми захисту прав і законних інтересів своїх клієнтів і жителів громади в цілому. Історія діяльності громадської організації «Вольтерра» із протидії небезпечній видобувній діяльності Біляївського видобувного комбінату може бути розглянута в якості кейсу, що ілюструє і підтверджує ефективність технології соціального аудиту в контексті проєктної діяльності організацій третього сектору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арабаджиев Д. Ю. Громадський моніторинг: структура, функції, завдання. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4–5. С.80–88.
2. Буко С. Л. Специфіка активності міжнародних НУО на ринку соціальних послуг. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2006. № 54. С. 54–61.
3. Дерій В., Саченко С., Бабій Л. Соціальний аудит у контексті посилення вимог до корпоративної соціальної відповідальності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. № 5. С. 17–26.

4. Лебединська О. С. Особливості внутрішнього соціального аудиту в сучасних умовах. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика»*. Харків : ХНЕУ, 2018. С. 156–158. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/18962> (дата звернення 28.04.2025).
5. Лиховид І. Захищають довкілля, попри війну. *День*. 2025 11 травня. URL: <https://day.kyiv.ua/article/zakhyshchayut-dovkillya-popry-viynu> (дата звернення 28.04.2025).
6. Мазурик О. В. Соціальний аудит: теоретичні засади та технологія застосування в Україні : монографія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2013. 316 с.
7. Мазурик О. Суспільні функції та можливості соціального аудиту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*. 2013. № 1(4). С. 79–84.
8. Методологія соціального аудиту. Київ : Лабораторія законодавчих ініціатив. 2020. 63 с.
9. A Guide to Conducting social audits in South Africa. Cape Town: Tandym Print, 2015. 132 p. URL: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/social-audits-in-south-africa-guide-2015.pdf> (дата звернення 28.04.2025).
10. Berthin G. A practical guide to social audit as a participatory tool to strengthen democratic governance, transparency, and accountability. New York: UNDP Regional Bureau For Latin America And The Caribbean. 2011. 96 p.
11. Pearce J., Raynard P., Zadek S. Social Auditing for Small Organisations: A Workbook for Trainers and Practitioners. London : New Economics Foundation, 1996. 80 p.
12. Puri M., Lahariya C. Social Audit in Health Sector Planning and Program Implementation in India. *Indian Journal of Community Medicine*. 2011. 3(36). P. 174–177.
13. Spreckely F. Social Audit Toolkit. Fourth Edition. Ed. by Sally Hunt. Herefordshire: Local Livelihoods Ltd., 2008. 75 p.

REFERENCES:

1. Arabadzhiev, D. Iu. (2012). Hromadskyi monitorynh: struktura, funktsii, zavdannia [Public monitoring: structure, functions, tasks]. *Politychnyi menedzhment*, 4-5, 80–88 [in Ukrainian].
2. Buko, S. L. (2006). Spetsyfika aktyvnosti mizhnarodnykh NUO na rynku sotsialnykh posluh [Specifics of the activity of international NGOs in the social services market]. *Multyversum. Filosofskyi almanakh*, 54, 54–61 [in Ukrainian].
3. Derii, V., Sachenko, S., & Babii, L. (2016). Sotsialnyi audyt u konteksti posylennia vymoh do korporativnoi sotsialnoi vidpovidalnosti [Social audit in the context of strengthening requirements for corporate social responsibility]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, 5, 17–26 [in Ukrainian].
4. Lebedynska, O. S. (2018). Osoblyvosti vnutrishnoho sotsialnoho audytu v suchasnykh umovakh [Features of internal social audit in modern conditions]. *Materialy mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka»*. Kharkiv : KhNEU, 156–158. Retrieved from: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/18962> (data zvernennia: 28.04.2025) [in Ukrainian].
5. Lykhovyd, I. (2025). Zakhyshchayut dovkillia, popry viinu [Protecting the environment, despite the war]. *Den*, 11 travnia. Retrieved from: <https://day.kyiv.ua/article/zakhyshchayut-dovkillya-popry-viynu> (data zvernennia: 28.04.2025) [in Ukrainian].
6. Mazuryk, O. V. (2013). *Sotsialnyi audyt: teoretychni zasady ta tekhnolohiia zastosuvannia v Ukraini : monohrafiia* [Social audit: theoretical foundations and application technology in Ukraine: monograph]. Donetsk: Skhidnyi vydavnychyi dim [in Ukrainian].
7. Mazuryk, O. (2013). Suspilni funktsii ta mozhlyvosti sotsialnoho audytu [Social functions and possibilities of social audit]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsiologhiia*, 1(4), 79–84 [in Ukrainian].
8. Metodolohiia sotsialnoho audytu [Social audit methodology] (2020). Kyiv : Laboratoriia zakonodavchykh initsiatyv. 2020 [in Ukrainian].
9. A Guide to Conducting social audits in South Africa. (2015). Cape Town: Tandym Print. Retrieved from: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/social-audits-in-south-africa-guide-2015.pdf> (data zvernennia: 28.04.2025).
10. Berthin, G. (2011). *A practical guide to social audit as a participatory tool to strengthen democratic governance, transparency, and accountability*. New York: UNDP Regional Bureau For Latin America And The Caribbean.
11. Pearce, J., Raynard, P., & Zadek, S. (1996). *Social Auditing for Small Organisations: A Workbook for Trainers and Practitioners*. London : New Economics Foundation.
12. Puri, M., & Lahariya, C. (2011). Social Audit in Health Sector Planning and Program Implementation in India. *Indian Journal of Community Medicine*, 3(36), 174–177.
13. Spreckely, F. (2008). *Social Audit Toolkit. Fourth Edition*, Ed. by Sally Hunt, Herefordshire: Local Livelihoods Ltd.

УДК 37.043.2: 373.3 – 056.34

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.32>

Галина ЧУПАНДІНА

аспірантка кафедри соціальної роботи, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0009-0000-4132-4018

Бібліографічний опис статті: Чупандіна, Г. (2025). Форми та методи розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з розладами аутичного спектра. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 253–257, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.32>

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА

У межах дослідження теоретично обґрунтовано форми та методи розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) з урахуванням особливостей їхнього емоційного реагування, соціальної взаємодії та сенсорної обробки інформації.

Найбільш доцільними визнано використання соціальних історій, рольового моделювання, арт- і музикотерапії, ларпінгу, а також карток життєвих історій. Охарактеризовано потенціал зазначених форм та методів на прикладі ларпінгу (рольова гра, в якій учасники фізично та емоційно переживають різні соціальні ролі і ситуації) та карток життєвих історій (спеціально розроблені картки, які ілюструють різноманітні життєві ситуації).

Визначено, що всі презентовані форми та методи є потужними інструментами розвитку соціально-емоційних навичок дітей з РАС, оскільки вони забезпечують формування здатності до емоційного самовираження, розуміння власних і чужих емоцій, встановлення міжособистісних контактів, розвиток емпатії, навичок саморегуляції та ефективної соціальної взаємодії, що є критично важливими для повноцінного функціонування дитини в соціальному середовищі.

Визначено ключові умови розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС, серед яких: побудова доброзичливого освітнього середовища; високий рівень підготовки фахівців; залучення родини до процесу формування навичок, а також врахування інтересів і сильних сторін кожної дитини.

Ключові слова: соціально-емоційні навички, діти з розладами аутичного спектра, розвиток соціально-емоційних навичок дітей з РАС, форми та методи.

Galina CHUPANDINA

Postgraduate Student at the Department of Social Work, Municipal Institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, 7 Rustaveli ave., Kharkiv, Ukraine, 61000

ORCID: 0009-0000-4132-4018

To cite this article: Chupandina, G. (2025). Formy ta metody rozvytku sotsial'no-emotsiynykh navychok u ditey z rozladamy autychnoho spektra [Forms and methods of developing social and emotional skills in children with autism spectrum disorders]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 253–257, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.32>

FORMS AND METHODS OF DEVELOPING SOCIAL AND EMOTIONAL SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

The study theoretically substantiates the forms and methods of developing social and emotional skills in children with autism spectrum disorders (ASD), taking into account the characteristics of their emotional response, social interaction and sensory information processing.

The most appropriate are the use of social stories, role modeling, art and music therapy, larping, as well as life story cards. The potential of these forms and methods is characterized using the example of larping (a role-playing game in which participants physically and emotionally experience various social roles and situations) and life story cards (specially designed cards that illustrate various life situations).

It was determined that all the presented forms and methods are powerful tools for the development of socio-emotional skills in children with ASD, since they provide the formation of the ability to emotional self-expression, understanding of one's own and others' emotions, establishing interpersonal contacts, developing empathy, self-

regulation skills and effective social interaction, which are critically important for the full functioning of the child in the social environment.

Key conditions for the development of social and emotional skills in children with ASD have been identified, including: building a friendly educational environment; high level of specialist training; involving the family in the process of skill formation, as well as taking into account the interests and strengths of each child.

Key words: social-emotional skills, children with autism, development of social-emotional skills in children with autism, forms and methods.

Актуальність проблеми. У контексті сучасних соціально-освітніх трансформацій, спрямованих на утвердження принципів інклюзивності, особливої актуальності набуває проблема забезпечення повноцінного соціального розвитку дітей з інвалідністю різних нозологічних груп, зокрема дітей з розладами аутистичного спектра (РАС). Серед ключових складових цього процесу є формування та розвиток соціально-емоційних навичок, що визначають здатність дитини до взаємодії з іншими, до самовираження, розуміння емоцій, співпереживання та побудови соціальних зв'язків.

Діти з РАС, як правило, мають труднощі у сфері соціальної комунікації, емоційної регуляції, а також у розпізнаванні й інтерпретації невербальних сигналів. Це суттєво впливає на їхню здатність адаптуватися в соціумі, взаємодіяти з однолітками, вчительством, членами родини. Саме тому питання пошуку та обґрунтування доцільних форм та методів розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС є надзвичайно актуальним для педагогічної, психологічної та соціально-педагогічної практики сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС є предметом дослідження в межах спеціальної педагогіки, загальної педагогіки, психології, нейропсихології, соціальної педагогіки та інших наукових галузей. У сучасному вітчизняному науковому дискурсі спостерігається підвищення інтересу до вивчення специфіки та особливостей формування соціального інтелекту, соціально-емоційного розвитку та соціальної взаємодії у дітей з порушеннями комунікативної сфери, що розглядаються як суміжні напрями у контексті дослідження розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС.

У контексті вивчення розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС важливими є напрацювання науковців, присвячені інтеграції соціально-емоційного та етичного навчання

(СЕЕН) у сучасну систему освіти. Зокрема, у працях Л. Гриневич, Т. Дрожжиної, О. Елькіна та О. Масалітіної здійснено наукове обґрунтування можливостей реалізації СЕЕН у межах реформи «Нова українська школа». Авторами проаналізовано нормативно-правову базу, педагогічні підходи, а також результати всеукраїнського опитування вчителів щодо готовності до впровадження СЕЕН в освітній процес.

Науковці К. Бірюкова, Т. Корольок, М. Максимчук, О. Мартинчук, І. Недозим, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, О. Чепка, О. Шульженко та інші акцентують увагу на важливості розвитку соціально-емоційної сфери дітей з РАС, досліджують педагогічні умови та підходи, спрямовані на її формування, а також висвітлюють аспекти корекційної підтримки цієї категорії дітей.

Окремі праці присвячено формуванню соціально-емоційних навичок у дітей різного віку. Так, у дослідженнях В. Вінс, А. Бондарчук, Л. Шумейко представлено модель розвитку соціально-емоційної компетентності молодших школярів з аутизмом, розроблену на основі технології «класного менеджменту».

Таким чином, наукове поле досліджень демонструє різноманіття підходів, які можуть бути адаптовані для формування та розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС. Водночас відчувається брак комплексних досліджень, які б давали розуміння форм та методів розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС.

Мета дослідження. Визначити та теоретично обґрунтувати доцільні форми та методи розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС, а також визначити окремі умови розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-емоційні навички (м'які, гнучкі, навички XXI століття, soft або life skills) – це індивідуальні риси та характеристики, які можна розвивати протягом життя, вони важливі для навчальних досягнень, соціальних стосун-

ків і згуртованості, конкурентоспроможності на ринку праці, активної громадянської позиції й добробуту людини загалом (Міжнародне дослідження соціально-емоційних навичок – в Україні, 2023).

Формування соціально-емоційних навичок є надзвичайно важливим аспектом розвитку дітей з розладами аутичного спектра, оскільки РАС є нейророзвитковими порушеннями, що зумовлюють специфічні труднощі у сфері соціальної взаємодії, комунікації та поведінки (Що потрібно знати про розлади аутичного спектра?, 2024).

Аналізуючи наукове дослідження В. Вінса, А. Бондарчука та Л. Шумейко, які запропонували модель формування соціально-емоційних навичок у молодших школярів з РАС на основі технології «класного менеджменту», можна виокремити основні форми та методи роботи, спрямовані на розвиток соціально-емоційної сфери дітей з розладами аутичного спектра. До форм роботи автори відносять: спеціальні програми навчання; програма формування соціально-емоційних навичок; поетапне або комбіноване проведення групових тренінгів. Методичний арсенал на їх думку охоплює: вправи-знайомства; символічні, соціальні ігри, ігри-перевілення; тактильні ігри; участь в іграх-театралізаціях та ін (Вінса & Бондарчука & Шумейко, 2024, с.47).

Ураховуючи специфіку розвитку дітей з РАС, можна стверджувати, що зазначені форми та методи є теоретично обґрунтованими і мають потенціал для формування базових компонентів соціально-емоційної компетентності. Вони відповідають специфічним потребам цієї категорії дітей і можуть бути використані в практиці для розвитку відповідних навичок.

Зважаючи на зазначені форми та методи, а також на власний досвід, ми вважаємо, що доцільним є використання таких форм та методів, як соціальні історії, рольове моделювання, арт- і музикотерапія, ларпінг, картки життєві історії тощо. Коротко схарактеризуємо потенціал зазначених форм та методів на прикладі ларпінгу та карток життєвих історій.

Так, одним провідний методів розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС є ларпінг. LARP – форма активності, що з'явилася в Америці у 1970 році як опосередкований сегмент настільних рольових ігор та імпровіза-

ційної драми. Під час ларпів, між усіма учасниками процесу розподіляють ролі персонажів, які можуть бути вигаданими, або реальними (Stark, 2012).

Ларпінг не є розповсюдженим, проте саме ларпінг є дієвим методом корекційно-розвиткової діяльності, оскільки він створює варіативне ігрове, соціальне середовище та містить численні стилі навчально-ігрової і корекційної діяльності (Суменко, 2012, с.111).

Ларпінг забезпечує дітям з РАС можливість пережити різні соціальні ситуації в безпечному середовищі, що дає їм можливість експериментувати з різними способами реагування на ситуації та спілкування з іншими. У процесі таких ігор діти не лише вчаться розпізнавати емоції, але й практично застосовують ці знання, набуваючи досвіду соціальних взаємодій у контексті емоційної підтримки та співчуття.

Ларпінг є потужним інструментом розвитку соціально-емоційних навичок дітей з РАС, оскільки він поєднує в собі навчання через гру, емоційну підтримку та групову взаємодію та стимулює дітей переживати та виражати свої почуття через певні ролі та сценарії.

Не менш потужним методом роботи з розвитку соціально-емоційних навичок дітей з РАС є картки життєві історії. Картки життєві історії – це соціальні історії за картинками, які дорослі/фахівці створюють для дітей з метою корекції їх поведінки або прищеплення їм первинних соціальних, побутових навичок та навичок поведінки в дитячому колективі (Расказова & Тарасенко, 2017, с. 373).

Картки-життєві історії подають інформацію буквальним, конкретним чином, що може поліпшити розуміння дитиною раніше неоднозначних і важких йому ситуацій. Розглядаючи картки-життєві історії, діти мають можливість вголос висловити своє ставлення до зображаного сюжету. Дорослі/фахівці повинні підтримувати вислови дітей, вчити їх правильно визначати різні соціальні ситуації і деякі їх характерні ознаки, допомагати краще зрозуміти зміст картки, а головне – стимулювати дітей до висловлювань з приводу змісту зображеної картини. Рівень складності сюжету соціальної ситуації та характер завдань, які повинні виконати діти, розглядаючи картини, залежить від психовікових особливостей дитини (Расказова & Тарасенко, 2016, с. 26).

Тобто, картки-життєві історії представляють собою візуальні зображення, які відображають конкретні життєві ситуації, емоції та реакції, з якими дитина може зіткнутися в повсякденному житті. Вони служать наочним інструментом для розуміння соціальних норм, емоційного вираження та взаємодії з іншими людьми. Використання карток життєвих історій з дітьми з РАС дозволяє їм не лише бачити, але й уявляти себе в тих чи інших ситуаціях, що значно покращує їх здатність передбачати реакції, розвивати емпатію та приймати відповідні соціальні рішення, краще орієнтуватися в соціальному середовищі, розвивати розуміння соціальних норм та емоційних реакцій.

Для досягнення позитивних результатів розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС важливо не лише систематично впроваджувати відповідні форми та методи, а й забезпечити низку умов. Окреслюючи ці умови, звернемося до дослідження О.Чепки, яка підкреслює, що для формування соціальних навичок у дітей з аутизмом важливими є такі аспекти: прагнення педагога організувати спілкування дітей без спонукання та втручання дорослих; бажання педагога викликати в учнів інтерес до думок, поглядів і міркувань однолітків; формування в дітей уміння слухати інші думки та вести діалог як з педагогом, так і з однолітками; здатність педагога помічати емоційні стани дітей і навчати цьому дітей; формування в учнів прагнення допомагати один одному за потребою; уміння педагога запрошувати дітей до групової роботи та активізувати їх піднесений настрій; здатність створювати умови для спільного обговорення завдань між учнями; можливість створення ситуацій, де діти можуть відкрито виявляти свої емоції, передавати почуття і встановлювати зоровий контакт із співрозмовником (Чепка, 2022, с. 218).

Ґрунтуючись на цих рекомендаціях, ми виокремили ключові умови розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС. До них, на нашу думку, належать: побудова доброзичливого освітнього середовища; високий рівень підготовки фахівців; залучення родини до процесу формування навичок, а також врахування інтересів і сильних сторін кожної дитини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що розвиток соціально-емоційних навичок у дітей з розладами аутичного спектра є важливою умовою їхньої соціальної адаптації, емоційного благополуччя та гармонійної взаємодії з оточенням. Обґрунтовані та презентовані форми та методи роботи, зокрема ларпінг, картки життєвих історій, рольове моделювання, соціальні історії, арт- і музикотерапія, мають значний потенціал для формування соціально-емоційних навичок у дітей з РАС, оскільки враховують їхні характерні особливості та орієнтовані на розвиток емоційної чутливості, емпатії та навичок соціальної взаємодії. Для досягнення позитивних результатів у розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з РАС необхідно не лише систематично впроваджувати відповідні форми та методи, але й забезпечити низку умов: побудувати доброзичливе освітнє середовище; забезпечити високий рівень підготовки фахівців; залучити родину до процесу формування навичок; врахувати інтереси та сильні сторони кожної дитини. Перспективами подальших досліджень є розробка програм розвитку соціально-емоційних навичок з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей з РАС, а також вивчення результативності реалізації окремих форм і методів у середовищі центрів розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародне дослідження соціально-емоційних навичок – в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/news/mizhnarodne-doslidzhennya-sotsialno-emotsiynikh-navichok-v-ukraini> (дата звернення: 06.03.2025).
2. Рассказова О. І., Тарасенко Н. В. Досвід використання «Книг-соціальних історій» для дітей з розладами спектра аутизму або затримкою психічного розвитку. *Дитина з особливими потребами*. Харків : ТОВ «Основа», 2016. № 12(24). С. 25–28.
3. Рассказова О. І., Тарасенко Н. В. Картки «Життєві історії» як засіб збереження та зміцнення здоров'я дітей з особливими потребами. *Педагогіка здоров'я*: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Чернігів, 7-8 квіт. 2017 р. Чернігів, 2017. Т. 2. С. 371–374.
4. СЕЕН-путівник. Соціально-емоційне та етичне навчання: освітня програма для навчання серця й розуму / голов. ред. О. Елькін. 2-ге вид. Київ : ТОВ «Інжиніринг», 2023. 148 с.

5. Суменко Т. Ю. Ларпінг як метод формування соціальної компетентності дітей із складними порушеннями розвитку. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 25 листопада 2021 р. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. С.110–112.
6. Чепка О. Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутичного спектра. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. Вип. 2. С. 209–220.
7. Що потрібно знати про розлади аутичного спектра? URL: <https://moz.gov.ua/uk/scho-potribno-znati-pro-rozladi-autichnogo-spektra> (дата звернення: 06.03.2025).
8. Що таке соціально-емоційні навички? URL: <https://www.edcamp.ua/shcho-take-sotsialno-emotsijni-navychky/> (дата звернення: 06.03.2025).
9. Jones D., Greenberg M., Crowley M. Early Social-Emotional Functioning and Public Health: The Relationship between Kindergarten Social Competence and Future Wellness. *American Journal of Public Health*. 2015. Vol. 105. P. 2283–2290.
10. Stark L. Leaving mundania: Inside the transformative world of live action role-playing games. *Chicago, Ill : Chicago Review Press*, 2012.

REFERENCES:

1. Mizhnarodne doslidzhennia sotsialno-emotsiinykh navychok – v Ukraini [International study of social and emotional skills – in Ukraine]. (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/news/mizhnarodne-doslidzhennya-sotsialno-emotsiinykh-navichok-v-ukraini> [in Ukrainian].
2. Shcho potribno znaty pro rozlady autychnoho spektra? [What do you need to know about autism spectrum disorders?]. (n.d.). *moz.gov.ua*. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/uk/scho-potribno-znati-pro-rozladi-autichnogo-spektra> [in Ukrainian].
3. Rasskazova, O. & Tarasenko, N. (2016). Dosvid vykorystannia «Knyh-sotsialnykh istorii» dlia ditei z rozladamy spektra autyzmu abo zatrymkoiu psikhichnogo rozvytku [Experience using «Social Story Books» for children with autism spectrum disorders or mental retardation]. *Dytyna z osoblyvymy potrebamy*, 12(24), 25–28 [in Ukrainian].
4. Rasskazova, O. & Tarasenko, N. (2017). Kartky «Zhyttievi istorii» yak zasib zberezhenia ta zmitsnennia zdorovia ditei z osoblyvymy potrebamy [Life Story Cards as a Means of Maintaining and Promoting the Health of Children with Special Needs]. Proceedings from MIIM: Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi «Pedahohika zdorovia» – All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Health Pedagogy». (pp. 371–374). Chernihiv [in Ukrainian].
5. Elkin, O. (Eds.). (2023). *SEEN-putivnyk. Sotsialno-emotsiine ta etychne navchannia: osvitnia prohrama dlia navchannia sertsia y rozumu [SEEN Guide. Social-Emotional and Ethical Learning: An Educational Program for Educating the Heart and Mind]*. Kyiv: TOV «Inzhynirynh» [in Ukrainian].
6. Sumenko, T. (2021). Larpinh yak metod formuvannia sotsialnoi kompetntnosti ditei iz skladnymy porushenniamy rozvytku [Larping as a method of forming social competence in children with complex developmental disorders]. Proceedings from MIIM: materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii «Suchasni realii ta perspektyvy sotsialnoho vykhovannia osobystosti v riznykh sotsialnykh instytutsiiakh» – materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference Modern realities and prospects of social education of the personality in various social institutions. (pp. 110–112). Kharkiv [in Ukrainian].
7. Shcho take sotsialno-emotsiini navychky? [What are social-emotional skills?]. (n.d.). *edcamp.ua*. Retrieved from: <https://www.edcamp.ua/shcho-take-sotsialno-emotsijni-navychky/> [in Ukrainian].
8. Chepka, O. (2022). Psykholoho-pedahohichniy suprovod ditei z rozladamy autychnoho spektra [Psychological and pedagogical support for children with autism spectrum disorders]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu*, (2), 209–220 [in Ukrainian].
9. Jones, D., Greenberg, M., & Crowley, M. (2015). Early Social-Emotional Functioning and Public Health: The Relationship between Kindergarten Social Competence and Future Wellness. *American Journal of Public Health*. 105. 2283–2290.
10. Stark, L. (2012). Leaving mundania: Inside the transformative world of live action role-playing games. *Chicago, Ill : Chicago Review Press*.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Ірина АЛБУЛОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
НА ЗАСАДАХ ЛІДЕРСТВА..... 3**Олена БАЛУХТІНА, Андрій ПРОКОП'ЄВ**СУБ'ЄКТИ МОНІТОРИНГУ НАДАННЯ ТА ОЦІНКИ ЯКОСТІ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ..... 9**Віталій БІСКУП**СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ..... 17**Анатолій ВОЛЬЧИНСЬКИЙ, Ярослав СМАЛЬ, Оксана ХОМІК**ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ
В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ..... 23**Лейла ГАСАНОВА**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ
ВСЕУКРАЇНСЬКУ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКУ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНУ ГРУ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)..... 30**Тетяна ГОРДЄЄВА, Анна ЗІНЧЕНКО**МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ
У ПІДТРИМЦІ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ 38**Ірина ДЕМЧЕНКО, Наталія РЕВНЮК**

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ..... 47

Олена ДЕНИСЮК, Жанна ПЕТРОЧКОПРОБЛЕМИ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ТА ПІДГОТОВКИ ОСІБ/СІМЕЙ
ДО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ ВЛАШТОВАНОЇ ДИТИНИ..... 54**Ірина ЄНГАЛИЧЕВА**КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ
ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРОЦЕСІ МЕДІАЦІЇ..... 61**Тетяна ЗАХАРІНА**ТЕХНОЛОГІЇ ТА ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАКЛАДАХ 67**Андрій КОЛОСОК, Світлана ЧЕРНЕТА, Олена БЄЛКІНА-КОВАЛЬЧУК**

СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ 76

Nataliia LEVCHENKO, Nataliia KOLIADAACADEMIC INTEGRITY AS A COMPONENT OF THE INTERNAL
QUALITY ASSURANCE SYSTEM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS..... 86**Тетяна КОЧУБЕЙ, Світлана РОСНКО**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ..... 92**Оксана КРАВЧЕНКО**МІЖСЕКТОРАЛЬНА СПІВПРАЦЯ НА РІВНІ ГРОМАДИ
ЩОДО КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК..... 100**Владислав КУЛИК**ВІПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ..... 109**Nataliia LEVCHENKO, Viktoriia ISACHENKO**SUPERVISION IN THE MANAGEMENT OF SOCIAL PROTECTION
OF THE POPULATION: INTERNATIONAL ASPECT..... 118

Марина ЛЕХОЛЕТОВА, Тетяна СПІРІНА, Аліна ДУЛЯ ЕТАПИ ТА МЕТОДИ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ РІШЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	123
Віктор ЛЯХ КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	134
Тетяна МАРТИНЮК, Юрій ГРИНЕВИЧ СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	141
Ярослав МУДРИЙ РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА.....	150
Руслан ОСАДЧУК ВЕТЕРАНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	156
Ольга РОГОВСЬКА, Уляна ПРИХОДЬКО СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ, ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	166
Юрій САХАРУК СОЦІАЛЬНА РОБОТА В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ.....	173
Олег САХАРУК ЕФЕКТИВНІСТЬ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ТРАВМУ ВІЙНИ.....	181
Тетяна СПІРІНА, Валерій ПЕТРОВИЧ, Рустам КОЗАЧОК ДО ПИТАННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	192
Svitlana SURGOVA, Olena FAICHUK SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PUBLIC EXCLUDED CONVICTS IN THE STATE PENITENTIARY SERVICE OF UKRAINE.....	198
Неллі ТАРАСЕНКО, Валентина АНГОЛЕНКО, Наталя ПЕЧЕРИЦЯ ФОРМИ ТА МЕТОДИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ З ОРІЄНТАЦІЄЮ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З РАС.....	207
Наталія ТІЛІКІНА ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ.....	213
Алла ХОМ'ЯК СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНТИНЕНТУ.....	227
Костянтин ЧАВЧЕНКО ЕТИКА ТА СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЄКТАХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....	232
Ірина ЧАЙКА, Євген ЦОКУР СОЦІАЛЬНИЙ АУДИТ В ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ТРЕТЬОГО СЕКТОРУ.....	245
Галина ЧУПАНДІНА ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА.....	253

CONTENTS

SECTION 1

ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL WORK

Iryna ALBUL

ORGANIZING THE ACTIVITIES OF SOCIAL PROTECTION INSTITUTIONS
ON THE BASIS OF LEADERSHIP.....3

Olena BALUKHTINA, Andrii PROKOPIEV

SUBJECTS OF MONITORING THE PROVISION AND ASSESSMENT
OF THE QUALITY OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE.....9

Vitalii BISKUP

SOCIAL PREVENTION AS A STRATEGY FOR ENSURING PUBLIC SAFETY
IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES.....17

Anatoly VOLCHYNSKYI, Yaroslav SMAL, Oksana KHOMIK

WAYS TO OVERCOME EMOTIONAL BURNOUT
IN FUTURE SOCIAL PROFESSIONALS.....23

Leila HASANOVA

FORMATION OF SOCIO-EMOTIONAL SKILLS OF STUDENTS THROUGH
THE ALL-UKRAINIAN CHILDREN'S
AND YOUTH MILITARY-PATRIOTIC GAME «SOKIL» («DZHURA»).....30

Tetiana HORDIEIEVA, Anna ZINCHENKO

MONITORING SOCIAL PARTNERSHIP OF SOCIAL INSTITUTIONS
IN SUPPORTING FAMILIES IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES.....38

Iryna DEMCHENKO, Nataliia REVNIUK

THE ROLE OF SOCIAL SERVICES IN ENSURING SOCIAL INCLUSION.....47

Olena DENYSIUK, Zhanna PETROCHKO

PROBLEMS OF DECISION-MAKING AND PREPARING INDIVIDUALS/FAMILIES
FOR CARE AND RAISING A FOSTERED CHILD.....54

Iryna YENGALYCHEVA

COGNITIVE-BEHAVIORAL APPROACH IN SOCIAL WORK
AND ITS ROLE IN THE MEDIATION PROCESS.....61

Tetiana ZAKHARINA

TECHNOLOGIES AND FORMS OF SOCIAL WORK WITH VETERANS
OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN INSTITUTIONAL SETTINGS.....67

Andrii KOLOSOK, Svitlana CHERNETA, Olena BIELKINA-KOVALCHUK

SOCIAL COUNSELLING: CURRENT STATE AND PROSPECTS.....76

Nataliia LEVCHENKO, Nataliia KOLIADA

ACADEMIC INTEGRITY AS A COMPONENT OF THE INTERNAL
QUALITY ASSURANCE SYSTEM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....86

Tetiana KOCHUBEI, Svitlana ROIENKO

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PREPARING
FUTURE SOCIAL WORKERS FOR SCIENTIFIC RESEARCH IN SOCIAL WORK.....92

Oksana KRAVCHENKO

INTERSECTORAL COOPERATION AT THE COMMUNITY LEVEL
ON COMPREHENSIVE REHABILITATION OF VETERANS.....100

Vladyslav KULYK

IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS
IN THE ACTIVITIES OF SOCIAL WORK PROFESSIONALS.....109

Nataliia LEVCHENKO, Viktoriia ISACHENKO

SUPERVISION IN THE MANAGEMENT OF SOCIAL PROTECTION
OF THE POPULATION: INTERNATIONAL ASPECT118

Maryna LEKHOLETOVA, Tetiana SPIRINA, Alina DULIA STAGES AND METHODS OF MAKING EFFECTIVE DECISIONS IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF SOCIAL WORKERS.....	123
Viktor LIAKH KEY TASKS OF SOCIAL WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE.....	134
Tetiana MARTYNIUK, Yuriy HRYNEVICH INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT IN THE PROCESS OF INCLUSIVE EDUCATION FOR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES.....	141
Yaroslav MUDRYI REHABILITATION SERVICES FOR VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE.....	150
Ruslan OSADCHUK VETERAN ENTREPRENEURSHIP, ITS ESSENCE AND FEATURES.....	156
Olha ROHOVSKA, Ulyana PRYKHODKO SOCIAL CONSEQUENCES, CHALLENGES, AND RISKS FOR YOUTH WITH DISABILITIES UNDER MARTIAL LAW.....	166
Yuriy SAKHARUK SOCIAL WORK IN HEALTHCARE INSTITUTIONS AS A FACTOR OF HEALTH SYSTEM RESILIENCE DURING WAR.....	173
Oleg SAKHARUK EFFECTIVENESS OF ONLINE PLATFORMS FOR PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO INDIVIDUALS WHO HAVE EXPERIENCED WAR TRAUMA.....	181
Tetiana SPIRINA, Valeriy PETROVYCH, Rustam KOZACHOK ON THE ISSUE OF SEXUAL EDUCATION FOR ADOLESCENTS IN SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS.....	192
Svitlana SURGOVA, Olena FAICHUK SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PUBLIC EXCLUDED CONVICTS IN THE STATE PENITENTIARY SERVICE OF UKRAINE.....	198
Nelli TARASENKO, Valentyna ANHOLENKO, Nataliia PECHERYTSIA FORMS AND METHODS OF INFORMAL EDUCATION OF SUBJECTS OF SOCIAL-PEDAGOGICAL SUPPORT WITH AN ORIENTATION ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL-EMOTIONAL SKILLS OF CHILDREN WITH ASD.....	207
Nataliia TILIKINA ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES IN SOCIAL WORK: BENEFITS AND RISKS	213
Alla KHOMIAK EDUCATIONAL DOMAIN OF THE EUROPEAN CONTINENT IN TERMS OF SOCIAL DIMENSION.....	227
Kostiantyn CHAVCHENKO ETHICS AND STANDARDS OF SOCIAL WORK IN PROJECTS OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS: PROBLEM STATEMENT.....	232
Iryna CHAIKA, Yevhen TSOKUR SOCIAL AUDIT IN PROJECT ACTIVITIES OF THIRD SECTOR ORGANIZATIONS.....	245
Galina CHUPANDINA FORMS AND METHODS OF DEVELOPING SOCIAL AND EMOTIONAL SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS	253

Науковий журнал

Ввічливість

Humanitas

Випуск 2

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова
Комп'ютерна верстка • Юрій Васильович Ковальчук

Підписано до друку 30.06.2025.
Формат 60х84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 30,46. Замов. № 0725/581. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.